

મંથાર્પણ.

ગદ્યો.

અમ્યકો મમ્યકો કરેલી. એ-રાગ

આ શુભ અર્પણ પત્રીકા. રેક. ૧

છે સંનમન સૌ શ્રોતામાસ, તે સ્નેહ ધરી સીકારો રાજ, આ શુભ. ૧
 છે અર્પણના રસ્તા ન્યાસ, તેમાં આ સૌથી ન્યાસો રાજ, આ શુભ. ૨
 જે કવિ ચિત પ્રેરક ચતુષ્પદ, છે પ્હેલી અર્પણ એને રાજ, આ શુભ. ૩
 જેની કશ્યાથી જગભાષ, જન થયા વડા કહું જેનો રાજ, આ શુભ. ૪
 કહિ કોટિ પ્રવાન કરે પ્રાદ, નમિ એનિ કૃપા વિણ કાંઈ રાજ, આ શુભ. ૫
 પેળો આ ચરિત્ર ચિત પ્રાદ, બાગો આ રણછોડ બાધ રાજ, આ શુભ. ૬
 કહું અર્પણ પછિ તો એઓના, શુભ નેક નામને આ છે રાજ, આ શુભ. ૭
 પછિ નામ મુગારક જેઓના, આ ચરિત્રમાં આવ્યા છે રાજ, આ શુભ. ૮
 તે કંઈ રાજ કંઈ તો રાણા, ને સેનેશાહ વળિ સારા રાજ, આ શુભ. ૯
 કંઈ તો ગહિ સાહેબો રાણા, જે દિ હતું દિત ધણનારા રાજ, આ શુભ. ૧૦
 કંઈ હાકમ ગી સંખ્યોર્ગા, શુ સરકારી દરગાચી રાજ, આ શુભ. ૧૧
 કંઈ વિરીધ કામે એઓના, જે કહું મોટા અધિકારી રાજ, આ શુભ. ૧૨
 કંઈ જનજ, કનેકટર, બારિસ્ટર, મકિલો ડક્ટર, ઇન્જનેરો રાજ, આ શુભ. ૧૩
 કંઈ શ્રીગતો ગહા જોશવર, શકિ સાચ સુધારા કરે રાજ, આ શુભ. ૧૪
 કંઈ સમા સ્તોહિ જે શવ તણા, ને શવ તણા મ્હાનાસ રાજ, આ શુભ. ૧૫
 કંઈ શોખિન વળિ અમ કાવ્ય તણા, ને અમ હિતના ધણનારા રાજ, આ શુભ. ૧૬
 કંઈનો અધિપતિયો ન્યૂસોના, કંઈતો એપાનિયા કેરા રાજ, આ શુભ. ૧૭
 કંઈ રથવા શુદ્ધ સમાજોના, કંઈ વિદ્યા ખાતા કેરા રાજ, આ શુભ. ૧૮
 કંઈ હિંદૂ મૂલમાન કહું, કંઈ પ્હેલવાન ખારશિયો રાજ, આ શુભ. ૧૯
 બહુ હિંમત ને ધરિ હોશ બહુ વર પ્રજા, જઈ સોને વશિયો રાજ, આ શુભ. ૨૦

કશિ કમ્ભર સૌ વળગ્યા કામે, કઇ દેશ સુધારા કીધા રાજ; આ શુભ.
 ન રહ્યું અમાન તિમિર નામે, દુનિયામાં ડંકા દીધા રાજ; આ શુભ. ૧૧
 શુભ વધવા દેશ તણી સમૃધિ, ખુશબતન મન ધનથી ખાંતે રાજ; આ શુભ.
 કરિ વિદ્યા કળા તણી વૃદ્ધિ, ને વૈપારનિ ભલિશાતે રાજ; આ શુભ. ૧૨
 કઇ ગયા અમર અહિં નામ કરી, કઇ હયાત હાલ બિરાજે રાજ; આ શુભ.
 એ સૌને અર્પણ સ્નેહ ધરી, આ અંથ કરું હું આજે રાજ; આ શુભ. ૧૩
 સર્વેશ્વર સૌને સુખ આપો, ચિર અવિચળ કરિ પ્રભુ થાપો રાજ; આ શુભ.
 પ્રભુ કાપી સૌના પરિતાપો, મન વાંછિત સૌનાં આપો રાજ; આ શુભ. ૧૪
 મહેતા નરસિંહનિ જ્યમ હુંડી, પ્રભુ લેજો એમ સ્વિકારી રાજ; આ શુભ.
 મુજ અંતરની આશિય ઉડી, મનમોહન કહે છે મારી રાજ; આ શુભ. ૧૫

સ્વર્ગસ્થ રા. રા. માધવલાલ રણછોડલાલ વિષે.

દોહરો.

ગતિ ઇશ્વરના ધર તણી, કળી શકે નહિ કોય;
 આરંબ્યાં અધરાં રહે, હરી કરે તે હોય. ૧

સવૈયો.

રે સુત રાવ તણા ક્યાં ગયા ધણિ હોંઘયિ આ રાજ અંથ કરાવી;
 આપ લખી ઉત્તરોત્તર પત્ર, જરૂરપણે આતિ પ્રીતિ જણાવી;
 મેં પાણુ પૂણુ ઉમેદ ધરી મન, જે લઉં રાવ તનુજ રિઝાવી;
 સૌ મનની મનમાં રહિ મોહન, કાળ પડ્યો કુર ક્યાંઘયિ આવી. ૨

દોહરો.

દયા ધર્મની મૂરતી, પામરના પ્રતિપાળ;
 કાળ દુષ્ટ ક્યાં લઇ ગયો, મનહર માધવલાલ. ૩

રા. રા. રા. બં. રણછોડલાલ છોટાલાલ સી. આઈ.
ઈ. ના સ્વર્ગવાસ વિષે.

દોહરા.

અરે પ્રભૂ શું આ કર્યું, નરનારી વૃધ ^૧ બાળ;	
ઉઠાસિ અમદાવાદનાં, ભત્તાં રણછોડલાલ.	૧
શુભ સાતી સાંઠોદરા, વતન ઉપર અતિ બહાલ;	
સુપુત્ર છોટાલાલના, લાયક રણછોડલાલ.	૨
બુજરગ બુદ્ધો બાપ તુલ્ય, ધીંગી પુરની ^૨ ઢાલ;	
ઢળી પડી તે ધરણિમાં, લાયક રણછોડલાલ.	૩
નહિ હુતર ઉદ્યોગનું, કારખાનું જે કાળ;	
સૂરત કે ગુંબાઈમાં, દીકું રણછોડલાલ.	૪
કાંતિ વણી તૈયાર કરિ, આપે સૂતર માલ;	
એ મિલ ^૩ અમદાવાદમાં, કીધી રણછોડલાલ.	૫

૧. વૃદ્ધ. ૨. રા. બં. જેમ દેશમાં મીવ ઉદ્યોગના પિતા હોવાયછે તેમ પોતાના વતન (અમદાવાદ)માં હોઈ એ ધંધો બુજ ખિલાબો જેથી આજે ત્યાં સંખ્યાબંધ મીલો થઈ, અનેક મનુષ્યો કામે લાગેલાં છે. તે શિવાય અસંખ્ય મનુષ્યો માટે અનાયાસમ, વિવિધ પ્રકારનાં ઔપધાસય, નિશાળો ને જુદી જુદી ભત્તાનાં ફરો વગેરે કરી લોકોની આરોગ્યતા સગવાય તથા તેમનામાં સંસાર વહેવાર કેળવણી અને ધર્મ નીતિનો ફેલાવો થાય એટલા સારું, તેમણે બહુ બહુ બેલટ બતાવી પોતાની પદરથી મોટી રકમો ખર્ચ કરી છે. એટલુંજ નહીં પણ પોતાના સ્થાનિક સ્વરાજ્યના અમલમાં ત્યાં કાઢેનેજ અને પાણીકામ કરી અમદાવાદી પ્રજાને દમરોનેમાટે મુખ કરી આપ્યું, જેનો લાભ સર્વ પ્રજા એક સરખી રીતે લે છે. તેમાં ઉલટ પ્રજાપ્રિય થઈ ગરીબોને માટે તો તે દરેક રીતે પોતાથી બનતું કરી તેમના એક પાળક પિતા થઈ નિવશ્યા હતા. ૩ સને ૧૮૫૬ માં.

ધર્મ દવાખાનાં રચ્યાં, ^૧ રચી નિરાશ્રિત ^૨ શાળ;	૬
વિવીધ વિદ્યાલય રચ્યાં, લાયક રણુછોડલાલ.	
પાણીનાં ને ગટરનાં, કીધાં કામ વિશાળ,	૭
સડકો કીધી શોભતી, લાયક રણુછોડલાલ.	
મરકિ કેંપ વઢવાણમાં, વઢોદરે જે કાળ;	૮
અમદાવાદ ઉગારિયું, વચમાં રણુછોડલાલ.	
મુંબઈ ને સૂરત થયાં, બહુ જ્યારે બેઠાલ;	૯
અમદાવાદ બચાવિયું, ત્યારે રણુછોડલાલ.	
મેસાણે મરઘી પડી, સિંધપુર, પાલનપૂર;	૧૦
અમદાવાદ ઉગારિયું, રંગ રાવ બહોદર.	
મરઘીવાળાં મથકથી, અશિરથો ^૩ ઉભરાય;	૧૧
ત્યાં શ્રીપુર ^૪ તેથી બચ્યું, એજ રંગ કહેવાય.	
માન પ્રજામાં પામિયા, પામિ માન મહિપાલ ^૫ ;	૧૨
લાગ્યશાળિ ભડ થઈ ગયા, લાયક રણુછોડલાલ.	
મુંબઈની ધારાસભા ^૬ , શ્રીપુર મ્યુનિસિપાલ ^૭ ;	૧૩
સોસાઈટી ^૮ સંભારશે, લાયક રણુછોડલાલ.	
સોહું પદ સી. આઈ. ઈ., દીધું શ્રી સરકાર;	૧૪
પ્રમુખ પ્રજામાં થઈ ગયા, રહિ ગઈ કિર્તિ અપાર. ^૯	
માણસની જે ખોટ તે, પૂરાતી પૂરાય;	૧૫
પણ આ અમદાવાદને, જખરી ખોટ ગણાય.	

૧. પાચકુવા દરવાજા બહાર. ૨. સાહપુરમાં ખોતાના કારખાનાને લ-
ગણ. ૩. આગમીયો. ૪. અમદાવાદ. ૫. રાજા. ૬. લેજિસ્લેટીવ કોન્સિલ.
૭. મ્યુનિસિપાલિટી. ૮. નામદાર ગુજરાત વનોદ્યુલર સોસાઈટી.

પુરુષપ્રયત્ન અને ईश्वरकृपा

અચવા

મહાન પુરુષ સ્વર્ગસ્થ

રા. રા. રા. વ. રણછોડલાલ છોટાલાલ,

સી. આઈ. ઈ. એઓનું

જન્મચરિત્ર.

પ્રથમ ભાગ.

મંગલાચરણ.

ઉપનિષદ.

ના પાર જેનો લખતાં પમાય, કયાં પાર આકાશ તથા કળાય;
કળાય જેનું નહિ કાંચ રૂપ, છે ભૂપતીનો^૧ પણ જેહ ભૂપ^૨. ૧
અનંત કોટી^૩ સુષ્રદ્ધાંડ કીધાં, કે^૪ ના કરી છે^૫ ક્ષણ મધ્ય દીધા,
દીસે ન ફળે^૬ કહું જે દિગંત^૭, જેને નમે તિત્ય જિયે અનંત. ૨
આદિત્ય^૮ ઇશ્વર^૯ અગણીત તારા, ધાર્યા ધરામાં ઘન^{૧૦} વીજ ધારા;^{૧૧}
વૈશ્વંતર^{૧૨} વાયુજળભિષ્ણવ્યાં, ખગોળ^{૧૩} ભૂગોળ^{૧૪} લલા જિલાવ્યા. ૩

૧ રાત્રી. ૨ રાત્રી. ૩ કોટ. ૪ કર્ષ. ૫ નાસ. ૬ ખીજો. ૭ દિશાઓના
અત્યુધીમાં પણ. ૮ સૂર્ય. ૯ શંકર. ૧૦ વરસાદ. ૧૧ વીજળી. ૧૨ અગ્નિ
૧૩ આકાશ. ૧૪ પૃથ્વી.

પક્ષીપશૂ ને જિવ સૂક્ષ્મ^૧ જાતી, જોતાં નથી અક્ષિ^૨ થકિ કે જણાતી; બક્ષીસ જોડ્યા વિણ આપ આપી, નલે નજેને વિણ જે કઠાપી. ૪ ધારી ધરામાં^૩ ઉદ્દલીજ^૪ જાત, ભારી ખનીજો^૫ ભરિ ભાત ભાત; સરી^૬ સમુદ્રો ગિરિ^૭ ને શુક્રાદી^૮, જ્યાં ત્યાં દિસે દોલત નામજાદી. સમૃદ્ધિએ સૌ જનહીત^૯ સ્થાપી; અને અમૂલી આ દેહ આપી; કીધી કૃપા એ અદકી અમાપ, જે એક એવો બળવંત આપ. ૬ જે એક માલેક અનેક નામ, છે હાથ જેને સઉની લગામ; કરે રહ્યો જે પળમાં ચહાય, રાજત્વ^{૧૦} રકોચહ^{૧૧} રક રાય. ૭ સ્થળો જળોમે^{૧૨} જળ ત્યાં જમીન, દીસે સહ જે પ્રભુ પાસ દીન; જેની કૃપાથી કવિ કિર્તિ જામે, ઇદ્દ રવીથીજ પ્રકાશ પામે. ૮ એવા પ્રભૂ કિલ્મિષ^{૧૩} કષ્ટ કાપો, દળી દરિદ્રો મુખ સિંધુ આપો; આવી હજો રહાય સદાય આગે, મૂખેથિ મનમોહન એજ માગે. ૯

કવિત.

“કર્યા તે મનુષ્ય તે તો કેવાં કેવાં કરે કામ,
ધરણી^{૧૪} નિમિત્ત ધંધ^{૧૫} મચાવે છે ધાઇને;
કોઇ તો કળા અનેક કલ્પનાથી કાઢે શોધી,
કોઇ તો ગણાય શુભી ગાન તાન ગાઇને;
કોઇ તો વિવેકથી વિશેષ વિત્ત વાવરીને,
વધારે છે વિશ્વમાં^{૧૬} વડુવાની વડાઇને;

૧ સૂક્ષ્મ. ૨ આંખ. ૩ પૃથ્વીમાં. ૪ વનસ્પતિ. ૫ ધાતુ પદાર્થો.
કોયલા, વગેરે. ૬ નદિ. ૭ હુગર. ૮ શુક્રાઓ વગેરે. ૯. માણસોકાળે.
૧૦. રાજ્યપદ. ૧૧. રકોને ઘેર. ૧૨. જળમય. ૧૩. પાપ. ૧૪. પૃથ્વી.
૧૫. ધંધા. ૧૬. જગત

પંચભૂત^૧ તણાં એવાં પુતળાં પ્રગટ કર્યા,
ચિહાનંદ દેવ ધન્ય તારી ચતુરાઈને.

૧

કોઈ કુંભકાર^૨ કહેવાય વડો કારીગર,
કારીગરી કરે કરી પુતળાં કળા કરી;
નહાના વિધિ નૃત્ય કરે કલ્પનાથી કૃત્ય કરે,
ભૂપ અને ભૂત્ય^૩ બને શોભીતી સભા ભરી;
કોઈ કવિ તે કિયાની કાવ્યનું કરે વખાણ,
તે તો વખણાય કુંભકારની કારીગરી;
તેમજ ત્રિલોકમાં હું જે જે વાત વરણું,
તે તે વરણુન તારી લીલાનુંજ હે હરી;

૨

કરોળિયો લાળતણી જાળ જે વિશાળ ગુંથે,
એ તે એનું ડાપણ કે એના કરતારનું;
સુઘરીઓ સુઘડ જે ઘાસનું બનાવે ઘર,
કરાય ન કારીગર થકી એ પ્રકારનું;
કારીગરી કરી રૂડો માખી મધપુડો રચે,
એ બધું ચરિત્ર એક અખિલ આધારનું;
તેમજ મહાન જનનું ચરિત્ર જે વિચિત્ર,
તેનું વરણુન તે તો તેના સ્વજનારનું.

૩

સવૈયો.

ભારથમાં જશ પારથના લગ્નિ, જીવનનું ફળ સાર્થક જાણ્યું;
સૂરજવંશ અને શશિવંશ, વખાણિ પુરાણ પવિત્ર પ્રમાણ્યું;

૧. આકાશ, પૃથ્વી, વાયુ, જળ, અગ્નિ, અને તેજ એચભૂત ગણાય છે.

૨. કુંભાર. ૩. ચાકર.

આસુર વંશતણું પણ વર્ણન, વાલ્મિકિ વ્યાસ વિશેષ વખાણું;
એ સઘળી કરતાર તણિ કૃતિ, એમ મહા કવિયે ઉર આણ્યું.” ૧

ચરિત્ર માહાત્મ્ય.

ગોપાયા વ્રત.

“અહો સદાશિવ અહો સદાશિવ બળી તમારી ટેવ.”
(એ રાહે પણ ગવાશે.)

- મોટા જનનાં ચરિત્ર મોટાં, મોટા કવી વખાણે;
પેદા કરનારો પ્રભુ તે સઉ, પોતાનાં કરિ બાણે. ૧
- ઉમદા સરસ અમલદારોથી, ઉમદું રાજ્ય ગણાશે;
ઉમદાપણું એથી અધિપતિનું, પૃથ્વિવિશે પથરાશે. ૨
- કોઈ રાજ્યની કિરતી કથશે, કથશે કોઈ રાજની;
પૃથ્વિવતી તે સઉ પોતાની, મનમાં લેશે માની. ૩
- હુન્નર પોતાનો વખણાતાં, હુન્નરિ મન હરખાશે;
મોટા જનનાં ચરિત્ર ગુણતાં, પ્રભૂ પ્રસન્ન એમ થાશે. ૪
- પૃથ્વીરાજ રાસાથી ચંદ્રે, ગાયું પૃથ્વી ચરિત્ર;
મોટા જનનાં ચરિત્ર જે જે, પ્રભૂ ચરિત્ર પવિત્ર. ૫
- ઉત્તમ ઇંગ્રેજી કવિયો ને, શાયર કારશિ સારા;
થઈ ગયા કઈ મહાન પુરુષો, -તણાં ચરિત્ર લખનારા. ૬
- મુજ તાતે પણ વિજ્ય ક્ષમા ને, તખ્ત વિલાસ રચ્યો છે;
કાર્ણસ વિલાસ કાર્ણસ ગુણનો, ઉલાસથી ગાયો છે. ૭
- મેં પણ રાવ ગોપાળરાવજી, પૂરણ ગાયા પ્રીતે;
દિવાન બહાદુર મણીભાઈ, પણ મેં ગાયા એ રીતે. ૮

પ્રેમ ધરી એમ શ્રોતાને કહું, છોજી પરમ પવિત્ર;
 રાવળહાદુર રણછોડલાલજી, કેરું કહું ચરિત્ર. ૯
 જેણે જગમાં જનમી જળરાં, કીધાં મોટાં કામ;
 ભૂ પલટે શુજરી નહિ ભૂલે, નિશ્ચળ કીધું નામ. ૧૦
 રાજ્ય સમાજે^૧ લાજ વધારે, પ્રજા સમાજે પ્રીતી;
 પ્રભુ કર્ણાના^૨ જિહાજ પોતે, આદીથી અથ ઇતી. ૧૧
 પવિત્ર તેનું ચરિત્ર શુણ્ણતાં, પ્રભૂ પ્રસન્ન એમ થાશે;
 મૃત્યુ રહે વજ્રતાને શાની, શુણ્ણિ શ્રોતા જશ ગાશે. ૧૨

શ્રોતાપ્રતિ ઉક્તિ.

નિમંગીછંદ.

હે શ્રોતા મારા, સજ્જન સારા, હો દ્રગતારા^૪ મુજ પ્યારા,
 કંઈ મુરખિય મારા, હિત રહાનારા, મિત્રો પ્યારા, કંઈ મારા;
 અહિં ભલે પધાર્યા, હર્ષ વધાર્યા, નયિ કેા ન્યારા, પરભાર્યા,
 પ્રભુ વિશ્વાધારા,^૫ રહાયક સારા, સદા તમારા, હો પ્યારા. ૧

રણછોડ નામ માહાત્મ્ય.

સંવેયા.

જે ધરિ નામ હણ્યું દળ કૌરવ, જે ધરિ નામ દુવારકાં વાશી;
 જેથિ કરી જય પાંડવ પામિયો, જેથિ રહી પત પાંડવિ આસી;
 જેથિ દરિદ્ર સુદામોતણું ગણું, જે જગમાં રહિ જેનિ પ્રકાશી;
 એ શુભ નામ ચરિત્ર પ્રતાપથિ, હો સહુ રંજન વિશ્વવિલાસી. ૧

૧ સલા. ૨ મોટું વહાણ. ૩ એકપ-એકાપણું. ૪ આંખો. ૫ જગતના
 આધાર ભગવાન.

અંતર્લાપિકા.

દોહરો.

રતીવંત નંવ નિદ્ધિવંત, અચ્છો વડો અગીર;
લાખેણો જશ લઈ ગયો, મ્હાપ્રભુને મંદીર.

૨

રાવ સ્વભાવ ગુણ કંથન.

હરિગીતછંદ.

છે ચરિત્ર આ વિચિત્ર જેનું, પવિત્ર પૂરુષ તે હતા,
દિન રાત હિત ગુજરાતનું, ભલિભાત ચિત્ત વિચારતા;
વિદ્યા કળા ઉદ્યોગ કેરી, વૃદ્ધિ પર અતિ બહાલછ,
છે રાવ ખડાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલછ.

૧

શિશુપણ પ્રભા શ્રીમંતની કંઈ વ્યર્થ શૂભાવે વળી,
ભલિ આ વિવિધ વિદ્યા ભણ્યા જે આજ દીપી નીકળી;
રંગ એક પ્રસંગ અનેક પણ ખુબ એજ અંગે, ખ્યાલછ,
છે રાવ ખડાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલછ.

૨

કરવું ન ક્યારે વણ વિચાર્યે કામ ભારે કર ગહી,
જો કર ગહું તો પછિ થયું, પ્રયત્નથી કરવું નહીં;
તોપણ પ્રથમ પરિણામનો વીચારિ જોવો તાલછ,
છે રાવ ખડાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલછ.

૩

હો પ્રીય કે કદિ લાલકારક કામ મૂળ સાહસ કરી,
દૃઢ પૂર્ણ બંદોબસ્ત પાળી કદિ ન લેવું કર ધરી;

૧ ખચપણ ૨ 'ગુંબલીના તેર ભવ' એ પ્રમાણે વિધાનો કેવો ઉપયોગ કર્યો તે મનુષ્યની હયાતી પછીજ વખાણી કે વખોડી સહાય. ૩ પ્રસંગથી રંગ બદલાય છે તે ન બદલાવાની ફીકર.

- જેથી કરે હાંશી જગત, આવી પડે જંતળણ,
છે રાવ ખડાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલણ. ૪
- તુકશાન જેવા કામમાં નહિ નામ અંતર્ધજવું,
લવલેશ કેના તેજ ભલકામાં ન લેવાઈ જવું;
અંત્યે પડે લટકી રહેવું જેથિ અંતરિયાળણ,
છે રાવ ખડાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલણ. ૫
- માઘતી પૂરણ મેળવી પછિ કામ લેવું હાયમાં,
સઉને સુલભ સમજાય ને વખણાય સઘળા સાયમાં;
ખડુ સાઘકો સંતોષ પામે લાલ લે વૃધ ખાળણ,
છે.રાવ ખડાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલણ. ૬
- ડરવું નહીં વિધો વડાં પછિ કોટિ કદિ આવી પડે,
જ્યમ શૂરના સંઘ્રામમાં ધડ શિર વિના ઉલાં લડે;
એને રહે પ્રભુ સાહ્ય આવે—અલપ ના કશું આળણ,
છે રાવ ખડાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલણ. ૭
- ઇત્યાદિ ઉમદા ગુણ પ્રભુએ યોગ્ય ગણિ પ્રેર્યા હતા,
શિંગુપણ થકી તે માંહિ કઈ તો જન્મ સાથ જડ્યા હતા;
વય જોઈ વિદ્યાવ્યાસથિજ જન વદે બુદ્ધિ વિશાળણ,
છે રાવ ખડાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલણ. ૮
- હુન્નર કળા ઉદ્યોગ પર જે હેત અતિ હુઈયા વિશે,
ખુણ દેશમાં ખીલાવવાં તે ખાંત મોટી મનવિશે;

- પામ્યા વડો 'અધિકાર પણ ત્યાં એ વિચાર બહાલલ,
 છે રાવ ખહાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલલ. ૯
- જન સમુહ બાણી એક અતિ હિત ચિત્ત સહુનું ઇચ્છું,
 ખતતું કરી જન જાત માટે સર્વના બેલી થવું;
 કહું એજ દૃઢ વીચાર દિલ મોઝાર સરવે કાળલ,
 છે રાવ ખહાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલલ. ૧૦
- 'પરિણામમાં આ દેશમધ્યે કામ કામ જુઓ જઈ,
 રૂં કાંતવા વણવાતણાં 'યત્રો થયાં અગણિત અહીં;
 થઈ પિતા એ ઉઘોગના, કીધો ઉભો તે કાળલ,
 છે રાવ ખહાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલલ. ૧૧
- જન જાત માટે જે કર્યું તે કરજ બાણીને કર્યું,
 આપી કરજ જ્યમ કરજવાનો કહે એટલું ભિતર્યું;
 હવું પ્રભુ કૃપાનું પૂતળું ધીંગી શુભરિની ઠાલલ,
 છે રાવ ખહાદુર રંગ ! રાખ્યું નામ રણછોડલાલલ. ૧૨
- હોહરો.

પુત્ર પૌત્ર ને રાજ્ય રિધ, ભાગ્યશાળિ તે હોય;
 આ તકમાં આ પુરુષ સમ, બડભાગી નહિ હોય. ૧

પ્રભુકૃપા માહાત્મ્ય.

કવિત.

“ઇશ્વરની કૃપા થકી કારજ કરી શકાય,
 ઇશ્વર કૃપાથી આપદા થકી ઉગરીએ;

૧ એ વખતને અનુસરી પોલીટિકલ એજન્ટના દફતરદારની જગા તે ન્હાની
 ગણાય નહીં. ૨ સાંચા સ્થાનીંગ વીવીંગના.

કરીયે ઉલોગ આશા ધરીએ અપાર પણ,
ઈશ્વર કૃપાથી તરી પાર તો ઉતરીએ;
પરિશ્રમ કીધે તો પગાર બેટલું પમાય,
ઈશ્વરની કૃપાથી લંડાર પુરા ભરીએ;
શુભો રૂડા રાજહંસ ઢાળે દલપતરામ,
ઈશ્વર સ્મરણ કરી કારજ આઢરીએ.”

સવૈયો.

હોતિહૈં કિમ્મત માનિક મૌર્તિકિ । હોતિહૈં કિમ્મત હૈમ હિરાકી ॥
હોતિહૈં કિમ્મત મ્હા મનિ રત્નકી । હોતિહૈં હો શકતી નહિ જાકી ॥
હોતિહૈં કિમ્મત ચોં કબહુ સન યા । હિતિકે મિલી રાજ્ય બઢાકી ॥
કોડ શકૈં ન કરી કબહુ । મનમોહન કિમ્મત રૂંશ કૃપાકી ॥ ૧ ॥

દુહો.

“તુલસી કવહું ન છોરિયે । લિયો રામકો નામ ॥
મનુષ્ય મજૂરી દેતહૈં । ક્યૌંહિ રસેગો રામ ” ॥ ૧ ॥

વૃત્ત ચોપાયા છંદ.

પ્રભુકૃપાની વાતો ન્યારી, બહુ એની બલિહારી;
વિશ્વંભર પળમાં કરિ મૂકે, વિશ્વે વારી વારી;^૧
છતના નિધિ છલકાવી મૂકે, કૃપા પ્રભૂ જો કરશે;
સ્હેજ બગાસું ખાતાં આવી, સુખમાં સાકર પડશે. ૧

દોહરો.

નૃપને સઘળા નોકરો, પરકચો લહે પગાર;
કૃપા તણી બક્ષીસનો, કેવો કહું સુમાર.

૨

સવૈયો.

દેત પ્રદક્ષિણો સૂર્ય શશિ નિત । પ્રેમસે પૂજત હૈં જન જાકો ॥
સેવત હૈં સુર ધ્યાન ધૈં મુનિ । જાડ તપસ્વિ રહેં તપશ્યાકો ॥
રાવ રૂ રંક રટૈં રજની દિન । નામ નિરંતર અંતર જ્યાકો ॥
પાવત નાંહિ પ્રયત્ન વિના । મનમોહન કોડ પ્રભૂકિ કૃપાકો ॥૨॥

દોહરો.

“નૃપને ખ્યારી સહિ પ્રબ, દિલમાં દલપતરામ;
પણુ નોકરિ કરનાર લે, અલિવાંછીત ધનામ.”

૧

જીવની મહત્તા.

સવૈયો.

આરસ હોઈ શકૈ નહિ પારસ । પારસ સોઈજ પારસ હોતા ॥
હંસ કપોત કબૂ નહિ હોવત । હોત કપોત હૈં સોઈ કપોતૌ ॥
નાટકકા નૃપ હોત નહીં નૃપ । જો નૃપ હૈ નૃપ સોઈ ઉદ્યોતૌ ॥
આઈ બડા ઇત હોત નહીં જિય । જીય બડા સોં બડા ઇત હોતા ॥૩॥

દુહા.

જન પાવત જવ પ્રમુકૃપા । વાદત તવહિ વડાઈ ।
ઉચ્ચ ગુન અરુ વુદ્ધિ સવ । તાર્મે રહત સમાઈ ॥ ૪ ॥

ચોપાયા રૂત.

“મારું એ કહેવું નથિ મુખનું, શુણુજો શ્રોતા મારા;
રાવ બહાદુર રણુછોડલાલજિ, - તણું ચરિત્ર શુણુનારા. ૧
સલાવિશે જન સાચો થાવા, પુત્રતણા સમ ખાશે;
કહે ક્ષત્ર ગીતાણ કર લઈ, સઉને સત્ય મનાશે. ૨
પ્રત્યક્ષ શ્રીમુખનાં જે વચનો, તે ગીતાણ પોતે;
ઉત્તમ ધર્મ પુસ્તક હિંદુને, એથી કયું કહો તે. ૩
યોગાભ્યાસ તણો એમાં છે, જુઓ પદ્યમેધ્યાય;
એ અવલોકી જોતાં સઉના, - મનના સંશય જાય. ૪
સાડત્રિશથી સડતાલિશ લગિ, છે છેવટના શ્લોક;
પ્રભૂ કૃપાનું કારણ પ્રૌઢું, લાયક સમજે લોક. ૫
યોગવિશે કહિ મહાયોગીને, કિંચિત્ રહિ અધુરાશ;
પુણ્યલોકમાં તે યોગી જઈ, વસે વર્ષ બહુ વાસ. ૬
પછી યોગ પૂરો કરવાને, આપ ધરે અવતાર;
કાં શ્રીમંતતણે જઈ સદને, કાં મહાયોગી દ્વાર. ૭
વેદાદિત યઈ આદિ વિધિયે, પૂરો યોગ કરેછે;
યોગ સિદ્ધિ થાવાથી અંત્યે, પરમ મોક્ષ પામેછે. ૮
પ્રભૂ કહે મુજને તે પ્રિય છે, શ્રેષ્ઠ સર્વથી તે છે;
“અર્જુન એ માટે થા યોગી,” એમ શ્રીકૃષ્ણ કહેછે. ૯

અર્જુનને જે સાદ્ય કરી તે, કહિયે અનહદ જેવી;
 અધિક ગણ્યા અર્જુનથી ત્યારે, કહો કરે તે દેવી. ૧૦
 રાવળહાદુરની સાદાઈ, જોગીથી વધિ જાશે;
 માન નહીં મોટાઈ નહીં, નહિ અભિમાનનો પાસે. ૧૧
 એવા મહાપૂરવના યોગે, પ્રભૂ કૃપા તે પામ્યા,
 ઉચ્ચ ગુણ ને ઉચ્ચ બુદ્ધિ સહ, જઈ તે મધ્યે જામ્યાં. ૧૨
 પુરુષપ્રયત્ન માહાત્મ્ય,

સૈવયો

પાય પ્રયત્નસે યોગ બડા અરુ । યોગસે પાય પ્રભૂકિ કૃપાકો ॥
 સોઈ કૃપાસે મયો બડ સાગર । બુદ્ધિ બડી અરુ ગૂન બડાકો ॥
 જો ગુન બુદ્ધિસે નામ મયો અરુ । કામ મયો મહાભારય જ્યાકો ॥
 સોઈ પ્રયત્ન વચ્ચાનતહો અરુ । વંદતહો યહ ઈશ કૃપાકો ॥ ૪ ॥

હુણ

પ્રકાશ વિજકા પ્રમુકૃપા, પ્રયત્ન સો હૈ વીજ ॥
 વૃક્ષ વીજસે હોત હૈ, હોત વૃક્ષસે વીજ ॥ ૫ ॥

૫૬ ઉપદેશી ચાળખા

“વનમાં ભુલી પડી રે, પેલો ક્યા ગયો કાનુડો.” એ રાગ.
 કરતાં તે કરો રે, જે પ્રયત્ને પાર ઉતરિયે;
 પ્રયત્નથી પરિશ્રદ્ધ રીઝેછે એ જોડું નથિ જરિયે; કર. (ટેક.)
 શેષ, મહેશ અને સનકાદિક, ઋષિ, મુનિ, તપસ્વિ, ધ્યાની;
 વગર પ્રયત્ને તે નથિ પામ્યા, વાત શિ કર્હુ ણીજાની; કરતાં. ૧
 પરણ્યાને સૌ કો પાળેછે, જણ્યાં સહુ જીવાડે;
 પેટ ભરેછે યશ્ પક્ષિ તે, કરિ નવાઈ કે દહાડે; કરતાં. ૨

આધું પીધું પેટ ભરીને, પોઢયો સુખશય્યામાં;
 આપ સુખી તો જગત સુખી એમ કાઢયા દિવસ નકામા; કરતાં. ૩
 પેટ ભર્યું ભંડાર ભર્યા, શું ભગવત રાણ થાયે;
 કાલ સવારે કાળ ઝડપશે, ભભૂત બિડી ભશે; કરતાં. ૪
 સ્વારથ પડયો રહેશે સઘળો, પરમારથ ન કરાયે;
 પાંખી મુઠ્ઠી આયો આખર, ખુદ્દી કરી સિધાયે; કરતાં. ૫
 ધંધે ધાયો ધૂડ કમાયો, છાંટયો કર નહિ એઠો;
 માંભરીની^૧ વિષ્ણુ^૨ પેઠે, કુટુંબ ઢાંકી બેઠો; કરતાં. ૬
 હરેક કામે હરેક કામે, પરમારથની પાંતી;
 ગણી નહીં ગોવિંદ શું આપે, હવે કુટેછે છાતી; કરતાં. ૭
 પશુ, પક્ષિ, માનવ, જિવ, જંતૂ, આત્મા એક પિછાણી;
 જેમાં બહુ જિવ તૃપ્તી પામે, મહાત્મા કર લેબણી; કરતાં. ૮
 ખેડેલી ગણતી એજ કરે, પોતાને અળગા રાખે;
 છવ કેટલા તૃપ્તિ પામશે, ચંદ્ર સુરજની સાખે; કરતાં. ૯
 મહાતપસ્વિનું તપ મુંકાવા, ભય અપ્સરા એક;
 મહાત્મા જનનું પદ મુંકાવા, આવે વિદ્ય અનેક; કરતાં. ૧૦
 હશે ન તપશી તપ નવ મુંકે, મહાત્મા પદ નવ છોડે;
 પીઠ થાપડી સાદ્ય થાય પ્રભુ, આવિ ઉભો રહે બેઠો; કરતાં. ૧૧
 સિદ્ધિ આ પરમારથ સાથે, સ્વારથની પીછાનો;
 વટાવમાં રહિ પ્રભુકૃપા, અનમોહનતા સ્હેરબાનો;
 કરતાં તે કરે રે, જે પ્રયત્ને પાર ઉતરિયે. કરતાં. ૧૨

સાખી.

એતો કીધી એક જે, કદિ ન થાય કો કાળ;
સુપુત્ર છોટાલાલના, લાયક રણછોડલાલ રે.

૧

ઉઘમ કર્મ વિચાર.

દોહરા.

“રાજા હું મેં કામકા, ઈંદર મેરા નામ”-એ રાહે પણ ગવાશે.

સમરૂ દેવી સારદા, પુત્રું ગણપતિ પાય;
પુરુષ પ્રયત્ન પ્રભૂ કૃપા, એનો કર્હું મહિમાય.

૧

કઈ ઉઘમ અધિકો કહે, કર્મ કહે કઈ લોક;
કઈક કહે લાવી બને, ફાંફાં મારો ફેક.

૨

કાણી ઉઘમ કર્મની, શ્યામળ રચી રસાળ;
કઈ તો માની કર્મને, કર લઈ ધરે કપાળ.

૩

લાવીની પણ ભૂમિમાં, વિધવિધ વાતો થાય;
સંશય સાગરમાં પડી, ખાંતે ડબકાં ખાય.

૪

જડે એકલા ઉઘમે, કોણ લહે પ્રભુ નામ;
કર્મ બધું આપે કરી, શું ઉઘમનું કામ.

૫

શાને ચૂલા સંધુકે,^૧ આણી પાણિ અનાજ;
રાત્ર્ય કરે બેઠાં સદૂ, કરું ન ઉઘમ કાજ.

૬

ઉઘમ કરતાં અહિ^૨ સુખે, સુખિક^૩ ગયો વણ મોત;
ઉઘમ અવળો પડત નહિ, પ્રભૂ કૃપા જો હોત.

૭

ઉઘમ પુરુષ પ્રયત્ન છે, કર્મ પૂર્વ સંચીત;
પ્રભૂ કૃપાએ ભાવિ ફળ, નિર્ણિત વિશ્વ વિદીત.

૮

મોલ ન ભીંત વિના રહે, મોલ વિના ન મળાય;
 નેવ ન વિણુ માલ્યે રહે, ભીંત ખુલ્લિ પડિ જાય. ૯
 પ્રભૂ કૃપા તે મોલ છે, ભીંતો મુળ સંચીત;
 નળિયાં વળિયાં નેટ છે, પુરુષ પ્રયત્ન પુનીત. ૧૦
 મુળે જડે ગુલ સંચિતે, ગુલ ખુલ્લિ ગુલ યોગ;
 કહે ઉદયે કર્મ સઉ, લાયક સમજી લોક. ૧૧
 પ્રભૂ કૃપા પણ એ થકી, જે આગળના ચત્ન;
 પિછાનિ શકિયે પ્રભુ કૃપા, જે કરિયેજિ પ્રયત્ન. ૧૨
 પુરૂષપ્રયત્ન અને ઈશ્વરકૃપા.

કવિત.

પામવા પ્રભુ કૃપા ને જામવા મુજશ જર,
 આલસ્ય તણુ પુરૂષ પ્રયત્ન આદરીએ;
 કર્મ તો કળાય ત્યારે કાંઈ જે પ્રયત્ન થાય,
 દિસે મોંઘા મૂલાં મોતી એ તો મહા દરીએ;
 બાનાથકી^૧ લાલ હાની બાનાથકી^૨ હંદગાની,^૩
 ધરી બાનું ધણીનું^૪ ને બાના^૫ પુંઠે ફરીએ;
 જર જશ જામવાં તો કર્મ વશ રહેશે કદિ,
 જરૂર મળુરી તો ન રાખે પ્રભુ જરીએ. ૧

ગોપાર્થ.

દ્રઢ નિશ્ચય એવો દિલ કરી, ઈશ્વર ઉપર આસ્થા ધરી;
 પુરૂષ પ્રયત્ન કરે સહ પ્રેમ, એને ઈશ્વર મુંઠે કેમ? ૧

૧ ફલાણો બાઈ ફલાણા કામથી કમાયા દિવા ખોયુ એ એ મિષ છે.

૨ ફલાણો બાઈ ફલાણા રોગથી કે ફલાણાથી મુખ્યા કે ફલાણાથી બચ્યા એ મિષ છે. ૩ ભગવાનનું ૪ પુરૂષપ્રયત્ન

- સાધન પુરૂષ પ્રયત્નો તણાં, અને પ્રભૂ કૃષ્ણનાં ઘણાં;
કરે સાધના જેવી જેહ, તેવું કૃણ તો પામે તેહ. ૨
- ઉઘ ઝહાર મૈથુન વશ હોય, પરૂ પક્ષિ માનવ સૌ કોય;
નિશ્ચય તે મધ્યે નિરધાર, મોંઘો આ મનુષ્યઅતાર. ૩
- દીધો પ્રભુએ જે કરિ દયા, કારણમાં કારણુ જો લઘ્યાં;
પુરૂષ પ્રયત્ને પામે પાર, જોતાં રીઝે જગકરતાર. ૪
- નથી કશું ગેરનું કામ, નથી જાળનું લેવું નામ;
નથી છોડવાં સ્ત્રી કે જાળ, નયિ તજવા મેડીના માળ. ૫
- જેણે એવિ સાધના કરી, એહ નથી અવતરિયા કરી;
ચિતમાંજે અવતરવા ચ્હાય, એ મોટા થઈ આવે ચ્હાંય. ૬
- જાણો પ્રભુ કૃષ્ણનાં જહાજ, કરી ગયા પોતાનાં કાજ;
મોટાં કારજ મોટા કરે, કંઈ છોટાનાં કારજ સરે. ૭
- સહને જાણે સગા સમાન, મહિમાં મોટું પામે માન;
જતાં નામના અંકી જાય, વિશ્વ વિશે કિરતી વંચાય. ૮
- કાયા માયા ગણે કથીર, પર કાળે એ ધર્યાં શરીર;
વીર પુરૂષ તો એ વખણાય, સૃષ્ટા પણ તેને રહે ચ્હાય. ૯
- અવળા નાખે સવળા પડે, એને વિદ્ય કશું નવ અડે;
પુરૂષ પ્રયત્ન જરા જો કરે, તો કોઈ મોટું કારજ સરે. ૧૦
- એ ઈશ્વર કૃષ્ણા કહેવાય, પુરૂષ પ્રયત્ને વધતા જાય;
જ્યાં હજિ પોતે જનમ્યા નહોય, ત્યાં એવા સંજોગો હોય. ૧૧
- જેથી તેનાં કારજ થાય, અડચણ સઘળી અળગી જાય;
તત્પર સર્વ દિસે તઈયાર, જેમ દૂધ જનની મોઝાર. ૧૨

સાખી.

એમ દૂધ જનની વિશે, એમ સર્વ તથ્યાર;
જનમ્યા પહેલાં જોઈ લ્યો, કરૂણા શ્રી કરતાર રે. ૧

સોરઠા.

અલિ પ્રિય પુષ્પપરાગ, શ્રોતા ભોગિ મુવાસના;
ભાખ્યો પહેલો ભાગ, રૂડો રાવ ચરિત્રનો. ૧

—*—

ભાગ ૨ જો.

ગુર્જરી માહાત્મ્ય.

ત્રિતાલી ચોપાઈ.

રાગ મારૂની દેશીમાં પણ ગાઈ શકાયે.

હોય કરૂણા જો જગકરતાર, પટે પુરૂષ પ્રયત્ને પોષાર;
તે આ સાંભળજો શ્રોતા મિત્ર, રૂડું રણછોડલાલ ચરિત્ર. ૧
જૂની દુનિયાં વિશે જંબુ'દ્વિપ, એમાં ખંડ છે ભર્તૃ'અનૂપ;
ભલો દળદ્રુપ એ કહું ભાગ, ખડો ગુજરાત એમાં છે યાગ. ૨
ભઈ, જૂઈ ને મોગરો ખેંકે, અંખા, અંબેલિ, કેવડો વેંકે;
દીસે મુગંધિદાર ત્યાં ડમરા, ભમતા ભોગી ઉપર દિસે ભમરા. ૩
રાણુ, જમરૂખ, આંખા અપાર, લંબુ, લિંબુ, અંજીર, અનાર;
શૂક^૧ સારિકા^૨ મોરલા મીઠા, ટૌકા મધુરા કોયલડીના દીઠા. ૪
નવપદ્મ અરોડવંન,^૩ ધરણી^૪ તે કહે ધન્ય ધન્ય;
મુક્તાક્ષ^૫ તણો છલતો મેરાણુ, ખરેખાતે જવાહિર ખાણુ. ૫

૧. એશિયા. ૨. હિંદુસ્તાન. ૩. જમરૂખ. ૪. દાડમ. ૫. પોપટ.

૬. મેના. ૭. અરોડવંન વૃક્ષ અથવા અવનવા આનંદનું વન. ૮. પ્રદિવ.

૯. મોતી.

હીરા, માણક, મણી મૂલ્યદાર, ભર્યો રત્નોનો જાણે ભંડાર;
 જેણે ખંડ ગુજર^૧ નહિ જોયો, ખરો અવતાર એળેજ જોયો. ૬
 સામ્રાજ્ય તટ^૨ ત્યાં વડું શહેર, લક્ષ્મીની જ્યાં સદા લીલાલેહર;
 “જળ સરસા કુત્તાપર આયા, તળ શાહુને શહેર બસાયા.”^૩ ૭
 એને અહમદાવાદ કહેછે, વાસ વર્ણ અઢાર વસેછે;
 રાય રાજે ઇંગ્લિશ અધિરાજ, ઇચ્છે વસવા જ્યાં ઇંદ્ર મહારાજ. ૮
 પેળો તે જન્મ ભૂમિ^૪ પવિત્ર, જે આ મહા પુરૂષનું ચરિત્ર;
 ધન્ય ધન્ય તને ધન્યવાદ, અમે આપિયે અહમદાવાદ. ૯
 મોટા પુરૂષ જહાં જન્મ પામે, જશ તેજ ભૂમિ^૫ તણે જામે;
 તારિજમિમાં^૬ લાલનપણે^૭ લેટી^૮, ક્ષિતિની^૯ ક્ષીતિ ઉછરી મમેટી.^{૧૦}
 જેહુ ભૂમિમાં વીર ન થાય, એ તો વંધ્યા^{૧૧} વસૂધા^{૧૨} ગણાય;
 વીર પુરૂષ જે પૃથ્વીમાં પાકે, શ્રેષ્ઠ ભૂમિ એ ભૂગોળ આપે. ૧૧
 વાહુ! સામ્રાજ્ય તુજ તોય^{૧૩}, પાન કરિ વીર પુરૂષ જ્યાં હોય;
 જેહુ નીરથિ^{૧૪} વીર ન થાય, એ તો નીર-જ નિરસ^{૧૫} ગણાય ૧૨
 સાખી.

એ તો નીર-જ નિરસ છે, પીતાં વીર ન થાય;
 વીર પુરૂષ એ જેહુની, વાતો રહિ વંચાયરે. ૧

ચરિત્રલેખન હેતુ.

સવેયા એકત્રીસા—લાવણી.

“ઠાકોરમાં ઠાકોર બિરાજે” એ રાહે પણ ગવાશે.
 વાતો જેની વિશ્વ^{૧૬} વિદિત^{૧૭} થઈ, વિશ્વે વિચિત્ર રહિ વંચાય;

૧. ગુજરાત ૨ કાંઠો. ૩. એ કહેવત છે. “જળ કુત્તેપર સરસા આયા, તળ બાદશહને શહેર બસાયા.” ૪. જન્મ-ભૂમિ જ્યાં જન્મ થાય તે જન્મભૂમિ ૫. પૃથ્વી. ૬. જમીન. ૭. બચપણે. ૮. આગોટી. ૯. પૃથ્વીની. ૧૦. એકઠી કરી લીધી. ૧૧. વાંઝણી. ૧૨. પૃથ્વી. ૧૩. પાણી. ૧૪. પાણીથી. ૧૫. ફિક્કું ૧૬. દુનિયાં. ૧૭. પ્રકાશિત-જાહેર

- રસથી પરિપૂરણુ રસળસતી, રગરેજ કવિ કર વણિ જાય,
જાત હિરે જઈ હાથ ઝવેરી, ચડ્યો કહો રહિ ણાકી કાય,
અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરૂષના યશ વંચાય. ૧
- અસલ રગથી ગગ ચઢાવે, ઓપ થકી અદકી ઓપાય;
વિવિધ વિપયનો જેમ ણગીચો, છઠ બેઠઠો સરસ મુહાય,
અલકાર એકે નહિ ઓછો, રહિ થોતામા વાહવા થાય,
અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરૂષના યશ વંચાય. ૨
- અન્યોક્તિ કા પરાક્ષ બોધ એ, દેશ ઉત્તતિનો ઉપાય,
દુનિયાં તેનો લઈ દાખલો, અનુમરતા ઉત્તતિ દેખાય,
કામ, અર્થ ને લાલ, મોક્ષ એ, પદાર્થ રહેજે ચાર પમાય,
અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરૂષના યશ વંચાય. ૩
- દુખમાં દ્રઢ ધીરજ દીલામો, મુખમા શાતી દિસે મદાય,
હિંમતનુ હથિયાર કીંમતી, વિગેતેથી પણ બે વચાય,
નીતી ધર્મ પ્રભૂ પદ પ્રીતી, ભીતી ભાગી અળગી થાય,
અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરૂષના યશ વંચાય ૪
- વાંચો ખુશિમાં તો ખુશિ વધતી, આવી અગ વિશે ઉલરાય,
હાથ ઉઠાસીમા હ્યો હેતે, જોતા ઉડી ઉઠાગી જાય,
તાન મનની તાણ બાણ થઈ, અનેક આવી મુજે ઉપાય,
અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરૂષના યશ વંચાય ૫
- જીવન ચરિત્ર ને જિંદગાની, કારકિર્દીયો અને વૃત્તાત,
એ માટે કવિયો આજેએ, સર્વ કવીનો એ સિદ્ધાત,
મરસ્વતિ પુત્ર કવીશ્વર કહિયે, દગ મુળથી અસતના થાય,
અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરૂષના યશ વંચાય ૬
- અમર નામ તો વીર પુરૂષો, જગમા નિજકરથી કરિ જાય,
કલમે કરિ જશ લહે કવિશ્વર, મરસ્વતિ માતા જેને સ્હાય,

નર નારી કવિનાં આભારી, સારી જાડાન કહે દવિરાય;
 અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરુષના યશ વંચાય. ૭
 હતા પિતા મુજ કવી નથી હું, ઉર ન ધરું કવિનું અભિમાન;
 દરેક મુધરેલા દેશોમાં, વડા વડા પ્રગટ્યા વિદ્વાન;
 ચંદ્ર કેને સુલભ^૧ આંદરડું, એમ શિ મતિ લ્યાં મારિ કથાય^૨;
 અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરુષના યશ વંચાય. ૮
 વીર પુરુષ તો એજ વખાણું, જેણે કીધાં જળરાં કામ;
 બાહુ બળથી આપ વધ્યા ને, પામ્યા બહુ ઉત્તમ પરિણામ;
 સ્વદેશની ખુબ સેવા કીધો, વિદેશમા રહિ વાહવા થાય;
 અમિર વજિર ઉમરાવો આગળ, વીર પુરુષના યશ વંચાય. ૯
 માખી.

વાહવા થઈ વિદેશમા, વતને પામ્યા બહાલ;
 એતો અમદાવાદમાં, લાયક રણછોડલાલરે.
 રાવબહાદુરના પ્રયત્ન અને પ્રભુકૃપા.

મુલણા ૭૬.

પુરુષ પ્રયત્ન ને પ્રભુ કૃપા કઈ કહે,
 જેમ પોપટ પટે રામ નિત્યે;
 શક^૩ કલ્યાણ ને સફળ ઉદ્યમ કહે,
 રંચ^૪ તે થાય તેના શિ રીતે;
 થાય પ્રતિ^૫ યત્નમાં વ્યાસ^૬ જો પ્રભુકૃપા,
 રિદ્ધિના નીધિ^૬ ઉભરાઈ ચાલે;
 હરિ કૃપાથી વિજય હરેક પ્રયત્નમાં,
 મેળવ્યા રાવ રણછોડલાલે.

૧. ઝીલું ૨. કહેનાય ૩. પોપટ. ૪. જતા. ૫. પ્રત્યેક. ૬. વ્યાપકું.

૭ કાઠા૨.

લોગ દુખ રોગનો થાય ઉદોગ ને;
અક્ષિકા^૧ મીંચિ ઉદોગ માંડે;
ટેક વીવેક ધરિ સ્મરણ કરિ શ્રીહરિ,
ને કરે છેક પ્રભુ તો ન છાંડે;
ચાર પણ રાખતા કેનિ નથિ આકરી,
ખાખરી આપિ પ્રભુ કદ ખાળે;^૨
હરિ કૃપાથી વિજય હરેક પ્રયત્નમાં,
મેળવ્યા રાવ રણછોડલાલે.

૨

મનન^૩ મનથી કરી ખૂબ હિમત ધરી,
કિમત જેમાં ખરી નાણિ ખાંતે;
આપ પીછાણિ પરિણામ આદ્યંતનાં,^૪
નિહર થઇ ના ડબ્બા કોઇ વાતે;
જેમ આલીલિયો^૫ ગઈ મતી ગગનમાં,^૬
પેઠિ કિસ્કોદરનિ^૭ જઈ પતાળે;^૮
હરિ કૃપાથી વિજય હરેક પ્રયત્નમાં,
મેળવ્યા રાવ રણછોડલાલે.

૩

જોઇ એકે કશો અર્થ સાધ્યો નહીં,
લાભ અલભ્ય^૯ એકેજ લીધો;
ને નિરાશી થતાં ક્યાંઈ હાંસી થઈ,
તોય તેનો નહીં શોક કીધો;
જોઈ વરાળનું જોર ઇજિન કર્યા,

૧. આંખ ૨. અટકાવે ૩. યોજના ૪. આદિ-અ. ત=પહેલે
છવટ સુધીના. ૫. યુરોપનો પ્રખ્યાત ખગોળવેત્તા ૬. આકાશમાં ૭. કિસ્કો-
કર કોલણસ યુરોપનો પ્રખ્યાત નૌકશાસ્ત્રી; અમેરિકાને શોધી દાઢનાર
૮. પાતાળ ૯. ન મળી શકે તેવો.

થાય છે વિવિધ કામો વરાળે;
હરિ કૃપાથી વિજય હરેક પ્રયત્નમાં,
મેળવ્યા રાવ રણછોડલાલે.

૪

જાલતાં હાથમાં કામ સૌ સાથમાં,
કશિ કશીને ચડાવી કસોટી;
દૃષ્ટિ દીકું નહીં આપ દીધું જવા,
મનનિ જિમેદ અતિ મોટિ મોટી;
કોટિ જન મધ્ય જેની કસોટી થઈ,
કોણને મુંકિયા બાકિ કાળે;
હરિ કૃપાથી વિજય હરેક પ્રયત્નમાં,
મેળવ્યા રાવ રણછોડલાલે.

૫

એમ ખુબ ચત્નથી પુરૂષ પ્રયત્ન ને,
પ્રભુ કૃપા પર મનન ખૂબ કીધું;
દેશની દાઝ દિન રાત દિલમાં ધરી,
લક્ષમાં તેનું મહત્ત્વ લીધું;
અરિત^૧ તેનું કહું પુનિત^૨ પ્રભુને નમી,
પ્રેમથી સર્વને જેહ પાળે;

હરિ કૃપાથી વિજય હરેક પ્રયત્નમાં,
મેળવ્યા રાવ રણછોડલાલે.

૬

એજ તત્વો તાણું અત્ત^૩ મહત્ત્વ તે,
ઊરમાં માનવીને ઉતરવા;
ધરણિમાં^૪ એથિ જે લાલ ધીમંત^૫ નર,
લઈ ગયા તે નિઘા સૌનિ ધરવા;
અનુપ દૃષ્ટાંતરૂપ ગ્રંથ લઘુ આ રચ્યો,
માનવી હીત મોહનલાલે;

હરિ કૃપાથી વિનય હરેક પ્રયત્નમાં,
મેળવ્યા રાવ રણછોડલાલે.

૭

દોહરા.

લાલખાઈના પુત્ર થઈ, લાલ વિધો લખલૂટ;
મહિ મંડળમાં મેળવી, ઉન્નત કીર્તિ અખૂટ.

૧

રાવ શુણ પ્રશંસા.

કવિત.

કરી કરી હિંમત ને કૈક પછી પાછા હોઠે,
આ તો કરી હિંમત તે કરીજ કરી કરી;
ધરી ધરી ધીરજ ને અંત્યે કે અધીરા જાને,
આ તો ધરી ધીરજ તે ધરીજ ધરી ધરી;
ભરી ભરી લલાઈ ને કૈક અંત્યે ભુંડાઈ લે,
આ તો ભરી લલાઈ તે ભરીજ ભરી ભરી;
રૂડા રણછોડલાલ, છોટાલાલના સપુત,
આ તો ખરી આખરી લગી કરી ખરે ખરી.
ઘડી ઘડી ઘાટ કૈક શેખચહિ જેવા ઘડે,
આ તો ઉપયોગી ઘણાને ઘડ્યા ઘડી ઘડી;
લલી લલી સલાઓમાં ભાષણો ઉચ્ચાર્યાં લલાં.
આપ થયા સગા અનાશ્રિતના^૧ અડી અડી;

૧

૧ સ્વર્ગી થવાને દિવસે રાતે આઠ વાગે પણ પ્રજાહિત કાર્યે એક
માલી મે. કસેકટર સાહેબને લખી સહી કરી; ખાત્ર જે કહાકે સ્વર્ગી થયા
હતા. ૨. નિરાધાર.

પડી પડી આગળ ને કરયા કૈ પરોપકાર,
 પ્રેમે ખીલને કરાવ્યા પાછળ પડી પડી;
 રૂઝા રણછોડલાલ, છોટાલાલના સપુત,
 લીધો ચડી ચોટ કોટ કીર્તિનો તડી તડી. ૨
 પિતૃઓને તારવા ને ઠારવા માળાપ મન,
 વિશ્વે વિસતારવાને મુયશ વિશાળજી;
 ઉદ્યોગ ઉઠાવા નવા, ઠાઠવા કુનીતિ રીતિ,
 ખુબ જન અરોગતા વધારવા ખ્યાલજી;
 રાજ્ય વફાદારી માટે જન મુખામરી માટે,
 વિદ્યા નરનારિયોમાં વધારવા બહાલજી;
 ધારીને આવ્યા જે કામ કરી ગયા પ્રભુ ધામ,
 રાવ બહાદુર રૂઝા રણછોડલાલજી. ૩

દોહરો.

આર્ય ધર્મ ને નીતિની, ઉત્તતિ ઇચ્છી ભર;
 સ્વધર્મમાં શ્રદ્ધા ધરી, રંગ રાવ બહાદુર. ૪

છંપય છં.

શંકરના બે સૂત, વડા કાર્તિક સ્વામી છે;
 છે છોટા ગણપતિ, પ્રેમથી સૌકો પ્રીછે;
 છોટા મોટા નામ, અસલથી આવે આલ્યાં;
 તે છોટાના તનુજ, લાલ લક્ષ જશવાળા;
 કૈલાસ થકી કાને ગુણી, ઘણી કીર્તિ ગુજરાતની;
 આવી ચડિ અમદાવાદમાં, લલી ભેડ બે બ્રાતની. ૫
 એક કાંતિ કુળ એક, પુત્ર પણ એક પિતાના;
 નહીં ભિન્નતા લાવ, મન' બંનેનાં માન્યાં;

એકજ શુદ્ધ સ્વરૂપ, રૂઠું કરિ લાગ્યા રમવા;
બહાલપ^૧ બમિ વિશેષ, ગુજરિને લાગ્યા ગમવા;
તે થયા ઉદય શંકર તનુજ, લાયક છોટાલાલલ;
સંયુક્ત^૨ રૂપ લખ^૩ લાલના, નાયક^૪ રણછોડલાલલ. ૬

દોહરો.

લાલ લક્ષ મૂકી ગયા, લઈ ગયા સંગાથ;
દઈ ગયા ગુજરાતને, લાલ લક્ષ લલિ લાત. ૭

સ્વજનાલિમાન.

કવિત.

મુકટે જડાયો હીરો કોહિનૂર મહામાતાને^૫,
શીખ બાણી કહે માન અમારા સંસ્થાનને;
દિલ્હીવાસી કહે છે અમારો તે કંઠે દિપતો,
ખેલો રાજ કરણ ને પછી મુલતાનને;
ઉજ્જૈણ વાસિયો કહે છે અમારા વિક્રમનો,
ધરાની કહે અમારો માન છે ધરાનને;
કાબુલી કહે અમારો ઇંચેલો કહે અમારો,
હીરો હિંદુસ્થાનનો તે પામ્યો મોટા માનને. ૧
દેશિયો જો પામે માન તો તે માન દેશને છે,
એવું અલિમાન ડાહ્યા દેશી ઉર ધરેછે;
પામી માન જ્ઞાતિ બાતિમાં જો કેા પ્રખ્યાતિ પામે,
તો તે જશ નાત બાત તણાજ વિસ્તરેછે;
વતનમાં રતન જો પ્રણુ ક્યાંઈ પેદા કરે,
તો તે વતનિયો પૂરા ભાગ્યશાળી કરેછે;

મારો મારો સર્વ કહે હોય હીરો મોહન તો,
 ઉત્તતિ પામીને સૌની ઉત્તતિ એ કરેછે.
 ટોટા નથી દિવસના પણ જન્મે મોટા જન,
 એજ મોટા દિન ઇતિહાસે જે મંડાયછે;
 જગતમાં કામ કામ જનમે અનેક^૧ જીવ,
 પણ જન્મભૂમિ અથે મોટાની ગવાયછે;
 વરણ અદાર અને જ્ઞાતિ તો અદારસો છે,
 તે તો ખરેખાત ખ્યાત મોટાઓથી થાયછે,
 દેશમાં તો દેશિયોનો આજ કાંઈ ટોટો નથી,
 ધન્ય મગરૂની ધારી જે સાડુ શકાયછે.

૨

૩

નાગર જ્ઞાતિ ઉત્પત્તિ સાર.

ચોપાયાદત.

ખંધારણ સદીનું ખાંધ્યું, ચાર વર્ણ મુળ ચોખા;
 વર્ણ વર્ણમાંથી મત લેહે, કેક પડ્યા જઈ નોંખા;^૧
 જેણે ખડગે ક્ષત્રી જેવી, કલમે કીર્તિ જમાવી;
 ઉત્તમ વર્ણયદી ઉપજ્યા તે, નાગર જ્ઞાતિ ઠરાવી. ૧
 કર્મકાંડિ પ્રાદ્ધણ જે તેના, લેળા જઈને લગિયા,
 નાગર પ્રાદ્ધણ તે કહેવાયા, ન્યારા સૌથિ નિકળિયા;
 વક્ષ્યા જઈ વડનગરે ત્યારે, વડનગરા કહેવાયા;
 જુદા પડ્યા મત લેહે ત્યારે જથા જુદા ખંધાયા. ૨
 રાવખહાદુર લોળાનાથજિ, લડ શ્રીપુરમાં^૩ લાખ્યા;
 રાવ સુ-મહિપતરામ સુરતના, જિણુંગઢે^૪ વણિ ઝાલા;

૧ જેમ મારો જન્મ અમદાવાદમાં સ્વામીનારાયણના મંદિર પછવાડે
 આદિત્યરામના ઘરમાં મારો પિતા રહેતા તેમાં છે. ૨. બ્દા. ૩. અમદા-
 વાદમાં. ૪. જૂનાગઢ.

લલા ગગો^૧ જોજો લાવાણે^૨, શ્યામળદાસજી સારા;
 દિવાન મણિલાઇ વડનગરા, મિત્રો શુણ્ણને મહારા. ૩
 વિશળ નગર પરથી વિશનગરા, ખાતે દેખો ખ્યાતે;
 રાવ બહાદુર લાલરાકર છે, આજ વડા શુજરાતે,
 નડા, પુડા, સાઠોદ, તૈલ ને, થોલાળી, કન્યાળી;
 સાઠોદરા તણી એ છમાં લલિ વસ્તી મુળ લાળી. ૪
 રાવ બહાદુર મોતિલાલજી, કહિયે કચ્છ દિવાન,
 એ ગુલ સાઠોદરા મુકાવે, મોટું પામ્યા માન;
 પ્રશ્નોરા, કશ્નોરા ને ચિત્રોડા, એ છ લેખો;
 પ્રશ્નોરા ભટ પરભાસંકર^૩ લાવનગરમાં પેખો. ૫

દોહરો

“ખીખીળયે^૪ ફારશી, રાણીળયે^૫ સૂર,^૬
 મેડમળયે^૭ એંગલો,^૮ નાગર ભણ્યા અતૂર.” ૧

દેશ દાઝ બાણુનાર વીર પુરુષો વિશે.

દોહરો

ધન્ય જાતિ ને જ્ઞાતિ જે, પુરૂષ થયા પ્રખ્યાત;
 દેશ હિતે નિજ દેહ ધરિ, સાર્થક કરિ સાક્ષાત. ૧

કવિત

થુઅર તો થોક બધ જુઓ ઉલા જગલમાં,
 અમર વેલો તો ક્યાંક અટપજ ઉલેલી છે;
 અડબાઉ^૯ ફળ ફૂલ આડે વગડે છે ઉલાં,

૧ ઓઝા ગવરીરાકર ઉદયરાકર લાવનગરના માજી દિવાન સાહેબ જે સરકારથી પણ મોટા ઈલકાબો તથા માન મેળવી છેવટ સન્યસત લઈ એજ અવસ્થામાં પરમપદ પામી ગયા તે ૨ લાવનગર ૩ મુદાવદ મહારાજા હજુરશીના પ્રાઈવેટ સેક્રેટરી છે ૪ બાદશાહી રાજ્યમાં ૫ હિંદુ રાજ્યમાં ૬ સરકૂત ૭ અંગેજી રાજ્યમાં ૮ અંગેજી ૯ જમલી

કોક વને આંખા^૧ ક્યાંક બાગમાં ચંમેલી છે;
 પાર નથી પાપાણુનો^૨ પૃથ્વિ છે પાપાણુમય,
 મોઘાં હીરા માણુકની બડીજ મુરદેલી છે;
 દેશમાં તો દેશિયોનો આજ કાંઈ ત્રોટો નથી,
 પ્રીછે દેશ દાઝ તેની બલિહારી ખેલી છે. ૨

રાવ કુળ ગોત્ર વેદ શાખા જ્ઞાતિ ઉલ્લસ પક્ષ વડીલ
 વિખ્યાતિ સ્થિતિ કથન.

ત્રિતાળી ચોપાઈ.

શુણી સાઠોદરા શુભ જ્ઞાતી, સામ વેદને શાખા મુહાતી;
 તે તો કૌથમી નામ કહાવે, શુભ ગોત્ર પરાશર મુહાવે. ૧
 જેહુ વેદ શાખા અને ગોત્ર, છે આ લખનારનાં સર્વત્ર;
 ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ કુળ તે કુંચા, રૂઠા જન સૌને હૃદયમાં રૂચ્યા. ૨
 રાવ ખડાહર રણછોડભાઈ, જેણે કુળનિ કીધી સવાઈ;
 પેઢી પાંચમિ એથી પિછાણે, નામ કાનજિ મહેતા પ્રમાણે. ૩
 બાંધ્યો કારસિ ગોસ્તાન ગ્રંથ, હતા કારસીના વિદ્યાવત;
 લખ્યો વર્ધરાટમાં^૩ વશિ તે છે, એજ ગ્રંથધિ એમ દિસેછે. ૪
 પુત્ર કૃષ્ણજિ તેના પુનીત, ગયા મથુરાણ યાત્રા નિમિત્ત;
 ત્યાં છે લેખ તેના હસ્તાક્ષરનો, આજથી બસો વર્ષ ઉપરનો. ૫
 રાજપર મધ્ય તુળશિયા પોણે, એ છે વતન લખ્યું એક આણે;
 સુત તેના વહીલણ સુબલુ, હતા ઔરંગાબાદ દિવાન. ૬
 જેહુ ત્યાંના નવાળનિ સંગે, આવ્યા ઊજેણ અતિ ઉછરંગે;
 યાત્રા મહાકાળેશનિ આશે, ત્યાં છે લેખ તેનો ગોરપાસે. ૭

૧. કચ્છમાં કેરીયોને આંખા કહેછે. ૨. પથરા. ૩. ઘોળડું.

રાજપરમાં કીધો મહારુદ્ર, શુભ મતિના હતા મ્હા સસુદ્ર;
તેના લાઈ મંગળજી નહાના, હતા શુભ રૂપ એક વિધાના. ૮
કરતા શહેરમાં વશિ તે કલોલ, નામે લાણુ સદાવૃત્ત પોળ;
ઉદય શંકર થયા પછી એના, રાવ ખહાદુર પૌત્ર તે જેના. ૯
જીઓ પેઢિયાપેઢી વિદ્વાન, પામ્યા પેઢિયાપેઢિયે માન;
ધર્મ શ્રદ્ધા તે પેઢિયાપેઢી, દીઠી રાવ ખહાદુરમાં તે દોઢી. ૧૦

અમદાવાદથી પાટણ નિવાસ.

કાવ્યકંઠ.

એ મંગળજી તણા, ઉદય શંકર મનમાન્યા;
સૂરજ તે કયમ રહે, છાજડે ઢાંક્યા છાના;
અમદાવાદ નવાળ, જીવાન મર્દખાં જ્યારે;
સુશરક આણુંદરામ, હતા ત્યાં દિવાન ત્યારે. ૧
પુત્રી તેનાં પ્રાણ, પ્રાણ પિતુએ કરિ થાખ્યાં;
એને જાણી ચોગ્ય, ઉદય શંકરને આખ્યાં;
પુત્રી દઇને પુત્ર, લહે પછિ બાકી કેવી;
સુશરકજી મન એમ, હતી દ્રઢતા અતિ એવી. ૨
જીઓ રાજ્યનાં કામ, નામ પણ એજ વધારે;
જીઓ રાજ્યનાં કામ, સુજશ પણ એજ પ્રસારે;
જીઓ રાજ્યનાં કામ, એજ અલખત પણ આપે;
જીઓ રાજ્યનાં કામ, એજ શિર કો દિન કાપે. ૩
જીઓ રાજ્યનાં કામ, અડે જ્યાં આવી મોટા,
વાદળ વેગે વેગ, જાય છુંદાઈ છોટા;
હાથી હાથી લડે, કીડિયો ત્યાં કચરાશે;
લડે નૃપો ત્યાં સૈન્ય, તણા સંહારજ થાશે. ૪

- ખુદ નવાળ સાહેબ, અને નવાળબદામાં;
ઉપન્યે કાંકે અભાવ, રાજકિય છે જે કામા;
ક્ષૌર્ય કરાવતા હતા, મૂશરફ શીર નમાવી;
અકસ્માત શિર છેદ, કર્યો રહ્યાજાદે આવી. ૫
- દિલગિર થયા નવાળ, સન સત્તર તેંતાળી;
પિતા વિની' થઈ પડી, પ્રધાનપુત્રિ તે ભાળી;
વળી ખરો મન ખેદ, મત્રિ મૃત્યૂનો વ્યાખ્યો;
કર પોતાનો કહી, ઉદયશંકર શિર ચાખ્યો. ૬
- મળિ નવાળ પેશવા, અને વળિ ગાયકવાડે;
બેંચણ કરિ ગુજરાત, બેંચિ લીધી જે દહાડે;
મત્તરસો ત્રેપન, ઇસવી મનની સાલે;
પાટણ ગયા નવાળ, તેથિ કરિને તે કાળે. ૭
- જ્યાં લગિ અમદાવાદ, રહેતા નવાળ જ્યારે;
ખડું કરતા ખરદાસ્ત, ઉદયશંકરની ત્યારે;
સાક્ષિ મનોમન જુઓ, ઉદયશંકરને એવું;
પિતા પુત્રને જેમ, જરૂર તે જાણો જેવું. ૮
- પાટણ પોતે ગયા, ઉદયશંકર પણ એથી;
નવાળ કરિ નિમલુંક, રાખિયા પામે તેથી;
પાટણ તણ નવાળ, ગયા રાધણપુર જ્યારે;
તોપણ પાટણ રહ્યા, ઉદયશંકર એ વારે. ૯
- સવત વિક્રમ તણો, અદારસો સાકત્રીશે;
પરાક્રમી પુત્રના, પિતા પ્રગલ્ભા તે દીશે;
ભાગ્યશાળિ જે પિતા, રાવજહાદુરના કહિયે;
જન્મ ભૂમિ તે તણી, જુઓ પાટણમાં જઈ એ. ૧૦

અદાર પંચાવનો, એજ વિક્રમનો જ્યારે;
ઉદય શંકરે દેહ, તજ્યો પાટણમાં ત્યારે;
થયાં સતી તે સમય, પત્નિ તેનાં પતિ સાથે.
કૃષ્ણ પક્ષ શિવ માસ^૧, તિથિ એકાદશિનાં તે; ૧૧
લાયક મૂક્યા લાલ, લાલ લાઈ એક છોટા;
મોટા છોટાલાલ, મહા પ્રારબ્ધી મોટા;
આપી શુભ ઉપવીત, પુત્ર ફેડા પરણાવી;
લલા લણાવિ ગણાવિ, દપતી ગયાં સિધાવી. ૧૨
સાખી.

દેરી એ સતિમા તણી, રહેવાનાં આગાર^૨;
એ કાયમ અઘાપિ ત્યાં, છે પાટણ મોઝાર રે. ૧

પિતા ઉદયશંકરજીનો દેહાંત અને સતિ માતાનું સતિ થયું.

ચોપાયા ૧૮

સતિમાને બહુ એ સમજાવ્યું, વિધ વિધ કરિને વાને;
સત્ય ચઢ્યું શૂરાતન પ્રગટ્યું, મન તેનું કેમ માને. ૧
પ્રગટ પતી પર પ્રીતી તે તો, અંતરમાં અંગીઠી;
લડક લડક પ્રગટ્યા બહુ લડકા, એ જ્યાં સજગી ઊઠી. ૨
સૂખાએ^૩ બહુ બહુ સમજાવ્યું, નાત જાત વળિ નોખી;
રહેર તણી વસ્તી મળિ સઘળી, કોણ શકે પણ રોકી. ૩
સર્ગાં કુટુંબિ કલ્યાંત કરે ને, બાળકે રહે જિયારા;
સતિમાને જે શૂર ચઢ્યું તે, રહ્યાં ન કેનાં વાર્યા. ૪

૧. શ્રાવણ ૨ વર ૩ એ વખત પાટણનો જે સુબો હતો તેણે

રૌદ્ર વીરમાં ભળ્યો ભયાનક, કંઠણા રસ હૃદ વાળી;
 ધન્ય જનીતા કૃષ્ણ જનમિયાં, ધન્ય દિવાનનિ બાળી.^૧ ૫
 વિગત સહિત એ વખતતાણું જો વર્ણન કરું વિસ્તારી;
 વધે ગ્રંથ ને વખત જાય બહુ, શ્રોતા જુઓ વિચારી. ૬
 રાવ બહાદુર તણા પિતા એ, અઢોર વર્ષના ત્યારે;
 લાલ ભાઈ તેથી કંઈ છોટા, કહું વિવિધ પ્રકારે. ૭
 માન્યું કેનું નહિ સતિ માએ, દઈ કુમકુમના થાપા;
 રડતા બાળક મસ્તકે કર દઈ, આશિર્વાદો આપ્યા. ૮
 ઘર તડ પરથી માયા મુંઝી, ગઢને^૨ થાપા દીધા;
 શ્રી શ્રીમંતને^૩ આશિષ આપી, સ્મશાન આલ્યાં સીધાં. ૯
 કર કુમકુમ ને કપાળ કુમકુમ, કુમકુમ વરણી દેહ;
 શબ પતિનું લઈને સોહાવી, કુમકુમ વરણી ચેહ. ૧૦
 મન જાણ્યું ધન્ય ભાગ્ય મળ્યો જે આ અવસર પણ આવી;
 એવી^૪ સતિયો આ અવસરમાં, કામ નથી કોઈ થાવી. ૧૧
 જાતીબંધન જ્ઞાતીબંધન, બંધન નહિ કોઈ વાતે;
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ પુત્રાદિક મેલી, સોહ્યાં પતિની સાથે. ૧૨
 સતિ માતાની ઉલટ અને જન આકુંઠ પ્રશંસા.

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

આતો અંગમાં અધિક ઉલ્લાસ, પતિ પ્રત્યેનો પ્રીતિ પ્રકાશ;
 ધન્ય પ્રીતિ એ પતિવ્રતાની, ધન્ય હામ એ સતિના હૈયાની. ૧

૧. દીકરી. ૨. પાટણનો. ૩. શ્રીમંત ગાયકવાડ. ૪ પ્રીતિ પતિપર રાખનારી.

જન કોઈ કહે દેવિ જેવાં, દૃષ્ય^૧ કોય કહે સાક્ષાત્ દેવ્યા;
 વાટે ઘાટે કરે સઉ વખાણુ, થયું સરકારે દરબારે બાણુ. ૨
 મૂળ ઘર એ હતું વળી મોટું, તેમાં આ કાર્ય થયું અતિ મોટું;
 વડી આ જેહ સાંભળે વાત, કરે તરછોડી કર અશ્રુપાત. ૩
 બે જે પાછળ મુંઝિયા બાળ, મોટા તેમાં હતા છોટાલાલ;
 પિતા આપણા રાવ ખ્હાદુરના, હતા કારસિ અભ્યાસિ મુળના. ૪
 શાંત, સદગુણિ, સુશિલ સુહાતા, બહુ વીવેકિ ને બડા જ્ઞાતા;
 મહા ધર્મિષ્ઠ ને મહા પવિત્ર, દ્રઢ્ય ધર્મની તે હતા મૂર્ત. ૫
 દૈક ચિન્હ તેમાંનાં જે કહિયે, બાળાપણથી તેમાં હતાં બહુ એ;
 વાડાસિનોરિયું જે કુટબ, શુભ જ્ઞાતિમાં હતું એક સ્થંભ. ૬
 જેમાં ઊમેદ^૨ભાઈ સુબાણુ, હતા વાડાસિનોર દિવાન;
 પુત્રિ લાયક જે લાલભાઈ, આખ્યાં શુણુ જોઈ ઊમેદભાઈ. ૭
 લલિયે જે થયાં ભૂમિખ્યાતા^૩, રૂડા રાવ ખ્હાદુર તણી માતા;
 સાલ વિક્રમની સુ-મજૂની, શત અષ્ટાદશ અડતાજિશાની. ૮
 પુત્ર પ્રેમથી કરિ પરણાવ્યાં, સતિ પછિ પતિ સાથે સિધાવ્યાં;
 અહો ભાગ્યશાળી જીઓ જોડું, એવું અવનીમાં^૪ દેખશે થોડું. ૯
 જીઓ માતૃ પક્ષિનિ ખાનદાની, રાવખ્હાદુરની આપણાની;
 મોતી બે છીપું જે કહેવાય, ગણતાં રાવ ખ્હાદુર તે ગણાય. ૧૦
 તેના થયા લલિયે જે તાત, વરણું પાછી તેની હવે વાત;
 પુત્ર પિતા થકી પિછાણાય, પિતા પુત્રથી અંધે ગવાય. ૧૧
 રામથી જેમ દશરથ રાય, કઉશલ્યા ને કેકઈ માય;
 કૃણદીપકનું એજ કામ, કૃણદીપક એનુંજ નામ. ૧૨

સાખી.

કુળદીપક રણુછોડે, ખલકે નિવડ્યા ખ્યાત;
તેના પિતા તણી હવે, વિસ્તારી કાઠું વાત રે.

૧

પિતા છોડાલાલજી વગેરે બાળકોની તથા ધરની
પાછળ થઈ પડેલી સ્થિતિ.

અક્ષવળા ૭૯

તાત ગયા ને માત ગયાં જે બાળક રહ્યા અનાથ;
જેતાં પણ નહિ આઝા મોટા, હરિયે સાદ્યા હાથ;
હરિયે સાદ્યા હાથ વિચારી, નગર પરાયું નીરાધારી;
એવા દુખના દહાડા આવ્યા, તાત ગયા ને માત સિધાવ્યાં;

જય પ્રભુ દીનદયાળ. ૧

સશું સાગવું નહીં સમિપમાં, કહિયે કેનું બાન;
દયાજનક દેખાવ થયો બહુ, ભલા પ્રભૂ ભગવાન;
ભલા પ્રભૂ ભગવાન સમરિયે, ક્યાં એ દુખની વાતો કરિયે;
ન મળે એવું કોઈ નજીકમાં, સશું સાગવું કોય સમિપમાં;

જય પ્રભુ દીનદયાળ. ૨

લાયક માતા લાભબાઈ તે, પણ નાનેરૂ બાળ;
પંદર વર્ષ થયેલ ન પૂરાં, કહું હતાં તે કાળ;
કહું હતાં તે કાળ કહાવે, પીયર જય સાસરિયે આવે;
અદ્ય ન દીઠલ કદી અશાતા, લાભબાઈ જે લાયક માતા;

જય પ્રભુ દીનદયાળ. ૩

બચ્ચાંનું તે ઘર થઈ પડિયું, બીજી શી કહું વાત;
ઉંડા જે ઉતરી અવલોકે, હૃદયું ન રહે હાથ;

હાથ ન હુઈયું રાખિ શકાશે, દરેક શુભિ દિલ દિલગિર થાશે;
પાનું નીકળિ કયાંનું પડિયુ, તે ઘર થઈ બચ્યાનું પડિયું;

જય પ્રભુ દીનદયાળ. ૪

દૂટયો સ્થંભ ગયો શઠ ભીડી, ભર દરિયામાં બહાણુ;
ખેડનહાર રહ્યો ન ખલાશી, શું કરી શકે શુકાન;
શું કરિ શકે શુકાન વિચારો, ઘર એવું બચ્યાનું ધારો;
હોય ભલે રિદ્દી કદિ ઉંડી, દૂટયો સ્થંભ ગયો શઠ ભીડી;

જય પ્રભુ દીનદયાળ. ૫

નવાળ પણુ તે નહિ આ વેળા, પુર પાટણુ મોઝાર;
મણીલાઈ જેમ મુંકી ચાલ્યા, મુજને કછ મોઝાર;
મુજને કછમધ્યે મુંકીને, વટપુર^૧ પોતે વાસ્યું જઈને;
રાધણુપુરમાં જઈ રહેલા, નવાળ પણુ તે નહિ આ વેળા;

જય પ્રભુ દીનદયાળ. ૬

ભહું ગૃહસ્થભુવન ભે ભાખો, નહિ માફ કહેનાર;
ખાળ કહો કદિ ભે મોટાં તો, નહિ વીશીથી ખહાર;
નહિ વીશીથી ખહાર નિહાળો, દૂટે જેમ પંખીનો માળો;
હુંટનહારાં મળશે ભાખો, ભહું ગૃહસ્થભુવન ભે ભાખો;

જય પ્રભુ દીનદયાળ. ૭

ખાળક ત્યાં તે કોણુ બિચારાં, લક્ષ્મી હુંટાઈ જાય;
ખેલ ખેલવો આ કુદરતને, કેમ કરે ન સહાય;
કેમ કરે ન સહાય કહો તે, કુદરતનું કરે કુદરત પોતે;
મોટા જાય વિના તે માર્યા, ખાળક ત્યાં તે કોણુ બિચારાં;

જય પ્રભુ દીનદયાળ. ૮

રે! કુદરત રે! કુદરત તું છું, હું તારે આધીન;
 રહી ગર્ભમાં રક્ષા કીધી, નહીં મેપ કે મીન;
 નહીં મેપ કે મીન નિમિષ્યે, જેલ બધો કુદરત તું દીસે;
 તે કુદરત તે તુંજ પ્રભૂ છું, રે! કુદરત! રે! કુદરત તું છું;
 જય પ્રભુ દીનદયાળ.

કુદરત સાહ્ય કરે તો મનુષ્યને શું અશક્ય છે?

સાખી.

સાહ્ય કરે જો સૃષ્ટિપતિ, કહોં ન થાય શું કાર્ય;
 રવિ શશિ ઉડગણુ આદિને, છે કેનો આધાર રે.
 “આદમકું ખુદા મત કહો, આદમ ખુદા નાંહિ;
 લેકિન ખુદાકે નૂરસે, આદમ બૂદા નાંહિ.”

રાગ આગળ પ્રમાણે.

સવેયા.

કહો કશું એવું કહિયે, જે જનથી કહિયે કરિ ન શકાય;
 ચંદ્ર વિશેથી અમૃત આટે, રાખે થોભી રથ રવિરાય;
 ગ્રહના ગોળા કરિ ગગડાવે, નાખે પાછા નલ^૧ મોઝાર;
 મદદ કરે કુદરત જનને તો નથી અશક્ય કશું આ ઠાર.
 ‘બ્યોમે દેવ વિમાન વિચરતાં, એ વધમાન વિલોક્યાં આન;
 પાણીપંથા હય^૨ સાંભળતા, જોયાં આજે અસિ જિહાજ;^૩
 પવનપાવડી અગનગાડિયો, એ પલુ દીઠી અપરંપાર;
 મદદ કરે કુદરત જનને તો, નથી અશક્ય કશું આ ઠાર.
 રવિકિર્ણોની રોશની^૪ પૂંછી દિલની વાતો દુરથી થાય;
 ચાંદ્ર રૂડાં વિધ વિધ ચિત્રો, એ પંક્તિઓથી કરિ ચિતરાય;

૧ આકાશ. ૨ ઘોડા. ૩ આખોટા ૪ હેલિયોગ્રાફ ચંદ્રથી. ૫ ફેટિઆફ.

- કહી શકાતું નથિ હજિ એથી માનવ કઈકઈ લેશે કાર્ય;
મદદ કરે કુદરત જનને તો નથી અશક્ય કશું આ ઠાર. ૩
- વન્હિ^૧ વરૂણ^૨ તજિ વિરોધ પરસ્પર એક જોસરે જોડ્યાં જાય;
માનવની સહ કરે મબૂરી દડવડ કરતાં હોડ્યાં જાય;
કાંતે વણે કરે કહિયે તે, વિચરે વણિ જળ થળ મોઝાર;
મદદ કરે કુદરત જનને તો નથી અશક્ય કશું આ ઠાર. ૪
- આતુરમાસે ચપળા^૩ ચમકે, એ અવલોકી બારે માસ;
કામ કરે તે રહિ કાશિદનું લઈ વિચરે સંદેશા ખાસ;
તત્પર પ્રગટે દીવાટાણે વણિ તાણે ગાડાંની લાર;
મદદ કરે કુદરત જનને તો નથી અશક્ય કશું આ ઠાર. ૫
- ઈમારતી લાકડ^૪ ઉપન્યાં તે હલકાં કાગળ જેવાં હાલ;
બળે નહીં અક્ષીનાં બાળ્યાં, જરા ન જેને લાગે ઝાળ;
કદી કોઈને અક્ષી સુંકે ? કુડા પડિયા તે કહેનાર;
મદદ કરે કુદરત જનને તો નથી અશક્ય કશું આ ઠાર. ૬
- પ્રમાણ બંધાયું પૃથ્વીનું, અંતર ગયું કળાઈ આલ;
દુખિનથી મંગળમાં દૃષ્ટી, કહો પહોચી કેટલિ વાંલ^૫;
પાયા શોધાયા પાતાળી, સમુદ્રનો પણ થયો સુમાર;
મદદ કરે કુદરત જનને તો, નથી અશક્ય કશું આ ઠાર. ૭
- વાયુ પણ વિશ્વે વશ કીધો, પવનચક્ષિયોનો નથિ પાર;
કાળામાથાનું માનવિ તે, કહો નથી શું કરિ શકનાર;
જીવ ધાલવો મુઆ મનુષ્યમાં, મુસ્કલ રહેલું દ્રષ્ટી બહાર;
મદદ કરે કુદરત જનને તો, નથી અશક્ય કશું આ ઠાર. ૮

૧ અગ્નિ. ૨ પાણી. ૩ વીજળી. ૪ એ રોધ અમેરિકામાં થયેલી છે.
૫ વાંલ એટલે બે હાથ લાંબા કરિયે તે. અમુક વાંલ નજર પહોંચે છે
એમ આગળ કહેવાતું. હવે આ કેટલી વાંલ થઈ તે કદી ચકતું અસાધ્ય છે.

ધન વરસાવા ઘણા મથેછે, અમેરિકન મનમોહન આજ;
 શું કરશે જનને કુદરત હજિ, બાણે તે તો ગરિબનિવાજ;
 જશ કેના જગમાં વિસ્તરશે, પ્રયત્ન કેના પડશે પાર;
 મદદ કરે કુદરત જનને તો, નથી અશક્ય કશું આ કાર. ૯

આખી

ઈશ્વર દેરી અવકૃપા, હુદ્દા બુદ્ધિ હુયંગ,
 પૂરી કહિયે પ્રભુકૃપા, શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ ગુણ યોગ રે. ૧
 સોરઠા

ધરી ઉમગ અથાગ, સજ્જન સૌ શ્રોતા ગુણો;
 ભાખ્યો ધીજે ભાગ, ફેડો રાવ ચરિત્રનો.

ભાગ ૩ જો.

ઉત્તમ ગુણ બુદ્ધિથી થતી ઉન્નતિ, રાવ પિતાને દિવાનજી
 વિઠોબાનો મેળાપ, બક્ષીપદ્મું પ્રાપ્ત થવું, દિવાનજીની
 છેવટ સુધીની પ્રીતિ અને રાજ્યની ઉદ્ધારતા.

ગોપાલા વૃત્ત.

જે ઉત્તમ બુદ્ધી ગુણથી કરિ, રીઝવા ઉમેદભાઈ;
 તે બુદ્ધી ગુણ છોટાલાલજીને અહિં થયાં સહાયી. ૧
 દિવાન વિઠોબા^૧ પાટણમાં સૌરાષ્ટ્રી કહેવાતા,
 કુળદીપક દેવાજી કેરા, ચિત્ત જન સૌકો ચ્હાતા. ૨
 કારભારિ તેણે કરિ રાખ્યા નિજ ઘરખટલા ખાતે;
 બક્ષીગિરિનો બહો દરજ્જો, મળિયો આગળ જાતે. ૩
 ચ્યાર શિષ્યાં પ્રતિરોજ મળે ને, આશામી વળિ ન્યારી;
 બક્ષીગિરિનો પગાર એ તો ધરવો જુદો ધારી. ૪

૧. વિઠ્ઠલરાવજી પણ તેમને કહેતા હતા.

આશાગી લશ્કરમાં ભરખી, ચંદેરાખતક ભરવાં;
સાચા મગારો વળિ ચૂકવવા, કામ લશ્કરી કરવાં. ૫

છોટાભાઈ બક્ષી કહેવાયા, જોળખાયા એ નામે;
નાત જાતમાં નગર બધામાં, ઠેક લગી સડ કામે. ૬

નવાળની આપેલી નોકરિ, પ્રેમે નવાળ પાખી;
જતાં ઉદયસંકર પલ્લ કાયમ, શ્રી શ્રીમંતે રાખી. ૭

કારભાર અમરેલી દેશે, દિવાન પામ્યા ત્યારે;
છોટાભાઈ ગયા અમરેલી, તે સાથે ત્યાં ત્યારે. ૮

અવજમાં મારુસ રાખ્યો એક જુઓ ઉદયસંકરની;
તે પલ્લ નથી હવે તે દેવી, દૃષ્ટા જુઓ નરવરની. ૯

પ્રતિ વંધ શત દોઢ રૂપેયા, અઘાપી આપેછે;
લાયક પ્રપૌત્ર પ્રપિતા કેરું, એ વર્ષામન લેછે. ૧૦

ત્યારે વિક્રોળા નીમાયા, વટોદરામાં જઈને;
છોટાભાઈ બક્ષી તે સાથે, કામ કર્યું ત્યાં રહિને. ૧૧

હતો વખત મહારાજ શિયાણ, આજ શિયાણ જેવા;
ભલે મજૂ ભૂપર ઉપજાવ્યા, પુરૂષો એવા એવા. ૧૨

સાખી.

દક્ષિણિ દે ગુજરાતિમાં. ભલે ન મિત્રતા ભાવ;

પિતા બક્ષીજીની વૃદ્ધિ, સુવાસ, માળાપ પ્રત્યેનો સ્નેહ તથા
ધર્મશ્રદ્ધા; તેમના નીતિગુણ અને વૈદકજ્ઞાન સંબંધે માજી
મહારાજ શ્રીમંત ગાયકવાડ સિયાજીરાવ તથા તેમના
શ્રીમાન મહારાણીના મેળવેલો પૂર્ણ વિદ્યાસ તથા
તેમાં મેળવેલું મોટું માન.

ત્રિતાળી ચોપાઈ.

ભાતું જૈમ જૈમ ડગલાં ભરેછે, કાળ કાળનું કામ કરેછે;
સુએ સુર્ય ન કે કદિ કાળ, રાત દહાડો કરે ચાલ ચાલ. ૧
માતા જાણે બેટો થયો મોટો, ખરે ખાતે હરણ ધરે મોટો;
જૈમ જૈમ બેટો મોટો થતો થાય, કમી એમ આયુષ્ય થતું જાય. ૨
જાકી હોય મોટા રહે મોટા, છેક ઉમર ભેતાં દીસે છોટા;
મોટા એમ કહું છોટાલાલ, વધ્યા હોદે ને વયે વિશાળ. ૩
જૈમ ખીલે મુગધિનિ કળિયો, દરેક સદ્ગુણ ખીલી નિકળિયો;
જૈમ પ્રસરે મુગધિનિ વાસ, એમ સદ્ગુણ કેરી સુવાસ. ૪
ધર્મશ્રદ્ધા તે એવીને એવી, ભેઈ કયાંઈ નથી એહ જેવી;
પ્રેમ માત પિતા પર એવો, ભયો કયાંક હશે એહ જેવો. ૫
પિતા ઉદયશંકર, સતિમાતા, કહેતાં નિર નેત્રેયિ ભત્તાં;
નિત્ય તર્પણ એમનું એવું, હેત માળાપ પર ભુવો કેવું. ૬
પૂરી એમના ગુણની પિછાન, મહારાજ કરી દેતા માન;
પૂરા વૈદકમાંહિ પ્રવીણ, સંતોષી હતા મનના સ્વાધીન. ૭
મહારાજ શિયાજીનું અંગ, મહારાણી પ્રસંગાપ્રસંગ;
દવા એમની લેઈ વાપરતાં, ડોણ મોટું માણસ તે એ કરતાં. ૮
રાજકિય હતું પોતાનું કામ, નહોતું વૈદક ખાતામાં નામ;
નહોતા ઉઘોગ એ અનુસરતા, સગાં સ્નેહી ને પરમાર્થ કરતા. ૯

વીઠોળા વડિ બાણુતા વાત, જોછે ગણુતા ન ગુરજર નાય;
 પુરૂં માન તે રાજ્યમાં પામ્યા, જશ નાત ને જાતમાં જામ્યા. ૧૦
 છોટાલાલ જ્યાં જાક્ષી કથાય, સાફ મોહું માણસ સમજાય;
 દિલે પણ એક ખામી દેખાતી, જગ વહેવારે કરિ તે જણાતી. ૧૧
 તેથી દંપતિ રહેતાં ઉદાસ, પણ ક્યાં જઈ કરે તે પ્રકાશ;
 કષ્ટ પ્રભૂ વિના કોણ કાપે, કોણ ઇચ્છિત પ્રભુ વિના આપે. ૧૨

સાખી.

સકળ ભયોં સંસાર પણ, ઇચ્છિતનો દાતાર;
 મનમોહન મહાપ્રભુ વિના, અવર નથી આધાર રે. ૧

માતા લાલખાઈની પુત્ર તુષણા.

૫૬.

વનચર વીરા વધામણી. એ રાગ.

પત્ની કહે રે પતી શુભો, સંકટ નથિ રે સહેવાતું;
 મનડું માઈ તે મુંઝાયછે, જાણે કહું નથિ જાતું;
 પત્ની કહે રે પતી શુભો. ટેક.

તમને વરસ ત્રીશ થઈ ગયાં, વય થઈ તેમ મારી;
 અર્ધ અવસ્થા વીતી ગઈ, બુઝો વેગે વિચારી; પત્ની. ૧
 પામ્યાં કે હજિ વધુ પામિએ, રાજ્ય રિદ્ધી રૂપાળી;
 પણ કોણ પુત્ર વિના કહે, ભૂમિમાં લાગ્યશાળી; પત્ની. ૨
 શું કરું તે નથિ સૂજતું, નથી ધિરજ ધરાતી;
 દાઝેછે જાહુ એ દુખે કરી, મારી છણ છણ છાવી; પત્ની. ૩
 દુર્લભ પુત્ર છે દેવને, માનવી શું બિચારૂ;
 ખાઈ દિસેછે ખરેખરૂં, મને જીવતર મારૂ; પત્ની. ૪

પૈસાનું કોય પુછે નહીં, પુછે જે શી પ્રજા છે,
 પુત્ર વિના તેઓ બાપડાં, કહે જે બિચારાં છે; પત્ની. ૫
 મરવું એ જીવવાથી ભલું, મટે બિચારા થાવું;
 શિરના ચ્છેદક પણ ચતુરને, હથેલ કદ ન આવું; પત્ની. ૬
 પુત્રનું મુખ મેં ન પેળિયું, સુતાં કદિ સ્વપનામાં;
 બોળામાં લઈ ના બેલાવિયો, કે ના આપ્યો હેયામાં; પત્ની. ૭
 અંધોળાવી મેં ઉજ્જોદકે, પારણામાં પોઠાડ્યો;
 ગાયાં હાલરડાં મેં હેતથી, દેખિશ ક્યારે એ દહાડો; પત્ની. ૮
 લે હઠ લાખ પ્રકારની, માત તાતની પાસે;
 એ વાત હજિ છે એમ-જ રહી, વિશ્વભરને વિશ્વાસે; પત્ની. ૯
 મેં નહિ શણગારી મોઢવ્યો, કદી લાલ નિશાળે;
 એ મિથે ઘેર નિશાળિયા, દીઠા નહિ કોઈ કાળે; પત્ની. ૧૦
 આપ્યું ન ઉપવિત ઉમગથી, માથે મોડ મેં ઘાલી;
 વરની પુંઠે વરઘોડલે, થઈ હું વરમા ન આલી; પત્ની. ૧૧
 સતિ માતા સાચું જોતાં નથી, જોતા નથિ જગત્રાતા;
 શુભે પિતા છોટાલાલજી, વહે લાલમા માતા; પત્ની. ૧૨

૫૬ ૨ જી.

જનની જીવો રે ગોપીચંદની એ રામ

અરેરે એ દુખ તે હું શું કહું, શુભો સ્વામી સુન્દરજી,
 પુત્ર વિના વશી પૃથિવિમાં, કેવા ઉપયોગી પ્રાણજી; અરેરે. ૧
 પતિને પત્ની પત્નીને પતી, વાતનો છે વિશ્રામજી;
 સોળતિ છે દુખ સૂળનાં, અને ઠરવાનાં ઠામજી; અરેરે. ૧
 પુત્ર વિના ધિક જીવવું, ધિક ધિક અવતારજી;
 ધિક ધિક રાજ્ય રિદ્દી બધી, ધિક ધિક આ સંસારજી; અરેરે. ૨

કયાંક પુત્રોત્સવ^૧ જોઉં ત્યાં, મને પ્રગટે ઉદ્ધાસજી;
 દિવસ એવા માણું દેખવા, પ્રેમે શ્રી પ્રભુ પાસજી; અરેરે. ૩
 ઘણા હેતે લેઈ ધૂધરો, કેળું હુલાવતાં જાળજી;
 આપું આશિશ હું ઉમંગથી, માણું પ્રભુપાસે લાલજી; અરેરે. ૪
 ત્રિયા કરે કૈક દૂયકા,^૨ મને ન ગમે એ વાતજી;
 આસ્થા રાખી યેઠી એક હું, ખરો વિશ્વંભરનાથજી; અરેરે. ૫
 રંગિત નવરંગ રમકડાં, જલલાં ટોપીં જરિદારજી;
 બહુ મુલાં જોઈ બજારમાં, કહું પ્રભુ દે કુમારજી; અરેરે. ૬
 સોહાવી સુતને ભૂષણુ લલાં, માતા મન રાજી થાયજી;
 એવા કહો ક્યારે આપશે, રૂડા દિન જગરાયજી; અરેરે. ૭
 સાથે કચેરીમાં સંચરે, કાં તો સેવક સાથજી;
 શાળામાં કાં તો શોહામણી, લણે જઈ ભલિ ભાતજી; અરેરે. ૮
 સદન વિવિધ શણગારિયે, વાળે વિવિધ વાજિત્રજી;
 ઉમદા જનો તણાં આંગણે, થાય પગલાં પવિત્રજી; અરેરે. ૯
 યજ્ઞોપવિત રૂઢું આપિયે, રૂઠી જોડિયે જાનજી;
 કહેવાય કુળવધુ કુળમાં, લલા કયાંથી એ લગવાનજી; અરેરે. ૧૦
 હઈયે ગોરોને ખુબ દક્ષિણા, બુકતો જમાડિયે નાતજી;
 સઉની આશાઓ સંતો કિયે, એ કયાં અત્યારે છે વાતજી; અરેરે. ૧૧
 દિવસ એવા તો દેખાડવા, હજી છે પ્રભુ હાથજી;
 વસવું વતન તજી વેગળાં^૩, વિચારો એ સ્વામી નાથજી; અરેરે. ૧૨

૧ પુત્રજન્મોત્સવ. ૨ પોવાને દીકરો ન હોવાથી કેટલીક સ્ત્રીઓ
 પારદા દીકરાઓને ડાંભ દેવા વગેરે કરેછે તે દૂયકા કરવા કહેવાયછે.
 ૩. તે વખત વડોદરા ને અમદાવાદ વચ્ચે તો શું પણ આખા દેશમાં કયાંઈ
 રેલવે નહોતી.

સાખી.

સમજ્યા છોટાલાલજી, સર્વ વાતનો સાર;
વતન તજી વસવા હવે, નથિ એમનો વિચાર રે. ૧

પિતા બક્ષીજી તરફનો દિલાસો તથા હુઃખ.

હરિગીત છંદ.

શુભિ શોચ એ શ્રોતા મને જો અસર થઈ કશિ જાણિયે;
તો અધિક છોટાલાલજીને એથિ થઈ ઉર આણિયે;
ગદગદ સ્વરે વદને વદ્યા, રે પતિવ્રતા સતિ પેખિયે;
મુખ હુઃખ દે જે શ્રી હરિ પ્રારબ્ધ^૧ આધિન લેખિયે. ૧

પ્રારબ્ધમાં નહિ પ્રાપ્ત ક્યાંથી તે કહો પ્રભુ આપશે;
કરુણાળુ પણ કરતાર છે તે કષ્ટ કો દિન કાપશે;
લવલેશ કદિ નહિ કલેશ કરિયે દોષ નથિ એ દેવનો;
તે દોષ છે અદૃષ્ટનો^૨ ટાળ્યો ટળે જે પ્રભુ તણો. ૨

રઝળી ગયાં કઈ રાજ્ય મોટા મહિપતી મહારાજનાં;
તે પુત્ર પુત્ર કરતા ગયા ધણિ કોય બનિયા તાજનાં;
નથિ મુત વિના સંસાર કે અવતાર કો નર નારનો;
છે સારમાં પણ સાર તે મુપુત્ર આ સંસારનો. ૩

ઉદ્ધાર કુળનો એ કરે ને પિતૃ તારે એ નકી;
જીવન મરણ માખાપનું જગખ્યાત થાશે એ થકી;
પણ ક્યાંથિ તપ એ આપણાં જે દિવસ એવા દેખિયે;
પુણ્ય હોય પૂરાં પૂર્વનાં તો પુત્રનું મોં દેખિયે. ૪

પાના^૩ તહાં ધાના^૪ નહીં ધાના તહાં પાના નહીં;
જો વાત સાથે ના જાને જડ ભાગિ જો દીસે જહીં;

૧. નશિળ. ૨ કેખાય નહિ તે પણ પ્રારબ્ધ અને કર્મ અથવા
નશિળ પણ માણસો કહેછે તે તેજ છે. ૩. પુત્ર ૪ ધાન્ય અથવા લક્ષ્મી.

ખે વાત જો સાથે અને તો કાળ આવી લાગશે;
કાં બગશે મ્હા કલેશ કાં કે ઘા કલેજે વાગશે. ૫

હુખ ફૂપ આ દુનિયાં વિશે મુખ ફૂપ તે શું સાંપડે;
ખારા સમુદ્રો ખોળતાં, જળ દૂપ મીઠો ક્યાં જડે;
તે જગતનાં મુખ હુખ તથા આ જગતને એકંદરે;
મ્હાજ્ઞાનિ જન તેથી કરી મિથ્યા ગણુછે મન વડે. ૬

છે દેહ મિથ્યા ગેહ^૧ પણ, મિથ્યા સકળ સંસાર છે;
મિથ્યા અરે મિથ્યા વૃથા, આ જગતનો બહેવાર છે;
શો શોચ મિથ્યા માટ તજિ, ઉચ્ચાટ વૃત્તી વાળિયે;
મ્હાજ્ઞાનિ મુખનાં વાક્ય શુષ્કિ તનનાં^૨ અમુખને ટાળિયે. ૭

સાખી.

બેશ કરી ઉપદેશ ને, દિલગીરી કરિ દૂર;
ખશી નહીં જે વાત વશિ, છોટાલાલજિ ભર રે. ૧

પિતા બક્ષીજીની કામકાજે વૃત્તિ, ઉદાસિનતા, શ્રીમાન મ્હા-
રાજા સિયાજીરાવ તથા દિવાનજીનો એકાંત લુપનમાં
મળાપ અને ત્યાંથી કાયમ પગારે મળવેલી રજા.

ચોખાયા વૃત્ત.

કામકાજ ધરનાર તણું કે હોદ્દાનું સરકારી,
કરે ખરા પણ વાત પત્નિની, વિસરે નહીં વિસારી. ૧

શ્રી જાતનો સ્વભાવ એવો, મનમાં રહિ મુઝારો;
યાદ એકલાં રહે આવશે, ઘડિઘડિયે ગભરાશે. ૨

એવું શું અહિંયાં છે નેથી, થિર મન શાંતી યાગે;
 નથી સગું કે નથી સંબંધી, નિશ્ચિન રહતાં જાયે. ૩
 એનાં શાં પરિણામ આવશે, તે જ્યાં જુએ તપાશી;
 મુજ પુરુષ તે છોટાલાલજી મનમાં રહે ઉદાશી. ૪
 તજે ચિંતા તન ભાગ તપાસે ચિંતા ન તજે તેહ;
 ચિંતા થકી જળરી ચિંતા છે, દિન દિન ગાળે દેહ. ૫
 એક દિવસ બેઠા વીઠાળા, શ્રી શ્રીમંતનિ પાસે;
 છોટાલાલજી પણ તે વળતે આવી ચડ્યા અનયાસે. ૬
 સ્નેહ સહિત મુખ શ્રીમુખ બોલ્યા કહો વીઠાળા શું છે;
 છોટાલાલ દિસે સૂકાયા કારણ તેહ કયું છે. ૭
 છોટાલાલજી મ્હાસંતોષી જન સૌ કેા મન બાણે;
 વિલોકતાં વીઠાળા સામું, તે બોલ્યા આ ટાણે. ૮
 શ્રીમંત પ્રતાપથી છે સરવે, કમી નથી કશિ વાતે;
 પેટતણી ગણિ મલ્લ પાણિયાં પાળે જેમ પિતા તે. ૯
 જેમ પુત્રને ભૂંડું પડ્યું, પડતું હોય પિતાથી;
 એવિ ફરજ મારે આવી છે આપ સમજશે આથી. ૧૦
 દિલમાં બીજું દુઃખ નથી, છે શિર શ્રીમંતની છાયા;
 દિલગિર યર્ષ દૃષ્ટી કરિ નીચી નયણે નીર ભરાયાં. ૧૧
 વીઠાળા પણ મનમાં સમજ્યા સમજ્યા સિયાનિરાજ;
 કાયમ પગાર રાખી કીધું, કરો ભલે સિંધ કાજ. ૧૨
 સાખી.

મુખમાં મુખ આવી મળે, દુખમાં દુખ દેખાય;
 દુખમાં મુખ તો દેખિયે, જો આપે જગરાય રે. ૧૩

વડોદરેથી રજા મળતાં થયેલો હર્ષ તથા ભવિષ્યના
મનોરથ સાથે વિદાયગીરી.

ત્રિતાળી ચોપાઈ.

(રાગ માઝમાં પણ ગવાય છે.)

રજા મળતાં પોતે થયા રાજી, રીઝયા રાજ મહારાજ શિયાજી;
વિવાની જેમ પામે વધાઈ, હુખ્યાં એમ માતા લાલખાઈ. ૧
ભલાં પુત્રી પોતા મન ભાવ્યાં, હતાં શહેરમાં^૧ તે પરણ્યાવ્યાં;
ન્હાના ભાઈ જામાત્રનું નામ, રૂપ ગુણ કુળ ઉત્તમ ધામ. ૨
પુત્રી જમનાંજી નામ કહાવે, જેવાં દેવકુમારી સુહાવે;
ખીલું તો કાંઈ ન હતું જાળ, વડું તે પર રાખતાં બહાલ. ૩
જાણે ઘેર જશું હવે જ્યારે, પુત્રિ જામાત્ર આવશે ત્યારે;
મન લાગશે તે બહુ મીઠાં, દીકરા જાણે જોટવે^૨ દીઠા. ૪
હેતથી ખુબ કારશું હાથ, જાણે રીઝિયો જગતનો નાથ;
દીનોનાથ^૩ જો દોહિત્ર દે છે, તો તો લાખ ગણો લાભ તે છે. ૫
આપશું હોંશે યજ્ઞોપવીત, રૂડી રાખશું આપણી રીત;
જોડશું વડિ જુજિતથી જાન, કરશું ધન તે સમે કુરખાન. ૬
વડું શહેર છે અહમદાવાદ, સગા રનેહીમાં વસી લેશું રૂવાદ;
શોભશે સુતવધુથી સદન, તેથી કરશે વધારે શું તન. ૭
એવી અનેક ઉર અભિલાષા, તેના કુદરત પેખે તમાસા;
નથી જાણતાં જે શું થવાનું, શું છે ધાર્યું ને શું બનવાનું. ૮
ગતિ કાળની ગહન કહી છે, કહો એમાં નવાઈ-જ રી છે;
ધાર્યું ધરણિમાં જો કદિ થાય, તો તે પ્રભુ કરૂણા કહેવાય. ૯

૧ અમદાવાદમાં.

૨ જે પુત્ર સાથે પ્રસવેલા જોટવાના કહેવાય છે.

૩ દીનનો નાથ.

છોટાલાલજી તે પછિ જઈને, મહારાજશ્રીની રજા લઈને;
મળ્યા વીઠોળાને સુખ માને, અને મિત્રમંડળને બિલને. ૧૦
જેમ કુટુંબિ જન કોય જાય, અને કુટુંબિ મન જેમ થાય;
દીસે અંતરાઅંતર એવું, જોયું ક્યાંઈ નથી એહ જોયું. ૧૧
લગી^૧ સઉની રજા માગી લીધી, દિલથી સર્વેએ આશીષ દીધી;
સહકુટુંબ ત્યાંથી સિધાવ્યા, અને અહુમદાવાદ તે આવ્યા. ૧૨

અમદાવાદ નિવાસ.

સાખી.

ભાણુ સદાવૃતની લલી, પોળ વડી પ્રખ્યાત;
આવીને ત્યાં ઉતરી, રનેહે ગાંધવ સાથ રે. ૧

ગોપાયા વૃત્ત.

રાગ આગવ પ્રમાણે.

દુઃખ સમાવા દંપતિ આવ્યાં, અમદાવાદ ઉલટથી;
દુઃખમાં સુખ મળવું દુર્લભ છે, છે મેં કહ્યું પ્રથમથી. ૧
મળિયાં સગાં સનેહી મળિયાં, સૌ કેા આવી મળિયું;
નાત જાત ને રહેર બધું, બક્ષીજીમય થઈ પડિયું. ૨
સુતા તણાં જે સ્વસુર પક્ષનાં એ સઉ મળવા આવ્યાં;
ચિતના રૂઢાયા જમાઈ આવ્યા ભલા સહુ મન લાવ્યા. ૩
પિતા લાલખાઈ માતાના, એ પણ આવી મળિયા;
દીડી બાણે કોડ દિવાળી, તન દુઃખ સઘળાં રળિયાં. ૪
બક્ષીજી બક્ષીજી કરિ સઉ, બહુ હેતે જોલાવે;
બતાવતાં ઘર બહુ મોટું તો, બક્ષીજીનું બતાવે. ૫
સુતા અને જામાત્ર તણું શુભ, જે અહિં જોયું જોડું;
વાત વિસારે પુત્ર તણી પડિ, ચિત તેમાં લઈ ચોડયું. ૬

આનંદ ઉત્સવ દિસે અહો નિશ, સોઠ નહીં સ્વપ્નામાં;
બક્ષીજી અવલોકિ બધું એ, પ્રમોદ પૂરો પામ્યા. ૭
સુર પિતા છોટાલાલજીને, એક પ્રસંગે એવું;
કહ્યું લાલ માંએ તે કહું અહિં, જે છે કહેવા જેવું. ૮
“વતન તણી તો વાતજ ન્યારી, કહો હતું ત્યાં કેવું;
આનંદ મંગળ આજ રહ્યું થઈ, અહિંયાં ગોકુળ જેવું.” ૮
નથી જાણતાં જે શું જનશે, બનાવ કાલ સવારો,
ગેબી ગોળા ઘડી ઘડીના, હુકમો થાય હજારો. ૯
બાર વરસનાં બાળક પુત્રી, જે છે જમનાં બાઈ;
પતિ જેના સઉને બહુ ખ્યારા, જે શુભ ન્હાના ભાઈ. ૧૦
એ નરને ઈશ્વરના ઘરનું ત્યાં આમંત્રણ આપ્યું;
એ બાળાનાં માત પિતાનું, હવે કહો શું થાયું. ૧૧
અહો ભુઓ શ્રોતા સઉ સજ્જન બનાવ બનિયો એવો;
મનોર્થ શું શું હંપતિ મનના કહિયે ત્યાં આ કેવો. ૧૨

સાખી.

અંજળિમાં આવે નહીં, સાગરનો કદિ છેહ;
કરૂણા રસ સાગર કહું, કથ્યું ન જાય કદિ એહ રે. ૧
દુહિતા જમનાં બાઈનું વૈધવ્ય દુઃખ પ્રાપ્તિ વર્ણન,
માતપિતા શોચ.

કાશી યાત્રા—કાશીબાઈ જન્મ

પુનઃ અમદાવાદ પ્રાપ્તિ.

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

(રાગ આગળ પ્રમાણે)

કામોઠામ જ્યાં ત્યાં કારોઠાર, થઈ એ તો રહ્યો હાહાકાર;
વાટે ઘાટે દિસે એજ વાત, કરે લોક કાળો કકળાટ. ૧

ભૂલ્યાં દંપતિ શરિરનું લાન, સ્વલ્પ ના રહી શુદ્ધ કે જ્ઞાન;
 મોઢું શેઢર ને ઘર વળિ મોઢું, ચિત્ત સર્વનું ત્યાં આવી ચોટયું. ૨
 કહે સૌ હવે આનું શું થાય, આ તો ઈશ્વરે કીધો અન્યાય;
 દૃષ્ટિ કરિ જ્યાં સુતા^૧ સામું દેખે, ઉપજે અનહદ કષ્ટ અલેખે. ૩
 બાર વર્ષની તે સુજા બાળા, જોતાં ભલકી ઉઠે અંગ જવાળા;
 જુઓ શોચ તે જામાત્રે જેવો, એથી અનહદ પ્રગટિયો એવો. ૪
 વાટે જાતાં કરે સહુ વાત, બહાલાં સગાં કરે વલોપાત;
 કાલ સવારે દંપતિ આવ્યાં, નહોતાં જાણતાં જે આ છે થાવાં. ૫
 પેટ નથિ જિજિ પુત્રિ કે પુત્ર, સાજું એ પર હતું ઘરસુત્ર;
 અરે ગજળ ગયો થઈ આ તો, ઘાવ તિશ્વજી વાગ્યો આ તાતો. ૬
 કુટે માતા કરે કલપાંત, શોચ પિતા તણાની શી વાત;
 મળ્યા નાત ને જાતનાં આવી, સાઝું શેઢર ત્યાં આવ્યું ચલાવી. ૭
 સોક કેણે ન જાય સમાવ્યો, દાખ્યો કેનો રહે ન દખાવ્યો;
 જે જે જન સહુ ત્યાં થઈ જાય, અશ્રુ લૂતા ને ચોળતા જાય. ૮
 ત્યાં ન કોની ટકી શકે પાની, કોણ હિંમત કરે ગુણવાની;
 શત્રુથી પણ જોઈ ન શકાય, જોતાં મુર્છિત જન થઈ જાય. ૯
 આવ્યા ઉમેદ ભાઈ એ ટાણે, જેનું દુખ એક જગદીશ જાણે;
 જેણે દુખિ બાળ દોહિત્રિ દીકી, એથી અધિક શી કહિયે અંગીકી. ૧૦

સાળી.

વધે અંધ વિગતે લખે, સ્વલ્પ કથ્યો મેં સાર;
 દુશ્મનને પણ દુઃખ એ, દઈશ ન જગદાધાર રે.

૧

એવાવા વૃત્ત.

રાગ આચળ પ્રભાલે.

- સપ્તયાચાર ક્યો સઉ રીતે, મળી સગાં ને બહાલાં;
સંમેજે નહિ શું પુત્રિ થાયછે, નચિ દુષ્ઠ કદી નિહાળ્યાં. ૧
- શબ વિધિ કરિને સ્નાન કરી સઉ સ્મશાનથી વળિ આવ્યાં;
છોટાલાલજિ અને લાલમા, માને નહીં મનાવ્યાં. ૨
- દઈ દઈ કઈ ખીલં દૃષ્ટાંતો, કહિ કહિ જન કઈ થાક્યાં;
ઉરમાં તો નહિ શક્યાં અસર કરિ, રડતાં છાનાં રાખ્યાં. ૩
- કહે લાલમા પરણ્યા જેવડિ, હવે થાયછે બાળા;
આજધિ એને વૈધવ્ય આવ્યું, એના મુજને લાળા. ૪
- રડે રહી રહિ છાનાં રાખે, આંસૂ ન દે સુકાવા;
ઉમેદ ભાઈ જ્યાં વારી થાક્યા, ખીલયી શું થાવાં. ૫
- દિવસ જાય ને રાતો વીતે, સઉ એવાની એવી;
ઉઠી ઘાઈ સંસાર ઉપરથી, જાણે વૃત્તિજ જેવી. ૬
- વૃદ્ધ પિતા' ને છોટાલાલજિ, વળતી એમ વિચારે;
સમાય સોક ને થાય કેમ આ, શાંતી કેણુ પ્રકારે. ૭
- ગોર ત્રવાડી શંભુરામજી, દુહિતા જમનાં બાઈ;
સહ કુટુંબ સિધાવ્યા કાશી, પછિ તે છોટાભાઈ. ૮
- સેવ્યા ખુણ કાશી વિશેશ્વર, બહુ દિન વશિ કાશીમાં;
વાત ન થઈ જો કે વિસ્મૃત પણ, પથ્યાં તિર્થ પ્રવૃત્તિમાં. ૯
- પ્રસવ્યાં ત્યાં ખીલુ એક પુત્રી, નામે કાશીબાઈ;
વતન જવાની પડી ફિકર વળિ, એ અવલોકે આંધ. ૧૦
- “એટી યાતાં ઉચ્ચા કુળનો, વર સાંપડશે કયાંથી;
એવા વર તો પરણી જોસે ન્હાની ઉંમરમાંથી.” ૧૧

વતન જશું ને વર ઘર જોશું ત્યારે વીવા થાશે;
એમ કહી સરવે વળિ આલ્યાં, પાછાં વતન પ્રવાસે.
સાખી.

૧૨

અદારસો ખડોતેરની, ગુલ વિક્રમની સાલ;
આબ્યા અમદાવાદમાં, પાછા છોટાલાલ રે.

૧

પુનઃ અમદાવાદ પ્રાપ્તિ.
ચોખાયા વત્ત.

રામ આગળ પ્રમાણે

ભનાવ જમનાં બાઈ સળંધી, પૂરો નથી વિસરિયો;
કાશી બાઈ મૂળંધે ત્યાં આ, કેવો વિચાર કરિયો.

૧

શ્રોતા કહિ એ સંશય લે તો ખોટો નહિ કહેવાશે;
કશું કર્યા વિણ નથી આલતું હોય રહ્યાં જે વાંસે.

૨

પેટ' માટ કરવું કઈ પડશે, કઈ લોકાની લાલે;
જગત વિશે જજાળ કરી છે જિવતાને જગરાજે.

૩

ધણી મરે તોપણ ધણિયાણી ખલે મુંઢડી મુંઢી;
વરમા જાનિને વર કન્યાને ઘરમાં લે છે પુંખી.

૪

ભૂની રૂઢિ ને રિવાજ પાછા તે પણ ભેવા જેવા;
આગળથી જો ધ્યાન ન રાખે અડચણ આપે એવા.

૫

સારા ઘરનો વર સાંપડવો સત્વર એ નધિ સહેલાં;
હોય વચન બેઠા કઈ લઈ હઈ ગઈ પ્રસવિયા પહેલાં.

૬

ઝડપાયા પારણિયામાંથી કહિયે પૂત્રો જેના;
શ્રીમંતાઈ તો તેની સાચી ઉત્તમ ઘર તો એનાં.

૭

પિતા પુત્રિનો હવે કહો ક્યાં કિયો કુવો જઈ ભરશે;
સમયાનુસરિ નહિ વરતે તો કહો પછી શું કરશે.

૮

૧ પેટનાં બચ્યાં માટે અથવા પેટમાં ખાવા માટે.

પિતા પુત્રનો તે નહિ ચેતે રહેશે કુંવર કુંવારા;
 સરખે સરખું કયાંથી મળશે જ્યાં બાંધ્યા છે વાડા. ૯
 હતો જમાનો બૃદ્ધો વળિ એ, નહીં સુધારો નામે;
 ત્યાં જે છોટલાલજી કીધું, શું કહિયે તે સામે. ૧૦
 વિધારયિ વય વીશ વરસ લગિ, પ્રસાર્યની લણુતા;
 કન્યા ઠેરા કન્યા કાળનિ, બાર વરસ વય ગણુતા. ૧૧
 વિધારયિ વય ગઈ વીસરી, એ મડાણા અન્યા;^૧
 પાંચ વરસનો પુત્ર થયો તો કહેશે ન મળી કન્યા. ૧૨

જુનાં નઠારાં રૂઢી રિવાજે દુર કરી સંસારી
 સુધારા કરવા વિશે.

૫૬.

જમણી છવડે, મુક્તીની ભૂતી ન જાણી એ—રાગ

સ્વદેશી સજનો, સંખીને દેશ સુધારો;
 ધારો વિનતી ને વીચારો, હું છું બાંધુ તમારો રે; સ્વદેશી. ટેક.
 બ્યઝોમાં^૧ છઇયે વિંટાયા, વિધ વિધ કરિને વાડા;
 વડિલ વખતથી પુંઠે વળગ્યા ઉન્નતિને છે આડા રે; સ્વ. ૧
 જુના નઠારા રૂઢી રિવાજે એજ આપણા શત્રૂ;
 દુખદાયક તે જ્યાં દેખો ત્યાં, મારો મોચી પત્રું^૨ રે; સ્વ. ૨
 કેઈ રૂઢીને ક્રિયા રિવાજે, કરિ કરિ શોધી કાઢો;
 જે જે રિપુ^૩ આવે જોવામાં, જોતાં વાડે વાડો રે; સ્વ. ૩
 જુનાં નઠારાં રૂઢી રિવાજનિ, ફેજ જુઓ એ કરતી;
 કર્યો દેશ ને હજી જાયછે, પાયમાલ એ કરતી રે; સ્વ. ૪

૧ અન્યાય ૨ જુના ચાવ રૂપી સપો. ૩ ખાસકું. ૪ રાગ.

નાતે નાતનિ જાતે જાતનિ મંડળિયો નિરધારો;
 એક બિજાથી સળંધ રાખી વિધવિધ કરો વિચારો રે; સ્વ. ૫

ગામેગામ નિહાળી પેળો, તાલૂકે તાલૂકો;
 તાલૂકાનો તાલૂકો કરિ, એક કરો તાલૂકો^૧ રે; સ્વદેશી. ૬

ભાતું જાંધી ઘરનું લેળું, ધડબડ કરતા ધાળે;
 જોડેમ વિદારી વ્યાળો મારી, ખૂણ વિસામો ખાળે રે; સ્વ. ૭

સમય પ્રમાણે સ્મૃતિયો કીધી, ભૂની રહ્યા ન ઝાલી;
 વડીલનું ડહાપણ વિલોકો, તમે તેધિ હુદ વાળી રે; સ્વ. ૮

માન તણ મોટાઈ તણ, અભિમાન તણ સહિ વાતે;
 સણ એકથ સ્વદેશ સુધારો, હેતે જથ લ્યો હાથે રે; સ્વ. ૯

રોગી મરતાં કે દુર કરતાં, ટળે ન રોગ એ ટાળ્યો;
 રોગ રૂઢી રીવાજ નહારા, વળગ્યા છે થઈ વ્યાળો રે; સ્વ. ૧૦

ધા એના સહિને ધૂમ્યા છે, કોય રહું નધિ વાંસે;
 સંસારી સૂધારા કરતાં, જશના ડંકા થાશે રે; સ્વદેશી. ૧૧

માયાળૂ માતા મનમોહન, માથે ધણિ મહાદેવી^૨;
 કરાળ^૩ ત્યાં આ રૂઢી રિવાજનિ, કહિયે રાટો કેવી રે; સ્વ. ૧૨

સાખી.

એતો જે વચનો કહ્યાં, સજનોને ધરિ સ્નેહ;
 હવે અહમદાવાદમાં, કહું વાત જનિ જેહ રે. ૧

૧ નાતવાર તથા જાતવાર મંડળીઓ કરી ગામવાર તાલૂકાવાર અને ઉપર એક પંચરાશ સર્વ જ્ઞાતિ શુભેચ્છક મંડળી યાયછે. ૨. મહાદેવી વિકટો રિયા આ કવિતા રચી ત્યારે હયાત હતાં. ૩. વિકરાળ.

વતન નિવાસ પૂર્વ કષ્ટ સ્મૃતિ પ્રાપ્તિ.

ત્રિતાળી ચોપાઈ.

(રાગ આગળ પ્રમાણે)

- સહસંતતી દંપતી આવ્યાં, લલાં સ્નેહી સગાં મન લાવ્યાં;
નાત જાત ને શહેરના જન, પેખીને થયાં સર્વ પ્રસન્ન. ૧
- જન સર્વ કહે ભલે આવ્યાં, આંસૂ હર્ષમાં સ્નેહનાં આવ્યાં;
રહ્યો જેટલા દિન એ વિયોગ, જાણે એટલા વીતિયા જૂગ. ૨
- નવું તે તો રહે નવ દહાડા, બહુ જો કરે ખાર દહાડા;
તાણ્યું તુર્યું રહે દિન તેર, પેખો એવી આ જગતની પેર. ૩
- રહે એકલાં લાલભા ઘરમાં, આવે આગલી વાતો અંતરમાં;
પુત્ર સમ જેહ જમાત્ર કરતો, તે તો પ્રીતિથી દૃષ્ટિએ તરતો. ૪
- ફહીતા લણિ જો જાય દૃષ્ટી, વહે વારીની^૧ નેત્રથી વૃષ્ટી;
ખુશીથી ન કરે ખાનપાન, જાણે જીવવું ઝેર સમાન. ૫
- જાય દીવસ જેવીજ રાત, જેવી રાત એવીજ પ્રભાત;
સુતાં નેણમાં નિદ્રા ન આવે, સુજે કરવું નહીં જે શું હાવે. ૬
- મેમે જુઓ પ્રભુનું છે કરવું, થયું લાલમાનું ત્યાં ઉચરવું;
અરે અહિં તો રહ્યું નથિ જાતું, જાણે હોય ખાવા ઘર ધાતું. ૭
- ક્યાંથી કાશીજીથી અહીં આવ્યાં, અરે પ્રભુ શીદ જીવતાં લાવ્યાં;
શુભી ખોલિયા સુર પિતાજી, જઈયે જાત્રા જો હો તમે રાજી. ૮
- ગદ જોઈએ જઈ ગિરનાર, તપશી તપ જ્યાં કરેછે અપાર;
અઢકો કાશિયિ મહિમા અનૂપ, રૂડો ગિરનાર છે શિવરૂપ. ૯
- દામોદર કુંડમાં જઈ નહાશું, પરિપૂર્ણ પવિત્ર તો થાશું;
નજીક જાત્રા ને તે નથિ કીધી, તિથિ એકે તે શી કહો સિદ્ધિ. ૧૦

કહો ને તમે ત્યાં હવે જઈયે, મને તો જોજ બેઝેછે હાથયે;
તિથે દેહ પડે તેય સારો, જે છે કોઠ દિવસ પડનારો. ૧૧
લાલ માને તે મન ગમી વાત, થયાં સાંભળિને રળિયાત;
સહકુટુંબ ત્યાંથી સિધાવ્યાં, અને ગિરિ ગિરનારમાં આપ્યાં. ૧૨
ગિરનાર યાત્રા

કવિત.

“ગિરનાર ગિરિરાજ ઉત્તમ ગણાય આજ,
દિન પ્રતિ નવા સઘ આવે જ્યાં દેશાવરી;
મરમ વિચારી છેક છુટવા કરમ બધ,
ધરમ નિમિત્ત નિત્ય વિત્ત જાય વાવરી;
જાત જાતની જુઓ જ્યાં ઔપધી અઢાર લાર,
જેવામાં ઘણીક આવે જાત જ્યાં જનાવરી;
દામોદર કુંડ તણું દૈવત દેખાય ખુબ,
કોણુ ગણુતીમાં ગંગા ગોમતી ગોદાવરી.” ૧

પંચ તિર્થ-ગિરનારની શોભા.

ચોપાયા ૪૮.

રાગ આગળ પ્રમાણે

નાહિ દમોદર કુંડ વિશે ને, ભૂતહરિ શુકા નિહાળી;
મરઘી કુંડે નાહિ ગયાં સહ, ઉપર કોટમાં ચાલી. ૧
મરઘી કુંડે ભાગે મરઘી,^૧ જન સહ એવું કહેછે;
રા ખેંગાર તણા જે મહેલો, બપર કોટ વિશે છે. ૨
અંબા માનાં દર્શન કરિને આલ્યાં ગોરખ મઢિયે;
ચોરાશીનો^૨ ફેરો ટાળી આલ્યાં દત્તાત્રીયે. ૩

૧ વાળ અથવા ફેફસાં દરદ એમાં નહાવાથી જાયછે એમ કહેછે. ૨
ત્યાં એક બપર સાંકડા મોંની જે તેમાંથી નીકળતાં ચોરાશી લાખ અવતાર
જે મનુષ્યને ધરવા પડેછે તે ધરવા પડતા નથી એમ કહેવાયછે.

મ્હા કાળીના દર્શન કરિને લેરવ^૧ જપ પણ લાળ્યા;
હનૂમાન ધારા અવલોકી પ્રદક્ષિણા એમ ચાલ્યા. ૪
રામ ચોકિ ને લક્ષ્મણ ચોકી કુધયો વળિ એ નામે;
ભિડ લંજન ભિમ નાય વિલોક્યા પાર ન લખતાં પામે. ૫
સેવતરા શુભ વાવ નિહાળી ગૌ મૂળીમાં ન્હાયા;
સાત ગાઉની પ્રદક્ષિણા છે, ગિરિ ગિરિનાર નિહાળ્યા. ૬
તપેશ્વરી તપ કૈક કરે ત્યાં ભોજેશ્વર મ્હા જ્યાં છે;
કૈક ભોંયરાં કૈક શુક્રાઓ, તરેહ તરેહ તણાં છે. ૭
ખોઓ છે જ્યાં જળરી ખાસી, ઝુંડ પડી છે ઝાડી;
ભતભતનાં દિસે જનાવર, ખાય મનુષ્યને શાડી. ૮
વાંસ ધસાતાં વન્હી^૨ પ્રગટે, લકાં ભણે લાગી;
કાંતો ગિરિ ગિરનાર તણી કાં જશની ભેત્યો ભગી. ૯
કામો કામ વહે જળ ઝરણાં, કૂટે જેમ કૂવારા;
ધરિ ભણે ભમાત્ર^૩ શિરે, ગિરિ રાજે બહુ જળ ધારાર. ૧૦
રાત પડે ગિરિ રાજ બધામાં, ધુણિયો દીસે ધખતી;
ગળે શંખ શીંગી બહુ વાગે, આરતિયો બહુ ફરતી. ૧૧
વિલોકતાં એમ ચાલ્યાં વાટે, અંતરનાં દુખ ઊલ્યાં;
ઈશ્વરના ઘરથી પણ એમજ, તેથી મારગ ભૂલ્યાં. ૧૨
સાખી.

ભૂલાલ્યાં ભગવાન તે, નિશ્ચય આનુંજ નામ;
મારગ ભૂલ્યાં તો મળ્યો, તપસ્વિનો મુકામ રે. ૧

૧ એક સુલવી છાપર છે તે પર મનુષ્ય હલો રહી ઠેકઠો મારે તો હડી ખાઈમાં પડી તે છોતો છોતો થઈ જાય તેને લેરવ જપ આપો કહેવાયછે.
૨ દેવતા. ૩ સિવ ૪ જલાધારીયા.

રાગ સ્થિતાના મહિનાનો.

સખી આવેલો કારતક માસ કે ક્ય સિધાવિયા એ—રાગ.

- વડુ લાજુ લયકર વંન ગિરિ ગિરનારનું;
તેને બેતાંજ ધ્રુવે તંમ, કહું એ પ્રકારનું. ૧
- માથે ઘોર મળી વળી રાત, કળિ ન જાય કોયથી;
નથી એવક પણ કોઈ સાથ, વાહન કઈ માથે નથી. ૨
- માત્ર મનુષ્યમાં દયતિ એજ, બીજી તો એ બાળકી;
છે પાંચમો પ્રભુ અથેજ^૧, મોટી જેની માલકી. ૩
- બોલે વાઘ વડું ને શિયાળ, તાડુકે કેશરી;
વિવિધ શબ્દ ઉઠે વિકરાળ, જુએ જે તરફ દરી. ૪
- મારે કુશાહા યગમાં ફણીશ^૨, ઘોઝો રહી ધૂધવે;
દીસે એકે નહીં કોય દિશ, જલું જે કયાં હવે. ૫
- ગ્રૌહ પહાડી પાપાણુનો પંથ, ઠરાવ્યો ન યગ ઠરે;
ઉઘા ટેકરા ટીંબા અનંત, ચઢે અને ઊતરે. ૬
- ઉઠાં કોતર ને ગૃક્ષ કેક, અંધારે આવી મળે;
બહુ પશુઓ ભાગે ધરી બીક, પેળી તે પાછાં વળે. ૭
- ઉડી બાઇયો પણ છે અનેક, બહુજ બિહામણી;
અવલોકી શકાય ન એક, ઘાટી છે આડી ઘણી. ૮
- શુભ આપટો, ટેમરૂ, સાગ, ને વાંસનું ભેર છે,
કેર, ખેર, કંટાળી અથાગ,^૩ બહુ થોર ભોર^૪ છે. ૯
- અંજે ચાલતાં તે અથડાય, તરૂં કઈ તરેહનાં;
ફાટે પટ^૫ તન ઊઝરડાય, ભૂંટ્યાં ભાન દેહનાં. ૧૦
- એમ ચાટ્યાં ઉભે વન જાય વિશ્વંભર વિશ્વાસથી,
વાગે કૈશો કાંટા ભાગે પાય, તે વન તણા ત્રાસથી; ૧૧

ભૂખ્યાં તરશ્યાં દંપતિ કાઢ્યો દિન બ્રહ્માની ગઈ રાતડી;^૧
દીકું એક કૌતકે જ્યાં નવીન, વર્ણવી કહું વાતડી. ૧૨

સાખી

વરાહ^૧ મત્સ્ય^૨ ને કૂર્મ^૩ વળિ, હય ત્રિવ^૪ નૃસિંહ^૫ રૂપ;
કેવાં રૂપ ધર્યાં કહો, જગ કારણ જગ ભૂપ રે. ૧

તપસ્વિજનો આશ્રમ.

ત્રિતાળી ચોપાઇ

રાગ આગળ પ્રમાણે.

એક લોચર દીકું ત્યાં એવે, દીધું દયા કરી જેમ દેવે;
ધખતી દીઠી ત્યાં દૂરથી ધૂણી, પૂરી જાણે કૃપા થઈ પ્રભુની. ૧

જાણે કાળના મોમાંથી છુટ્યાં, ત્રિભૂવન પતિ હમણાંજ તૂટ્યા;
જેમ નિર્ધનિયાં પામે ધન, જેમ અપવાસિને મળે અન્ન. ૨

એમ હૃદય સહુ થયાં રાજ, તનમાં સઉને હિંમત આવી તાજ;
જાણે કેવારે પહોચી ત્યાં જઈયે, થીર ત્યાં જઈ સૂણિયા થઈયે. ૩

એમ જાણી ઉતાવળાં ચાલી, આવ્યાં ભોંયરૂં દૂરથી જાણી;
વાઘાંજર દીકું ત્યાં વિસતાર્યું, મૃગચર્મનું આસન માર્યું. ૪

નવ નિદ્રા ને અષ્ટમા સિદ્ધ, પેળી પાસામાં ધૂણી પ્રસિદ્ધ;
પેળી ઝોળી પડી એક પાસે, લહું ખીસ્સું ખુણીવંત લાસે. ૫

ક્ષિતિમાં પાસો ચીપિયો ખોડ્યો, જેનો જગતમાં નવ જડે જોડો;
જોગ સામગ્રીયો કહો જે જે, પેળી સર્વ પડેલી ત્યાં તે તે. ૬

પેજ્યાં ખુદલાં પડ્યાં વળી પાનાં, કહું રસમય રામ કથાનાં;

૧ ચાર જુગની એક ચોકડી તેની ચાંદ ચોકડીનો બ્રહ્માનો દિવસ ને રાત
યાયછે પતલળ દુખની રાત કેમે જતી નથી તેથી બ્રહ્માની કહેવાયછે. ૨ બુંડ.
૩ માછલું. ૪ કાચબો. ૫ મુખ ને કુંડ લોડા જેવું ને બાકી ભાગ મનુષ્ય જેવો.
૬. મુખ હાથ પંજ સિંહના બાકી ભાગ મનુષ્ય જેવો. આદાદા! આવા
અવતાર મનુષ્ય માટે ભગવાનને લેવા મળ્યા તે કેવો દયાળુ !!!

આગે એક બેઠો અબધૂત, ભાગે ભાળતાં લડકીને ભૂત. ૭
 ભશ્મથી આખું અંગ છે ભરિયું, ભશ્મ સ્નાન હશે જાણે કરિયું;
 બંધ નેત્ર ને ધરિ બેઠો ધ્યાન, શરીર શબ વત કાષ્ઠ સમાન. ૮
 જાણે કાંતો છે ભશ્મક^૧ ઝાડ, ઝાંઘો કાં તો છે ભશ્મક પ્હાડ;
 મોઢું લાલ ને જઢા વિશાળ, વિખરાયા પડ્યા પુંઠે વાળ. ૯
 મણીધર જાણે રમતા મુંઢેલા, વેલા કાં તો છે જાણે વધેલા;
 નખાએનાથી સિંહના પ્હાના, હિરણ્ય કશિયુને જાણે હણવાના. ૧૦
 જુએ સામું તે નથિ માયે જાયો, સઉને વનથી ભે^૨ લાગ્યો સવાયો;
 જાણે જો અઘોરી હશે જાતે, ખચિત વાર કરે નહીં ખાતે. ૧૧
 વળી મન માંહિ એમ વિચારે, મનુષ્ય મનુષ્યને વ્યર્થ ન મારે;
 છતાં તે થયું તો જશું છૂટી, આગ દુષ્ણિ આ જિવીતમાં ઊડી. ૧૨

સાખી.

કઈ ઘડ ભાંગ રહ્યાં કરે, મળિ દંપતિ મન માંહિ;
 ખોખારો કરિ તે ક્ષણે, તપશી જાગ્યા ત્યાંય રે. ૧

અપુત્ર દંપતી કષ્ટ-તપસ્વિ પ્રતિ ઉક્તિ-સંત મુની સમાગમ.

ચોપાયા વૃત્ત.

૧૫ આગળ પ્રમાણે

જાગ્યા તપસ્વિ ને જ્યાં જોયું, ત્યાં જોયાં જણ ચાર;
 તપસ્વિ પણ પ્હા ત્રિકાળ જ્ઞાની ઉપજી દયા અપાર. ૧
 આયે દુષ્ણિ આદમિ ઈત કહ્યાંસે, કયેં નહિ પંથ નિહાર્યા;
 ભૂલ ગયે કયેં કયેં વિસ્મૃતિ ભઇ, એમ કહી ઉચ્ચાર્યા. ૨
 છોટાલાલજીએ પછિ સઘળુ વરણ્યું વિગત સહીતે;
 કાલ સવારે ગિરિથી ચાલ્યાં, પ્રદક્ષિણા સઉ પ્રીત્યે. ૩

૧ ભશ્મ-રાખનું ઝાડ. ૨ ભય. તરફ વિતર્ક.

યાત્રા મિથ કરિ ગિરિએ આવ્યાં દુખથી જ્યારે ફૂટ્યાં;
 દુખિયા જિવને તેં મુખ ક્યાંથી, કાલ પડ્યાં સઉ ભૂલાં. ૪
 કાળ તુલ્ય ગઈ રાત્રી કાળી, જગપતિ તે બાણુછે;
 તરશ્યાં બાળક છે ટળવળતાં અતિ દુખમાં દુખ એ છે. ૫
 અન તો દેશે ઈશ્વર ત્યારે, અપુત્ર દંપતિ છઈયે;
 ઈશ્વર પણ નયિ અંત આણુતો જે ઝટ છૂટી જઈયે. ૬
 જમનાંબાઈ તણી હકિકત જે, તે પણ બધી જણાવી;
 કાશીજીની વાત કરી સઉ, કાશી એન બતાવી. ૭
 પિતા અશુભે પાણિ ભરાયાં, લાગ્યાં માતા રડવા;
 પાપણુ જમનાં બાઈને પાણી, ડબડબ લાગ્યાં પડવા. ૮
 તપશ્વિજી તો સ્તબ્ધ ગયા થઈ, પણ એ પણ તો ઊઠ્યા;
 ચડપ ઉપાડ્યો ચિપિયો જેવો પતાળ ગંગા છૂટ્યાં. ૯
 પાયાં અતિ આગ્રહથી પાણી, ફળ આપ્યાં તે રાખ્યાં;
 અંતર તરશ રહી જ્યાં ઊભી, જાય ન કેનાં આખ્યાં. ૧૦
 તપશ્વિજીનું ત્યાં શું કહિયે, હતિ જે તેની હરણી;
 એને એથી આંસૂ આવ્યાં, રહિ મુખ લીધી તરણી. ૧૧
 કોલિ ઉઠ્યો ગિરનાર બધો જે સંતો ગુપ્ત રહેલા;
 અંતર દૃષ્ટિથી અવલોકી, આવી થયા સઉ ભેળા. ૧૨
 ગુરૂ ગોરખ ગોપીચંદ આવ્યા, એક દત્તાત્રિય પાખી;
 અનેક આવી સંત ભરાયા, કોય રહ્યો નહિ બાકી. ૧૩
 પેઝે એક બિજાના સાસું, ચિતમાં સહુ વિચારે;
 ગયા દત્તાત્રય^૧ જેવા જ્યારે, આપણુ પણ એ લારે. ૧૪

૧ એ વખત સહનંદ સ્વામી જે સ્વામીનારાયણના ધર્મનો સ્થાપનાર તે દત્તાત્રય આ વખત શુભરાતમાં રમણુ કરતા હતા, સંતોએ તેની સાથે જવા સૂચવ્યું જેનો અર્થ સંતોમાંથી કોઈ એકે આ દંપતીને પેટ અવતાર

ઈશ્વરનું આરાધન કરિને, જિવનું માર્યક કરવું;
 નેગ તણું એ કારણ જળરાં દુખિયાનું દુઃખ હરવું. ૧૫
 સંત મુની દંપતી સંવાદ.

દોહા.

સંત કહે સંસારિ જન । સઘ સૂઝા સંસાર ॥
 પુત્ર મિલ્યા કહા કામકા । માંગહૂ વસ્તૂ સાર ॥ ૧ ॥
 સંત લોગ સઘ હૈં સુખી । મઘ દુસ્તિ હૈં સંસાર ॥
 સાર ગ્રહત સંસારકા । પાવત હૈં સો પાર ॥ ૨ ॥
 પુત્ર મયે પ્રલ્હાદજી । પુત્ર ધ્રુવ, રઘુવીર ॥
 પુત્રાદિક સઘ છોરકે । હોવત લોગ ફકોર ॥ ૩ ॥

કવિત.

કોડ પુત્ર કરત હૈં પિતાકોં પ્રહાર ઔર ।
 કોડ જનનીકોં દેસો કષ્ટ બડા દેત હૈ ॥

એવો પદશે એમ કહ્યું અથવા બીજા અર્થમાં સંતોએ આપણે પણ એ સારે
 જાણું પદશે એમ કહ્યું જોના અર્થ રાવળદાદુર બોળાનાથ બાઈ તથા રાવ
 સાહેબ મલીપતરામ બાઈ બગેરે વગેરે તે વખતે અથવા એ ચારસામાં જે જે
 દેશદ્વિતર્યિતક પુરૂષો થયા તે શું એ સમયના ગિરનારના એ મદદા યોગીઓ
 હશે કિંવા દત્તા એવો આ લખનારે ભાષ રાખેલો છે.

૧ પ્રસિદ્ધ દત્તાત્રય એવા રવા નહીં તો પણ આપણે પણ રહેવાના નથી
 અને દત્તાત્રયની સારે એટલે કે છેવટ પરમાત્મા પાસે જવાનું છે. માટે કોયનું
 પણ બહું કરવું તે દુખિયાનું દુઃખ હરવું એ જોગનું પૂરેપૂરું સાધન છે. કહે-
 વાની મતલબ આ દંપતીના પુત્ર સંબંધી દુખનો નિદાવ કરવો એવો સં-
 તોએ કરાવ્યો ક્યો.

સત સાધુ કરતાં ગૃહસ્થના ધર્મ જાદુ અથવા છે ને પરોપકાર કરવો
 એ તેની મુખ્ય ફરજ છે તો પણ સંતોથી વધારે તેની પરોપકાર બુદ્ધિ
 ગૃહસ્થોએ રાખવી જોઈએ. એ આ લખનારનો બીજો હેતુ છે.

मयकारी कोउ भगिनिर्को बडा भूतलमें ।
 ऐसो कष्ट कांहिर्को सो आप भंगी लेत हैं ॥
 कोउ पिता च्हात नहि पुत्रमुख पेखनेर्को ।
 को मैयाको हियेमें न पुत्र पर हेत हैं ॥
 पुत्र बिन ऐसो कैसो हेत ल्याये पुत्र पें सो ।
 देने वाला ओ तो ईक नारायन देत हैं ॥ १ ॥

कुंडलिया छंद.

होता जैसा पूर्वका । ऐसा होत संबंध ॥
 नहि होवत तौ होत नहि । करैं कहा जगबंध ॥
 करे कहा जगबंध । भृत्य, भैगिनि अरु भ्राता ॥
 पुत्र, पुत्रि, नर, नारि । मिलत यों पिता रुमाता ॥
 या बिधिका संबंध । होत मनमोहन सबका ॥
 ऐसा होत संबंध । होत जैसा पूरबका ॥ १ ॥

दुहा.

कहैं दंपति कर जोरिके । हो नारायन रूप ॥
 देवहु हमको ध्रुव सम । सुत जोगेश्वर भूप ॥ २ ॥

अपुत्रस्य कष्ट-संत मुनि प्रति उक्ति—दंपती प्रलाप.

५६.

गोपीचंद्र राज, जोगी हुये दे लाध दिन कारखे. ओ राग.
 संतो सुणदाता, शरखे आव्यां दे ते संझाजिये;
 अमने जग त्राता, छे अहिं लाव्या दे ते निह्जाजिये. टेक.

१—३ बहिन. २ चाकर.

- ક્યાં પાટણ ને વડોદરા ક્યાં, શહેર ક્યાં શ્રીપૂર^૧;
ક્યાં કાશી ગિરનારે આવ્યાં, અહિં કેની મગદ્ધર રે; સંતો. ૧
- કશું દિવસનું તો નથિ કહેતાં, રખડ્યાં આખી રાત;
પશુ પ્રાણિ મુખથી બચિ પામ્યાં, તપસ્વિ મોટો તાત રે; સંતો. ૨
- સાર વસ્તુ સંસાર વિશે કાં, પુત્ર અને કાં રાજ;
પુત્ર વિના કઈ પૃથિવ પતિનાં, રાજ થયાં તારાજ રે; સંતો. ૩
- ધન દોલત માગી શું કરિયે, કેને આવે કાજ;
ધન દોલતના ધણી ગયા કઈ, પુત્ર પુત્ર કરતા-જ રે; સંતો. ૪
- સૂનાં મંદિર, સૂનિ સેજડિ, સૂનો સહ સંસાર;
સૂનું લાગે જિવતર સધળું, અંગ ઝરે અંગાર રે; સંતો. ૫
- સૂનાં શહેર પરાં સહ સૂનાં, મોટાં જેમ મથાણુ;
મથાણુમાં પણ પુત્ર વિનાનાં, સૂનાં બળે સ્મશાન રે; સંતો. ૬
- અન્ન દિસે જેમ લણુ વિનાનું, દ્રવ્ય^૨ વિણુ જેવી દેહ;
આ જિવિત અવનીમાં એવાં, સુત વિણુ નિઃસંદેહ રે; સંતો. ૭
- લાડે કોડે નહીં લડાવ્યો, લાડકવાયો લાલ;
લહાણુ ન કશિયે લીધી કીધી વ્યર્થ આળ પંપાળ રે; સંતો. ૮
- તનનું કઉવત મનની હિંમત, અને અતિચ્છા રૂપ;
પુત્રવિના નથી આ પૃથિવમાં, અહો ભોગેશ્વર ભૂપ રે; સંતો. ૯
- ભીખારી જે ઘર ઘર લટકે, એ પણ માગે પૂત્ર;
પુત્ર વિના કદિ આ પૃથિવમાં, શોભે નહિ ઘરસૂત્ર રે; સંતો. ૧૦
- બહુદિન ખાધું બહુદિન પીધું, માણ્યો બહુ સંસાર;
સેવા હવે પિતાની સજશું, વશિ અહિં તેને દ્વાર રે; સંતો. ૧૧

हुशे हुलेला संतो पूर्व, के प्रौढां डोंछ पाप;
अभे संतनां दर्शन पाभ्यां, संतो करशे भाइ दे; संतो. १२
संत भुनी तपस्वि-वरदान—वतन आगमन.

दोहरा.

मिलि सब संतनने किया । ऐसा फीर विचार ॥
तपस्विजीका कष्टको । करनो कौन प्रकार ॥ १ ॥
दिल नहि मानत दंपती । समुझत नहि कछु सार ॥
निर बहावत नैनसैं । करत नहि फल अहार ॥ २ ॥
सुत मांगत हैं ध्रुव सम । समुझत नहि सुख और ॥
तपस्विजीका कष्ट सो । अपना समुझौं ऊर ॥ ३ ॥
यहि विधि चित्त विचारके । किय निश्चय निरधार ॥
पहिला चौला ज्यो परैं । अपूर्ण जोग मौझार ॥ ४ ॥
करे पुरा व्हां जाइके । अपने अपना कार्य ॥
रमण होयगा संतकों । ईक पंथ दो कार्य ॥ ५ ॥
किय सब सम्मति संत कहि । तपस्विजीकों बात ॥
बडा प्रसन्न तपस्वि भय । भयो संतको साथ ॥ ६ ॥
तपस्विजीने फिर दिया । दंपतिको वरदान ॥
पावेगो बड पुत्र तुम । छितिमें ध्रुव समान ॥ ७ ॥
पावहि सुख पुण्य लोगका । संत जायगो ज्योइ ॥
तपस्विजीने व्हां दिया । वर अच्छा मुख दोइ ॥ ८ ॥

મયે સંત સઘ્ન સુશિ વડા । મયે સુશી સઘ્ન સાય ॥

પ્રાશન કિય ફલ પ્રેમસે । પિતા પુત્રિ અરુ માત ॥ ૯ ॥

દંપતિને કિય દંડવત । પેરે સંત સઘ્ન પાય ॥

સહ આદર સઘ્ન મીલકે । સઘ્નકો કિયા વિદાય ॥ ૧૦ ॥

છોર ગયે સ્વસ્થાનમે । સંત આઈ ઇક સંગ ॥

વ્હાસે સઘ્ન નિજ વૈતનકો । આયે ધરી ઉમંગ ॥ ૧૧ ॥

સંત પ્રભૂકા દાસ હૈ । પ્રભૂ સંતકા દાસ ॥

શ્રોતા વક્તા સર્વકી । યહ વિધિ પૂરહુ આશ ॥ ૧૨ ॥

સોરઠા.

કિયા વડા ઉપકાર । બિન સ્વાસ્થ ય્યો સંતને ॥

હોવહુ જગદાધાર । દિલ એસા મમ દેશિકા ॥ ૧ ॥

કોઈનું પણ ભલું કરવા વિશે.

૫૬.

મીઠાં ગોરસ હ્યો, ગોરસ હ્યો. એ—રાગ.

કોઈનું ભલું કરો, ભલું કરો,

હારે કોઈનું ભલું કરે ભલું થાશે,

નામ આપનું અચળ રહિ જાશે રે;

કોઈનું. ટેક.

હારે માગો ઈશ્વર પાસે એવી વેળા,

વાળી શકો બીજાની તમે વેળા રે;

કો. ૧

હારે ભાગ રાખે ન કોઈના ભૂંડામાં,

દિઠા એવા ઘણા દુનિયામાં રે;

કો. ૨

હારે પણ એથી અધિક કહેવાશે,

ભલું કોઈનું કરી જો જુસી થાશે રે;

કો. ૩

હારે જનમારો જો તેમ વહિ જાશે, તો તો દૃષ્ટાંત આપનાં દેવાશે રે;	કો.	૪
હારે ભલું હોય આપનું ભલિ ભાતે, કરો ખલકનું જો ભલું ખાંતે રે;	કો.	૫
હારે સહુ સંભારશે રહિ સિતિ, જશે વરસોનાં વરસો વીતી રે;	કો.	૬
હારે મૂળ વિનાનું રચૂળ આ માનો, દીલે ગર્વ ધરે તે દિવાનો રે;	કો.	૭
હારે કહો કેની કાયા અને માયા, જાણો જેવી વાદળની છાયા રે;	કો.	૮
હારે ઘડી પછી ને કાલનું શું લેખું, દૃઢ એનો ભરૂંસો કેવો દેખું રે;	કો.	૯
હારે કર્યું કામ તે દહાણ લીધી સાચી, રહો બાકી ભરૂંસે ન રાચી રે;	કો.	૧૦
હારે ભલું બોલો કરો ભલું ભાઈ, ભરો ભંડારમાં લઈ ભલાઈ રે;	કો.	૧૧
હારે જશું કાલ અચાનક ભીડી, રહેશે વાસના ભુંડી કાં રૂડી રે;	કો.	૧૨
હારે નથી પળનો ભરૂંસો કહો પોતે, બાંધી આશા બેઠા છો બહુ જોતે રે;	કો.	૧૩
હારે હું સુધાં છઠ્ઠે સહુ લેળા, લહો દહાવ પ્રભુએ આપી વેળારે;	કો.	૧૪
હારે પછી પાછળ થશે પસતાવો, મનમોહન સમો ક્યાં મળે આવો રે;	કો.	૧૫

અંગ્રેજી રાજ્ય પૂર્વાનુદેશસ્થિતિ સ્મરણ.
કવિત.

ન હોતી પ્રેમો કે હાઈ સ્કૂલો તે હયાત કાય,
ન હોતી કોલેજો અંગરેજી ગુજરાતીની;
કાના માત્રી જાણે તે તો પક્ષો મુઝદિ કથાતો,
શી કરું ત્યાં વાત કેળવણીની સ્ત્રી જાતિની;
વ્યાકરણ, ભૂગોળ કે ગણવા ગણિત નહોતાં,
વાત ન હોતી વાચન માળાની હયાતીની;
ખગોળ ને ભૂસ્તરનું કોણ જાણે નામ કેવું,
ન હોતાં ધોરણો કે ડીગ્રીઓ ભાતિભાતિની. ૧
યુનીવરસીટીયો કે સેનેટને જાણે કોણ,
વર્તમાનપત્રો તણી વાત શી વિખ્યાતિની;
નહોતી લાઈબ્રેરીયો કે વાંચવા રીડીંગ રૂમો,
નહોતાં મુદ્રાચંત્રો^૧ કે કો શાળા વ્યાધી સાંતિ^૨ની;
તાર કે ટપાલ નહોતાં રેલવેનાં ખાતાં નહોતાં,
સ્ટીમરો જે આવતી તે લોક સૌ વિદ્યાતિની;
સુતરના સાંચા નહોતા મુધરાઈ ખાતાં નહોતાં,
હતી માત્ર વાત હિંદુસ્તાનની હયાતિની. ૨
કાયદા કાનુનો નહોતા કૌન્સિલો, કૉન્ગ્રેસ નહોતાં,
નહોતા ટેલીફોન, દુરખીનો જાત જાતની;
નહોતાં ઘડિયાળ, નહાનાં વેચ, ટેમખીસ ઝૂં,
હતી પુરાતની હીકમતો સહુ હાથની;
દેખીને સિપાઈ કે સાહેબ નાસતા સૌ દૂર,
નહોતી સ્કોટો, પેનો કે સીસાપેનો વિલાતની;

હુછડને ખંડો હતાં પાપીયા પ્રચંડો હતા,
હતી હિંદુસ્તાનને એ વેળા ગભરાટની.

૩

કામ જુદા જુદા તણાં ક્યાંઈ નહોતાં કારખાનાં,
કુંપની શું તે ન જાણે કુંપલી ઉચારતા;
ગૌ શીતળા ખાતાં નહોતાં, લોક રાતા માતા નહોતા,
ધર્માંધ થૈ બહેમ વિવિધના હતા ધારતા;
હેતા પડે દેવું તો નિજનું પણ બળિદાન,
વિશ્વંભર પણ તેને આવી નહીં વારતા;
હારે તે બેશી રહેતા પહોંચે તે મારી લેતા,
વિસરતી નથી જુની વાતો એ વિસારતાં.

૪

ભણી ગણી ભૂપ આજ કાયદે કાબેલ થયા,
કહો વાત ક્યાં હતી એ સ્વપ્નામાં ન સાંભરે;
લોકોપયોગી જે કામ આજ તેઓ આદરેછે;
વિક્રમ ને લોજ વિના કહો કોણ એ કરે;
એવો તો જમાનો હતો આજ ઉકરાંટા આવે,
રહેજે બેઠા હોઈયે ને સ્વદય કદિ સાંભરે;
અંધાધુંધીનો અમલ ત્યારે ખરો તેજ હતો,
અંગરેજો જેને “ડાર્કનેસ” નામે ઉચ્ચરે.

૫

મહાત્મા જીવ આગમન-આગમ ચિન્હ-દેશોન્નતિ વૃદ્ધિ.

ચોપાઈ ત્રિતાલી.

વારે વારે શી વાત વિચારું, પ્રભુ કરૂણાનો મહિમા ઉચારું;
દયા કરે જેના પર દેવ, તેને તત્પર સહિ તતખેવ.

૧

આબ્યા બહાદુર નર અંગરેજ, અંધકાર ઉડાડવા એજ;
વડા વેપારી થઈ ખેલો વરત્યા, પછી રાજ્ય સત્તામાં પ્રવર્ત્યા.

૨

બહાર ન રહું પૈંજળ, બંગાળું, રહું રજપુતાણું ન નિરાળું;
 મોટો હાથ કર્યો મહારાણ, ખંડ ગુર્જર ને સાહિરાણ. ૩
 રૂડું જામતું જ્યમ ગયું રાજ્ય, ખામ્યો સુખ એમ પ્રજા સમાજ;
 જહાં પગ મુકે ઈંગ્રેજ જઈને, ચિર પ્રભુ રહે મોખરે થઈને. ૪
 કારણ ન્યાય, નીતિ, દયા, ધર્મ, પ્રભુને છે એ તો પ્રિય પર્મ;
 જહાં લગી ચુકે નહિ જેહ, એનું અવિચળ રાજ્ય છે એહ. ૫
 રામથી આ વિકટોરિયા રાજ, આજ લાખેણી લેખાય લાજ;
 દુઃખ લંજન વિક્રમ જેવું, ન્હોતું વિદ્યામાં લોજનું એવું. ૬
 રામ સૂર્ય વંશી મહારાજ, ચંદ્ર અંશી વિકટોરિયા-આજ,
 તપી સૂર્ય તિમિર^૧ કરે નાશ, સિતળતાથી શર્શ દે પ્રકાશ. ૭
 કાંઈ જાણો એમાં કેણુ જેવું, અંગે શશિને^૨ જુઓ રહું એવું;
 સારા સારા જે સાહેબો આવે, એ પર અવનવો આપ ચઢાવે. ૮
 એવું રાજ્ય પ્રભુજીએ આપ્યું, થીરતાથી અલય કરી થાપ્યું;
 જનમ્યા ન્હોતા ન્યાં રણછોડલાલ, વડું જામ્યું ત્યાં રાજ્ય વિશાળ. ૯
 થયા કાયદો કોરટો^૩ સ્થાપી, થયા વોરન,^૪ કોર્ન^૫ પ્રતાપી;
 લોર્ડ માકર્વીસ હેસ્ટીંગ્સ આવ્યા, જેણે ખીજ કેળવણીનાં વાવ્યાં. ૧૦
 પુરે ઉપદ્રવ કરતા પિંઢારા, હેસ્ટીંગ્સે સહુ હારે પાડ્યા;
 જનમ્યા રાવ બહાદુર ન્હોતા, ન્યાંરે તે તો સર્વ ગયું થઈ ત્યારે. ૧૧
 જાણે પ્રોથામ^૬ એ રાવ કેરા, પુરી પ્રભુએ કૃપા કરી પ્રેર્યા;
 એનાં આગમોએ સહુ આવી, દીધી દુનિયાંને ખૂળ દિપાવી. ૧૨
 સાખી.

વર્તમાન^૧ પણ વાંચવા, પ્રગટયું જનમ્યા ખેલ;
 જેમ દૂધ જનની વિશે, જુઓ ખુદરતી ખેલ રે. ૧

૧. અંધારું. ૨. ચંદ્ર. ૩. વોરન હેસ્ટીંગ્સ. ૪. લોર્ડ કોર્ન વાલીસ.
 ૫. આગમ વધાર્થ. ૬. મુંબઈ સમાચાર પ્રથમ ઇ. સ. ૧૮૨૨ માં પ્રગટ
 થયું જાણે તે ખાસ. ૭. જ. ને મારેજ થયું ન હોય?

आशा.

सवैयो

जात हँ आशमें दिन रु रात हँ आश सों जीयँकि जीवन दौरि ॥
 आशमें अंत रु वृद्धपनो सब जात युवा वय जात किशौरी ॥
 आशमें शंकर शेष रमेश रमा सब आशमें आशमें गौरी ॥
 रावलो रंक सबे मनमोहन आशकि आगु खडे कर जोरी ॥ १ ॥

दोहरै.

अरि रित पूरखु आशभां, रह्यां भात ने तात;
 गया द्विज ने भास सऊ, स्वपना वश ब्यभ रात.

शेखरी.

राभीने अनुशाग, कवि भुत डडे श्रोता गुण्यो;
 लाज्यो नीले लाग, इंडो राव अरित्रनो.

भाग ४ थो.

कवित.

जैसी प्रीति पतंगकी दीपककी ज्योतपें है ॥
 जैरे मरै ती भी परै दीपककी ज्वालमें ।
 सरोजकी लेंगि जैसी लगी रही सूरजमें ।
 चकोरीको चित्त जैसी लग्यो निशिपौलमें ॥

१ जीवन्ती. २ विष्णु ३ कमल. ४ प्रीति. ५ चंद्र.

जैसे धूत मत्सिकाको ध्यान धूतमें हैं लग्यो ।
 लग्यो ऐसो ध्यान जाको दीनके दयालमें ॥
 ताको आप रूप जानी जपत त्रिकाल प्रभू ।
 संत प्रभू संत प्रभू नाम जपमालमें ॥ १ ॥
 भक्तनके वचनपैं भूधर हैं बंधा रहा ।
 भक्तका वचन भूधरको बड़ी बात हैं ॥
 तुलसीका टेक रखा बान रु कमान लिन्हि ।
 बड़ी रहेमवाला ऐसा देखो रघुनाथ हैं ॥
 गौतमके वचनपैं अहल्या उद्धारनेको ।
 दशरथसुत भये राम जगतात हैं ॥
 रिषी गेनको वचन रखनेको राधापति ।
 कुल क्षय आपको निहार्यो आप जात है ॥ २ ॥
 जलमें हैं आस्था जाकी जलमें सो जाने प्रभू ॥
 अग्निमें हैं आस्था वाको अग्नि अनुकूल हैं ॥
 पापानमें आस्था जाकी पापान हैं प्रभू रूप ।
 ऐसा द्वार बीर पशू प्राणी फल फूल हैं ॥
 देख्या बिन ऐसो कैसो रूपको द्रव्य होई ।
 भूल जो को जाने वाकी जानबेकी भूल हैं ॥
 प्रभु रूप जानी भजै सो तो लेत मानी प्रभु ।
 मुदामाका तांदूल सो कृष्णको कबूल है ॥ ३ ॥

१ मच्छी, मच्छि जैसा जलमें प्यार रखती है ऐसा भगवानका भक्त सत
 साधु भगवानकी पर प्यार रखता है. २ दुर्वासादि. ३ जादवास्थली. ४ निश्चय.

દોહરા.

એવી દૃઢ આસ્થા ધરે, કહો ન થાય શું કાર્ય;
સભા સમક્ષ મહેતાજિને^૧, હરિયે આપ્યો હાર.
પ્રહ્લવાક્ય જનારધન^૨, સંત વાક્ય શુભપાણી^૩;
દેકયાં કથમ પાછાં ફરે, જેમ રામનાં બાણ.

૧

૨

વચનનું મહાત્મ્ય.

કવિત.

વચનસેં પુત્ર ઔ કેલત્ર લેકે બન ગયો ।
પૃથ્વિમેં ન કૌન હરિચંદ્રકો પિછાનેગો ॥
વચનસેં પાંડવ ઔ પાંડવી સિધાયે બન ।
આજ કૌન સો વજન વચનપેં આનેગો ॥
વલિ રાજા વચનપેં જાડકે શાતાલ બૈઠા ।
મિથ્યા કૌન અલેકકા ઘરકો સો માનેગો ॥
વચનકી વાત કહા જાનેગો અજાન લોગ ।
જાનનેહારા સો વાત વચનકી જાનેગો ॥ ૧ ॥

મહાત્મા જીવના આવાગમન આગમ ચિન્હ-પરીક્ષા.

કવિત.

દિવસ ઉદાંદલો ને દિશાઓ પડેલી દીસે,
જરૂરજ કણ કેઈ મોટો પડ્યો બાણિયે;
અલ્પ અહાર, નિદ્રા અલ્પ, દયા ધર્મ દિસે અતિ,
પ્રકૃતિ એ પ્રમુતાની પેખતાં પિછાણિયે;

૧ ત્રિશિદ મહેતાને ૨ સૂર્ય ૩ શિવ ૪ સ્ત્રી.

પિતા મન ત્રિદ્વિ કાર્ય મંપ મુણુદ્વિ કુટળે,
 વૃદ્ધિ પિતા સમૃદ્ધિની પેળતાં પ્રમાણિયે;
 કહે મનમોહન એ જગતમાં હવ મોટો,
 એલખી ત્યો માતા ઉદરથી એ એધાણિયે.

૧

રાવ જન્મ આગમ ચિન્હ.

દોહડગ

એમ કરતા આવિયો, મનહર ચૈતર મામ;
 જે માસે આ જગતમા, અવતરિયા અવિતાશ^૧.

૧

ભૂપ તણી સ્વારી લક્ષ્મી, રવી આગમો જેમ;
 ભાગ્યશાળિનુ ભૂમિ પર, હોય આગમન એમ.

૨

પુણ્યતિથિ પુર્ણાંકિની^૨, દિવાળિ સમ દેખાય;
 દીવામો પણ તે દિને, વિશ્વ વિપે તર્તાય.

૩

લુજગી વ્રત

લલા ભૂપ તો મ્હેલ મધ્યે બિરાજે, છટા તે પહેલાં બુચો દેવિ છાજે,
 રવી તો હશે ત્યાં હશે ખેડાર પાદ્રી, અહીં તો હશે રાત્રિ તે ખેડાર પાદ્રી. ૧
 જઈ ચોર ને ધૂડ સતાઈ પેઠાં, હરામી જનો બેશિયાં હારિ હેઠાં,
 શુચી^૩ સ્નાન માટે જનો સર્વ બાય, જતાં મેલ ને નિર્મળાં જેમ થાય. ૨
 ઠરે કે પ્રભાતી વિભૂને વખાણે, પ્રમશા થતી ખેલથી હોય બાણે;
 પુરા પ્રેમથી કુકુટો તો^૪ પુકારે, નકીદાર બાણે નકી તે ઉચારે. ૩
 મુલાંજ મસીદો વિશે બાગ મારે, પપૈયા રહ્યા જેમ મેને^૫ પુકારે,
 ઉચે સાદ બાણે કરે સૌ ઉચારો, પધારે. પધારે! પધારે! પધારે! ૪

૧ રામચંદ્રજીનો જન્મ એ માસમા છે ૨))અમાસ ૩ પવિત્ર ૪ ફક્કડા
 ૫ વર્ષાદને

દિસે ઘંટ દેવાલયો સૈન્ય કેરા, હશે બાણિયે તે થતા હુપ કેરા;
 બને નોળતો ખૂબ ઠંકા પડેછે, દિસે જેમ તે કુંદલી ગડગડેછે. ૫
 પઢે પાઠ વિદ્યાર્થીયો ગ્રેમ આણી, દિસે ઠામ ઠામે મુશાળા સ્થપાણી;
 રૂડાં થાય પૂજાર્યનો ઠામઠામે, કહું પ્રાર્થના બાણિયે એજ ઠામે. ૬
 કહે કાગ કા-કા કરી કૂંદકારા, લલા સ્વારિના ન્યોતિથી જેમ લાળ્યા;
 ગુણ્યા ઘંટિયોના વળી ઘોષ થાતા, દિસે દુઃખ તે દુનિયાનાં દળાતાં. ૭
 ઝટોઝટ સૌ એમ આલસ્ય છાંડી, મળી સર્વ ખેડાં સુ-ઉદ્યોગ માંડી;
 દિસે સાફ રસ્તા બગીચા સુહાતા, નથી કોઈવાતે કમી તે જણાતા. ૮
 ખુખી પાણિના ઘાટની પેળિ ખાસી, નથા ચોક ચોટા તણી ને તપાશી;
 સજી વસ્ત્ર સારાં ફરે ખાઈ ભાઈ, નથી ચોક ચોટાં કશું ખાલિ કાંઈ. ૯
 રવી પણ પડ્યો કીરણો ખજાર કાઢી, સુવર્ણેયિ મઢવા મહી જેમ માંડી;
 દિમે રહેર ઈંદ્રાપુરીથી સવાયું, રૂઢી રિદ્ધિ સિદ્ધિયિ બાણે રચાયું. ૧૦
 સિધાવે પછી સ્વારિથી રાય ખજાર, પ્રભ પેખતાં થાય રાજ દિહાર;
 ઘરોઘર દિસે જેમ આવી દિવાળી, લલો ભૂપ હેયે ખુશી થાય ભાળી. ૧૧
 ધરી રૂપ રાજ પ્રભ ધર્મ જેમ, થયો કાં પ્રગટ કાં થશે આજ એમ;
 ચઢે દિન જેવો દિસે તેમ ચઢતી, બઢી બય ચાલી કહું એમ બઢતી. ૧૨
 દોહરા.

વિગતેથી ને વર્ણવું, વધે શંક વિસ્તાર;

માટે સંક્ષેપે કરી, સ્વરૂપ કહ્યો મેં સાર. ૧

રમ્યાં જમ્યાં સૌ રંગ ભર, નમ્યાં ન નમ્યા રવિદેવ;

જેમ જોઈ મહાત્મા જનો, નમન કરે નરદેવ. ૨

વિક્રમ વર્ષ અદારસો, અઘન્યાશીની સાલ;

અંત્ય તિથિ મધુ માસની, પ્રગટયા રણછોડલાલ. ૩

ગત જન્મોત્સવ.

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

વેગે શહેરમા પ્રસરી વધાઈ, બહુ રાણ થયાં બાઈ ભાઈ,
 સગા રનેહીના મોં મલજયા, હેતુ પ્રીતુ હૈયે હુગ્યાયા ૧
 પિતા બક્ષીજી પણ થયા રાણ, મન મુદિત થયા લાલમાણ,
 અર્ધ વય પોઆ દપતિ બ્યારે, ત્રિભૂવનપતિ આ ત્રૂઠયા ત્યારે. ૨
 જે જે સાલજે આ ગુલ વાત, હૃદય યાય તે સો રજિયાત,
 જમનાબાઈનું હુખ જોયું જેણે, આબ્યા નિઃ આજ હર્ષના એને ૩
 સગા રનેહી કઈ આવી મળિયા, ન્હાના બાળ ત્યા ડેટોજે વળિયા,
 ગાય ગાયકો વાજિત્ર વાળે, જન્યો દિવસ દિવાળીથી આજે ૪
 મળ્યા માગણુ પણ કૈક ટોજે, બહુ પ્રકારે આશીષ જોલે,
 ચક્રબંધ ત્યા ચકલા છોડાબ્યા, ઘણા હેતે કરી ઘેર લાબ્યા ૫
 દોણ ખીલે કહો એવું કરશે, મેઘ બલે અપાડીલો વગ્ને,
 દીધા એમ વિવિધના ત્યા દાન, બહેઆ સાકર, ફેફળ, પાન ૬
 તક પગ જે ત્યા બેઠાતા ટાપી, હતા જોશી બાવો તે અઘાપી,
 હરખાતા તે આવિયા હોંશે, જન્મ કુડળી લઈ પૂરે જોયે ૭
 કહે સાલજો હું કહું વાત, ગુલ કઈ છે લગ્ન સાક્ષાત,
 ચર લગ્ન છે સિદ્ધિનું દાતા, મસ્તકે દક્ષિણાદે પોઠયા છે માતા ૮
 પાંચે દેવપત્ની જેમ પેજો, એમ પ્રમદાઓ પાચ ત્યા લેજો,
 વધતી તો નથી કરતો હું વાત, ટાણુ આજે જનમ્યા રઘુનાથ ૯
 ભલું નક્ષત્ર આનંદુ છે ભરણી, વિગતી તેની શી હું કહું વરણી,
 સૂર્ય, શશિ, ભોમ, શનિ એક ઘર, છે સો મિત્ર ને રિપુ એક થડમા ૧૦

૧ છાકરાઓને નિસાળોમા ખુબી અપાવી ઘેર લાવી સાકર વાળ્ય
 વી તે ચકવા છોડાયા મ્હેવાયછે ચક્રબંધ-૨૫

થઈ દરેક કેદિયો પડ્યોછે, કેતુ સામો જ્યમ રાહુ અડ્યોછે;
દીસે રાહુ જેને કહું દશમો, વેરી^૧ પણ તેને શું કરે વસમો. ૧૧
બીજે બુધ ગુરુ, શુક છે ત્રીજે, ગણતાં નામ રાશીથી ગણીજે;
પુત્ર પામશે જર જશ રાજ્ય, કથશે કિર્તિ મોટા કવિરાજ.^૨ ૧૨

સાખી.

સંતતિ પણ બહુ શોભતી, વધશે વળિ વેપાર;
પેખો ત્યારે માનજો, એ મુજ મુખ ઉચ્ચાર રે. ૧

ગોપાયા ૭૬.

પિતા થયા સુણિ રાજી પૂરણ, સર્વ સલા થઈ રાજ;
સાલ દુશાલા પાઘડિયોથી સરવે રહ્યાં નિવાજ. ૨

ઢગમાં તે ઢંકાઈ ગયા, ના જણાય જોશી બાવા;
મોટાના સબંધી મોટા, ને વળિ ટાણાં આવાં ! ૨

પાઘડિ પર પાઘડીયો બાંધી, ધમાલ મોટો કીધો;
ઉપરાઉપર શાલ દુશાલા, આઢાડી રસ લીધો. ૩

રોકડનું તો લેણું ન રહ્યું, એમ દક્ષિણા આવી;
વળિ મૂક્યા સાકરિયે રીધે, જોશીને રીઝાવી. ૪

આશિરવાદ સહુને આપી, જોશી ત્યાંથી ચાલ્યા;
પ્રેમે જે પેખે તે પૂછે, આ સૌ કેણે આલ્યાં. ૫

હૃદયે જોશીજી હરખાતા, બહુ રાજ થઈ જોલે;
પુત્ર આજ બક્ષીજી પામ્યા, છે કંઈ એને તોલે. ૬

બક્ષીજીનું નામ શુણી સૌ, કરથી પકડે કાન:

બરા બક્ષિ ! ભલે સુત આપ્યો, ભલા પ્રભૂ ભગવાન. ૭

૧ રાવબહાદુર વેરીમા વાસ કરે તેવા હતા. ૨ મારો પિતા ક.
દેવપતરામ ડલાલાઈ અથવા બીજા મોટા કવિઓ.

જેથી તેથી વાતો કરતા, જ્યાં ત્યાં દેતા ધામા;
 સાંજે નેશી ઘેર સિધાવ્યા, બાળક આવ્યાં સામાં. ૮
 બાળકડાં રસ્તામાં બાઝે, નેશીજી ધમકાવે;
 ને ને વળતી ઘેર જવા દ્યો, નેશી કહેતા આવે. ૯
 નેશીઆણી પણ રાહ નેતાં, ઉંઝર સૂધી આવ્યાં;
 બાળ બચ્ચાં લઈ ઘરમાં પેઠા, બેઠા નેશી બાવા. ૧૦
 નેશીઆણી પણ મહિં આવ્યાં, હરખ ભર્યા હરખાતાં;
 જણ જણ સૌ બિપાડે બૂદી, જણશે રાજ ચાતાં. ૧૧
 રાજ નેશી નેશીઆણી, બાળ બચ્ચાં સહ રાજ;
 હરખ કોયને માય ન હુઈયે, વાત શિ કરિયે ઓઝી. ૧૨

માબાપ તેવી પ્રજા.

કવિત.

કસ્તુરી મૃગના મનમોહન કસ્તુરી મૃગ,
 જરૂર મણીધરના મણીધર બાણશે;
 મેગળના મેગળ ને તેજના તેજ તમામ,
 ખરના ખર ને સિંહ સિંહના વખાણશે;
 ગરુડના ગરુડને કાગમાંથી કાગ થાય;
 આંખામાંથી આંખા એમ અંતરમાં આણશે;
 આકડે આકોલિયાં ને હીંગ વૃક્ષમાંથી હીંગ,
 મોઠાં માણસોની પ્રજા થાય મોટાં માણસો. ૧

દોડરો.

તેજના ટટ જને, ખચ્ચર નિપજે જ્યાત,
 કાં તો કંઈ વૈજા નડી, કાં તો લૂહી માત. ૨

પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી જણાય.

કવિત.

મસ્તક, લલાટ, નેણ, નાસિકા નિહાળ્યાં મોટાં,
તેજસ્વી તમામ જુજ્ય બોલતો જણાયછે;
નહીં લીંટ, લાળ કશું અલ્પ અહાર મૃદુ હાસ્ય,
હોઠ હાથ પગ રાતાં આંગળાં દેખાયછે;
બેસે તો સિંહાસને ભે પોઠે તો ચડાવી પગ,
કાંતો વાળી અદ્ભુત કાં સિધો મુઠ જાયછે;
શંકા લઘુ દીર્ઘ સર્વ સ્વાધિન શિશુપણેથી,
પુત્રની પરીક્ષા એ તો પારણેથી ચાયછે.

શ્રીમંતનાં સંતાનો.

ગોપાલ.

બેઠાં દીસે ન્હાનાં બાળ, વિલોકતાં પણ મતી વિશાળ;
ગમ્મતમાં દીસે શુદ્ધતાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન. ૧
પ્રસુતા ભે પારણિયે ધરે, આપ બિઠવા ઈચ્છા કરે;
સમજાવે તે કરિને સાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન. ૨
રહિ રહિને ઉહકારા કરે, રાગ તાણિ કદિયે નવ રડે;
ન હોય કશિ મરણ નીદાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન. ૩
નિદ્રામાં પણ અર્ધા નેણ, દીસે ખુદાં તે મુખદેણ,
ભમરે જાણે બાણ કમાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન. ૪
નેણાં ખુલ્લે નિદ્રા જાય, કાં કોમળ કર નેણે બહાય;
જાણે જાગ્યાં છાંડી ધ્યાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન. ૫
નહિ ચક્ષુ ચિપડા મુખ લાળ, નહિ નાસિકા લીંટ વિશાળ;
સદા કરેલાં દીસે સ્નાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન. ૬

- ખામ પિયે સંતોષે મળ્યાં, ઉત્તમ ટોપી ને આંગલાં; ૭
 દિસે તેજમાં સૂર્ય સમાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.
 હેતે જો બોલાવો હશી, ધીમાં આવે સામાં ધશી; ૮
 પૂર્વ તણું જાણે પીછાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.
 ખીજું સામું આવે બાળ, જાણે કરનિ પસારી જાળ; ૯
 મલકાતાં સામું દે માન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.
 વિવેક ને વિચારે ભર્યાં, જાણે શીખીને અવતર્યાં; ૧૦
 જો આવે તો મીઠિ જીભાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.
 જ્યમ જ્યમ મોટાં થાતાં જાય, જાણવા ગણવા રમવા જાય; ૧૧
 પણ નહિ ટંટા કે તોફાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.
 વિસરે નહિ દીકું એક વાર, કે વાંચું સાંભળું લગાર; ૧૨
 જાણે હોય પુરવનું જ્ઞાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.
 સંગત સારાં બાળકતાણી, ઘટમાં પ્રીતિ પ્રભુ પર ઘણી; ૧૩
 જશ ઉચ્ચારે આખિ જહાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.
 ભલાં દયા નીર્તિનાં ભર્યાં, દીસે જેવાં દેવપૂતળાં ૧૪
 શાળા તેનું ગરમત સ્થાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.
 હુધયે માત પિતા હરખાય, મહેતાજી પેળી મલકાય; ૧૫
 ભલે પ્રભુ દીધાં લગવાન, એ શ્રીમંત તણાં સંતાન.

દોહરો.

- સદકરમી, શ્રીમંતનાં, ઉત્તમ કૃપા તો એજ;
 થજ થજ બાવળ ખોરડી, ચંપા ક્યોઈ ભાગ્યેજ. ૧

અક્કરમી વિશે.

- પ્રસવ થતાં કાં પ્રસુતા મરે, કાં વધકુંઠ પિતા પરવરે;
 પામે નહિ સુખનું પયપાન, અક્કરમીનાં એ નીશાન. ૧

- નહિ ન્હાયા ઘોયા પર નેહ, દીસે મલીન તેના દેહ;
ગંધાતાં દુર્ગંધીવાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૨
- નહિ ખાધે પીધે સતોષ, આખો દિન એનો અપશોષ;
હોય ઝડું જેવાં હેવાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૩
- જો જોલાવો હેતે હરી, તો તો જાણે પડિયા ફરી;
કડવી ઈર્ષ્ય તુલ્ય જુખાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૪
- જિઘાડાં અથડાતાં ફરે, કાંતો જેઠાં કળિયા ફરે;
દીવસ રાત્રી સર્વ સમાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૫
- મોટાં થાતાં રમવા જાય, બાળક બીજાં લેખાં થાય;
કઈના ત્યાં જિમેજે કાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૬
- સંગ નકારાં બાળક તણે, પ્રેમ અધમ કામો પર ધણે;
મસ્તીમાં પૂરાં મસ્તાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૭
- જો જોડે નીશાણે જાય, મ્હેતો કાયર કાયર થાય;
ત્યાં પણ ટંટા ને તોફાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૮
- સાફ કહેતાં સામાં થાય, પાછાં કહેનારાં પસ્તાય;
નિર્લજ ને પૂરાં નાદાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૯
- રંચ ન કોની પ્રીતી રહે, કંટાળી જન સર્વે કહે;
ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય તોખાં લગવાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૧૦
- નીતિ દયા નહિ દિલ મોઝાર, ત્યાં ક્યાંથી વીવેક વિચાર;
અતરમાં ખેંહોળું અભિમાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૧૧
- શોષે માત પિતા સૂકાય, દેખી દેખી દિલગીર થાય;
શત્રુ થયું કહેશે સતાન, અછરમીનાં એ નીશાન. ૧૨

દોહર

ઉભય પક્ષ શ્રીમંતના, હતા આપ સંતાન;
સુચિન્હ તેનાં સર્વની, હતા કુદરતી ખાણ. ૧

પેળિ પ્રસન્ન થયા પિતા, મુદ્ધિત થયાં મન માત;
 વીત્યું અપદ્ધિ વગાડતાં, વર્ષ તણી શી વાત ? ૨
 રૂંડો જન્મોત્સવ રચ્યો, તેડિ સગાં સમુદાય;
 વિપ્રો તેડયા વેદિયા, માનનિ મંગળ ગાય. ૩

ગીત.

“ મારી સો દે સવાસોની ચુદ્ધી ”.—એ રાગ.

આજ સાહેબજીદાની સાલગીરી;
 આજ હુઈડામાં હુરખ ન માયરે,
 સજની સાહેબજીદાની સાલગીરી;
 દીસે દિવસ રૂંડો રણિઆમણો;
 આજ આનેદ આચ્છવ થાયરે, સજની. ૧
 આજ રનેહી સગાં સઉને નોતર્યાં;
 આખ્યાં લાવથી લોજન પાનરે, સજની.
 વાળાં વાજેછે વિધવિધ રાગનાં;
 ગાય ગાયક જન ગુણુ ગાનરે, સજની. ૨
 આજ માળી લાંચો કુલ છાળડી;
 ગુથી ગજરા તોરા ને હારરે, સજની.
 લાંચો તંબોળી પાનનાં બીડલાં;
 મળ્યા મિજલસમાં સરદારરે, સજની. ૩
 ગીત મંગળ ગાયછે માનની;
 આજ ધન્ય ઘડી ધન્ય વારરે, સજની.
 આજ સર્વ શોભાની સીમા વળી;
 થયો જગતમાં જયજયકારરે, સજની. ૪
 દીધાં દાન ઘણાં જન દીનને;
 આખ્યા સેવકને શિરપાવરે, સજની.

પૂજ્યાં ગોર ગોરાણીને પ્રીતથી;		
લલો અંતરમાં ધરી ભાવરે,	સજની.	૫
રચી આતસળાજી અતી લલી;		
મુખ ખીજા કરાવ્યા ખેલરે,	સજની.	
સર્વ સજજન સંતોષ પામિયા;		
રસ રંગની ઉપજી રેલરે,	સજની.	૬
ધન્ય ધન્ય તે લાલમા માતને;		
ધન્ય ધન્ય બક્ષીજી તાતરે,	સજની.	
જેનો પુત્ર પવિત્ર પરાક્રમી;		
રૂડો રણછોડલાલ વિખ્યાતરે,	સજની.	૭
સર્વ આશીષ અંતરથી કહે;		
ઘણું જીવો કરો રૂઠાં કામરે,	સજની.	
પરિપૂર્ણ સહુ મુખ પામજો;		
હુવા હે એમ હલપતરામરે,	સજની.	૮

ઓપાયા વૃત્ત.

જો આ વખતે બક્ષીજીનું, જીવો તમે ઘર બંધને;	
દેવોએ પણ હશે ન દીકું, દેવલોકમાં રહિને.	૧
આનંદ ઉત્સવ જામ્યો એવો, જડે ન જેનો જોડો;	
વધે ગ્રંથ કહેતાં વિગતેથી મુજને એ લય મોટો.	૨
કદળી ^૧ સ્થંભ આંગણિયે રાખ્યા, નજરનાગ ન્યમ ન્યાજો;	
ટોડે ટોડે વળિ તોરણિયાં, ઘર વીવાતાં લાજો.	૩
ઝાકઝમાળ કરી સૌ મૂક્યાં, મોટો વૈભવ માંડી;	
એક જાય ને ખીજાં આવે, વિધવિધ કામ ઉપાડી.	૪

ખેડાર દિવસ જ્યાં રહ્યો પાછલો, જણ સૌ આવ્યાં જમવા;
વેદપાઠિ વિપ્રો બહુ આવ્યા ગુણી જનોને ગમવા. ૫

ન્હાઈ ધોઈ ખેડ્યાં પીતાંબર, મુગટા કંઈ મનમાન્યા;
બલે દિસે ઠંડકિયાં^૧ આસાં, કંઈ મોટાં કંઈ ન્હાનાં. ૬

પડ્યા પાટલા કંઈ બાજઠિયા, ઢીચણિયાં ક્યાંઈ ઢાળ્યાં;
જળહળતાં નિર્ભજ જળપાત્રો, લલિ વિધનાં ત્યાં લાળ્યાં. ૭
કેળ તણાં ક્યાંઈ પાન પાથર્યાં, પડ્યાં ક્યાંઈ પતરાળાં;
તાણ્યાં કેણે લઈ ત્રિપુદ્રો, કંઈ અર્ચાઓવાળા. ૮

પુષ્પ મુગંધીના લઈ હારો, પિતાનિષ્ઠે ખેડરાવ્યા;
દેવન્નપી બાણે અહિં જમવા, અંતરીક્ષેથી આવ્યા. ૯

વેદોચ્ચારની ધૂન્ય મચી રહિ, શી કરિયે તે વાતો;
હરખ માતપિતાને હૃદયે, મવરાવ્યો નથિ માતો. ૧૦

જ્યમ દેવાંગનાઓ મળિ દીસે, એમ મળી ત્યાં દારા;^૨
પુત્ર જન્મોત્સવ જેવા બીજા, ઉત્સવ નથી થનારા. ૧૧

શિખંડ પુરી શાક પાન સહિ, ઉપર રહી પિરસાવ્યાં;
જમનારાં સૌ જમવા બેઠાં, વદે મહુ મુખ વાઃ વાઃ ૧૨

પુત્ર એક પરિશ્રમથી પામ્યાં, ને એવો રૂપાળો;
હરખે જોઈ જોઈ હેતૂ લાગે વેરીને પણ બહાલો, ૧૩

મોટું ઘર મોટાનું છોડે, નહીં વાત કંઈ ન્હાની;
બાપાલાઈ કરિ સૌ બોલાવે, ન્હાને મોટા બાણી. ૧૪

બાપાલાઈને લઈ બાપાણ, નિકળ્યા યંગત કરવા;
પગે લગાડયા સઉને-લાગ્યા, આશિષ સર્વ ઉચરવા. ૧૫

ચોપાદ ત્રીતાળી.

વૃદ્ધ વિપ્ર જોલ્યો એક ત્યાંહી, નથી આ ઘર કેરી નવાઈ;
 પરાપૂર્વથી જેની પુણ્યાઈ, જોતાં અદકીજ આવે જણાઈ. ૧
 એવું ઘર તો હશે ભાઈ કોક, જેણે કઈના સમાવ્યા છે સોક;
 પેઢી દર પેઢી જાત્રાઓ કીધી, ત્રણ પેઢી તો મેં જોઈ લીધી. ૨
 કાલ હતા વણલજી દિવાન, કીધો મ્હારૂં મેરૂં સમાન;
 ઇન્છાભોજન જમાડતા જેહ, આ તો ઘર છે કહું એનું એહ. ૩
 પુછે વિપ્રોને શું કહો જમશે, કહે વિપ્રો હુકમ જેવો કરશે;
 વિપ્ર તો રસ રોટલિ માગે, કહેતાં કહેનાર પણ બુંદો લાગે. ૪
 કથન પહિયું મહેતાને જ્યાં કાન, સઘ કેરિયો આવી તે સ્થાન;
 જમ્યા રસ રોટલિ કરી સર્વ, એનો એ ઘરને નહિ ગર્વ. ૫
 માતામહ મહેતા આણંદરામ, કાઢ્યું અહમદાવાદમાં નામ;
 ભરિ પુરિ ઘર ગોરને આપી, નાખ્યાં દુઃખ દારીદર કાપી. ૬
 વૃદ્ધ વિપ્ર કરે એમ વખાણુ, મન બક્ષિજીનું પણ મેરાણુ;
 અવલોકિયો વિપ્ર ત્યાં એક, પિત્ત વર્ણુ ને કૃષ્ણ અંગ છેક. ૭
 પોતે વૈદકના હતા જાણુ, પ્રેમે ત્યાં કહું જોડીને પાણુ;
 મહારાજ જો આંબલિ તજશે, સઘ અંગે આરોગ્યતા સજશે. ૮
 ચોટે કામને ધીની ચિકાશ, થશે આંબલિ ઘસતાં તે નાશ;
 ગમે એટલું ધી કોય ખાય, ખાટી દાળે તે સઉ બ્યર્થ જાય. ૯
 બીજી વિસ્તારીને કહું જેહ, અહીં લખતો નથી હું તો એહ;
 એમ ઉપદેશ આરોગ્યતાનો, મનમાન્યો તે હેતા મળનો. ૧૦
 પય^૩ દાંતની બત્રિશી પલળે, વાળુ સમયલ્લે એટલું પણ લે;
 રહે આરોગ્ય તે એમ કહેતા, જેને તેને તે ઉપદેશ હેતા. ૧૧

ભલા માદા ને સ્વભાવે લોળા, બક્ષ્યાં પ્રભુએ તેને સુખ ખડોળાં;
કપટિનું થાય કપટી પ્રમાણે, કપટિનાં કૃત્ય જગદીશ જાણે. ૧૨

સાખી

દઇ વિગ્રોને દક્ષિણા, વળતી કર્યા વિદાય;
ધન્ય પિતા બક્ષીજી ને, ધન્ય લાલ બાઈ માય રે. ૧

રાવની બાળકીકા, વિદ્યાભ્યાસ, યજ્ઞોપવીત,
વિવાહાદિ વર્ણન.

ચોપાયા રૂત

ઘણિ આશાના ઘણિ તૃષ્ણાના, ઘણા પ્રયત્ને પામ્યાં;
રિદ્ધિ સિદ્ધિ એથી સહ સરવે, બેઠાં માની આમાં. ૧
માતા ઘડી ન અળગા મૂકે, પળ ના પિતા વિસારે;
સ્વપ્નામાં આવું ઉત્તમ સુખ, કહો હું આ ક્યારે? ૨
સૂતાં જેને નિદ્રા ન હતી ને આક્રંદ જે કરતાં;
તેને પ્રાપ્ત થતાં તે વસ્તુ, સાફ શુ તે કરતાં. ૩
હૈંધ્યા ઉપર લમ્હ હુલાવે, વિધવિધ લાડ લડાવે;
આવિ પડે જયમ ધન નિર્ધનને, રત્ન રંક કર આવે. ૪
રમવા ચોગ્ય થયા બાપાભાઈ, તાતે સોંપ્યા ત્યારે;
હુનમ કેવળિયો ને આકર, રણછોડો તે વારે. ૫
કોઈ જનમમાં તે પણ સાથે, હશે વશ્યા થિર કામ;
તેના આ અવતારે રહ્યા, નિશ્ચળ ગ્રંથે નામ. ૬
રમત કરે પણ ઘરમાં રહિને, બહિયો મેડે ગાળી;
બોલાવી શેરીનાં બાળક, રમતો રમે રૂપાળી. ૭
રાત્રી કાં રૂદ્રાક્ષ પડે કા, કરમાં લહે લખોટા;
પારા કાં તરણીના પેઠે, કચ્ચ્યાં કદિ લે મોટાં. ૮

હિંદુ મુસલમાન સહુ પર સમ દ્રષ્ટી જ્યમ ભાણી;
એક ખુદાની કુદરત બાણી જોગ રહ્યા સંભાણી. ૯
ગમે બહુ લડસડતી ધોતી શિશુપણથી^૧ જ્યમ સૂણે;
પણ જો કેવળિયો ખેરાવે જોગ એટલો જીલો. ૧૦
રડે પડે જો રહે ન છાના બાળક બીજા આવે;
સતોને તો સંતા આવી મન સંતોજ મનાવે. ૧૧
કેઈ અજાણ્યું માણસ આવે જ્યાં ત્યાં જાય છુપાઈ,
કાં નેણાં ઢાળી દે નીચાં જોસે મુનિવૃત સાહી. ૧૨
પિતા હતા આનંદી પૂરણ મર્વ આજ સંભારે;
સગાં સંબંધીને નહોતરતા, જમવા જ્યારે ત્યારે. ૧૩
માર્ગ નહીં પડિયા મુકયાનો બદિયો બહોળી પડિયો,
જાય દડી જો જુએ નહીં તો હોય ભરેલો દડિયો. ૧૪
કાંતો ખાણો જાણે ખોદી, ભોંયરાં કાં લલિલાતે;
કાંતો બદિયો^૨ દેશની કાઠી શિશુપણથી સોહાતે. ૧૫

સાખી

જહું ન ગમે કયાંઈ એકલાં, મોટો જેમ મહત;
મુચિન્હ તે સરવે હતાં, જે જે ગર્ભશ્રીમત રે. ૧
દોહરા.

નિશ દિન મા બાંધે નજર, જળરાં પ્રેમ જિહાજ,
બીજે રાઈ મિહું બજે, તો સઉ જાણે ત્યાંજ. ૧

૧ બાળાપણ

૨ કેટલીક જાતના ખોટા વહેમો અને કેટલીક વહેમી રૂઢીચોનો અમેજી રાજ્ય આવતાં નારા થયો તેમજ દેગીયોના સબધમા પરદેશીયોના વહેમ કેટલોક ભાગે દુર થયા જેનું વિવેચન આગળ કઈક આવી ગયું અને કઇક હરે આવવાનું છે એ બંધી દેશની નાલાશી કરાવનારી વાતોના આ મહાન પુરુષના નેક કદમથી નારા થવાનું અવિશ્ય સૂચક ચિન્હ તો જાણે આ તેમજો પોતાના બાળપણથી કાઠેલી બદિયો નહીં હોય? કાંતો તેમજ હરે કરવાના છે

- મૂળ ચડતિનાં દેશમાં, રોપાયાં સઉ ઠાર;
વૃદ્ધિ રાજ્ય ઇન્દ્રેજિની, એ પણ થઈ અપાર. ૨
- આગમ એ સઉ રાવનાં, બાણો તમે જરૂર;
પામ્યાં વૃદ્ધી પ્રતિ દિને, જેમ રાવ ખડાદૂર. ૩
- શુભ ચિન્હો શ્રીમંતનાં, શિશુપણથી મોહાય;
વય સાથે વધતાં ગયાં, પ્રભુ કરુણા કહેવાય. ૪
- જેમ વયે વધતા ગયા, લાયક રણછોડલાલ;
એમ દયા અઢકી કરી, દિન દિન દીનદયાળ. ૫
- પ્રભૂ કૃપાની જે ખુબી, તે જો જો આ ઠાર;
પુરુષ પ્રયત્ને ના બને, તેમાંનું તિલ ભાર. ૬
- મારકવીસ હેસ્ટિંગ્સ તે, વાઈસરોય વિખ્યાત;
તેણે કેળવણી તણી, કાંક કરી સરૂઆત. ૭
- બાણે રણછોડલાલને, માટે કરી જરૂર;
પૂટ્યા કેળવણી તણા, આગળથી અંકૂર. ૮
- જે સાલે આ જનમિયા, મહાન પુરુષ મહિમાંય;
હેસ્ટિંગ્સ તે સાલમાં, થયા વિલાત વિદાય. ૯
- કેળવણીનું તો હતું, કહેવા માત્રજ નામ;
ગામઠિ શાળાઓ તણી, હુતિ સ્થિતિ અધમ તમામ. ૧૦
- ભાવે પ્રથમે ત્યાં ભણ્યા, લાયક રણછોડલાલ;
વળતી તુળબરામની, જે શુભ હતી નિશાળ. ૧૧
- કર્તું લહું લણતર શરૂ, એહ સમય અનુસાર;
સાત વર્ષની વયે થતાં, કિંધ ઉપવિત સૈન્કાર. ૧૨
- ખાલ્યાવસ્થાથી લલો, નીતિ દયા પર ભાવ;
ખહું ચંચળ ને ચપળ ખહું, કહાપણના દરિયાવ. ૧૩

વાંચન લેખન ગણિતમાં, ઘયા વડા હુશિયાર;
ફારસિ તો જાણે હતો, કુળનો કૂળાચાર. ૧૪
સુનશી ફેજદીન ને, ખીજા બાપૂલાઈ;
તોપણ કીધા ત્રણ ગુરૂ, ત્રીજા સારાલાઈ. ૧૫

ત્રિતાળી ચોપાઇ

પોણ હવેલીની રાયપરમાં, રૂડી છે આજ રાજનગરમાં;
મગનલાઈની જ્યાં કન્યાશાળ, વડું ત્યાં એક ઠેલું વિશાળ. ૧
હતી તુળજરામનિ ત્યાં નિશાળ, જતા લણવા જ્યાં રણછોડલાલ;
વીશ નગરા પોતે હતા જાતે, ખૂબ સૌને શિખવતા તે ખાંતે. ૨
પુત્ર સમ હતો સૌ પર પ્રીતી, જશ મહેતાજી તે ગયા જીતી;
લણાંયો એનો મૂઝો ન ભૂજો, સારા રહેરને જઈ પૂછો સૂજો. ૩
રાવ ખડાદુર લાલશોકરના, પિતા શિષ્ય હતા એજ નરના;
જ્યારે અબ્યાસે જોડાયા આવી, બહુ ચાલાકી ત્યાંજ બતાવી. ૪
બાપૂ સુનશી હતા નિજ નાત, વડી તે પણ હતા એક વાત;
જૂનો જમાનો ને જૂના લોકો, ધરિયે આજ તેનો કેવો ઘાખો. ૫
કાળ કપટી કરાળ આ આવ્યો, ઘિર વાસ કપટમાં ઠરાવ્યો;
કોય કેનું દિસે નહિ જોતાં, સહુ ડોળ ને દંભ બે સોતા. ૬
સારાલાઈને તો સહુ જાણે, પિતા મારો તો પૂર્ણ પિછાણે;
જેના રાવ ખડાદુર લોળાનાથ, હેતે મુજ તાતનો અહો હાથ. ૭
કૃષ્ણરાવ ને નરસિંહરાવ, પેખ્યો અઘાપિ એવો પ્રભાવ;
ગુણી પિતા તથા ગુણી પુત્ર, સારાં ચોલાવિયાં ગ્રહસૂત્ર. ૮
સારાલાઈ તે સારાજ લાઈ, ગુણ તેના શકે કોણ ગાઈ;
શિક્ષાગુરૂ ફારશિના તે સારા, વળી અજેજના જણનારા. ૯
બન્ને રાવ ખડાદુર તે પાસે, અહો નિશ હતા સાથે અબ્યાસે;
જુઓ જોગ કેવો આવી મળિયો, દુનિયામાં જે દીપી નીકળિયો. ૧૦

શરૂં અંગ્રેજી પણ ત્યાંજ કીધું, દૈવે કયાં કેવું મેળવી કીધું;
 એજ ઈશ્વરની કહું મહેર, રીઝે પ્રભુ તો કરે લીલાલ્હેર. ૧૧
 ગુરૂથી ચેલા આગળા જેહ, તે તો રાવ ખ્હાદુર બંને તેહ;
 વધે શિષ્ય જેનો રૂડી વાતે, ખલકે મહેતો વધે એજ ખ્યાતે. ૧૨
 દોહરા.

સદરઅમિન શ્રીપૂરના, બાપુજિ મ્હામુખરામ;
 પુત્રી તેનાં પરમ ગુણિ, શુભ જેઠીબાઈ નામ. ૧
 અઢારસે અઢોતરો, શકે વિક્રમ મુખદાઈ;
 માર્ગશિર્ષે શુદ્ધિ દ્વાદશી, જનમ્યાં જેઠીબાઈ. ૨
 વતન મૂળ વચ્ચાલેના, પ્રાણવલ્લભ શુભ નામ;
 તેના મલૂકચંદણ, જેના મ્હામુખરામ. ૩
 આવી અમદાવાદ એ, વશ્યા પોળ દેસાઈ;
 અઢળક^૧ ધન તેને મળ્યું, ગૃહા થયા સહાઈ. ૪
 ખેડા કલેક્ટર તણા, બાપુજિ શિરસ્તેદાર;
 પછિ પામ્યા શ્રીપૂરમાં, સદરઅમિન અધિકાર. ૫
 પુત્ર એક બે પુત્રિયો, શુભ તેનાં સંતાન;
 કહેતા ગોવિંદરાયણ, પુત્ર નામ અભિધાન. ૬
 જેના ગુણવંતરાયણ, હેડ કલાર્ક છે હાલ;^૩
 સનદિ વકિલ સોહામણા, છે બીજા મણિલાલ. ૭
 પુત્રી બેમાં મોટિ દિધિ, નારણલાઈ^૪ નિવાસ;
 ન્હાનાં જેઠીબાઈ તે, બક્ષીજી આવાસ. ૮
 તેથિ વશ્યા ત્યાં^૫ બક્ષિજી, લઈ ઘર એક બુલંદ;
 નવા સંબંધે ત્યાં થયો, ગાઢો પ્રેમ સંબંધ. ૯

૧ અમદાવાદ પાસે ગામ છે. ૨ કહેછે કે ઘર ચણતારાં અખૂટ દ્રવ્ય મળી આવ્યું હતું. ૩ અમદાવાદ ઈજનેરીમાં ખાતામાં ૪ અમદાવાદમાં ગૃહ-સ્થ હતા તેમના પુત્ર ગુણદોલતરાય સાથે પરણ્યાં હતાં. ૫ દેસાઈ પોળે.

ભાગ્યશાળિનાં પુત્રિ વળિ, જેનાં ભાગ્ય વિશાળ;
અદારસો નેવ્યાશિમાં, પરણ્યા રણછોડલાલ. ૧૦
ભાગ્યશાળિ જેવા બલા, ફેડા રણછોડભાઈ;
ભાગ્યશાળિ તેવાં ભલાં, આગ્યાં જેઠીભાઈ. ૧૧
ભાગ્યશાળિનાં પુત્રિ ને, ભાગ્યશાળિના પુત્ર;
પપ સાકર પેઠે થયું, શોભિ રહ્યું શ્રદ્ધસૂત્ર. ૧૨

મારો.

રમા'સહિત ઋષિ'કેશ, બ્રહ્મા બ્રહ્માણી મહિત;
જેમ ઉમા માહેશ, એવું જોડું આપિયું. ૧

વમંતનિવ્રક્ષ હં.

છાના રહે ન જગમાં જન જેહ સાચા,
છાની રહે ન કદિ વિદ્ જનોનિ વાચા;
છાના રહે ન રવિ કે શશિ જો નિદાળી,
છાનાં રહે ન સિતિમાં જન ભાગ્યશાળી.

એપાયા ૨૮.

અહિં જેવું બરીશનું ઘર, સાચું મળિયુ એવું;
કહો મળ્યા ત્યાં સરખે સરખા, શું પછિ રહે કહેવું. ૧
બાપૂજી બહુ ભલા હતા ને, નાત બાતગી ભલતા;
જમણવાર જો હોય નાતમાં, જરૂર આંટો કરતા. ૨
કામ કાજ પૂરી ને કરતા, રમોછની પૂછ્યાની;
વખતે ત્યાં પતુ વગગી બતા એવા નિરાશિમાની. ૩
મદરઅમિનનો હોદ્દો મોટો એ પતુ વળિ સુરકારી;
ઈન્નત આબરૂ માન પાનની વાત શિ કહે નિસ્તારી. ૪

આ-પણુ શ્રીશ્રીમંતના માનેલ, એ નહિ ઓછી વાત;
વરઘોડામાં હાથી નાચે, આરણ અસંખ્યાત. ૫

જે ટાણું ભેવાની જેને, અદ્ય હતી નહિ આશા;
એ પ્રભુએ મુંકયું અહિં આણી રહે કહેવાનાં ત્યાં શાં. ૬

વરના બાપ થયા બક્ષીજી, સાજનમાં સુઉ પહેલા;
મોડ મસ્તકે કરમાં દિવડો, વરમા સ્ત્રીયો ભેળાં. ૭

વેવાઈએ પણ વડી હોંશથી, મંડપ બાંધ્યો મોટો;
આસપાસમાં ભેતાં જેનો જડે ન કદિયે ભેટો. ૮

ચાર દિવસ તો નાત જમાડી, શીરામણિની સાથે;
ભલે કમાયા ખરચ્યું જેણે હેતે કરિ નિજ હાથે. ૯

ધરમાં ન્હોય ને કરજ કરીને, કરે વરા જે-એવા;
વાદે કચાઈયિ વસૂન આવે, જન તે મૂરખ જેવાં. ૧૦

કર્મ તણા તો વાદ ન કરિયે, કર્મ તણી ગત ન્યારી;
એ પહેનો પણ થઈ એક રંભા^૧, થઈ એક વિધ્યુ નારી^૨. ૧૧

જે હાથીએ હાથી મળિયા, વીવા ખુબ વખણાયા;
ધન્ય જનીતા જેણે જાયા, જાયા તેમ જણાયા. ૧૨

દોહરા.

યજ્ઞોપવિત સાથે કયોં, વિધિવત ગુલ વીવાહ;
લાયક રણુછોડલાલનો, અધિક ધરી ઉત્સાહ. ૧

હારે નહિ હિંમત અને, કરે હોંશથી કામ;
કશા વિના અટકે નહીં, સાદા કરે શ્રીરામ. ૨

કિશોરવયિ ન હતા થયા, જ્યારે રણુછોડલાલ;

ત્યારે કીધી બેન્ટિકે, ^૧ કઈ ઈથેજિ નિશાળ.	૩
જન ઉપયોગી બાણિયે, શરૂનાં એવાં કામ;	
કયાંઈ સુદલ નહિ આવડુ, ^૨ કયાંઈ ખરૂં કયાંઈ નામ.	૪
કંસારે એકે કરી, શુભ પૂનાને સ્કૂલ;	
જતા રાવ ખડાદુર ત્યાં, બન્ને ^૩ હતા અમૂલ્ય.	૫
પછિ ડી. કલોઝા પાસ ને, પાદરિ સાહિબ પાસ;	
અમેળનો એ રિતે, પૂર્ણ કર્યો અભ્યાસ.	૬
સંધ્યાવંદન આદિથી, સંસ્કૃતનો પણ સાર;	
પામ્યા પિતાધિ, વર્ષ વય, વિશનો થયો સુમાર.	૭
લાયકે રણછોડલાલને, વિદ્યા વીરિ વિવીધ;	
જનમ્યાં સાથે જગતમાં, પૂર્ણ પ્રસારો કીધ.	૮
ભલું ભણતર તો તે ભણ્યા, નિર્મળ પ્રસર્યું નામ;	
રળ પણ સાચી તે રળ્યા, રીઝવિ બાણ્યો રામ.	૯

રાવતું કિશોર વય પામી યુવા વયમાં આવવું-દેશમાં ફેળ-
વણીતું રોપાવું ને મુધારાતું પ્રગટ થવું.

મૂળ મંડાણનો ઇતિહાસ.

છપય છદ.

પાંચ વર્ષના થયા, રાવ ખડાદુર જે વારે;
લૉર્ડ બ્યુલ્યમ બેન્ટીક, યુરોપધિ આવ્યા ત્યારે;
સાત વર્ષ તે રહ્યા, મેટકૉફ વળતી આવ્યા;
તેર વર્ષના થયા, રાવ ખડાદુર મળે આવ્યા;

૧ લૉર્ડ બ્યુલ્યમ બેન્ટીક. ૨ વરસાદનું વગર રૂપનું ચાપડે તે

૩ રા. બ. જોજાનાથ બાઈ તથા રણછોડલાલજી.

જ્યાં વર્ષ થયા વિશ એકના, હિંદ હારડિંગ આવિયા;
પહોંચ્યા જ્યાં રાવ પચીશિયે, ડેલહોસી^૧ જનરલ થયા. ૧

દોહરો.

પ્રભૂ તણી તે ગ્રેરણા, જે આબ્યા બે-ટીક;
અધિક સુધારા આદર્યા, ઠાઠ જમાવ્યો ઠીક. ૨

કવિત.

દેશિયોને મોટા દરજ્જા આપવા ધારો કર્યો,
જાણે દેશદાઝ જાણનારો થયો જોઈને;
કાયદાનું કમીશન સ્થાપીને સુધારા કર્યા,
જાણે કૌન્સિલનો ખેસનારો થયો જોઈને;
ટુંકો રસ્તો વિલાયત તણો મિશરનો કાઢ્યો,
જાણે વહેપાર ખેડનારો થયો જોઈને;
કોરટોમાં સ્થાનિકની દેશી ભાષા ચાલુ કરી,
જાણે સ્વભાષાને જાણનારો થયો જોઈને. ૧
પછી રીતે સતિના ચાલનો પ્રતિબંધ કીધો,
દયાળુ વૃત્તિનો જાણે દેખી દિલ દુખાશે;
કેકે ફ્રાંશિયાને પકડીને વળગાડ્યા કામે,
જાણે એવી રાજ નીતિ એને ઠીક જણાશે;
કૉલેજ તો વૈદકની કાઠી કલકત્તા વિશે,
શાખા ફળ^૨ જેનાં જોઈ જાણે તે સંતોષાશે;
નૌકાગિરો^૩ ચડૂ થઈ દેશી ને વિદેશી તણી,
સર્વ વાતે સહાય જાણે જેથી કરી શકાશે. ૨

૧ લોર્ડ ડેલહાઉસી ગવરનર જનરલ.

૨ ખીજ કોલેજો દવાખાનાં વગેરે. ૩. સ્ત્રીમરો.

સર ચાલેસ મેટકાફે છાપાઓને છૂટ આપી,
રુચિ ભેઠ બાણે એવી રણછોડલાલની;
દુધ પીતી અટકાવી હારડીંગે દુહિતાઓ,^૧
ચોખી કીધી બંધી નરમેધ^૨ આદિ ચાલની;
લોડે ડલહોસીએ તો રેલવે નહેરા રચાવી,
કીધી સગવડો વડી તાર ને ટપાલની;
કેળવણી આતા વિશે સુધારા વધારા કર્યા,
સ્થાપ્યું ખાતું શીતળાનું દાઝ બાણી બાળની.

દોહરા.

જે જે કુદરતથી થયું, સાર્વજનિક શુભ કામ;
બાણે રણછોડલાલને, માટે થયું તમામ. ૧
મોટાને લીધે કરી, કંઈનાં કારણ થાય;
શેરડિથી એરડિને, રહેજે જળ સિચાય. ૨
જન બાણે જે મેં કર્યું, અને કમાયો હુંજ;
પ્રભુ બાણે પ્રારબ્ધ તો, કેનું હશે રથુંજ. ૩

નશીબદારે દેશનાં નશીબ.

કવિત.

ઘરમાં નશીબદાર પુંકે બધું ઘર સુખી,
નાતમાં નશીબદાર પુંકે સુખી નાત છે;
બાતમાં નશીબદાર પુંકે સુખી બાત બાણે,
પોણમાં નશીબદારે પોણ તે પ્રખ્યાત છે;

૧ બહેન રાખુતો વગેરે દીકરીયો જન્મતાં મારી નાખતા તેને દૂધ પીતી કરવી કહેતા ૨. જીવતો પુરૂષ અગ્નિમાં હોગવો તે.

ગામમાં નશીબદાર પુંઠે બધું ગામ સુખી,
વડા જ્યાં નશીબદાર રહેર તે વિખ્યાત છે;
દેશનાં નશીબ મોટા દેશિયોની પાછળ છે,
સેનાનાં નશીબ જેમ સેનાનીને^૧ હાથ છે. ૧

ત્રિતાલી ચોપાઇ.

રહે ઢાંકયું ન કેનું નશીબ, કશે કાવે તેવી તરતીબ;
જનમ્યા પહેલાં તે આવે જણાઇ, નથી જોતું કહ્યું એ મેં ભાઇ. ૧
થતાં પ્રગટ તેનું સુખ ભોઇ, કહે જગતમાં જન સહુ કોઇ;
ચિત્ત ચંચળતા ને ચપળતા, પૂરી બુદ્ધિની પેળી પ્રબળતા. ૨

છેહ સૂધી તે એજ પ્રમાણે, વાહવા કહી વિશ્વ વખાણે;
કહે શિશુપણે પાણપડાશી, ભેષ એમાં તે શું બુએ ભેપી. ૩
નીતિ ધર્મનો બોધ તો નિત્યે, પેખ્યો થતો પિતાશ્રી પ્રીત્યે;
ખીજું વહેવાર^૨ બળરૂ^૩ કામ, શિખ્યા તે સંબંધીનું તમામ. ૪
વળી પૂર્ણ કર્યો વિદ્યાભ્યાસ, કોઇ વાતે રહી ન કચાસ;
શુભ વર્ષ તો જ્યાં થયાં સોળ, જાણે ખીલ્યો હજારીનો છોડ. ૫
જોતાં સ્ફુર્ણાઓ નવિ નવિ જાગી, વિવિધ જ્યોત્યો જ્યમ પ્રગટવા
લાગી;

જવા લાગ્યા ઉપર દિન જેમ, એમાં અહો નિશ થઇ વૃદ્ધિ એમ. ૬
વીત્યા માસ અને વર્ષ જેમ, આવી હૈયે હિમત વધી એમ;
વડા વિધ વિધ પ્રગટ્યા વિચાર, કિયું હાથ લેવું હવે કાર્ય. ૭
નોકરિ પિતાદિ^૪ કેરી નિહાળી, ભોઇ એ તણી જાહોજલાલી;
વડા પેળિયા ખીજા વેપારી, અને મનમાંહિ વાત વિચારી. ૮

૧ સેનાપતિને. ૨ સખાઓ મિલકસોમાં આવડું જડું વગરે ૩ ચક્રતા
સંબંધી. ૪ પિતા આદિ.

હુકમ તો ભેતાં રાજ્યનો મોટો, ખરેખાતે પણ પરનો^૧ તે મોટો;
વેપારીનો હુકમ કદિ નહોનો, પણ વેપારીનો તે ગોતાનો. ૯

વળી સ્વતંત્રતા સચવાય, શેઠ શેઠ કહેતાં મોં સુકાય;
હુકમ મોટો પણ હાકમ નામ, કહિ હા-કમ થયા એજ ઠામ. ૧૦
નહીં નીતિ, દયા, ધર્મ, ન્યાય, વડો કમ તો ત્યાં તેજ ગણાય;
નીતિ ન્યાય, દયા, ધર્મ ધારે, વડો હાકમ એજ વધારે. ૧૧

સાફ નામ સૌથી ચડે શેઠ, નગર શેઠ જગત શેઠ નેટ;
શેઠ થાવું નથી પણ સ્કેહું, પ્રેમે અનુભવવું માટે પ્હેલું. ૧૨

નશીબની અજમાએશ, દશાટન.

દોહરો.

જેમ નશીબ અજમાવવા, હેતે જતા હમેશ;
રાણા પુત્રો શેઠના, વેગે દેશ વિદેશ. ૧

ચોપાઇ.

શ્રોતા કહે શી રીતે જતા, શી રીતે પાછા આવતા;
ઢાખું તો તેનું દૃષ્ટાંત, ભાગે જેથી મનની બ્રાંત. ૧

નગર એક અમરાપુર નામ, નગર શેઠ એક તેને ઠામ;
વસતો તેહ કરી ત્યાં વાસ, પૂરણ અલખત તેની પાસ. ૨

લાડકવાયો તેને લાલ, ફૂંડાં રૂપ શુભ બુદ્ધિ વિશાળ;
સોળ વરસનો તે જ્યાં થયો, રૂઢું સહ લણતર લણિ રહ્યો. ૩

પ્રણમી પછી પિતાની પાસ, વિનય વચન બુખ કર્યા પ્રકાશ;
અહો પિતા અરણ ઉર ધરો, ક્રિકર પર જો કરૂણા કરો. ૪

પરદેશે તો કડૂ પ્રવાસ, અદૃષ્ટની કરવા અજમાયશ;
એ છે મુજને ઉરમાં આશ, વિશ્વંભરનો છે વિશ્વાસ. ૫

૧ પારકો.

શુણી પિતા મન રાજી થયા, આશિર્વચન પિતાએ કહ્યાં;
 પછિ આસા માતાની લઈ, દિશિ એક પકડી આલ્યો તહિં. ૬
 પાછ ન સાથે લીધી એક, જળરો જેનો મનનો ટેક;
 જે દહાડે પહોંચે જ્યાં જઈ, કમાઈ ખાય ત્યાં દિન એક રહિ. ૭
 ઇશ્વર પર કેવળ આધાર, પહોંચ્યો ગાંધી પાંચ હજાર;
 નગર એક ઉત્તમ આવિયું, ધિર મન કરિ ત્યાં ઠેરાવિયું. ૮
 જ્યાં તેને કોય જાણે નહીં, જરિ નહિ ઓળખ પાળખ જહીં;
 રહિ રહિ ચોટે આંટા કરે, ચરચા જોઈને પાછો ફરે. ૯
 વણિક રૂડો રૂપો શા નામ, તે નિજ નાત તણે તે કામ;
 તે રાજનો મોદી હતો, પગથી તેની પર બેસતો. ૧૦
 એ બેસે ત્યાં જેટલિ વાર, આવે આહુકિ અપરપાર;
 રૂપો શા પણ સમજી રહ્યા, પ્રારબ્ધીનાં પગલાં થયાં. ૧૧
 પણ કેને નહિ કેનિ પિછાણુ, આગલિ પણ નહિ જરિ ઓલખાણુ;
 કર્તા પ્રભુનાં એવાં કામ, છે પ્રારબ્ધ તે આતું નામ. ૧૨

દોહરા.

એક દિવસ એવું બન્યું, મળ્યો ન નિશિનો^૧ મેળ;
 રૂપાશાનિ દુકાનનો, બળ્યુ શેર બે તેલ. ૧
 યાક્યા માયાકૃત કરિ, વાણેતર ને શેઠ;
 મૂકી એમજ મેળ ને, ગયા ઘેર મઉ નેટ. ૨
 સવારમાં વણિ સચર્યા, મડયા સઉ લઈ મેળ;
 પ્રારબ્ધી ત્યાં આવિયો, બુઝ્યો પ્રભૂનો ખેલ. ૩
 શેઠ કહે પ્રારબ્ધ શુણુ, તું નિત્ય બેસછ આંધ;
 મેળ ન મળે દુકાનનો, એ સુંઝયા લાઈ. ૪

- પ્રારબ્ધીએ મેળનો, જીભે કયો જવાબ;
જેતાંજેતાંમાં મળ્યો, હેતે બધો હિસાબ. ૫
- રૂપો શા કહે શેઠિયા, કયું ગામ શું નામ;
નાત જાત શી તે કહો, અહિ આબ્યા શે કામ. ૬
- પ્રારબ્ધીએ પછિ કહ્યાં, નાત જાત ને નામ;
નોકરિ કરવા નીકળ્યા, પ્રભું રાખે તે ગામ. ૭
- રૂપો શા રાજી થયા, કહે રહો અમ પાસ;
નિરખી વળિ નિજ નાત ને, ઉર પ્રગટયો ઉદ્ધાસ. ૮
- રહ્યા શેઠને ઘેર પછિ, કરે કાજ શુભ રીત;
મુન્યમ થયા દુકાનના, પૂરણ વાધી પ્રીત. ૯
- એક દિવસ પ્રારબ્ધિ તે, રહિ જ્યાં નિશિ ઘડિ ચ્યાર;
શુચિ રનાને જ્યાં નીસર્યો, બહુ પ્રેમે પુર ખુદાર. ૧૦
- ત્યાં સામે તેને મળ્યો, વણઝારો તે કામ;
લખ પોઠયો તેથી કહે, નર સૌ લાખો નામ. ૧૧
- હાથો ઠોકરો હેતથી, મૂલવિ લીધો માલ;
સહિ સાટે સાદું કરી, ખોઝ્યો સરવર પાળ. ૧૨

હરિગીત ૭૬.

- જ્યાં દિવસ જિગી શરૂ થયો ત્યાં ખખર તે પુરમાં ગર્હ;
લાખા તણો જે માલ તે પરદેશિ સહિ ખેઠો લઈ;
પ્રારબ્ધિ પણ ત્યાં આવિયો મહાજન સહુ તેને મળ્યું;
ભારે નફો લઈ એજ સાદું તેમને આપ્યું લહું. ૧
- મહાજન તણું પણ માન રાખ્યું માન પોતાને મળ્યું;
પુરમાં થયો પ્રખ્યાત, લાખે સહિ લલો કીધું લહું;
શુભિ આ રૂપો શા વાત, જીભ રજિયાત હૃદયે થઈ રહ્યો;
જે હોય પુત્ર કમાઉ તે, કોને ગમે નહિ તે કહો. ૨

દઈલાગ અર્ધ હુકાનમાં, નિજ તૂટ્ય કરિ જોઆરિયો;
જયમ પુત્ર પિતાની જોડ એવો પુત્ર કરિ નિર્ધારિયો;
વળિ હુતી પુત્રી એક તે પરણાવિ નિર્મળ નેહથી;
જામાત્ર કરિને રાખિયો અદ્દકું રહ્યું શુ એહથી. ૩

પુરયતિ અને પુરજન સહુનો, પ્રેમ પૂરણ પામિયો;
પામ્યો વડુ પરધાન પદ, સુંજશ જગતમાં જામિયો;
જેઠા રૂપો શા ઘેર લીલા ટહેર થઈ પ્રારબ્ધિને;
વધિ વિશ્વમાં વિખ્યાતિ મોટી મ્હેર કરિ જગજીવને. ૪
શુભ પુત્ર પણ વળિ સાંપડ્યો, જે પુત્ર વય જ્યાં પરવર્યો;
તે પિતા થઈને પુત્રનો શુભ, પછી સ્વદેશે સંચર્યો;
સુત, સુતવધૂ ને પૌત્ર પેળી હરખ માત પિતા સહુ;
કેવી તરેહનો પામિયાં, શ્રોતા કને તે શું કહું. ૫

દોહરો.

કરત પ્રયત્ન ન એ કશો, લેત કર્મનું નામ;
ધર્મ રહેત કયમ કર્મનો, મર્મ સમજશે આમ. ૧

રાવતું સરકારી નોકરીમાં દાખલ થવું-રાવશું પુત્રપ્રાપ્તિ-
નોકરીમાં ઉત્તરિ-મો-સફીદ-ઓગદવી આદિ સાહે-
બોના મેળાપ-પુત્ર યજ્ઞોપવિત-વિવાહ-અને
ગુજરાતમાં અમદાવાદનો સુધારો.

ચોપાયા વૃત

કર્મ તણી હરકાર ન કરતા, રૂડા રાવ ખડાદ્દર;
જળજલતૂ જે જળથી પ્રગટ્યા, કેમ ગણે જળપૂર. ૧
વર્ષ ઓગણિશ વિશ તણા, જ્યાં થયા રાવ રહ્યાજા;
કષ્ટમમાં ત્યાં નોકરિ પાગ્યા, વળી થયા સુતવાળા. ૨

- ઇસ્વી અઢારસો બેતાળિશ, દિન બારમિ જૂલાઈ;
આપાડ શુદ્ધિ પંચમિ શુભ વાસર, પ્રગટયા માધુલાઈ. ૩
- જ્યાં મેં ઇસ્વી સાલ લખી, પણ વિક્રમની નધિ કીધી;
અંક છપનનો ત્યાં ભિમેરો, એ વિક્રમની સીધી. ૪
- પુત્ર તણી જ્યાં આશા ન હતી, ત્યાં આ પૌત્ર નિહાળ્યા;
લલા હતા બક્ષીજી જેવા, ભાગ્યશાળિ પણ ભાળ્યા. ૫
- પ્રજા પ્રગટતાં પ્રારબ્ધી તે, લાલ પિતાને આપે;
તે માફે કહેલું સંભારે, જુઓ પ્રભૂ પરતાપે. ૬
- શ્રી સરકાર તણા ઘર મધ્યે, પ્રેમે નોકરિ પામ્યા;
છેવટ લગિ જેના સન્માને, સર્વ જગો જશ જામ્યા. ૭
- અંદન તરુથી અંદન પ્રગટે, થાય શુભાખ શુભાખે;
રાવ તણા તે રાવ-જ જેવા, આંગા પાકે આંગે. ૮
- અમદાવાદ થકી થઈ બદલી ને ઘોઘામાં આવ્યા;
શાણા કષ્ટમના સાહેબને લલા ગુણે બહુ ભાળ્યા. ૯
- દક્ષતરદાર એજંસી કેરા, જે રેવાકાંઠાના;
બાબા ફડકે હતા દક્ષિણી, મ્હા શ્રીમૈંત ઘરમાંના. ૧૦
- પચાસ માણસ જમે રસોડે, ઉદાર દિલના એવા;
મોજને માટે નોકરિ કરતા, જુન્ય મળે એ જેવા. ૧૧
- રૈંક ઘટયાથી રાજનામું, તે આપી સીધાવ્યા;
રાવ બહાદુર કષ્ટમથી ત્યાં,^૧ એજંસીમાં આવ્યા. ૧૨

ચોપાઈ ત્રિતાલી.

પિતા પુત્રની થઈ જેમ વૃદ્ધિ, સહુ વધિ એમ આવી સમૃદ્ધિ;
ઇસ્વી અઢારસો પિસતાળી, લલી સાલ ભૂંમિ મધ્ય ભાળી. ૧

ગુણી વડા^૨ સાહેબે સુવાસ, લખી કદમમાં લીધા પાસ;
 શાણા સાહેબ માન્સદ્રિદ્ધ નામ, પછી ઓગલ્લિ, ધ્રોન તે કામ. ૨
 નહોતા કામના કાયર પોતે, જોયો ગુણ ઠેઠ લગિ એજ જોતે;
 રૂડા સાહેબો સઉ દીસે રાજી, પ્રજા દેવાની^૩ કહે વાહવાજી. ૩
 હેડ કવાટર વડોદરા શહેર, રાજ્ય તેજ ને લક્ષ્મીની લહેર;
 વશ્યા પિતાજી જ્યાં હતા વાસ, ઠયોં પુત્રનો પણ ત્યાં નિવાસ. ૪
 માધુભાઈ થયા વળિ મોટા, કહો કેવા રહ્યા હવે ટોટા;
 આખું હોંશથી યજ્ઞોપવીત, રૂડી આપણા ઘર તણી રીત. ૫
 પિતા પ્રપિતા બુગમાવિત્ર મળિયાં, રાજ્ય સરકારી દરબારી લળિયાં;
 સામું ઘર પાછું તેવુંજ મળિયું, બળિયાનું નશિળ હોય બળિયું. ૬
 જશભાઈ હિરાભાઈ જેહ, મામલતદાર ભરૂચના તેહ;
 વસતા અહમદાવાદમાં વાસ, પુત્રી નામ દેવાબાઈ પ્રકાશ. ૭
 રહેવા નામ અમર થઈ આવ્યાં, એવાં કુદરતે નામ ઠરાવ્યાં;
 તેથી વીવા માધુભાઈના કીધા, જશ લાખેણા લોકમાં લીધા. ૮
 ઇસ્વી સાલ અઢાર પચાશ, કોઈ વાતે રહી ન કચાશ;
 વર્ણન વિવાહનું કશું કરિયે, ઉતરે રાવ વિવાથી ન જરિયે. ૯
 એથી પણ આ તો બનિયા અધીક, મંજ્યાં માવિત્ર છ ઠીકાઠીક;
 કેલી પ્રમાણે બલિયે દીવા, ઘર પરમાણે બલિયે વીવા. ૧૦
 વડા હર્ષના વાવટા ફરકયા, હેતુ પ્રીતુ હૈયે સહુ હરખ્યાં;
 એક સુત વધુ ઇચ્છતાં જેહ, બુઝો આ ટાણે લાલમાં એહ. ૧૧
 માતા જેઠીબાઈ, દેવાબાઈ, એક એકથિ રહિ અધિકાઈ;
 અનુપ ત્યાં શી દઈ ઉપમાઓ, બાણે તાદ્રૂપ્ય મળિ જગદેબાઓ. ૧૨

ચોપાંચા વ્રત.

ઘટકે ગાડી ઘટકે ઘોડા, ઘટકે સમુદ્ર બહાણુ;
 તોપ તણા ગોળા ઘટકે ને, ઘટકે છૂટયાં બાણુ. ૧
 આશિ ઘટકે મારુત ઘટકે ઘટકે બહેતાં નીર;
 કાળ ગતી કેથી નવ ઘટકે, કરે કોટિ તદ્દળીર. ૨
 માધૂલાઈ થયા એમ મોટા, પરણ્યા ફેડી પેર;
 ખેડોઆ વરસ પચિશ આળંગી, રાવ સતાવિશ ઘેર. ૩
 કિન્હાકે^૧ મુજ તાતને રાખ્યા, ને સોસાઈટિ^૨ સ્થાપી;
 એજ^૩ વરસમાં માધૂલાઈને, યજ્ઞોપવીત આપી. ૪
 કુલજેન્સ, ફાસટ, પીરીટસ,^૪ વાલિસ^૫ ફાળસ સાથે;
 સાદ્યક થઈ સોસાઈટિ સ્થાપી, હેતે કરિ નિજ હાથે. ૫
 વર્તમાન^૬ પુરમધ્યે ખેલું, સોસાઈટિએ કાઢયું;
 ઠોડે કન્યાશાળા કરિને બહેમતણું મુળ વાઢયું. ૬
 પચાસમાં પાંચ હઠિલાઈનાં, ખર્ચ આપવા લાગ્યાં;
 એ શાળા એની કહેવાણી, જીઓ સુધારા જાગ્યા. ૭
 મગનલાઈની કન્યાશાળા એ પણ થઈ એ સાલે;
 ઉપવિત વિવાહને સ્મરણાર્થે જેમ થયાં જન ભાળે. ૮
 ફાકલાંડ જે થયા ગવરનર, પેટરન સોસૈટીના;
 ખાતમુર્ત ફાળસ જઈ કીધાં એન્ડ્રુસ લાઈબ્રેરીનાં. ૯
 સુરત સમાચાર પ્રગટાવ્યું, સાહિબ ફાળસ શાણે;
 પિતા હતા મુજ ફાળસ સાથે, સૂરતમાં તે ટાણે. ૧૦
 થઈ રેલવે, તાર, ટપાલો, ન્હેરો કઈ જંધાણી;
 પડ્યા સુધારાના કઈ પાયા, નવિ નવિ જીક્તિ જણાણી. ૧૧

૧ કિન્હોગ ફાળસ. ૨. યુ. વ. સોસાઈટી. ૩ સન ૧૮૪૮. ૪ પાદરી હતા. ૫ વડોદરામાં રેસીડટ હતા. ૬ વર્તમાન સાર ૭ સન ૧૮૫૦ માં.

વરસ જે વરસ વાતો કરતાં, ગયાં નીકળી આમાં;
પુલજેમ્સ એન્ટ^૧ નિમાયા, ત્યાં રેવાકાંઠામાં. ૧૨

રાવને ફુલજેમ્સ સાહેબનો મેળાપ તથા મીલ ઉધોગ
તરફ તેમનું થયેલું વલણ અને જેમ્સલેન્ડમથી
તેમણે ચલાવેલી વાતચિત.

ચોપાઈ ત્રિતાલી.

પુરી સાહેબ રાજતા પ્રીતી, નિરખી રાવ તણી શુભ નીતી;
હતું વળી પ્રથમનું પિછાન, કંઈ તેનું અહીં કંઈ બયાન. ૧
હતા સાહેબ રસાલામાં^૨ ન્યારે, સાલ સડતાળિશાની^૩ જે વારે;
કાંતવાનું રૂનું કારખાનું, હતું રાવને તે કરવાનું. ૨
ત્યારે તેમને ત્યાં તે મળેલા, અભિપ્રાય સલાહ પુછેલાં;
કાંક તજવીજે એથી કિધેલી, પાકી તેથી પિછાન થયેલી. ૩
હતા સાહેબ પણ બહુ સારા, ભૂતળ વિધાના પણ બાણનારા;
કરતા ચારડીથી ઘણું કામ, કહેતા ચારડી સાલિય નામ. ૪
સંચા કામનું પુછતાં તેને, લખ્યું પોતાના ઘાંધુને જેણે;
પ્રાયનડનકીન કંપની નામ, તેને પણ લખી પુછ્યું તમામ. ૫
વિલાયત લગિ પ્હોચી એ વાત, આપી પદરથી ફી ઉપરાંત;
પુલજેમ્સ તે પુલજેમ્સ જેવા, આવી મળે અદૃશી એવા. ૬
અજમાશ જે ત્યાં થકિ આવી, વર્તમાનમાં રાવે છપાવી;
ઇસ્વી સાલ તે ઓગણપચાશ^૪, પ્રગટ વાત તે કીધી પ્રકાશ. ૭
લડ નર જે લોગીલાલલાઈ, હતા માસ્તર અંગ્રેજી માંઈ;
થયા ઉપ્યુટી^૫ ને જે દિવાન^૬, ડાયરેક્ટર વડોદરા સ્થાન. ૮

૧. પોલીટિકલ એન્ટ. ૨. ગુજરાત રસાયો ૩ સન ૧૮૪૭. ૫. સન ૧૮૪૯

૬. કેળવણી ખાતાના. ૭. પાણીતાણાના રાજ્યના.

તેને રાવે લખી પુછી વાત, કરવા સમજાવી સૌને નિર્ભાત;
 પણ કોણ કરે તે કબૂલ, રહું કામ અબાદ્યું જે મૂળ. ૯
 ઉચ્ચાર્યું સઉએ મુખ થકી એવું, રાવે^૧ રાવને લખિ વાદ્યું તેવું;
 તેથી ઇસ્વી એકાવન^૨ સાહે, લખ્યું ભગુપુર^૩ રણછોડલાલે. ૧૦
 જેમ્સલેન્ડમ અમેરિકન જેહ, હુતો રાવને તે થકી રનેહ;
 રાવ જગજીવનદાસજી નામ, ખીજ તો રાવ બિમેદરામ. ૧૧
 માણ ડેપુટી જે માણસેટો, લલાની લલાથી થાય ભેટો;
 પુલજેમ્સની પણ અજમાશ, મુંકી જેમ્સલેન્ડમ તણી પાસ. ૧૨
 વતનમાં મીલ ઉદ્યોગ જમાવવા રાવની ઉત્કંઠા.

ગોપાયા ૧૮૮.

હતું કારખાનું કરવાનું, દ્રવ્ય નર્મદા કાંઠે;
 કપાસનું ભડ જે કીનારો, મુલક પ્રસિદ્ધ એ માટે. ૧
 છેવટમાં લેન્ડમ સાહેબે, વાત કબુલ એ કીધી;
 અર્ધ રકમ ને બામિનગિરિની વળિ કબુલાતો કીધી. ૨
 અર્ધ રકમ રાવે કરિ બીજી શોધી ભાગીદારો;
 શું ન શકે કરિ હૈયે જેને હિંમત હોય હબારો. ૩
 ભાઉ^૪ મેરાળ ને શામળ બેચર શેઠ વડોદરાવાળા;
 ગુણી ગજો^૫ ઓઝો ને રાજા રાજપીયળાવાળા. ૪
 કબુલાતો એ ચારની લીધી અડગ થલ જે એવા;
 ડગે બ્યોમ કે ડગે પૃથિવ પણ કહું ડગે આ કેવા? ૫
 અમદાવાદ થકી પણ આવ્યો જવાબ જે નહિ જેવો;
 રાવ રહ્યા મન માંહિ વિચારે કરવો ઉપાય કેવો? ૬
 વતન વિશે ઉદ્યોગ વધારો, આમ કરે નહિ થારો;

૧. રાવસાહેબ ભાગીલાલભાઈ. ૨. સન ૧૮૫૧. ૩. ભરૂચ. ૪. રા.
 રા. ગોપાળરાવ મેરાળ. ૫. ઓઝા ગવરીશંકર ઉદયશંકર સી. એસ. આઈ.

જો બેઠા આંહિ નોકરિ કરશું, જનમારો વહિ જાશે. ૭
 પોતાના કુટુંબનું પોપણ, આ નોકરિથી થાશે;
 જો થાશે ઉદ્યોગ વધારો, કૈક કુટુંબ કમાશે. ૮
 જો આંખો મીંચી પડશું ને, સાદા પ્રભૂ જો થાશે;
 તો ગાડરિયા પ્રવાહ પેઠે પછિ સઉ આદ્યા જાશે. ૯
 ચિત્ત હિત વતન તણું નવ ઈચ્છે, કહિયે પુરુષો કેવા;
 વ્યંડળને રીઝે જોઈ વ્યંડળ, વ્યંડળ પણ નયિ એવા. ૧૦
 એ પંક્તિમાં અરે ગણાશું મરતાં મોક્ષ ન થાશે;
 વતન ઉપરની બહાલપ તે તો અંતરમાં રહિ જાશે. ૧૧
 પણ એક હાથે પડે ન તાળી, કરવું માટે કેવું;
 મળ્યો અમલ સરકારિ મુંકવો, એ પણ મુશ્કલ જેવું. ૧૨
 નોકરી વિષે રાવના વિચારો અને સુરજરામ
 ભાઈના શક પરથી રાવને પડેલું સંકટ.
 ચોપાઈ ત્રિતાળી.

વળી મન માંહિ રાવ વિચારે, કરવો અમલ શું હો ભલે ભારે;
 કરી ચાકરિ કમાઈ ખાવું, દહાડે કરી મજૂરી કમાવું. ૧
 પોલી રાતે ને કરવી તે પૂરી, નહીં કામ એ એ તો મજૂરી;
 પ્રમાણિકપણું ત્યાં ન જણાય, રહ્યા કોટિ મજૂર જ્યાં કમાય. ૨
 મેશની વળિ કોટડી મોટી, ચિંતા રાખતાં પણ બેસે ચોટી;
 એવા કરે અનેક વિચાર, જીઓ ભાવિ ત્યાં છે બનનાર. ૩
 રેસિડેન્ટ રૂઠા ઔટરામ, ચલાતા રાવને તે પણ તમામ;
 તેને મળવાને રાવ ત્યાં જતા, સહેજે રાજ હલીમળી થાતા. ૪
 સુરજરામ ગંગારામ જેહ, તેના હતા દરેકરદાર તેહ;
 વતન નડિયાદ રાવની નાત, બનવાની તે પણ બને વાત. ૫
 નહોતા પાંડવો પણ કાંઈ નહાના, રૂચ્યાં કયમ કહો છુત રમવાનાં;

કેનો વાંક કહો એમાં કહિયે, ભાવિ ભાવ મળે જહાં જઈએ. ૬
હતો રાવનો ઇચ્છિત અધ્યાસ, સુરજરામને તે નહોતો પાસ;
પણ અનુભવિ તે હતા પક્ષા, સ્વંદ્ય ઉપજી તેને મન શંકા. ૭
કળી પણ ન શક્યું વાત કોય, જલધિ પેટ શું પ્રભુ જાણે હોય;
જાય ઔદ્રામ કને રાવ જેમ, વધ્યો અંદેશો પણ જતો એમ. ૮
કહેતા સાહિબ મુજ સુર્યરામ, ખરે એવું હતું એનું કામ;
મારો કહેતા તે એનોજ જાણો, ભક્તિ ભાવ એવોજ પ્રમાણો. ૯
ધસમસતા પરાંડે ત્યાં ધાતા, ભેઈ જંગલે ફરવા તે જાતા;
હતા હિંમતવાન ને શૂરા, પ્યારા સાહેબને હતા પૂરા. ૧૦
જેનું પણ નામ રહેવાનું જેમ, એને ઇશ્વર મતી આપે એમ;
હતી કરવી જોતી હરીશાઈ, તેનું થઈ પડ્યું બીજું આ ભાઈ. ૧૧
કરે ધારિ ન અવળું કો કામ, પ્રભુ હાથ રહ્યાં પરિણામ;
એમ એ પણ નહોતા કરે એવા, થાય કામ પ્રભુને ગમે જેવાં. ૧૨

સાખી.

અવળાનું સવળું કરે, સમર્થ સર્જનહાર;
રિપુ ધારે કંઈ હૃદયમાં, કરે કાંઈ કર્તારરે. ૧

ચોપાયા વૃત્ત.

શંકા ડાકણ ભૂત-જ શંકા, શંકા મનના બહેમ;
શંકાથી રામે તજી સીતા, નળ દમયંતી જેમ. ૧
શંકા મારે ને છવાડે, શંકાની શી વાત;
શંકાને નહિ સગું સંબંધી ઘડે ઘડીમાં ઘાત. ૨
અંતરમાં જ્યાં શંકા ઉપજી, એવો થાય ઉછાળો;
દાબી શકે નહીં કદિ દીસે, પછિ જો ડહાપણવાળો. ૩
એ શંકા તે સૂર્યરામ ઉર, ઉપજી પૂરેપૂરી;
મનની કેની દે નહિ રહેવા શંકા કદિ મગફેરી. ૪

- સૂરજરામે રનેહ રાવના સાહિબથી પછિ સાંધ્યો;
સમજૂને શરમાવા જેવો વધ્યો આવિ એ વાંધો. ૫
- કામકાજ સરકાર સળંધે વાતો વિવિધ પ્રકારે;
સાહેબ પાસે રાવ વિરૂધ પછિ, તે બહુ ત્યાં થઈ ત્યારે. ૬
- સાહેબ શાણા પૂલજેમ્સ તે ઊંડા ઉતરિ તપાસ્યું;
વણ પાયે ઇમારત પેઠે માલ વિનાનું ભાસ્યું. ૭
- દફતર દાખલ કાગળ કીધા સાહેબ સતોપાયા;
સતોપાય વિરોધી શાથી ? હોય વિરોધ વસાયા. ૮
- પુલજેમ્સની ત્યાં થઈ બદલી વોલેઈસ ત્યાં આવ્યા;
શોધાવ્યા કાગળ એ શ્રમથી અને ફરી ઉપડાવ્યા. ૯
- લેવા મેળવિ સાહેબ લોકો વિધ વિધ કરિને વાતો;
સ્પષ્ટ શુણ્ણ એ સૂર્યરામજીમાં સારો દેખાતો. ૧૦
- છો બાણે કદિ કામ કરી પણ વાત ન જો કરિ બાણે;
તો તે કહિયે ગધામજૂરી તેને કોણ વખાણે. ૧૧
- વાતે વિલિપણ લંકા પામ્યો મંદોદરિ પણ વાતે;
દાઝયો ત્યારે તેલ મળ્યું એ અંજનિસુત ભલિભાતે. ૧૨
- હુહો.

કદર ન કીન્હી રામને । કૌન કરેગો और ॥

लंक बिभिच्छनको दिन्ही । हनमंता सिंदूर ॥ १ ॥

મોપાર્ષ ત્રિતાળી.

- વાતે એમ વધ્યા સૂર્યરામ, થયા સાહેબને પ્રિય તમામ;
થયા આસિસ્ટન્ટ પોલીટિકાલ, પાવાગઢ રાવ રણછોડલાલ. ૧
- રહેતો ગોધરે તેનો મુકામ, રહ્યા અહીં પછી સૂર્યરામ;
આવ્યો લાગ કહો કોણ ચૂકે, આવ્યું હાથ કહો કોણ મુંકે. ૨

કરે એવું તે વિરલા થનાર, જવલે તેના મળે જાણનાર;
આજ દુનિયામાં ક્યાં થકિ એવા, લાલો હોય જો તે પ્રભુ જેવા. ૩
રાવ કામની ચાલી તપાસ, કહો શી રહે પછિ ત્યાં ક્યાશ;
પછી મોકલ્યું મુંબઈ કામ, પણ પ્રભૂ રહ્યો કામ કામ. ૪
કરવા સ્વતંત્ર તેની તપાસ, મુંબઈ સરકારે કરમાંવું ખાસ;
છાલા જડજ જે હેખર્ટ નામ, જેનો અહમદાવાદ મુકામ. ૫
પાવાગઢ જઈ કીધી તપાસ, થઈ પૂરી ત્યાં હકિકત પ્રકાશ;
જાની લુણાવાડા કારભારી, ગુજરી પોતા પર તે સૌ ઉચારી. ૬
સખ્તી કહો કરિ ન શકે શુંય, શક્તિ રૂપ તે સખ્તી કહુંય;
જેણે પ્રહાંડ કોટી ઉપાવ્યાં, કેક દેવોને નાચ નચાવ્યા. ૭
કેક દેવનાં શિર ઉડાવ્યાં, તો ત્યાં માનવથી શું છે થાવાં;
જેનું રૂપ જોયું નહિ જાય, એ તો સખ્તી તે શક્તિ ગણાય. ૮
તેનાં મુજને થયાં દરશન, ત્યારે નજરનો ને વર્ષાસન;
હા છે રાવને મેં કહ્યું હીધાં, લેશ નહિ તો નથી હીધાં લીધાં. ૯
રહ રહ પડ્યા રડિ કોર્ટ માંઈ, હેખર્ટ જોઈ ગયા હેખટાઈ;
કહ્યું કેસ ખોટો કરી ખાત્ર, કીધા મુક્ત આશાપિત માત્ર. ૧૦

ગોપાયા વત્ત.

એથી ના સંતોષ વળ્યો ને કામ અવર ઊપાડ્યું;
ખેડાની હુદનું કહિ ખેડે, તપાસ થાવા કાઢ્યું. ૧
વતની જ્યાંના સૂર્યરામજી, ત્યાં ચાલ્યું આ કામ;
સાહિબ જ્યાં ખેડા છાલામાં, મોરગન એવું નામ. ૨
હતો રાવનો ગોરપુત્ર જે, અંબાલાલજી નામે;
વારટ નિકળ્યું તે ઊપર જે, કહ્યું ઉપર તે કામે. ૩
લીધે લગ્ને તે ક્યાંઈ નાહો, પાછો ન મળ્યો પત્નો;
ચૂકાવ્યો મોરગન સાહેબે, ચૂકાદો એ લગતો. ૪

- આરોપિત થઈ રાવ પક્ષના, એમાં જે કેા આબ્યા;
કેટલાકને તેમાં તેણે, આરોપીત ઠરાવ્યા. ૫
- અપીલમાં અંતે જય પામ્યા, નિરપરાધી ઠરિયા;
લાયક ખ્યારિસ્ટર હાવઈ તે અપીલ એ જઈ લડિયા. ૬
- પિતા રાવંતા શ્રદ્ધા પૂરી હતા ધર્મનું ધામ;
પ્રેમે પ્રભુની કરે પ્રાર્થના, જ્યાં લગિ આલ્યું કામ. ૭
- સૂરજરામ તણા જે વતની, જીવણરામ ત્રવાડી;
સો સો બ્રાહ્મણ પાઠ કરે નિત્ય ધનુષ્ય ધારિ અગાડી. ૮
- ધન્ય પિતાનો પ્રેમ ! ભલે તન આપ્યો પ્રભુ એ એને;
અવળે હાથે દિધા ઉસેટી, બાકી જેને તેને. ૯
- પિતા કહે નથિ પ્રયાસ કરવો, ફરિ નોકરિ નથિ લેવી;
રાવે પણ મન એમ વિચાર્યું ઈશ્વર મરજી એવી. ૧૦
- અભિરુચિ તો બીજી હતિ ઉરની, પણ નહોતું મુંકાતું;
મલ્યો અમલ સરકારિ મુંકવો, મન તેમાં મુંકાતું. ૧૧
- પામ્યા સમ્મતિ હવે પિતાની, સજગું દેશનિ સેવા;
કેાણ થાય ઉપકારી એવા, સૂર્યરામજી જેવા. ૧૨

દોહરા.

- એ કહું છું ઉપકાર તે, છે ઉપકાર જરૂર;
માન્યો હયાતિ લગિ મને, રૂડા રાવ ખડાહર. ૧
- સાંપડિ રૂઠી સ્વતંત્રતા, શુભ પામ્યા સન્માન;
અલભ્ય લાલ લઈ લક્ષિમનો, સોહાબું સ્વસ્થાન. ૨
- સેવા સજી સ્વદેશની, કીધાં ઉત્તમ કામ;
રહું નામ શુભ રાવનું, કારણ સૂરજરામ. ૩
- મળત ન સૂરજરામ તો, અમલ તબત ન આમ;
કામ બનત નહિ આ કશું, હોત ન સૂરજરામ. ૪

રાવ તણા ઉપકારિ તો, સૂરજરામ તમામ;	
દેશ તણા ઉપકારિ પણ, દીઠા સૂરજરામ.	૫
દેશ વિશે ઉદ્યોગ ને, પ્રોઠાં પ્રગટયાં કામ;	
એ ઉપકૃત સૌ રાવનાં, કારણ સૂરજરામ.	૬
રૂઠા એવા પુરૂષનાં, નિર્મળ રહિયાં નામ,	
રાવ રૂઠા રણછોડજી, સાથે સૂરજરામ.	૭
કઈ દશ્તરદારો થયા, કૈક થશે આ ઠામ;	
પણ કેનાં નહિ પૃથ્વિમાં, નેટે પ્રસર્યાં નામ.	૮
લાયક લીધો લહાવ બહુ, કરિ મ્હાભારત કામ;	
આમ રહ્યાં એવા તણાં, નિશ્ચળ જગમાં નામ.	૯
કેનું ક્રિયા પ્રકારથી, રૂચિ એ જેવી રામ;	
દોષ ન નરનો દેખશે, રહે રહેવાનાં નામ.	૧૦
નથિ ભાવીને નિંદતો, છે ભાવીનાં કામ,	
પ્રયત્ન કરતાં પામિયે, તે ભાવી પરિણામ.	૧૧
પ્રભૂ કૃપા તે ભાવિ છે, પ્રભુને કરી પ્રણામ;	
દીન કવી દલપત તનુજ, સઉને કરે પ્રલામ.	૧૨

સોરઠો

શુભ કિર્તિનો સ્વાંગ, સજી બેઠું સ્વર્ગે ગયા;
લાખ્યો અતુર્ય ભાગ, અતુર રાવના ચરિત્રનો. ૧

(હરિક્ષાઈ કરવા વિશે.)

૫૬ ઉપદેશી.

- ઓ દાનાવ મારા દેશિયો શીખો, હરીક્ષાઈની હોડરે;
જાપાન ચીન અમેરિકા જેવા, યથા યુરોપનિ જોડરે; ઓ ૦ ટેક.
મુંકો ખીજી માથાકૂટ ને, માંડો દોડાદોડરે;
કળાકૌશલ્યનો કરો વધારો, છે તમે તેત્રિશ કોડરે; ઓ ૦ ૧
અવલોકી ખીજાને વધતા, આગળ વધવા આપરે;
ખોળિ મુધારતિ પોતાનિ ખામિયો, ચોંપે કરીને ચાંપરે; ઓ ૦ ૨
આપણિ એ ન થઈ શકે ને પઠે, અન્યને આડા આપરે;
એ અદેખાઈમાં દેશ ગયો ડુળિ, એ છે મોટા અઠાપરે; ઓ ૦ ૩
તેજી તે તો તાજણે ચમકે, ડાકલે ચમકે ભૂતરે;
વધઘટ ભાવે વાણિયો ચમકે, ટુંકારે રજપૂતરે; ઓ ૦ ૪
મરદ ખરો મુંછ પર હાથ મુંકે, માથું મુંકી એક કોરરે;
ધન્ય તેનાં કહું માત પિતા જે, હરિક્ષાઈથી કરે હોડરે; ઓ ૦ ૫
ચડશાચડશિથી વરા વરઘોડા, ચડશાચડશિથી નાચરે;
વિવિધ વિદ્યા ને કળાકૌશલ્યમાં, ચડસે મારો એમ ચાંચરે; ઓ ૦ ૬
કાલ સવારે જે કાંઈ નહોતા, આપ જુઓ તે આજરે;
પ્રયત્ન કરિ હરિક્ષાઈમાં પામ્યા, આજ જગતમાં રાજરે; ઓ ૦ ૭
દૂષણ બૂપણ દૂર કરો ને, આભૂષણ હરિક્ષાઈરે;
શોષણ થાશે શરીરનું ત્યારે, પોષણ થાશે ભાઈરે; ઓ ૦ ૮
રહાયક સૌનો શ્રીલગવાન છે, બહુનામી બળવંત જાપરે;
સર્વે મુંકે પણ એ નહિ મુંકે, એવું સમજજો આપરે; ઓ ૦ ૯
મનમોહન મન દ્રઢ વિસવાસ છે, ખીજી નથી કશી વ્યતરે;
પ્રાતુ મારા કહો છે દેશી ભાઈયો, જય જય ત્રિભુવનનાથરે;
ઓ દાનાવ. ૧૦

ને પરમેશ્વર પાંશરો હોય તો શત્રુઓનું
ધાર્યું થઇ શકે નહીં તે વિષે.

૫૬.

મત ડારો પીયકારી રે, મેં તો સગરી ભીભઈ ગઈ.—એ રાગ.
ને સાધ્ય હોય જગત્રાતા રે, રહે રિપુ^૧ ખડ ખાતા. ટેક.
જગદિશ સાધ્ય તો રિપુ જખ મારે, છા કુટિશિર કાઢે રાતાં^૨ રે; રહે. ૧
છે મારનાર થકી પણ મોટો, છવાડનાર જગત્રાતા રે; રહે. ૨
શત્રુઓ દેંકે ને પથ્થર સામા, કુલ થઈ પડે તે ફેલાતાં રે; રહે. ૩
મોઢલિયાં રાણે વિષ મિરાંખાઈને, થઈ પડ્યાં અમૃત મુહાતાં રે; રહે. ૪
પાંડવ પાંચ—સો કૌરવ સામા, કૌરવ મુવા મઢમાતા રે; રહે. ૫
કઈ રિપુ ધારે ને કરે પ્રભુ કાંઈ, આરે^૩ તે જાય ખવાતા રે; રહે. ૬
ને ધાર્યું શત્રુઓનું થાય જરિયે, તો જાણો લખેલ વિધાતા રે; રહે. ૭
પાંશરા ને પ્રભુ શત્રુઓ આંધળા, રણમાં જશે તે રાજાતા રે; રહે. ૮
કોઈએ કોઈનો પ્રભુ નયિ વેચ્યો, છે બેલી સૌનો એ દાતા રે; રહે. ૯
કહે મત મોહન શોચ ન કરશે, પ્રભુ છે સઉનો પિતા માતા રે; ૧૦
ઇદ્રવિજય છંદ.

રાય ગયા બહુ રાંક ગયા, ને રહ્યા થકિ કોઈ નથી રહેવાનો;
ભારતખંડ સહીત અખંડ, ભુગોળ ભલોપણ ભાગિ જવાનો;
સર્વ ઘડોપઘડો ઘડનાથ, વિનાથ સમે નકિ નાશ થવાનો;
કોણ હિસાબ કવી દલપત, હયાત દિસે પણ રંગ હવાનો. ૨

ઉત્તરાર્ધ સ્વંડ.

પ્રથમ ભાગ.

સાક્ષી.

કરત પુરુષ મયત્ન અરુ । ઘરત વઢી વઢિ મામ ॥
પરત પાર રૂ ના પરત । રુચિ સો જૈસી રામ રે ॥ ૧ ॥
રાવતું સરકારી નોકરીમાંથી છૂટા થવું ને મીલ ઉદ્યોગ
ખાટે તજવીજ.

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

(આવી ચોપાઇયો ધણું કરી રાગ મારની રીતે પણ ગાઇ રાક્ષસો.)

ભરૂચ અને મુંબાઈમાં મીલ ઉદ્યોગની શરૂવાત.

થયા રાવ સ્વતંત્ર ને છૂટા, હવે સ્વતંત્ર ઉદ્યોગે ઊઠ્યા;
હતું ચાલતું પ્રકરણ જેઠ, હવે તો રહ્યું હાથમાં એઠ.^૧
વર્ષ વય પણ થયાં એકત્રીસ, બુઝો કીધી કૃપા જગદીસ;
પ્રગટ્યું “બુદ્ધિ પ્રકાશ” ને કાળ, એની પાછળ આ એક સાલ.^૨
નગર શેઠ દિમાભાઈ નામ, કીધાં ખુબ જેલે પરમાર્થ કામ;
નાખ્યો પુસ્તક શાળાનો^૩ ખાચો, સાચે સોસાઈટીનો સુહાચો.
હતાં સુપત્નિ જે હકિત્તમાં, ત્રીજા શેઠ તે એ દિમાભાઈ;

૧. ખાનગી ઉદ્યોગ, કોરખાનાં કરવાનું. ૨ સન ૧૮૫૫. ૩. દિમા-
ભાઈ ઈન્ડીટ્યુટ ભદ્રમાં.

કાંક સરકાર પણ થઇ કૃપાળ, કીધી સીવીલ^૧ ઇસપિતાળ. ૪
 પુરમાં રાવનાં જ્યમ થયાં પગલાં, એમ શુભ કામ મંડાયાં ઢગલા;
 ખાત એલફિન્સ્ટને કીધાં ખાંતે, કરે જ્યમ સ્મર્ત્તુ સ્થંભ ખડા તે. ૫
 જેમ્સલેન્ડમ કલો છે મેં જેહ, આવી મંડયો બહુમાં એહ;
 કીધું કાતવાનું કારખાનું, મનમાનું ત્યાં પહેલું મળાનું. ૬
 થયું રાવ જાણે આપરે કીક, થયું ધાર્યાથી એક અધીક,
 મુંદી દીધા જુના ભાગદારો, એણે ન્યારો આ ઘાટ ઉતાર્યો. ૭
 પણ યોજના તે પડી પાર, હતો રાવનો જેહ વિચાર;
 વધે ઉદ્યોગ દેશમાં એવો, તે તો પ્રભુએ પાડ્યો પાર તેવો. ૮
 પાછી આવી છપનની જ્યાં સાલ, તેવો પાછો જન્યો એક તાલ;
 ડાવર કાવસજી ન્હાનાબાઈ, નર સાહસિક મુંબાઈમાં. ૯
 જોંએ સ્પીનિંગ વીવિંગ નામ, ઘિર ગીલ ચાપી એજ કામ;
 બીજી ઓરીએન્ટલ એજ નામે, થઇ એજ સાહે એજ કામે. ૧૦
 હતા રાવના જેહ વિચાર, પડ્યા લાગ્યા પરાક્ષે એમ પાર;
 જોતાં રજ એમાં તેમને જાગી, અને લલુતા ખીજાઓને લાગી. ૧૧
 આઠો રાવનો પણ હતો યત્ન, કરતા વતનમાં કરવા પ્રયત્ન;
 એમ ઇસ્વી સતાવતો આવ્યો, ડેલહૌસી સ્વદેશ સિધાવ્યો. ૧૨

સાખી.

રાજ્ય લોભનાં કામ જો, કરિયે તેનાં ખાદ;
 તો તેણે આ દેશના, લીધા આશિર્વાદ રે. ૧
 અમદાવાદ રિપ. એન્ડ વિ. કંપની લિમિટેડની સ્થાપના.

ચોપાયા વૃત.

લોભે અપજન્ય અન્યા લોભે, લોભે ઘટશે લાજ;
 મરે લોભમાં મનુષ્ય, લોભને, કેવાં કાજ અકાજ. ૧

વચન બગ પણુ લોભ કરાવે, સસ ન રહે સતિયાતુ,	
કોડી એકતું મૂલ કરાવે, મનુષ્ય લાખ રૂપિયાતુ	૨
જો એમા એકાદુ એતુ, મનુષ્યથી યદ્દ જાશે,	
છદ્દગાનિને ઝાખ લાગશે, ડાગ ઉજળે થાશે	૩
રહેતી શીકર બહુ રાનને, કામ વિચારી કરતા,	
કરતા લાખચ કિર્તિ લોભની, ખીજી તો નહિ ધરતા	૪
સત્તાનનમા ^૧ બાવો સળખો, અમૂનનમા બેઠો,	
મ્હાદેવીનો ^૨ અગમ દિદમા, એજ સાલથી પેઠો	૫
શેર હોલ્લરો રાવે શોધ્યા, એ તો રાવે રાવ, ^૩	
હઠીસગ દેસરિસગ ત્રીજા, બળિયા આણી ભાન	૬
ચોથા બ્હાઈટ સાહેબ મળિયા, ગેરો વીથ નિકળિયા,	
તેમા એ તો પોતે રાખ્યા, ભાવ સહિત મહિં બળિયા	૭
પાચ હજારનો શેર ઠરાવી, સજ્જડ કપનિ સ્થાપી,	
અમદાવાદ રૂપીનિગ વીવિગ એ, સંચા તેને આપી	૮
ઇશ્વી ઓગણુસાઠે તેતું, ખાત મુદ્દરત કીધુ,	
કપનિના મેનેજર દેર, લાખક પદ ત્યા લીધુ	૯
નવરોજજિ સુત દાદાભાઈ, વિનાતના આડતિયા, ^૪	
મ્હેરનાનજી નસરનાનજી, ^૫ કેરી મારફત કરિયા	૧૦
એક વખત તો સચા વચગા જદ્દ બેઠા જળ ^૬ તળિયે,	
સચાનો આબો જો સાહેમ, ગયો મરણુ મગળિયે	૧૧
કહો હવે કરવુ શુ એતું, કપનિ તે કયમ ફાવે,	
મોટા કામે વિદ્ના મોટા, અનેક ચાયા આવે	૧૨

૧ અમદાવાદમા ટ્રેનીંગ કાલેજ એજ સાલમા દી રી હોપ સાહે
જે સ્થાપી ૨ માયાજી માતા વિદ્યારિયાનો ૩ રાવ બહાદુર મગનભાઈ
કરમચંદ ત્યા રાવબહાદુર નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ ૪ આનરેબલ દાદાભાઈ
નવરોજજી એમ પી ૫ લાવનગરી ૬ સમુદ્ર

સાખી.

શાણા સર જમશેદજી,^૧ વહા સ્વર્ગની વાટ;
જરેર તે પણ જાણુજો, ઇસ્વી જોગણુસાઠ રે. ૧
ઉલ્લટ ભેર ફરીયા કરવા વિશે.

ગરબી.

કાગણુ દીસેછે અલભેલા તારી આંખમાં રે. (એ સગ.)
ઉલ્લટ ભેર ફરીયા કરતાં, પાછા ના હોય રે;
પાછા ના હોય રે, ઉલ્લટ ભેર ફરીયા કરતા પાછા ના હોયરે. ૨૬.
અરપે કહિ જો કામ ઉપાડ્યું, કાળ્યા નહિ તો લખ શીટાડ્યું.
મન ઈર્ષ પાણું કરવા માંડ્યું, લખ લો^૨ રે; ઉલ્લટ. ૧.
માન કામ પરિણામ પિછાણી, દશી બાંધિયે કમ્મર તાણી;
જેમ વળગે જિવ સાટે જાણીને, જટો^૩ રે; ઉલ્લટ. ૨
રણુમાં માયાં કંકર રોછે, માયા વિણુ ધડ કંકર લડોછે;
પુનમછે જ્યાં જઈ પડોછે, સુબટો રે; ઉલ્લટ. ૩
વિધનાતી ન વિભાસણુ કરિયે, મોજાં તો હોય-જ મ્હાદરિયે;
ચડિયે વ્હાણુ શું જોડી રડિયે, અઢીવટો^૪ રે; ઉલ્લટ. ૪
અમદો નહિ કહિ ચૂક થવાથી, મનુષ્ય માત્ર છે ચુકનો સાથી;
સુધારવી ચુક શાણુપણાથી, કરી સટો^૫ રે; ઉલ્લટ. ૫
ચૂક થયે મુઝાઈ બેસે, પૂરા વિચારમાં જઈ પેમે;
તાણી બેસે તે નર વેપે, ધુંધટો રે; ઉલ્લટ; ૬
સજિ આયુધ સંભામ સિધાવે, અરિ દળ^૬ સામું લડવા આવે;
પડતાં જૂવો કોણુ ફાવે, કહો પટો^૭ રે; ઉલ્લટ. ૭

૧. સર જમશેદજી જીજ્ઞાસુ જારોનેટ. ૨. જળારી લાકડિયો.
૩. જટ જડ બહુ વચન. ૪. જોડાણ ૫. સટ દોડ બહુવચન. ૬. દુખા-
નનું સૈન્ય છે ચપરાસ અથવા લગડાં

આ પારે કાં પછિ ઓ પારે, માન અપમાન ન કશું વિચારે;
 અનેક આવે અંગ વધારે, આછટો^૧ રે, . ઉછટ. ૮
 દુનિયાને મ્યાં તાણું દધ્યે, કરે મસ્કરી કરવા દધ્યે, ૧
 લધ્યે લાજ હિમત ધરિ દધ્યે, સામયે રે; ઉછટ. ૯
 અમેરિકા છે આજે જેવો, દેશ તમારો યારો તેવો, ૧
 ઘરો ખજનો ત્યારે એવો, એકદો રે; ઉછટ. ૧૦
 પાછા પડતાં તનિ પસ્તાવો, ઉછટ નેર ફરી ઉચલાવો;
 છતો તો વિશુ નામ મુઢાવો, વાવટો રે; ઉછટ. ૧૧
 મનમોહન ગન રાજ યારો, જગત તમારું જય જાહુ ખારો;
 એવું યાવા આગે પ્રેમે પ્રભૂ રટો રે; ઉછટ. ૧૨
 મીલ ઉઘોગની દિવસાદિવસ થતી વૃદ્ધિ—રાવ માત

સ્વર્ગ ગમન.

ઓપાધ ત્રિતાળી.

પાછો સામાન ખીજો મગાવ્યો, અને સાહેબ ખીજો બોલાવ્યો;
 સાલ ઇસ્વી સાઠનિ થઇ આમ, આલ્યા વિલાત મહિપતરામ.^૨ ૧
 મોટું બંદર કહું જે મુંબાઈ, ખીજી કપતી એ ત્યાં સ્થપાઈ;
 બોમ્બે રાયલ ફરલા નામ, એજ સ્પીનિંગ વીવિંગ કામ ૨
 ઉદમ વૃદ્ધિ થવા માંડી એમ, જુઓ ઇચ્છા રાવનિ હતિ જેમ;
 વળી સંચા ને સાહિબ આબ્યા, વિલાયતથી જે રાવે મગાબ્યા. ૩
 નહોતી રેલવે પણ અહિં ત્યારે,^૩ બધું આબ્યું સ્થંભાવતિ^૪ ખારે;
 ધાલી ગાડે તે શ્રીપુર^૫ લાબ્યા, ઘણી હોંશે કરી ગોડવાબ્યા. ૪
 હતી ત્રાક ખમીશ સો તેમાં, કામ કાંતવાનું ચતું એમાં;
 પૂર મધ્યે હતું વળિ પહેલુ, કારખાનુ આ રાવે કરેલું ૫

૧. શરીરનો ધસારો ૨ રાવસાહેબ મહિપતરામ રૂપરામ નિલકંઠ.

૩ અમદાવાદ. ૪. ખલાત ૫. અમદાવાદ.

- મળે અનુભવિ ક્યાંથી મનુરો, પડતો રાવને શ્રમ લેવો પૂરો;
 ઇચ્છી વર્ષે તે એકસદાનું, કીધું ચાલુ રહું કારખાનું. ૬
- પહેલે વર્ષેજ પશુ લાભ પામ્યા, જય જોતાં જોતાં ખુબ જામ્યા;
 વળી બાસઠનું બેઠું વર્ષે, એક કામ થયું ઉત્કર્ષ. ૭
- નવી કંપની મુંબઈ મુકામે, થઈ જોએ મુનૈટડ નામે;
 બન્યું ખીજું તો દિલગિરિ જોવું, પશુ ઈશ્વરને ગમ્યું જોવું. ૮
- પડે સોએ વર્ષે જો દુકાળ, ગમે કાપને નહિ કાપ કાળ;
 સંવત જોગણિસો ને અદાર, વચ્ચાં લાભમા સ્વર્ગ મોઝાર. ૯
- પુત્ર પુત્ર જો જન્મતાં પોતે, પેખ્યા પૌત્ર ત્યાં કુળવધુ સોતે;
 એક તન માટે પાડતાં આંમ્ર, પોઢ્યાં આને થઈ વડસામ્ર. ૧૦
- જોઈ પુત્રની જાહેજલાલી, મૂકી પતિ પુત્ર નીકળ્યાં ચાલી;
 શુદ્ધિ સમર્પિ આવણુ માસ, ધન્ય ! ધન્ય ! જનિતા સાખાસ. ૧૧
- જેણે ધૂવ સમા સુન જાયા, વિશ્વે નામ તો તેનાં વંચાયાં;
 જનિતા કૃમ સોદાવી જેણે, અવતાર લીધા ભલેં એણે. ૧૨

હાહો.

“ જનિતા જણને જો જણે, કાં દાતા કાં ચર;
 નહિ તો રહેજે વાંઝણી, મત ગુમાવે નર. ” ૧

રાવ બહુ પૌત્ર પ્રાપ્તિ.

ઓપાયા વૃત.

- કારજ રાવે વિધિવત કરિને, ક્રિયા બાવની કીધી;
 પિંડ દાન કરિ માતૃ સતોષી, લાયક કિર્તી લીધી. ૧
- વિચરે જો હિંદુ વિદ્યાવત, આંહિ^૧ થકી અભ્યાસે;
 સ્થાપી મુંબઈમાં સ્કાલર શિપ, ત્યાં સર મંગળદાસે. ૨
- મિત્ર માતૃ સ્મર્યાયેં જાણે, કારજ શેઠે કીધું;

- રાક રૂપેયા પીસ હજારનું, જળ જલે હોય દીધું ૩
- ખીજે વસે પ્રીત્સ^૧ આપણો, પ્રેમ સહીને પરણ્યો;
શાણી રણી અલેકઝેડ્રિયા, વિવાહ જ્ય ન વરણ્યો. ૪
- સ્મર્યાં શુભ મિત્ર રાવના, જે કહું પ્રેમાભાષ;
નગરશેઠ તે સાં નીમાણા, મેખર કૌન્સિલ માંછ. ૫
- રાવે પશુ બડોળ વધારી, સો દાખત કરિ શાળો;
દશ હજાર તો માકો કીધી, ને ઉલોગ વધાર્યો. ૬
- પ્રારબ્ધી જ્યમ પ્રગટયા પ્હેલાં, લાભ સર્વને આપે;
સગાં સનેહી કુટુંબ સૌમાં, ચિર આનંદ કરિ થાપે. ૭
- પ્રારબ્ધીના પ્રારબ્ધી, નિર્ભાગી નિર્ભાગીના;
બનવું એથી વિશ્વ એતો, રહિ પ્રભુ કરની ખીના. ૮
- પ્રારબ્ધી મારૂંભાધને સાં, પ્રારબ્ધી અવતરિયા;
પ્રાદા બક્ષીજી પ્રારબ્ધી, રાવ પશુ તેવા દરિયા. ૯
- સત્તાવિશમી મે ચોસઠની, સંવત આગણિ વીસે;
વહિ સાતમ વૈશાખે દીધા, ચિત્રુભાષ જગદીશે. ૧૦
- લક્ષ્મી જલે સાથ લાવિયા, એમ આવી ઉમરાણી;
જોગણિયો ચોસઠ મળિ^૨ જલે, એવી ધૂમ મચાણી. ૧૧
- રાવબહાદુર રાવ મિત્ર, બેચરભાષ અંબાધાસે;
એવિજ ગીસ કરી અદ્ધિં ઉભી, પોતાનેજ પ્રયાસે. ૧૨
- માણેકજી પીટીટ મીસ ને, વળિ આશ્વાન-સ ખીજ;
મુંબઈમાં નીકળિ નવિ મીલો, ઇસ્ટર્ન એ ત્રીજ. ૧૩

સોખી.

અમદાવાદ, ભરત્ય વળિ, સરત ને મુંબાઈ;

એમ પધ્યો ઉલોગ એ, કારણ^૩ રણછોડભાષરે. ૧

૧. હાલનો આપણો નામદાર સેનશાદ્ધ આલબર્ટ એટવર્ડ ધ સેવન્ય. ૨. ઇ. સ. ૧૮૬૪. ૩. મીત્ર ઉલોગ સંજયે વર્તમાનમાં છપાવી તથા વડોદરા ભરત્ય વગરે સ્થળે જઈ તેના લાભો વિશે અવલ લોકોમાં ઠસાવનારા આ પુરખન હતા.

મીલ ઉદ્યોગની વૃદ્ધિ—શેર બજારની પાયમાલી, ચોપાદ્ય-ત્રિતાળી.

- તત્રે રાવે ચાપણુ દીધી તત્ર, સવા તણુ લક્ષ પર બે સદન્ત્ર;
કહું રૂપૈયા કંપનિ કેરી,^૧ વડપ^૨ કંપની^૩ પામી વડેરી. ૧
- એક સદ્ગતો એક શેર, કીધા તણુસો સતાવિ એ પેર;
કાંતવા અને વણુવાનાં કામ, થવા લાગિયાં બંને આ કામ. ૨
- એથી કંપની ખૂબ કમાઇ, કમાવ્યા લાગ્યા રણુછોડમાઇ,
બેઠી ધરવી પાંસફાની સાલ, તેવો પાછો બન્યો એક તાલ. ૩
- શુભ મિલ આલખઈ ત્યાં સ્થાપી, અવસોડો મુખધમાં અધાપી;
શુભ બંદર મુખધ શહેર, પ્રસયો મીલ ઉદ્યોગ એ પેર. ૪
- બન્યો એવામાં એક બનાવ, થવા શોકમાં સહ ગરકાવ;
સાહેબ દાર્બસ નિકળ્યો સિધાવી, જેણે શુભસત ખૂબ લગાવી. ૫
- બહી લક્ષ્મીની થઇ હતી બરતી, વીર^૪ તેની પણ થઇ પાછી વળતી;
સંવત ઝોગણિસોને બાવીશ, બનાવ્યા સૈને એણે બાવીશ. ૬
- કહેવાયો તે શેરનો રોળ, બેઠા કધક તેમાં ધરબોળ;
રાવ જેવા રહ્યા જે બહાર, તેનો પ્રભુએ બેડો કયો પાર. ૭
- લક્ષ દઈ એક ઉધમે લાગ્યા, લાભ પ્રભુએ દીધા મુખ માગ્યા;
શેર હોદરો^૫ સહ થવા રાજ, એવી લક્ષ્મી ત્યાં આવી નિવાજ. ૮
- એક સુતર ખેડું કંતાતું, વિવિધ વિદેશોમાં જઈ વેચાતું;
વણુધ આવતું વતનમાં બ્યારે, બાડે બથે મોઢું થતું ત્યારે. ૯
- રૂડા રમાલ આદરપાટ, કાચું સુતર, માદરપાટ;
વણુવા લાગ્યાં વરૂ વિવીધ, પૂરી કંપનિ થઇ તે પ્રસિદ્ધ. ૧૦
- બાવ શેરોના પણ લાગ્યા ચડવા, બ્યાજ આઠ આના લાગ્યાં પડવા;

૧. મુંબઈગરા. ૨. મોટાઇ. ૩. એ સ્પી. વી. કંપની. ૪. વેળ.
૫. ભાગીદારો.

કરતાં કંપનીમાં કંઈ સુધારા, પણ આવે રહેતા વધારા; ૧૧
કરતા ત્રેસઠ જણ જહાં કામ, ઠંઠ જન તણી જામી તે કામ;
ધણી હાથ હજારનો બહે, ત્યારે ઘેટી શું ને શું છે લહે. ૧૨

રાવનો શરૂનો શહેર મ્યુનીસીપાલીટીથી સંબંધ-
રાવપિતાનો સ્વર્ગ વાસ.

સોપાયા છૂત.

ઇસ્વી અદારમો અડસઠની શુભ આવી જ્યાં સાલ;
નવા મકાન^૧ વિશે જ્યાં આવી આ ટ્રેનિંગ નિયાળ. ૧
સોસાયટીના મેમ્બર^૨ ત્યારે, રૂઝ બનિયા રાવ;
છેવટ લગિ એવો ને એવો, બીતર બાબો બાવ. ૨
આવી પછિ અગતોતર^૩ કેરી, ઇસ્વીસનની સાલ;
થયા શહેરમાં રાવ બહાદુર, મેમ્બર મ્યુનિસિપાલ.^૪ ૩
સોસાયટીના સેક્રેટરી તે, કટિંસ વિલાત ચાલ્યા;
શાણા સાહેબ રોકેટ^૫ આવી, એ ચારજ સંભાલ્યા. ૪
રાવ બહાદુર તણા પિતા તે, પણ વઘકુઠે પધાર્યા;
સોએ વર્ષે છત્ર બંગ તે, કેને લાગે સારાં. ૫
તેમાં પ્રેમ પિતાનો આ તો, અવધાન્ય કહું એવો;
દાનવ માનવ દેવ વિશે નહિ, કહું પછિ બીજે કેવો ? ૬
દિવાન વીડોબા મહારાજ, મોટા વળી શિયાણ;
જોતાં સજલ થયા સુત પાળી,^૬ જે દ્રગ^૭ જેહ પિતાણ. ૭
પુત્ર રમાડ્યો પૌત્ર રમાડ્યો, પ્રપૌત્ર પણ વળિ પ્રીત્યે;
પતિ વિદાય કરી પરવરિયા, સૌના સ્નેહ સહીતે. ૮

૧. રોક ગ્રેગરિયંડ રાયચંદવાળા મકાનમાં. ૨. શુ. વ. સોસાયટી. ૩. સન ૧૮૬૬. ૪. અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલીટી. ૫. અમદાવાદના એ વળ-
તના આસી. જડજ હતા. ૬. સિવાય. ૭. આંખો.

- કષ તડકા કષ છાંપા દીદા, વય પશુ લીધી ખાસી;
 અત્યે દશરથ પરિક્ષતથી અતિ,^૧ આપ્યું સુખ અવિનાશી. ૧૦
- નેગવિ નાણું ભોગવિ નાણું, શ્રી નાણું જેવું;
 અપર કહો કેણે હિ માણું, આ અવનીમાં^૨ એવું. ૧૦
- સાચા અવયવ ને ઇદ્રી સહ, સાચી દાનત વાણી;
 સાચા દીદા સાલક તેના, અત્યે સારંગપાણી.^૩ ૧૧
- પુણ્ય પૂર્વજે કરાં જેનાં, પુણ્યશાળિ વળિ પોતે;
 એ પામે એવું સુખ હતમ, કેવિ નવાઇ કહો તે. ૧૨
- પુણ્ય દાન કરિ અત્યે પશુ તે, પરમ ખુશીથી પોડ્યા;
 જડવા મુરિકલ આ જગતે છે, એવા નરના જોડા. ૧૩
- મૂઝી રિક્તી સિદ્ધી બ્હોળી, ને બ્હોળો પરિવાર;
 નાત જાતમાં નામ વધારી, ગયા પ્રભુ દરબાર. ૧૪
- ડચુંક ઓવ એડિ-અરો ખધાઈ, માપાળૂ માતાનો;
 નાણે સોક^૪ સમાવા માટે, રૂવ તણા હમવાનો. ૧૫

સાખી.

૧. ઓગણિસોને પચિસની, શુભ વિક્રમની સાલ;
 માર્ગશીર્ષ-વૃદ્ધિ પંચમી, પોઢવા^૫ છોટાલાલ રે. ૧

રહેરતું મીઠા પાણીનું સંકટ.

ત્રિતાળો ચોપાઇ.

સ્થેર ગુણવંતુ ને ગુણજર, મોહું ગુણસત પ્રાંત મોજાર;

૧. દશરથ, પ્રીક્ષતથી વધારે કહેવાનો મતલબ તેમના કુટુંબમાં ઇરિખ્યાના પ્રજાગથી પુત્ર વિદ્યાગાદિથી તેઓ કુખી હતા જે જાણતમાં મરહુમ રા. જ. નો પિતા પુર્ણ સુખી હતા. ૨. પૃથ્વી. ૩. ઇશ્વર. ૪. એ શાહજાદાને માન આપવાની ધામધુમમાં પડતાં દિવનું કુખ દરેક દિવંદી બુલી ગયો હતો ને દર્બે પ્રફુલ્લિત થયો દેખાતો હતો. ૫. સ્વર્ગિય થયા.

- શીજો સુગધિ વહે સમીર,^૧ નદિ સાધ્વમતિ તણે તીર. ૧
- કાંકરીયું સરોવર કહાવે, જેનું માનસરોવર સુહાવે;
- કર્ધક વાવો^૨ કુવા વિધવિધના, ભયો ભંડાર જ્યમ નવ નિધના. ૨
- કમી દીસે નહિ કોઈ વાતે, બહુ રહેર ભાલ્યું બલીભાતે;
- ગાઉ જારમાં ફરતો ઘેરાવ, દીસે જુદો પરંગો દેખાવ. ૩
- અહને જેમ ઉપઅહે વીંટયો, માણુક વચ્ચે મણી જેમ ચોટયો;
- પૂર ઇંદ્રાપુરી તુલ્ય પેખ્યું, દરિયા રિધ સિધના પેઠે દેખ્યું. ૪
- કરે વસ્તિ વિવિધ કલ્લોલ, હિચે હોચકે ચાવે તળોળ;
- મોટા મનહર માણુક ચોક, લાખે લેખાં જોવા મળે લોક. ૫
- દર સાંજે જ્યાં ગુજરી ભસવ, વિવિધ મનમાન્યા માલ વેચાય;
- પેખ્યું નાકું ત્યાં ચકિ પાણુકોર, ચિત્તનું તે ખરેખાતે ચોર. ૬
- ફૂટે પ્રેમના ખાસા કુવારા, નથી એવા અવર કપાંધ નિહાલ્યા;
- વિચર્યા ત્યાં ચર્ધ ત્રણ દરવાજે, છમી ત્રિભુવનની જેવી છાજે. ૭
- અત્તર સુગધિ રહિ ઉભરાધ, જુકિત નધિ ક્યાંધ એવી જણાધ;
- ભદ્ર ચોક માતા ભદ્ર કાળી, ખેલ છાખો લાઇ પૂલ માળી. ૮
- ગાધ, જૂઠને ચંપા ચંબેલી, માંહિ કેવડો મોગરો મેલી;
- ભયો છાખો ચકી મધ્ય ભાગ, સાંજસાજ ખિલ્યો જેમ બાગ. ૯
- પૂરી સુગંધિ રહિ પસરાધ, જાણે પેલા કૈલાશનિ માંહી;
- વળી ચઢતે પ્હોરે શુક વારે, બમકો ગુજરીનો ત્યાં થાય ભારે. ૧૦

સાખી.

- સેનેટરી કમીશનર, હેતે કરિ હજૂલેટ;
- આન્યા અમદાવાદની, બલિ વિધ કરવા બેટ રે. ૧

ચોપાયા વૃત.

હેત ધરી હજૂલેટ જોતાં, દૈયું તેનું હરખ્યું;

૧. વાયુ ૨. માવૃ સવાનીની વાવ વગેરે.

સુંદર છબિ અવલોકી પુરની, પેખ્યુ અચરજ સરખુ	૧
મીઠા જળના માછલાડા જેમ, મીઠા મેરામણુમા,	
ન્યમ તવસે મીઠા જળ માટે, પેખ્યુ એમ પુરજનમા	૨
નીર તણા ચકલાચકલે નગ, નજર કરી નિહાળ્યા,	
લાયક જેવા થકા લોહના, બલિ વિધ એવા બાળ્યા	૩
ખડ્ડુ ફરતી દીઠી બેઠેલી, મહિલા ^૧ બેડા મેલી,	
માણુકથબ ફરતી ન્યમ મહિલા, વીનામા વીટેલી	૪
માટલિયો વીવાની માટે, કા આવી કામનિયો,	
પ્રભપતી ^૨ ઘેર ચાક વધાવા પરચરિ કા પદમણિયો	૫
ન મળે પાણી બધે પડ્યો નગ, વાઠ નિકાળે વામા, ^૩	
ઉધડે નગ ક્યારે જળ આવે, જુવે પરસ્પર સામા	૬
કોઈ કહે હું તો આવીછુ, બાળક મુકી ગડતું,	
વાર થતા અદિ સાસુ વઢશે, પેખિ મુકરો પડતું	૭
જુવે કૈક તો થાકી થાકી, નળ ખીન પર જઈને,	
તે પણ બધે પડ્યો જો પેખે, વળે નિરાશી ચકને	૮
જિતાળી એવામા આવતિ, અવર કોઈ અવલોકે,	
જો તારા પહેલી આવીછુ, રાડ પાડિ કહિ રાકે	૯
મદ ^૪ નિહાળી વામા ફેરા, નાખે એય ^૫ નિસાસા,	
વારા ગણી ગણી વીમાસે, પણ પાણીના સાસા	૧૦
ઉચી કોમો ખાહણુ આદી, નીર ન પીતી નળતું,	
તોપણુ દીઠી એવી તગી, ને જોયુ દુખ જળતું.	૧૧
પામ કુવાના પાણી ભરતા, માથા જતા તૂની,	
છતની ઊંજો સાબર માતા, વિના મેણુ દે છૂની	૧૨
એક ઉઠે ને બેસે ખીજ, ધડિ ધડિ નળ સજાળે,	

પુરજનને દુખ એ પાણીનું, ક્યમ વિસરે કોઇ કાલે. ૧૩
ટાંકાં જેને ધેર હતાં તે, બામ્બચાણિ કહેવાતા;
પોણ બધી એની ઓસિયાળી, ગરબૂ એના ચાતા. ૧૪
તે પશુ કોય સમય પર આપે, રહાય યવા સંકટમાં;
તો તેની બલિહારિ ગણાતી, ને મોટા તે તકમાં. ૧૫

સાખી.

અતુરાં ચિંતામયસ્ય સૌ, વિવેકિ ચાકે વાટ;
ઉધડે નજ અબળા પડે, પરસ્પર પર જળ માટ રે. ૧

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

પછી વારાનું કોણ ત્યાં પૂછે, લખત મ્યારે ત્યાં કેલે લખ્યુંછે;
કહો વારા તે કહિયે ત્યાં કેના, થાય કટકા ત્યાં જે પડે તેના. ૧
વારો જીવતી જે ત્યાં જોશવરનો, લઈ પાણી ને પય લે ધરનો;
રહે અગગી ઉભી હોય રાંક, એવું પાણીનું દુખ આડે આંક. ૨
એક છોકરિ ત્યાં દીઠી એમાં, જોતાં સમજાય નહિ પુરિ જેમાં;
બીડ હલકી પડી ન્યારે જાળી, ચોંપ કરિને તે નજ પાસે ચાલી. ૩
ઉપાડી બેડું માંડિયું એલે, જીવતી એક પાસે ઉભી જેલે;
પ્રતિમદ^૧ કરિ ખ્દાર પછાડ્યું, મલકાતે પોતાનું લઈ માંડ્યું. ૪
બહું બેડું પેહું નાખ્યું ભાગી, રાંક છોકરી રડવાને લાગી;
છોટાણી છે મહી એક હાથે, મુંક્યો હાથ બીજો આંખ આથે. ૫
અણુએ વહે આંસુ ચોધારાં, પુછે કડણાણુ લોક ખિચારાં;
જતા આવતા બિભા જોવાને, લાગ્યા આંસુ છોકરિનાં જીવને. ૬
કહે છોકરિ છે કેલે મારી, ત્યારે છોકરિ મુખથી ઉચારી;
મારું બેડું—આ બાઇડી—આવી, હુસકાં ભરતાં પેલીને બતાવી. ૭

એણે આંચકિને ફેંકી દીધું, ભાગી બૂકો જુઓ કરી દીધું;
 પડ્યા કટકા તે તેના દેખાડ્યા, લોક કરવર કરવાને માંડ્યા. ૮
 પેલી ઝટઝટ જળ ભરી ચાલી, ભલા લોક રહ્યા સામું બાળી;
 જળ ખેડું ફાડી ભયું નેણે, અદ્યે કાણુ ચક્રે કહિ એને. ૯
 રહે છોકરી રાખી ન છાની, પૂરાં નેત્ર ચક્રી વહે પાણી;
 પુછે જન કહે હું કાણુ જાત, તારાં કાણુ છે માત ને તાત. ૧૦
 કહે છોકરિ નયિ માત તાત, સોનીકંસારાની હું હું નાત;
 ચયું તુકશાન આ કાણુ સાંખે, મારી કાકી તો મારીજ નાખે. ૧૧
 કાલ આના બે આપીને લીધું, આજ ભાગી બૂકો કરી દીધું;
 મારે ઘેર તે શી રીતે જાવું, ઉચરી બાળા તે મુખ ચક્રી આવું. ૧૨

સાખી.

સુણતાં એવું સર્વને, ઉપજી દયા અપાર;
 આના બે કરિ આપ્યા, જે બિભા એ દાર રે. ૧

ઓપાયા વૃત.

બાળકિ તો એ બે આના લઈ, વિચરી પોતે ઘેર;
 પુરમાં જુઓ વળા જે પેખી, એવિજ ખીજ પેર. ૧
 પાણી ભરિ વહુ ઘેર પધાર્યાં, સામાં બેઠાં સામ્ર;
 મુખ તેનું રાવણુથી મોટું, બાળી વહુને બાસ્ત્રું. ૨
 અર્બક^૧ કરથી અજગું મુંઝું, ડોળા તાણે ડોશી;
 બમર ચગવી મુખથી બાપ્પું, શું જાણે પાડોશી. ૩
 પ્હોર મટે દિન પોલી બઠ્યાં, કરતાં રમાંટામાં;
 દાતણુ જપોર સૂધી ડોળ્યાં, લેતાં ગયાં વિસામા. ૪
 સખિયો સંધાયે સંચરિયાં, પ્હોળાં ચર્ધ પઠિ પાણી;
 સાંજે પાછાં ઘેર સિધાવ્યાં, શેઠ તણી શેઠાણી. ૫

બેસે લઈ કોણ બાળક તારું, દેખજી શું કંઈ દાસી; 1
 ક્યાં જઈએ કેને ધવસવા, મારે પીડા આ'શી.
 અર્બંક તારું મરે આરડી, જે છે તારા જેવું;
 કેનાથી રહિ વાતો કરવા, કોણ ગળ્યું ત્યાં એવું. ૭
 વરને તો છે વસ કરિ લીધો, ઉપડે જીભ ન-એની;
 સાસુ છો શંખણિ રહિ બસતી, પછી રહિ પીડા સોની. ૮
 પોતાનો તો વાંક ન સુલે, સહમાં ભુંડી સાસુ;
 એમ કહીને લડવા બિધ્યાં, આપ્યાં આંખે આસુ. ૯
 બળતે પેટથી વહુ બોલી, હતિ એકલિ ગઈ હતું તો;
 હોશથી બેસી રહિ ન હતી, માને કોણ કહું તો. ૧૦
 બધ હતો નળ બહુ હતિ બેઠી, જણી પાંચસો બીજ;
 કેને કેણે કર્યું કશું નહિ, તમે કરી આ ત્રીજ^૧. ૧૧
 અર્બંક^૨ મારું મુઠું આરડી, બળતી આવી બપોરે;
 હજિ જૂખ્યાં બહુબહુતાં સરને, પેસિશ હવે રસોડે. ૧૨

સાખી.

સાંજે ખાવા પામશું. જો દેશે જગવંદન;
 જઈ નજ વાળાને કહો, ખાલી મૂકો ધધ રે. ૧

રાગ ધનાશ્રીની^૨ દેશી.

લલ્લા કૂપમાં બૂણતિ પડિયો, ઉંચું ન શકે બાળીજી” એ રાગ.
 એતો વાત અહીં રહિ ને હવે, વર્ણવું બીજી વાતજ;
 એવામાં એક પ્રાણણ અબ્યાગત, કરતો દીઠો વસોપાતજ. ૧
 પાણી પાણી મુખે મુકારે, કંઠ તો જમ મુકાયાજ;
 ટેળાં ખાતો ધર ધર ચાક્યો, પાણી ન કેણે પાયાંજ. ૨

૧. તીસરી ૨. બાળક. ૨. કાંઈ એને ધવજ ધનાશ્રી પણ કહેછે.

- ઉંચી જાતી બ્રાહ્મણ પોને, પાણી ખપે બ્રાહ્મણનું; ૩
 નળનું એને કામ ન આવે, એમજ અવર વરણનું.
 તાપ તપે ને ધોમ ધખે વળિ, દહા જેવી લૂ વાય; ૪
 મિષ્મ ઝાતુ વૈશાખની એતો, વિષમ કાળ ગણાય.
 પહેરવા પગમાં ન મળે પગરખું, નેટિકા કરમાં જેતાં; ૫
 દોરી કળશિયો ખડિયો છે ખંભે, હાડિ ખાતો ગાયાં.
 બ્રાહ્મણ સાઠ વરસનો છુદ્દો, કહું સ્થિતિ તે ફેરી; ૬
 બ્રાહ્મણનાં ઘર પૂછો બાપડો, શોધતો શેરિયાશેરી.
 એક શેરીમાં એ જ્યાં આવ્યો, બ્રાહ્મણનું ઘર જણી; ૭
 પાણી થોડું બાધ્યો પાશો, વધો મુખે એમ વાણી.
 કેવા બ્રાહ્મણ ને ઘર કેતું, પૂછવા બેઠો પ્રીતે; ૮
 કોણુ જુવે સામુ કોણુ આપે, જવાળ રૂડી રીતે.
 ગયો ખીજું ઘર ગોતનો પાછો, બેઠો જ્યાં એક બાધ; ૯
 પૂછી નાતને જાતનું પૂછી, અધિક કીધી નમ્રતાધ.
 એ બાધ પણુ હતિ 'વર્ષે' એંશીની એને દયા દાંક આવી; ૧૦
 પાણી કળશિયો પાઓ ડોસાને, વહુને કહું બોલાવી.
 એકજ વહુને દીકરોં એકજ, મોટે અગવેલ એવાં; ૧૧
 એકજ હાટ ને એકજ વાણિયો, ગામ આખામાં જેવાં.
 વહુ કહે તમે વૃદ્ધ થયાં તે, અસ્થ શકો નહિ બિડી; ૧૨
 પાંચ કેવાનાં ભરતાં પાણી, તુંળવાં જમણે ત્રૂડી.
 આજ તો છે ઉંદાળો આવ્યો, આવશે એવાં અતેક; ૧૩
 હજાર બેઠાં હુકમ કરો પણ, હું ભરનારી એક.
 સામું ઘર પણુ બ્રાહ્મણનું છે, સાં મોકલો છે દાંડું; ૧૪
 એમ કહી ઝોરગમાં ગઇ વહુ, રંચ ન બાકી રાખ્યું.
 સામા ઘરની એ તે સાંભલ્યું, હેયું તેનું હરખાયું; ૧૫
 ત્યાંથી ઉઠતાં ડોસાને તેણે, પાણી બોલાવી પાયું.

આખી,

પડે પાણિના પીપિયા, એમ અનેક પ્રકાર,
રિગતે વણુંવતાં વધે, અંથ તણો વિસ્તાર રે.

ચોપાયાં વૃત.

નદી વિના કોઈ નવાણુ ખીળું ન મળે ન્હાવા ધોવા,	
વડિ ત્યાં ખડકાની વઢવાડો, જનો મળે કમ જોવા.	૧
આગ થાય તો બંને આવે, પાણી ક્યાંથી લાવે;	
પડોશિયોના ઘરમાં પેશી, હુકમી ઉપાડિ આવે.	૨
છંટકાવની જામ ગાડિયો, નળ જ્યાં નજીક જાણે;	
ખોળે ખાસ કુના નજીકના, ને ટાંકાં તે ટાણે.	૩
ભયોં નીર ટાંકાં પણ ત્યારે, માલિક ખાલી ભાળે.	
ભયોં નીર ખેડાં પણ ત્યારે, કમ સતાડી રાળે.	૪
જળરજસ્તિથી તે લેવાં તે, લેતાં લાગે વાર,	
ખળા ખુંદ એગ કરતાં ખેસે, કમ ધર કમ જામર. ^૧	૫
વડા મૂર્ખ જે વીતી વિસરે, કે વીત્યાથી જાણે;	
ડાઘા તો પરતુ દેખીને, અતુભવમાં તે આણે.	૬
વાંચી સાંભળિ વજન કરી લે, દિલે વિચારી ડાઘા;	
પાપાનાં ન મળે ઠેકાણાં, લા નકશા ચિતરાયા.	૭
રાવ બહાદુર તો નિત જોતા, જે પીડા પુરજનની,	
તે નજરે હચૂસેટ નિરખી, પુરમાં જળ પ્રાશનની.	૮
પૃથ્થકરણ ઠરિ પુરે પ્રાગલું, પાણી સ્વછ ^૨ પુરજનમાં.	

૧. રતનપોળ આખી એવીજ ગરબડમાં પાણીની તંબીને લીધેજ ખળા મળે હતી ને આજ પણ આગળ ત્યાં જોવી હવેલીયો હતી તેવી માલોફાથી ચઈ રાકી નથી કેમકે હીવસાહીવસ લક્ષ્મીની જાળતમાં હવમ ન હોવાને લીધે આપણે દેરા વધારે ઘાસલીમાં આવતો જાયછે ૨. સ્વચ્છ

વોટર વર્કસ છુલેટે ધારું, નહું સ્થાપવા મનમાં.	૯
હૃદય વાત એ રૂચી રાવને, શકે કરી પણ શુંય;	
બને કામ સહ બનવા કાળે, જે હોય બનવાનુંય.	૧૦
પણ પ્રકરણ એ થયું ચાલતું, શહેર સુધારા ખાતે;	
વિગતે તે આગળ હું વર્ણિય, અથે આગળ જાતે.	૧૧
પિતા શોચમાં રાવ પડ્યા તે, શોચ કહીએ કેવો;	
જેવો ખ્યાર પિતાનો જોયો, અવર્ણિય રહું એવો.	૧૨

॥ દુહા. ॥

રાવ પિતાકો પ્યાર અરુ । શોચ રાવકા સોઈ' ॥
કિનકો હોગા પિતુ સ્મરન । કિનકો સ્નેહ રુ દોઈ' ॥૧॥

રાવશોચ-પિતૃક્રિયા-અનાશ્રમની સ્થાપના.

આપાદ્ય ત્રિતાલી.

વડ પ્રમાણે જણિયે ટેટા, બાપ પ્રમાણે જણિયે બેટા;	
જેવા બક્ષીજી તે હતા જાતે, એવા રાવ બહાદુર બાધિ વાતે.	૧
ક્રિયા શાસ્ત્ર વિધે સહ કૃપી, કિર્તિ નાત ને જાતમાં લીધી,	
પણ મનમાહિ એમ વિચારે, આતો કીધું પોતાના બહેવારે.	૨
જમવાં કે જમાડવાં જે છે, લાજનાં સહ ઢોકળાં તે છે;	
જેવી ગાળ દેવી તેવી ખાવી, ખાવી લાત તે જેની લગાવી.	૩
લખી હુંડી થાંપણ ગણિ લેવી, એતો પાછી બહેવારે છે દેવી;	
કેણે એમાં વધારે શું કીધું, મુદતળધી એ બ્યાબુકું દીધું.	૪
તેમાં કેને સમે નહોય ખાવા, સામા લાચાર તેને બનાવા;	
ફરજિયાત તેને પડે દેવું, કરવું ધર તેનાં વેચાવા જેવું.	૫
મૂળ મોડવાં અન્યા ^૧ નાં ધરથી, ^૨ પૈમા ખરચી પોતાની પદરથી,	

એવો ધધો-તેપણ કિક-કરવો, દેશ કાળ સમય અનુસરવો. ૬
 વચન ડાલાનાં તે માન્ય કીધાં, સૌને શક્તિ મુજબ માન દીધાં;
 કર કામ હવે ખીજું ધરવું, પ્રેમ પિતાનો એવુંજ કરવું. ૭
 એ તો પ્રેમ તે પ્રેમજ પ્રેમ, અંત્ય લાગિ એ વિસરશેજ કેમ;
 પિતા તે હતા એ તો પિતાજ, અવનીમાં એવા ક્યાંક આજ. ૮
 માટે એતું તે એવુંજ કરવું, નામ વિણ તેતું કામ આદરવું;
 એતું નામ તો ધર્યર કરશે, એનાં પુણ્યથી પૂર્વજો તરશે. ૯
 તેનાં પુણ્યથી કીર્તિ કમાશું, તેનાં પુણ્યથી લાભ જમાશું,^૧
 સતી માતા છે આપણિ સાજ, તેવો સાજ છે ત્રિલુવનરાય. ૧૦

સાખી.

-હૃદય વિચારે એ રિતે, રૂડા રણછોડલાલ;
 શુભ ઇસ્વી શીતેરની, એવે આવી સાલ રે. ૧

રાગ ધનાશ્રીની રૂશી.

(આગળ પ્રમાણે.)

રાવના મિત્ર તે રાવજ જેવા, સાવજ જેવા શરાણ;
 નીતિ દયા ધર્મના પ્રતિપાળક, પરમારયના પૂરાણ. ૧
 કેમ નકાર કરે કદિ જીભયિ, સર્વને જશ શિર સાટેજ;
 મહં મરેછે નામને માટે, નામહં જરને માટેજ. ૨
 ઇસ્વી અઢારસો પચાશ ફેરી, શુભ જે ગણ તે સાલજ;
 રથાપી રાવ મગનભાઈ શેઠે, કોડથી કન્યાશાળજ ૩
 મિત્ર તે રાવ બહાદુરના અને, રાવનિ તેમાં સલાહજ;
 બપડતાં એ કામ ઉપાડ્યું, વિશ્વે ચંદ્ર વાહવાહજ. ૪
 અવલ^૨ કરી જ્યારે કંપનિ બીલી, ખુશ્કું કર્યું કારખાતુંજ;

શતાંશ કે એવો ધર્માદો સ્થાપ્યો, મિત્રોનું મન જેમ માન્યુંછ. ૫
 કાંક રકમ દલાલી પર નાખી, કારજ ધર્મોયે કરવાછ; ૬
 નીચમજાંધાં લાઇ એ નાણાં, જીદાં જમે કરી ધરવાછ. ૭
 વીત્યાં વરસ દસ વાતનિ વાતમાં, બલી રકમ ચમ્મ લેળાછ;
 પરમારયની પાંતી ચકી ચમ્મ, કમાઇ પણ અલ્લખેલીછ. ૮
 રાવના મિત્ર તે રાવ બોળાનાય, સુત જતાં સુત નામેછ;
 આજ^૧ વરસ લાઇએરી^૨ ઉવાડી, સાર્વજનિકને કામેછ. ૯
 આ તેમ રાવનિ આજેવાનીયી, સૌએ ધાર્યું એવુંછ;
 કામ કોઇ મ્હાભારત કરવું, જગતને જોવા જેવુંછ. ૧૦
 જાપ કદાપી જડ નહિ જોની, સજ્જડ કંપનિ સાથેછ;
 કારખાનાને લગતું તે કરવું, હેને કરી નિજ હાથેછ. ૧૧
 આંધળાં પાંગળાં નિર્ધન નજળાં, અશક્ત નિરુધારછ;
 અન્ન વસ્ત્રાદિનિ રહે નહિ ઉન્નપ, એવાંનો યાય આધારછ. ૧૨
 એમ વિચારી કામ ઉપાડ્યું, નામ અનાશ્રમ એવુંછ;
 તારિખ બારમિ અઝોગરે કીધું, ખાત સભા ભરિ તેવુંછ. ૧૩

કોહરો.^૩

“ જગત વિશે જન જાતિનો, જાણી ધર્મ જરૂર;
 દુખ છેદો દુનિયાં તણાં, ઉદારતા ધરિ બિર. ”

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ઉદારતા અંતર માંદિ આણો, દુખી જગોનાં સહુ દુઃખ જાણો;
 અરે દયાળુ દિલમાં ચમ્મને, લો આસરો લોક નિરાશ્રયીને. ૧

૧. સન ૧૮૭૦ માં ૨. આપારાવ લાઇએરી અમદાવાદમાં રાયપ-
 રમાં સ્થાપી. ૩. એ સભામાં મારા મરહુમ પિતાશ્રીએ કહેલી કવિતા
 તે આ ઠેકાણે લખાઇ કરી છે.

પીડા ધણી પામર લોક પામે, ઠરે કહો તે જમ કોણ કામે;
 રડે બિચારા દુખમાં રહીને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૨
 સૌ માણસો એક કુટુંબિ હોએ, તે વાતનું તત્વ તણ ન દેએ;
 લખાણ આ લક્ષ વિષે લખને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૩
 અરે વિચારી હર માલિ આવું, પડે કદી પેટ ભરા ન થાવું;
 જનો તણાં દુઃખ જુઓ જમને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૪
 સુખેથી સંપાદન જે કરોરે, વિચારિ તેમાં થકિ વાવરોરે;
 શર્તાશનું દાન સદા દધને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૫

શાદૂલ વિકીકિત છંદ.

માળા એક બિખારણી બટકતી, આંખે અપંગાં અરે;
 પાસે બાળક છેક બે વરસનું, કદપાંત ભૂખ્યું કરે;
 દેખી દીલ દયાળુનાં દહનતા, ખામે જહુ પેરથી;
 આપે શેર અનાજ એક દિન તો, શું થાય તે શેરથી. ૧

દોહરા.

એવાં દુખિયાં અતિ ધણાં, રખડે થઇ હેરાન;
 જમવા તેને જોઇયે, સ્થિર રહેવા સંસ્થાન. ૧
 સ્થાન નિરાશ્રિત શરણે, આજ થયું આ કામ;
 જે સુજનો એ નિર્મિયું, ધન્ય તેનાં ધન ધામ. ૨

શાદૂલ વિકીકિત છંદ.

છોટાલાલ તણા તનુજ સુગુણી, શ્રીમંત સાહેદરા;
 આગેવાન થઇ નિરાશ્રિત તણી, સારી કરી ચર્મરા;
 પીડાતા જન આપ પાપ ઝલુથી, ટાળીજ તેની બચા;
 છાનેછે રણછોડ નાગ શુભ તે, સાર્થી કયું સર્વયા. ૧

દોહરા.

- બારોડેલ^૧ બિગ્જિયા, સભાપતી સરદાર;
જરૂર જાણો જેહના, ઉમદા અધિક વિચાર. ૧
- મુજ કવિતા સંબંધ વિષે, મળશે કામો કામ;
બારોડેલનિ વારનાં, ઉમદાં આવાં કામ. ૨
- આ કારજનો અતિ ભયો, પ્રભૂ કરે પરિણામ;
આશિષ આપે એટલી, દિલથી દલપતરામ." ૩

રાવ ભગિની સ્વર્ગ ગમન-રાવ પૌત્રોપવિત.

ચોપાયા વૃત.

- એજ વરસ જમનાંબાધ બેને, ક્યાં સ્વર્ગમાં વાસ;
સવત ઓગણિસો છવિશના, વદિ દ્વાદશ નભ^૨ માસ. ૧
- બાળપણમાં વૈધવ્ય પામ્યાં, બાધવ માટે રડતાં;
તેણે પ્રપૌત્ર બાંધવ કેસ, દીકા કુર્ષ કુર્ષ કરતાં. ૨
- ક્યાં કાશી ક્યાં ગોરિ અને, ક્યાં ધાટું વન ગિરનારી;
મહા વિકટ વનની ક્યાં વાટો, ક્યાં નિશિ ઘોર અધારી. ૩
- બૂખ્યાં તરસ્યાં વર્નમાં બંધતાં, ક્યાં આશ્રમ જઈ અડિયાં;
ભાઈ માટ કરિ જો ભગિનીને, ડબ્બ ડબ્બ આંસુ પડિયાં. ૪
- પૂત્રી પરની પ્રીતિ તેતો, પૂરણ માત પિતાની;
એકે પણ નવ રહી અબળખા,^૩ અદ્ય અપૂર્ણ દેવાની. ૫
- ભાઈ મળ્યા બોળમ મળ્યાં, પેખ્યા તેના પરિચાર;
ભરિ પુરિ મુકી ભાવ સહુનો, ગ્યાં સ્વર્ગ મોઝાર. ૬
- માણ્યેટ કહું માંડવિના,^૪ શાણા શંકરલાલ;
તે જેના પતિ તણા પુત્રના. લાયક કહિયે લાલ. ૭

૧. એ. એ. બારોડેલ અમદાવાદના એ વખતના કલેક્ટર. ૨. બાદરો.
૩. હોરા ૪. કમ્પ ૫. હાલ પેનશન લઈ ઘેર ગયા

- જેવા ધરનાં પુત્રી સામે, સંબંધ તેવા ધરથી,
બામ્બશાળિ જન્મ બેન સુગદ્રા ધારી હ્યો એમ ધરથી. ૮
- રહું હવે તો રાવકુટંબજ, સુખ પરિવારનિ સાથે;
સંપ, સુશુદ્ધિ, સુજશ, સુલક્ષ્મીની વૃદ્ધી સંધાયે. ૯
- સદાચારિ ને શિળ સતોષી, લોભી પર આશીષે;
જગત વિશે કુટુંબો એવાં, કયો ભલે જગદીશે. ૧૦
- એજ કહ્યું કારીગરિ એની, ને શોભા સુદીની;
બાકી તો જીવ કઈકે પગા છે, નથી વાત ગણતીની. ૧૧
- જીવન તે સાર્યકે કરિ જાણ્યાં, તુચ્છ સ્વર્ગ મન તેને;
૧. સંમો પ્રભુ આબાદ અચળ કરિ, એ દૃઢ આશિશ એને. ૧૨

ત્રિતાળી ચોપાદ.

- આવી સાક્ષ પાછી એમ કરતાં, ધરિય એકોતેરનિ સૌ ઉચરતા;
ભગિનિ તરફનો પણ જેહ બાવ, દીકો પ્રતિ દિન તેનો દ્રઢાવ. ૧
- ભૂલે લેશ ન રણછોડભાષ, કે કો કુટંબ કળજની માંધ;
સહકુટંબ કાશી સિધાવ્યા, કોડે કાશીજી કરિ ઘેર આવ્યા. ૨
- સાક્ષ ધરવી બોનેરની આપી, બલી પ્રભુએ તે મુંડી ભગવી;
માધ શુદ્ધ દશમ ખૂબ ગાપી, ચિનુભાષને ઉપવિત^૧ આપી. ૩
- પિતા બક્ષીજીએ જેમ પ્રીત્યે, દીધું પૌત્રને હતું રૂડિ રીતે;
એમ રાવે આ પૌત્રનું કીધું, ખૂબ ખાંતથી ઉપવીત દીધું. ૪
- લીધા લાભમાએ જેવો દ્વાવો, એવો માતા નેહીજાને આવ્યો;
મોટાં કુળવધુ મેં પાસે ફરતાં, કોણ બામ્બશાળી કહ્યું-એ કરતાં. ૫
- ખરા મિત્ર જે રાવના ખાસ, બહેચરભાઈ અંબાવિદસ;
થયા રાવ ખડાદુર રૂડી રીતે, તારિખ છવિમમી એપ્રીલની તે. ૬

૧. ઉપવિત નાન્યતર છે પણ કેટલાક નારી જાતિમાં પણ તેને બોલેછે.

રાવ પર જેવો ખ્યાર પિતાનો, પ્રીન્સ^૧ પર એવો મ્હારાણિખાનો;
 કેવળ આજની તે થયો કાપ, મહા રોગે વિકટોરિયા માય. ૭
 દ્રષ્ટિ ઝકટરો થાક્યા દોડાવી, સર્વે બેઠા તે શીશ ધુણાવી;
 માતાએ પછિ મનમાં વિચાર્યું, હવે કરવું રહ્યું મારું ધાર્યું. ૮
 રાજ્યભક્ત પ્રજા સહુ મારી, નથી એવી બીજી કો યનારી;
 મારા દુખથી તે દિલગિર થારો, કરશે પ્રાર્થના તે પ્રભુ પાસે. ૯
 એની યદ્દિશ હું પૂરી આભારી, સર્વેશ્વર પણ લેશે સ્ત્રિધારી;
 જાહેર નામે કીધું જન્મ ખ્યાત, વાહ ! વાહ ! વિકટોરિયા માત. ૧૦
 ઉત્કટવંત પ્રજાએ તે કીધું, લક્ષમાં પતિ ત્રિલોકને લીધું;
 શાણો પ્રિન્સ જે વેડસનો સજો, આજસ મરડી અને થયો જિભો. ૧૧
 લોક આશીષે શુ નહિ થાય, જેના શાપે સમુદ્ર સુકાય;
 મલી આશિશ ફલિભૂત બાળી, દુનિયામાં તે પ્રગટી દિવાળી. ૧૨

સાખી.

પ્રિન્સ હઠી બેઠો થયો, મેપર^૨ ગયો મહાન;
 એણે જાણે આપિયું, નિજ આયુષ્ય દાન રે. ૧
 રહેર મુધારો-પ્રિન્સ આફ્ર વેલ્સનો હિંદપ્રવાસ-રાવપતિ
 માતૃશ્રી જેઠીખાનો સ્વર્ગવાસ-ચીનુલાઇનાં લખ.

રાગ ધન્યાશ્રીની દેશી.

(આગળ પ્રમાણે.)

સેક્ટરી થયા સોસાઇટીના, રાવ મુગોપાળસવજ;
 દીપક જે દેશમુખના કુળના, બલો ધરી ઉર ભાવજ. ૧

૧. જે દાલનો આપણે માથાજી સેનસાહ એડવર્ડ છે તે ૨. લોક
 મેયર વાઇસરોયને સિલોનમાં રોચ્ચલ્લી નામના કેદીએ તા ૮ મી ફે-
 બ્રુઆરીએ જન્મી કરી માર્યો.

- મ્હાલક્ષ્મી શીમેન ટ્રેનીંગ મેનેજર, સવોતેરમા સ્થાપીછ
 તાવગદાદુર ખેલેચઘસે, અધિક ઉત્તેજન આપીછ ૨
- શ્રાવણ શુદ્ધ દશમ શનિ વાસત, તારિખ બારિ^૨ અમદ્યછ,
 પુત્રિ મ્હાલક્ષ્મી લીનાવતિ પેઠે, મોહાવિયુ નામ રપદ્યછ ૩
- સાના મિત્ર તે નવ બોળાનાય, સાસબાઈના સુતછ,
 બન્યા ધ્યોતરે રાવ બદાદુર, પ્રમટ્ટિયા કુળમા સપુતછ ૪
- પાટરિ પ્રિન્સ ઔદ્ વેદસ^૨ પધાર્યો, હેતે જ્ઞેનાને દિદ્યછ,
 નેત્ર ક્યો દિદવાસિના નિરખી, જેમ ગરિ અત્તિદ^૨છ ૫
- ઈરની અદારસો છોતેર સવત, ઓમણિસોને બનીસછ,
 સાયક દિન ચીનુભાષના લમનો, મ્હા વદ આડમ કહીસછ ૬
- ગનબદાદુર ખુસાલતગછ, બાધન તેના સૂરિસમછ,
 દેવનક્ષત્રી શુભ તેના દુહોતા, રૂપ-ગુણ કેઈ ધામછ ૭
- જેમ રતી રતિ નાથની જોડી, એમ બની જોડ એવીછ,
 પિતા માધુભાઈ માતુ રેનામા, દેન સાથે જેમ દેવીછ ૮
- પ્રપિતા રાન ને પ્રમાતા જોડીયા, આનંદસાગર ઉનટયોછ
 પિતા બક્ષીછ ને લાભ મા પેઠે, પૂર્ણ પુણ્યોદય પ્રમટયોછ ૯
- કંપનિનું પણ કામ વધુ ને, હમે ચોપન ક્યો^૨ રોગછ,
 પ્રણુ આપે કહો એમ કમાની, મેનેજર એ પેરછ ૧૦
- આઠ આના બ્યાજ આપતા પણ, થઈ જમણી પુછ કંપનીનીછ,
 એમ આઠ મો છોતેરની આવી, ઉત્તમ માન ઇરનીનીછ ૧૧
- ગીવીડટ શરૂ કર્યો દેના, ને થઈ કંપનિ ન્યાનછ,
 શેરના દોહરો ન્યા ૧ થયા સફ, ને રાન ગણોડનાતછ ૧૨

૧ બાવીસમી ૨ હાલનો આપતો માયાજી સેનસાહ નામદાર
 એડવર્ડ થી સેવન્ય ૩ કમળ ૪ ઇ સ ૧૮૭૫ મા કંપનીના વટાવમા
 થી દરેક શેરદોહરને વચર પેસા લીધે ૧૦૦૦ દબર રૂપિયાનો એક શેર
 બીજે આપ્યો એટલે કંપનીના કુલ ૬૫૪ શેર થયા

હામ હામ ને દાગ ને કહિયે, તણે મળ્યાં આવી ત્યાંયછ;
 ન્યુનતા તો કોઇ વાતે રહી નહિ, કંચન સરખી કાયછ. ૧૩
 ધન્યત આખર પ્રતિ દિન અદ્દી, વૈભવની શી વાતછ;
 આનંદભુવન કયાંયી રાવ સદન તુલ્ય, આનંદ એવો દિન રાતછ. ૧૪
 દેવ બિચારા દેખે દિવાળી, વર્ષે વિશે એક વારછ;
 દિન પ્રતિ દીઠી સહને દિવાળી, રાવ તણે દરબારછ. ૧૫

સોરઠો.

ઉરે ધરી અનુરાગ, એ કહિયો ઉત્તરાર્ધનો;
 આખ્યો પહેલો ભાગ, રૂડો રાવ ચરિત્રનો. ૧

ભાગ ૨ જો.

કુંભણા છંદ.

“તત્તુ કાયા તણો તાણો સંસાર છે, સાંધિયે સાત ત્યાં તેર વૂટે;
 શરિર આરોગ્ય તો યોગ્ય સ્ત્રી હોય નહિ, યોગ્ય સ્ત્રી હોય ખોરાક ખૂટે;
 હોય ખોરાક તો ન્હોય સંતાન ઉર, હોય સંતાન રિપુ સાજ વૂટે;
 કામ ને શત્રુ નહિ હોય દલપત કહે, સગિય સંબંધિતું શરિર છૂટે.” ૧

ચોખાયા વૃત્ત.

ઝોમ પુત્ર પૌત્રાદિક પાખ્યા, રૂડી રીતે રાવ;
 જર જશનો પણ ખાસો જગમાં, જનમી કયો જમાવ. ૧
 જોપન વર્ષે થયાં રાવને, ચોત્રિશ માધૂભાધ;
 ચિનૂભાષ પણ બાર વર્ષના, સહને તે મુખદાષ. ૨
 યદ્ય તથાસો શાળો વળિ દાખલ, કામ વધ્યું કંપનિતું;
 રાવ તણી દ્રષ્ટી રહિ ઝીણી, કામ રહ્યું વળિ ઝીણું. ૩
 માધૂષી જેઠીયા તે પણ, થયાં વર્ષે ચોપનનાં;

સાચની સાચ બનિ બેઠાં, જેવાં સાચ નિજનાં.	૪
જામ્યે રંગ બસુબર જોતાં, આની શોભેશોભો ^૧ ;	
વીર આનિ તો હવે જામવે, છતની ઉડવી છોજો.	૫
વિધન વિવામાં, ભંગ રંગમાં, સોઠ હર્ષમાં હોય;	
જરામાં અપજરા, જરામાં અહપદ, સાચે લાગ્યાં સોય.	૬
સંવત ઓગણિસો બિગિના, શુદ્ધિ દશમી નભ ^૨ માસ;	
માતૃશ્રી જેઠીબાએ ત્યાં, ક્યો સ્વર્ગમાં વાસ.	૭
અર્ધાંગે સોઠે ઉમિયાજી, જોતાં શિવને જેવાં;	
આ પણ રાવ તણે અર્ધાંગે, હતાં શોભતાં એવાં.	૮
ગુણી પિતાનાં ગુણી પુત્રિ ને, રૂઝ મળ્યા ગુણિ રાવ;	
છેવટ લગિ એવો ને એવો, બીતર બાળ્યો ભાવ.	૯
આધુમાધ ન આને જૂઠે, પ્રપૌત્ર પણ ન વિસારે;	
રાવનિ તો સંસાર ઉપરથી, પ્રીતિજ ઉતરી ત્યારે.	૧૦
સાધારણ લેખન વાંચન તો, હતાં જણતાં પોતે;	
નીતિમાન ને નિર્મેળ મનનાં, જડે ન એવાં જોતે ^૩ .	૧૧
પુણ્ય પૂર્વનાં જગરાં જેનાં, એ પુણ્યે અહિં આબ્યાં;	
પતી પુત્ર પૌત્રાદી મૂકી, સ્નેહ ભર્યાં સીધાબ્યાં.	૧૨

રાવશોચ, હિંમત, વિચાર, રણછોડલાલ ઠીરપેન્સરી અને
નવી સ્વતંત્ર મીલની સ્થાપના.

ત્રિતાળી આપાધ-રામેશ્વરની યાત્રા.

એથી ઉર રહે રાવ ઉદાસ, સંસારચિ મન પામ્યું સન્યાસ;
વૃત્તિ ત્યાંથી રાવે લીધી વાળી, ગતિ ભૂત બવિધ્યની માળી. ૧
જાણ્યું વર્ષ વીતી ગયાં જંગ, અહ્ય જ્યાં એથી રહ્યાં એમ;

જળ પ્રવાહ પડે વહી જાય, વાતો રહેશે તે વિશ્વે વચારો ૨
 જોળામાં જેના ખેલતા ખાને, હતા રખતા જે હાથમાં તે;
 ગયા માત પિતા ગુણુનતા, ગયા જેન બહુ હેતવતા ૩
 હતા પત્નિ પોતાની જે હેડી, બહુ પ્યાર ને મમતાની બેડી,
 ભવ દરિયામાં તે ગઈ પૂતી, ખરેખરિ તો એ કાગળી ખૂતી. ૪
 વેરી થઈ માટે એ સામુ વદનુ, ચાહી હૃદયે હોમત રાખી ચદનુ,
 કાળ કાયાને છો બને ખાપ, પણ નામ અમર રહિ જાય. ૫
 કર એવું જે પહેલે ન કાગ, માફ નામ તો રણુછોડવાય
 કહી એમ મુઠે કર નાખ્યો, રગ રાવે જુઓ કેવો રાખ્યો ૬
 વળતે વર્ષે આની બીજી સાન, કરી નિજ નામે ઇસપિતાન,^૨
 દામ^૩ વીશ હજાર લા દીધા, ખાત એ એ બારોડેલે કીધા ૭
 અમદાવાદ કનેક્ટર આપ, આગળ ન્યા થઈ ગયો એનો બાપ
 ઉમડુ સોહે મકાન એ આજે, દેખો પાચ કુવા દરવાજે ૮
 રૂડી છનિંગ મૅન્યુફેક્ચરીંગ, દેખી દુનિયા મહુ થાય દિગ,
 કીધું બીજું એ વળિ કારખાનું, સારંગપુર બહાર મોટું મળાનું ૯
 જોતા ત્રાકો ખેતાણિ હજાર, શાળો પોણાનનમો હારોહાર,
 શુભ સ્વતંત્ર રાવે એ સ્થાપ્યું, માધુભાઈને એ સોપી આપ્યું ૧૦
 પિતા પાસે જે તાલિમ પામ્યા, આપી દેખાડી તેમણે આમાં,
 પોતે ઇંગ્રેજના પણ અભ્યાસી, પિતા તૂલ્યે રહિ કીર્તિ પ્રકાશી ૧૧
 પિતૃભક્તિ વિશે વડો પ્રેમ, જોયો પોતે પિતાનો છે જેમ,
 ધન્ય પુત્ર અને પિતા ધન્ય, રાવ પુણ્યે તે રાત સદન^૪ ૧૨

દોહરા.

નિશાળ તુગળસમ બી, પિતા બણ્યા ન્યા પહેલ,
 રાફગા માધુભાઈ લા, બણતર બહુ બલેવ ૧

૧ જહાણ ૨ રણુછોડવાલ ડિરેપેન્સરી ૩ રૂપિયા ૪ સદન-ધર

સાક્ષભાઈ રૂપરામની, નેટે જઈ નિશાળ;	
ગુજરાતી પૂરું કયું, મન દઈ માધવલાલ.	૨
અંગ્રેજી પછિ આદ્યું, જઈ અંગ્રેજિ નિશાળ;	
પ્રાણવલ્લભના પુત્ર શુભ, બહુ ગુરુ ભોગીલાલ.	૩
તે બદલાતાં ત્યાં થયા, ગુરુ દી. બી. કર્ટસિ;	
મન દઈ માધુભાઈએ, પૂર્ણ કયું ઈંગ્લીસ.	૪
જઈ થયા કોસેજમાં, દઈ પરીક્ષા પાસ;	
ગુલાબ કેશ પુષ્પમાં, જોવી ન્હોત સુવાસ.	૫

સાખી.

ધરવી શીનોનેરની, બહુકે સ્તલ થઈ ખ્યાત;	
ત્રિપું ટેસરેદિંદ પદ, જે વિક્ટોરિયા માત.	૧

૨૧મી ધન્યાશ્રીની દેશી.

(આગળ પ્રભાણે.)

ધરવી અદાર અડોતેર કેરી, શુભ આવી બ્યાં સાલજી;	
સ્વેતરામેશ્વર યાગા સિધાબ્યા રાવશી રણછોડલાલજી.	૧
પુત્રાદિ પરિવાર સંઘમાં શોભતો અંગમાં અધિક ભ્રમંભજી;	
આગળ જેમ બનારસ ^૧ ગયા આપ સ્વતાતિ લઈ કઈ સંગજી. ૨	
રિઝર્વ ^૨ રેલવે ડબ્બા બે રાખ્યા, કહેવાય જે થઈ ^૩ કલાસજી ^૪ ;	
ટાકે જાણે કાચ ગંગાજી કરવા, સિતિશ ^૫ સ્વારી ચાલી ખાસજી. ૩	
ગયાજિ જઈને ગયા શ્રાદ્ધ કીધું, ઉરમાં થઈ આણીજી;	
પવેણિ એકાદિ કીધી પ્રયાગમાં, જીવનું સાચુંક જાણીજી. ૪	
શ્રીપુર ^૬ શહેર ને સાબર માતા, રાવનો બ્યાં વિશ્રામજી;	
ઉત્તમ ઝડપી દધીચીનો આશ્રમ, ધીંગુ તિરથનું ધામજી. ૫	

વસિ વટપુર^૧ ગવે વિશ્વામિત્રીગાં, સ્નાન કીધા બહુ વારછ,
 આશ્રમ જ્યાં વિશ્વામિત્ર ઋષીનો, ભારે હતા તે દારછ ૧
 ત્યાં બળિ રાજ્યે યસ કયો ને, વાગન છલ્યો બળિ દારછ,
 ન્હાવેલા રાન ત્યાં નર્મદામા જઈ, ભાવે બ્રહ્મપુર^૨ મોઝારછ. ૭
 પાવાગઢ જઈ દર્શન પુજન, કીધા મહાકાળીનાછ,
 મહિસાગર બાકી નહિ મૂક્યો, તીર્થ કર્યા તાપીનાંછ. ૮
 મહાભાયાપુરિમા દેવિ મહેમાયા, માગર તીર્થ સમીપછ;
 ઓશરો આગણું રાવને મન ઓ, જે કહું મુગાધ દ્વિપછ. ૯
 સતત જ ઉદ્યોગ દેશગા સવળે, જોવાની જેને જિજ્ઞાસાછ,
 એક ધડી શકે સદિ એક સ્થળ ક્યમ, અનેક જ્યાં અભિયાપાછ ૧૦
 કનાઈ પ્રસંગે નોકરિને ક્યાઈ ઉદ્યોગ વૃદ્ધિ અગેછ,
 દેશાટલુ ક્યાઈ યાત્રા નિમિત્તે, રાવે કર્યા ખુળ રંગેછ ૧૧
 નાસિક પેખ્યા ત્ર્યંબક નિરખ્યા, ગોદાવરી સ્નાન કીધાછ,
 કાજ અનેક કર્યા પથ એકમા, અલબ્ય લાભો લીધાછ ૧૨

રાવ બહાદુરનો રામેશ્વર પ્રવાસ.

ચોપાયા વૃત્ત.

પશ્ચિમ ધાટો પૂરન ધાટો, પેખ્યા મધ્ય પ્રદેશ,
 મહિસુર ઘઈ દ્રીમીનાપક્ષી રાવ ગયા રમેશ ૧
 જલ્લા વિચમા કેઈ જલાલા, પૂર તણો નયિ પાર;
 કઈ સરિતા કઈ શૈલ્ય પડ્યા છે, હૈમ્ય પ્રદેશનિ દાર ૨
 તટ અનેક તીરથના ત્યા છે, અધિક એકથી એક,
 ત્રિગતે લખતાં ત્રય વધે ને, છેહ ન આવે છેક. ૩
 શાખા પ્રતિ શાખા જ્યમ તરને, અનેક રેવો^૩ એમ,

- તીરથ જાતાં તુલકુંડી લગિ, તમામ દેશ છે તેમ. ૪
 વારીધી^૧ ફરતો વીંટયો જ્યમ, શેષનાગ વિંટાયો;
 ફેણ ચડાવી દે કુંદાડ, પડ્યો નિદ્રા^૨ પથરાયો. ૫
 સમુદ્ર વાટે કોઈ સંચરે, કોઈ માંધથી આવે;
 વિચમાંથી થઈ કોઈ વીચરે, જુગતા^૩ માર્યા આવે. ૬
 ઉછળે ક્યાંઈ રણા અગ્નિ રથ,^૪ ક્યાંઈ ગાડિ ને ઘોડા;
 અમી નૌકા^૫ ક્યાંઈ અનૂપમ, ક્યાંઈ ન્હાણુ ને હોડા. ૭
 હુમર ચડતાં ક્યાંઈ ડોળિયો, વાહન વૈભવ ન્હાના;
 ક્યાંઈ પેટ ચીરી પર્વતમાં માર્ગે કર્યો મનમાન્યા. ૮
 સહકુટુંબ જોતા સીધાવ્યા, રાજ ચાતા રાવ;
 કઈ બંદર કઈ રહેર નિહાળ્યાં, બીતર આણી ભાવ ૯
 કૃષ્ણા નદિ ઝોળાંની કીધાં, ત્રીપડી ને જાલાજી;
 થઈ મદરાસ, મધૂરા, થઈ, શમેશ્વર કીધા રાજ. ૧૦
 કાંચિ પુરી પંદરપુર, કીધાં, વિનવ્યા વિકૃલનાય;
 પુરિ મહામાયામાં જઈ પેખ્યાં, જે મહામાયા માત. ૧૧
 કિષ્કંદાપુરિ, જનારદન પ્રણ, ને કન્યા કુમારી.
 તુલકુંડી ને તોતા જારી, તીરથ આઘ કુમારી. ૧૨

ચોપાદ.

નારાયણ છોટા ને મોટા, જગતે જેના મળે ન જોટા;
 તાત્રપરિણિ કે શું શિવ ગંગા, ચિત જ્યાં રાવ તણું મ્હા અંગા. ૧

૧. સમુદ્ર ૨. પૂર્વ પશ્ચિમને દક્ષિણ ૩. રોજતા. ૪. આગગાડીયો.

૫. રતીમરો.

રણછોડલાલ ડિસ્પેન્સરીની સ્થાપના તથા નામદાર લોર્ડ
રીપનનું વાઈસરોય પદ પર બિરાજવું તથા
રાવનો શહેરમાં શાહપુર નિવાસ.

ઔપાધિ ત્રિતાળી.

(રાગ આગળ પ્રમાણે)

માત્રા કરિ રાવ વતનમાં આવ્યા, બસા પુરજનને મન ભાવ્યા;
હતી રાવની જે જન્મ સાક્ષી, આવ્યો ઇશ્વરીનો સન તે આ કાળ. ૧
અગન્યાશી અઢારસો પર તે, વિક્રમ વર્ષ પાંચીશનું^૨ વર્તે;
સઠકું તે નીચે ઓમણિસોનું, મદા કદ મટયું માલુસોનું. ૨
ગયો દુષ્ટ ઓનીશો દુકાળ, શુભ તે પછી આવી આ સાલ;
બહુ ઔપમાલય જેઠ ભાવે, રહ્યું આદ્યું જે હતું રાવે. ૩
વડી સભા ભરી ત્યાં વિશાળ, કીધું પ્રવેશ મૂર્ત તે કાળ;
સમાપતી બારોડેલ શાણા, રણ છલા કલેક્ટર જાણ્યા. ૪
બસા ખીજ સભાસદ બરાણા, વિવિધ બાપણે વિમતે વંચાણાં;
ઉપજ્યો અંગ ઉમંગ અથાહ, વિશ્વે રાવની થઈ વાહવાહ. ૫
રોઠ રૂપયા વીસ હજાર, વળી રાવે આપ્યા તેજ વાર;
તેનો ચાલુ ખરચ ગાટ તેના, અડગ ખયા કીધા એમ એના. ૬
આવી ઇશ્વરી એંશીની જ્યાં સાલ, નવો હિંદમાં આવ્યો નૃપાળ;
વડો લોર્ડ રિપન વાઈસરોય, કરે જેની પ્રશંસા સૌ ક્રોય. ૭
રાવે તબિ નિજ પોળ દેશાઈ, માંડયું વસવા જે રહાપુરમાંઈ;
કીધું પોતે જ્યાં છે કારખાનું, રચી મકાન ત્યાં મનમાનું. ૮
વળી ફરતી રચી ફલવાડી, ઝુકી જેમાં રહી ખુબ ઝાડી;
ભયો બમકામાં બાળ્યો એ જાગ, જન્યો રહિ જાણે દેલાશ જાગ. ૯

વૈભવ બંગલામનો વિશેષ, સાલળી એવી ધર્યે સુરેશ;
દેવડીએ બેઠો દારપાળ, સદન બળે શા શેઠ સુગાળ. ૧૦
વાર લેવાર હર સંવિવારે, હતા આવતા પોતાને દારે;
વસતા બાકી તો રહાપુર વાસ, વસે જેમ કે એકાંત વાસ. ૧૧
વળી મનમાંહિ રૂપે વિચાર્યું, યશે રહેજે હશે જે યનાર્દ;
છેલ યાત્રાઓનો લેવો છેક, દેશાટણ એક લાભ અનેક. ૧૨

રાવની જગન્નાથજીની યાત્રા.

રાગ ધનાત્રીની દેશી.

(આગળ પ્રમાણ.)

હસ્તી અદારસેં જાપર આવી શુભ એક્યાશીની^૧ સાલજ;
જગન્નાથજી જાત્રા સિધાવ્યા, રાવ થી રણછોડલાલજ. ૧
રજપુતસ્થાનમાં પુષ્કર રાજ ને અર્ચુદાજ આબુમાંજ;
આરાસુરમાં અંબિકા દેવી, બહાં બળે સૌ ભૂમાંજ. ૨
ખીજાં વચમાં તિથે બદ્ધ છે, કેવી ગણુતી કરિયેજ;
શુભ કાશિ ને દેવપ્રયાગ છે, રૂદ્રપ્રયાગ ઉચરિયેજ. ૩
મંદાવન ને ગોકુળ મથુરાં, ઉત્તમ તિથે અયોદ્યાજ;
વેંજનાથ ને ચિત્રકોટ વળિ શૈલ્ય અને કદ્ધ સરીતાજ. ૪
ગંગાજિ ન્દાયા જમનાંજિ ન્દાયા, કીધાં સરસ્વતિ સ્નાનજ;
નર્મદા ન્દાયા કાવેરી ન્દાયા, કીધાં ગોદાવરિ પાનંજ. ૫
અજમેર જેવાં પુર અવલોક્ષ્યાં, અધીક એકથિ એકજ;
વિગતે લખતાં અંથ વધે એમ, આવે વચમાં અનેકજ. ૬

૧. આ સાલમાં વળી ચોરોનું એક બચ્ચું રૂ. ૫૦૦ નું દરેક ચોર-
દોહડરને રાવબહાદુરે જીતું આપ્યું જેમાં માત્ર રૂ. ૩૫ દરેક ચોરદોહડર
પાસેથી વરતી લીધા હતા.

ઉજ્જયનીમાં મહાકાળેશ્વર, ધાકા કમળા માર્દુલ;
 સરજી તટ પટ પાવનકારી, દિસે ભૂમી દેવતાઇ.
 દિલ્હી આગરા પટણા કે મોગિર, સ્થેર મુશિદબાદલ;
 નેવા યદ્દ જિજ્ઞાસા તે નેષ્ટ આબ્યા અમદાવાદ.
 ગણનાર તેહ ગણિ ગણિ યાકે, લખી યાકે લખનાર;
 તીરથ કરતાં તવ ન યાચ્યા, પ્રેમે ઉતયા પાર.
 રાવને તો સહુ નહય રહ્યાં રમિ ભીતર એવો ભાવ;
 સુપુત્ર છોટાલાલજી કેરા, દયા તણો દરિયાવલ.
 ઝાણુ છુટવા રણુછોડલ મંઆ, કમર કથી એ કામેલ;
 સહ કુટુંબ વણિ ઘેર સિધાબ્યા, પરિજન નયમ સુખ પામે.
 ધન્ય જનીતા કૃપ જનમિયા, ધન્ય પિતાના પુત્ર;
 જન્મ ધરી જેણે આ જમ મધ્યે, શોભાવિમાં ધરસુત.

રાવલું અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીમાં ચેરમેન નીમાલું

તથા કલકત્તા પ્રદર્શનમાં ગમન અને કોલ

આચરન કૃપનીની સ્થાપના.

ચોપાયા વૃત્ત.

ઇસ્વીસન બ્યાશીની વીતી, યદ્દ બ્યાશીની સાલ;
 ચેરમેન કાયમ નીમાયા, તવ મ્યુનિસીપાલ.
 ડ્યુક એવ કોનાટ^૧ પધાર્યા, હિંદ વિશે ધરિ હર્ષ;
 દિશા દેશની જાણે આવી, અતી ધણી ઉત્કર્ષ.
 અઢારસો ચોરાશી કેરી, ઇસ્વીસનની સાલ;
 પુરુષચરણ ગાયત્રી કેરૂં કીધું રણુછોડલાલ.
 કલકત્તા પ્રદર્શન ખૂલ્યું, જ્યાં મોટાં મહાકાળી;

૧. મહારાજી વિદ્યારિયાનો સૌથી ન્હાનો પુત્ર.

- રોવ સિધાબ્યા ત્યાં રાજ થઇ બલી મળી તક બાળી. ૪
 મોટા મોટા સાહેબોના મળી સમાગમ કીધા;
 લાભ કાળિનાં દર્શન સાથે પ્રદરશનના લીધા. ૫
 ઉદયમાં પણ હઠ્યા ન પાછા ઉદય રાખ્યો જરી;
 ઉદય નવીન કરવા ઊભો નવિ કંપનિ નિરધારી. ૬
 રાણા સાહિબ કુલ જેમ્સનો પોતા પર જડુ પ્યાર,
 પોતે જ્યારે હતા તેમના પાસે દરરોજ. ૭
 વાતચીતમાં પંચમ્હાલની સાહિબ કરતા વાત;
 ખનિજ પદારથ નિકળે ખાસા જો કોઇ નાખે હાથ. ૮
 હામ દામ ને હામ ત્રણની તેમાં ઘણી જરૂર;
 બે તો તેમાં આજ પામિયા પૂરું રાવખ્હાદુર. ૯
 હામ રહ્યું સરકાર વસું તે જમીન ત્યાંની જાણો;
 તે જો દે પરવાનગિ ત્યાંથી ખૂબ નીકળે ખાણો. ૧૦
 સાહિબશ્રીતું જે કહેતું તે રાવ -હદયમાં રૂચું;
 આજ રાવને સમય આવતાં તે કરવાતું સૂચું. ૧૧
 કરિ શુજરાત કોલ^૧ આમરન^૨ કંપનિ એવું નામ;
 વપે એકસઠ વરસે કેતું જુઓ ઉપાડ્યું કામ. ૧૨

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

(રાગ આગળ પ્રમાણે.)

- મહાભારથ કામ ઉપાડ્યું, તનમનથી તે કરવાને માંડ્યું;
 સારાભાઇ મગનભાઇ સારા, મનસુખભાઇ-મયુભાઇવાળા. ૧
 નરોત્તમદાસ શુલાભચંદ, ચોથા રાવખ્હાદુર પોતે દહ;
 જમનાદાસના ત્રીકમલાલ, છૂંદા શેઠ પેસ્તમજીના બાળ. ૨
 આનખખાદુર નવરોજીજી હાલે, શુભ છ એ દિરેશર મુરડાલે,

- શેઠ જહાંગીરજી પણ સંધાયે, ટ્રેઝરર સેક્રેટરિયો સાથે. ૩
- રાવખ્તાદુર બહેચરભાઈ, પદ પામ્યા જે રી. એસ. આઈ;
અંબાવીદાસજીની ઓલાદ, જેના મુત શેઠ રાંજુપ્રસાદ. ૪
- રાવખ્તાદુર બોળાનાથભાઈ, શેરહોલ્ડર ખીલ બહુ માંધ;
સાહિબ ટી. ડબ્લ્યુ. લુડ શાણુ, નર નેકનામી કંઠ નોધાણુ. ૫
- રૂઢી રીતે રજીસ્ટર્ડ કરાવી, જેવા જેવી કંપનિ તે જમાવી;
જેવા બિઝા જેસવર બેધ, ક્ષિતિ પેટની કરવાને શોધ. ૬
- પંચમ્હાલ કલેક્ટર નામ, જે. કે. સ્પેન્સ હતા તેહ કામ;
અર્જ તેને કંપનિયે ઉચારી, વિગત સહિત લખ્યું વિસતારી. ૭
- હેતુ કંપનિનો હતો જેહ, વિગત સહિત લખી વાળ્યો તેહ;
સરતો આગી પંજી અનુસરતી, લાગી જે સર્વને લાભ કરતી. ૮
- મળે ખનિજની જ્યાં થકિ ખાણુ, પચિસ મૈલ તે ફરતું પ્રમાણુ;
તેમાં સ્વતંત્ર હક કંપનીનો, પુરાં વર્ષ પચીસ લગીનો. ૯
- દેવા બાહું વળી દરશાબું, જીવિતએ કરી તેમાં જણાવ્યું;
રાવ જ્યારે ગયા મદરાસ, વરયા ત્યાં થોડા દિન ત્યારે વાસ. ૧૦
- એક કંપનિ ત્યાં દીઠી એવી, આંધ પોતે ઉભી કરિ એવી;
શોધ ફક્ત સોનાની તે કરતી, બાહું પાંચ રૂપૈયા તે ભરતી. ૧૧
- દર એકરે તે લખ્યું દેવા, અને લાભ એની રીતે લેવા;
થયું ચાલતું પ્રકરણ એહ, સ્વદેષ એમાં રહ્યો ન સંદેહ. ૧૨

નામદાર લોર્ડ રીપન—કેળવણી કમીશન
અને સ્થાનિક રાજ્યની સ્થાપના—રાવનું
તેના પ્રેસીડેન્ટ પદ પર બિરાજવું.

ઓપાયા વૃત્ત.

વાંધસરોય રીપન સાહિબ તે કહિયે સાહિબ જેવો;
વાંધસરોય કંઈને વિસરાવ્યા, ઉત્તમ ગુણનો એવો.

- વધે વફાદારીને ચાહે ચિત સડે બીટિશ રાજ્ય;
રાજ્ય પ્રકરણી ખટપટ મુકી, કીધાં એવાં કાળ. ૨
- સુધરે દેશ તણી સ્થીતી ને, સડે દેશીની સ્થીતી;
માન સહુ તેમાં નિજ માન્યું, પૂરણુ આણી પ્રીતી. ૩
- છૂટ છાપખાનાંને આપી, બધન નાખ્યાં તોડી;
ધનબદ્ધના ખીલ વિશે નહિ, તસ્દી લીધી થોડી. ૪
- દેશીને ઉચ્ચ દરજ્જા, દેવા કીધો ધારો;
જુલમ અયોગ્ય થતા અટકાવ્યા, જે ખમતા કૃપિકારો. ૫
- ફળવણીનું બધું કમીશન, કમીશનર કંઈ કરિયા;
ડાહટર હંટર પ્રમુખ સ્થાને, બહાં કમીશન બરિયાં. ૬
- લોકલ બોર્ડ વગેરે ખાતાં, ખાતાં, મ્યુનિસિપાલ;
પ્રજામય ખાતાં સોંપિ પ્રજાને, વિશેષ બહોળું બહાલ. ૭
- સ્થાનિક સ્વરાજ્ય તે કહેવાયું, સ્થાપ્યું રીપન શાણું;
તપસ્વિજ્ઞનો વર તે પૂરો, કરવા પ્રગટ્યું જાણું. ૮
- સાલ બદલિ સચો બદલાયો, કમીન અહિંયાં આવ્યા;
પ્રેસિડેન્ટ મ્યુનીસીપલના રાવ કરી સોહાવ્યા. ૯
- પ્રગટ અઢારસો પંચાશી, શુભ ઇસ્તીની સાલ;
રાવબહાદુર પદ તે સાચે, પામ્યા રણજીડલાલ. ૧૦
- સ્વદેશ બહિ રીપન સીધાવ્યો, અકથ મેળવી માન;
ત્યારથિ રીપન પદ કરેછે, હરખે હિંદુસ્તાન. ૧૧
- દેશી કારીગરને દીધાં, ઉત્તેજન ઉછરગે;
હુડી રીતે થયા સ્વાના રીપન રંગે ચંગે. ૧૨

નેશનલ કોન્ગ્રેસ.

સાખી.

નેશનલ કોન્ગ્રેસનું, નિર્મેળ પ્રસર્યું નામ;
એ શુભ રીપન અગલના, સમર્થ સ્થંભ આ કામરે. ૧

રાગ ધન્યાશ્રીની દેશી.

(આગળ પ્રમાણે.)

- ૧ નેશનલ કોન્ગ્રેસને નામે, ભારે સભા જે ભરાયછ; લંડનમાં જ્યમ હોંસ ઓફ કોમન લાયફવાળા લેખાયછ. ૧
- મુકરર તે પ્રતિ વર્ષ કરે સ્થળ પ્રયત્ન પ્રયત્ન મનમાન્યુંછ; તે નેશનલ કોન્ગ્રેસ સભાનું કરે પછી ઠેકાણુંછ. ૨
- વારા ફરતી એમ વિવિધ સ્થળ, કઈ બંદર કઈ રહેરછ; શુભ નેશનલ કોન્ગ્રેસ ભરાયછે પરમોત્તમ શુભ પેરછ. ૩
- સાહેબ રીપન કેરા સમયમાં, પરમ જનમ તે પામીછ; તે સ્મર્ણ સ્થંભ કહું તેટલામો, થાય સભા જેટલામીછ. ૪
- સાક્ષ નવાનવિ સ્થંભ નવા નવા, સ્થળ પશુ નવાં નવાં સર્વછ; પ્રતિ વર્ષ જ્યમ દશરા ને દિવાળી, એમ છે રીપન પર્વછ. ૫
- પ્રાદા કોઈ જનો પ્રગણ્યાના, તો કોઈ તાલૂકનાછ; છલ્લાના કોઈ પુરુષો જોરાવર, ને કઈ ધક્કાકાનાછ. ૬
- રાજ્યકાજના કઈ કરનારા, શાણા કઈ શ્રીમંતછ; વિદ્વાન કઈ મહાવગસગવાળા આવી મળે ત્યાં અત્યંતછ. ૭
- આપે જેને અમુક સંખ્યા મત ચોટા એજ મનાયછ; કોન્ગ્રેસના ડેલીગેટ કહાવે, કોન્ગ્રેસમાં તે જાયછ. ૮
- કાયદા કાનુન રાજ્ય કર્તાના, રાજ્ય બંધારણુ રીતીછ; દેશનિ રિયતિ ને સગવડો અગવડો પેખે ધરી તે પ્રીતીછ. ૯
- પ્રજા માળાપની પેક પૂરસ્કર, નિર્મળ સાચવિ નીતિછ; રોશન કરે સરકારને રાસ્તિથી સુખ દુખ પ્રજાની સ્વીતીછ. ૧૦
- વધે પ્રજામાં વક્ષાદરીને તૃપ મન વાધે નેહછ; કોન્ગ્રેસનો એ ધર્મ કહાવે, સ્વલ્પ ન એમાં સંદેહછ. ૧૧
- જોવા આવ્યો છાડ્યો જ્યારે, વિગતે મળી પ્હેલી વારછ; રાવ ગયા જોવા રાજનગરથી, પુર મુંબઈ મોઝારછ. ૧૨

સાખી.

કહિ એતો કો-એસની, વચમાંથી મેં વાત;
હવે વળી કહું રાવની, રહિ અધુરી જે વાતરે. ૧

નામદાર લાઈ લોહ કફીન—રાવનું સ્થાનિક
સ્વરાજ્ય સંબંધે રહેરમાં પ્રેસિડેન્ટ નીમાણું.

ચોપાયા વૃત્ત.

બોધસરોય રીપન રીધાવ્યા, વતન સ્વદેશ વિલાત;
બોધસરોય ડહરિન ત્યાં આવ્યા, કહિ આગળ મેં વાત; ૧

પ્રેસિડેન્ટ મ્યૂનીસીપલ ને વળી રાવ બહાદુર;
રૂઝ ચયા રણુછોડલાલજી, સહિ હરખ્યું શ્રીપૂર. ૨

પરમ પ્રતિષ્ઠિત પૂર બધામાં, પામ્યા વડિ પ્રખ્યાતી;
ખૂબ નવા ઉદ્યમ ખીલાવી, ગુર્જરિ કરિ સોહાતી. ૩

જોતાંજોતાંમાં જર જશ પણ, જગમાં ખૂબ જમાવ્યા;
ધનાદય જળરા ગુજર ધરામાં, શુભ રીતે સોહાવ્યા. ૪

અનનું કરી અનાગમ બાંધ્યું, બાધી ઇસપિતાળ;
પ્રભાપ્રીય થઇ પડ્યા પૂરમાં, રૂઝ રણુછોડલાલ. ૫

દિર્ઘ દ્રષ્ટિ ને સૂક્ષ્મ યુદ્ધિ બહુ, વિશ્વ વિશે વખણાણી;
વડિ સરકારે પણ તે વિગતે, જમાવ્યે વિધિયે જાણી. ૬

વક્ત્રદારિ પણ દિનદિન વધતી, શુભ અવલોકી સાથે;
સોંધ્યું રાજ, રૂઝું શ્રીપુરનું, હેતે કરિ નિજ હાથે. ૭

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય જેને કહિયે, સાહિબ રીપન સ્થાપ્યું;
પાયતપ્ત પદ પ્રેસિડેન્ટનું, એ શુભ રાવને આપ્યું. ૮

રાવમજાદુર ચયા ચારથી, રૂઝ રણુછોડલાલ;

- દાદાની^૧ ન્યાં દિવાનગિરિ ત્યાં થયા પ્રભપ્રતિપાળ; ૯
 પૌત્ર રાવના જે ચિનુભાઈ, ચંચળ ચપળ ચતૂર;
 પિતા કહું જેવા માધુભાઈ, અને રાવળદાદર. ૧૦
 એ પણ ઇમેજ ભાપાનો, ઉત્તમ કરિ અભ્યાસ;
 પ્રેમે એજ વરસ પ્રિવિયસની, કરી પરિક્ષા પાસ. ૧૧
 રાવે રોક રૂપૈયા ગણિને, પૂરા પાંચ હજાર;
 કોલેજ ફંડમાં બક્ષિસ કીધા, પુરો બતાવ્યો પ્યાર. ૧૨

પૌત્ર ચિનુભાઈનું પ્રિવિયસમાં પાસ થવું-તે સંબંધે રાવે
 બતાવેલો ઉછરંગ અને ઉદારતા.

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

- રાવ પુણું હૃદય થયા રાજી, રહેવા તે સદા વાત તાજી;
 પૌત્ર પાસ થયા તે પ્રસંગે, આપી એ વડિ રકમ ઉમંગે. ૧
 મહા ચંચળ ચિનુભાઈ પોતે, જન પ્રતિપક્ષિ હરખાય જોતે;
 કશી વાતે દિસે ન કચારા, માંડયો ફરટું જી. એ. નો અભ્યાસ. ૨
 નહોતી ગુજરાત મધ્યે કોલેજ, અતી દુખ તો હતું સૌને એજ;
 જામે રાજ્ય સત્તા જેનિ ન્યાંય, ભાપા ઉત્તમ એની બણાય. ૩
 મૂળ તે તો રક્ષાં સૌ મુંબાઈ, જરવાળા જતા ત્યાં જોડાઈ;
 ધરના નિર્ધન નિર્બળ જે ગણાતા, કિંચિત બહિ કૈક અમથા કુટાતા. ૪
 અધવધરાનો તો નહિ આરો, એતો અવતાર એજે જતારો;
 મોઢે કેને ચડી કહો માગે, મરવું માગવું એકજ લાગે. ૫
 કદિ ધર હોય જરથી જોરાવું, પણ એક પુત્રનિ હોય માતૃ;
 જીવે મુખ જોઈ સુત તણું જેહ, અહ્યે દૂર મુંકે કેમ એહ. ૬
 કહું નિર્ધન પણ એવાં કૈક, પુત્ર ધર જેને પ્યાર અધીક;

- કહે અગ નિર્ધનનું છે ધન^૧, વહે વદનથી એવાં વચન^૨. ૭
- ખરૂં જોતાં તો તે દીસે જોઈું, પણ પ્રેમનુ કારણ મોટું; ૮
- કહો પ્રેમ કરે ન શું કામ, પ્રેમ તે ન જીવે પરિણામ. ૯
- પ્રેમ તાતા અગ્નીમાં પછાડે, પ્રેમ જ્યાં જાલિ જળમાં ઘુસાડે;
- પ્રેમ મોતનો ભય નવ પેખે, દ્રષ્ટિયે કરું પ્રેમ ન દેખે. ૧૦
- એને નીતિ કે ને કંઈ અનીતી, પેળા પ્રેમની એવી પ્રતીતી;
- તેમાં માતપિતા તજો પ્રેમ, જોતાં યુદ્ધો મિલોલનો જન્મ. ૧૧
- તન તજતાં બચ્ચું ન તજવ, મુળામ્લ લગિ ક્યમ મોકલાય;
- જીવ માખાપના જોયા એવા, વિધિ કૃતનાં કહેવાંજ કેવાં. ૧૨
- વાત રાવે તે સર્વે વિચારી, અગત્ય કોલેજ કેસી સ્વિકારી;
- પુરા તે એજ પાંચ દબાર, આખ્યા કોલેજ ફડ મોઝાર ૧૩

કોલ આચરન કંપની સંબંધે રાવે કરેલી હિલચાલ

તથા તેનું બંધ પડવું.

રાગ ધનાશ્રીની^૩ દેશી.

- શુભો હવે કહું શ્રોતાઓ સમજી, વચમાં મુંઝી જે વાતજ; ૧
- કાંધી રાવે કંપનિ બળી, હેતે પોતાને હાથજ. ૨
- શુ યજુ તેનું તે સંભળાવું, હો સહુ સજ્જન સુમણજ;
- માનવ કંઈક મુરાર ધરે પણ, બાસે તો દે જગભાણજ. ૩
- વહી છુટેછે વૃષભ^૪ વિચાર, વૃદ્ધિ નહીં એને હાથજ;
- વરસાદ વિશ્વબર વરસાવે, જે છે જગતનો નાથજ. ૪
- માનવ તે મળૂને કરિ છુટે, થૂડે તો ત્રિલુપનરાથજ;

૧. ધન ૨. વચન. ૩ નીચે કૌસમાં રાગ આગળ પ્રમાણે આ પુ-
સ્તકમાં ક્યાંક ન કહ્યું હોય તોપણ સઘળાં ધનાશ્રીનાં પદો એકજ દેશીનાં
છે, એવાયા પણ એકજ દેશીના અને ત્રિતાળી ત્રોપાધ્યાનું પણ તેમજ
સમજવું ૪. જળદ

- રાટસો દે કે પોટલા આપે, એ તો એના કર માંપણ. ૪
- ધાર્યુ થાયછે ધરણીપતીનું, મિથ્યા મમત સદુ તાણેછ;
- મન ધાર્યુ થાય જે માનવીનું, મહિપતિ યદ્ધ સૌ માણેછ. ૫
- કાધી રાવે કંપનિ ઊભી, અંગના મિત્રો તે એવાછ;
- ડોળે આકાશ, ન તો એ ડોળે એ, જે આનના યંત્ર જેવાછ. ૬
- આપને કોમ એ કંપનિ કેફે, નિર્ભળ ધાર્યુ નામછ;
- છરિત અદાર ચોરાસિધિ એનું, કેવુ ઉપાડ્યું કામછ. ૭
- શાણા સાદિળ રૂપે-સને લખિયું, જે છે આગળ જણાવ્યુંછ;
- એણે નિજના અધિકાર બહારનું, એ હોવા લખિ ઉચવાવ્યુંછ. ૮
- તેજ પ્રકરણે ત્યાંજ અરજ કરિ, ફરી બલામણુ થાવાછ;
- રુઝ કમિશનર ઉત્તર ભાગના, એ દારા મુખમ જાણાછ. ૯
- ઉમદા સાદિળ અભિપ્રાય ઉમદા, મોકલ્યું પ્રકરણુ મુંબાઈછ;
- પણુ ઇશ્વરની ઇચ્છા વિના નહિ, કોઈથી યદ્ધ શકે કાંઈછ; ૧૦
- મુખમ સરકાર ચતુર મદા, ફડાં કામ થવામાં રાછછ;
- સ્વતંત્ર હક સોંપવા એક દૃષ્ટ્ય, રાજ્યમાં મત રહિ જાગીછ. ૧૧
- વિચારમાં એ વાત પડી ને, નિકળ્યો ત્યાંધિ નકારછ;
- કામ આટોપી કંપનિ કેફે, માંડિ વાળ્યો એ વિચારછ. ૧૨

ચોપાયાં વૃત્ત.

- ઇસ્વી અદાર પંચાશીમાં, એ આવ્યું પરિણામ;
- કોલ આવરન કંપનિ કેફે, એ આટોપ્યું કામ. ૧
- એ રીતે કંપનિ આટોપી, વાત ન તોય વિસારી;
- ગોધખોળની અંત્ય શુધી પણ, જિજ્ઞાસા રહિ જારી. ૨
- કરના મૂજ પિતાનું કારજ, હું શીપૂર સિધાગ્યો.
- મળવાને જ્યાં ગયો રાવને, જહુ હેને બોલાગ્યો. ૩
- મદની માટી અને ફટકડી, આદિક જાગત કાઢી;
- ખનીજ પર એવા તો ખતી, ચોપટ જણે માંડી. ૪

બાપ ગયા ભગવાનલાલ ત્યાં, તેણે પૂછ્યું જ્યારે;
 કંઈ માટી કાઢી દેખાડી, તેને રાવે ત્યારે. ૫
 અંત્ય સુધી એ ઇનેજરી, રહિ એવાની એવી;
 ચરિત્ર ગદાત્મકમાં દેખો, અમત્કારિ એ કવી. ૬
 ધૂળ થઈ ધન પેદા કરતું, એ મતિ રાવ અધાત;
 જાગે કાંઈ હવે જણનારી, તો તે જૂદી વાત. ૭
 કામ એક પોતે નહિ કરતા, કરતા અનેક કામ;
 મુખ્ય કામ તો મીસતું કરતા, મોટી ધરતા મામ ૮
 હતું અનાશ્રમ જે પોતાનું, તે આશ્રમનાં વાથી;
 યથાશક્તિ જે કામ કરે તો, આપે આપ તપાશી. ૯
 તેની તેને જૂદિ મજૂરી, ઉગંગ સાથે આપે;
 તેમાં તેને કાચ ન પૂછે, થાપણુ કરિ છો યાપે. ૧૦
 ફળવવા લાયક જાળકને, ફળવણી પણ દેતા;
 વરાવવા લાયક કન્યાઓ, વરાવિ આશિષ લેતા. ૧૧
 લઈ જાય જે ફોસલાવિ કોઈ, તો તે સામા યાતા;
 હતા અનાશ્રમના અર્બકના, રાવ પિતા ને માતા. ૧૨
 રહિર અમદાવાદમાં મરણનો દર હારે આવતો

હોવા સંબંધે રાવની સ્મર્યાર્થ યાદી.

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

જેનો હોય સ્વભાવજ જેવો, રહે દેખાઇ તે તર્ત તેવો;
 હતા રાવ ચંચળ ને ચતુર, નિમિષ્ય દાંડ્યું રહે કેમ નર ૧
 જે જે કામ રાવે કર લીધાં, તેમાં સૌને આશ્ચર્ય કરી લીધાં;
 માયે લીધું જ્યાં મ્યુનિમિષાવ, લાગે સૌનાં કર્યા મુખ લાલ. ૨
 યયા કાયમ જ્યાં ચેરગેન, એક કામ ઉપાડ્યું ત્યાં એનર,

સેનેટરી ખાતાનો સવાલ, લીધો હતો મન્ય રચુલોડલાલ. ૩
 રત્ની રમણાર્થ શુભ એકે યાદી, ઇગારત છટાદાર ને સાદી;
 વિગતે વિસ્તારિતે લખી વાત, દીધાં કેક સ્ટેશનનાં દ્રષ્ટાંત. ૪
 દર મૃત્યુનો કાઢી દેખાડ્યો, મુખ્ય એ વર્ણનો લેઈ માંડ્યો;
 એંશી એકાશી ને બ્યાશી ત્યાશી, બહી અદારસો પર ભાડી. ૫
 શુભ ઇસ્વી તણી કહું સાત, લિધા આંકડા રચુલોડલાલ;
 સરાસરી સદસનિ કાઢી, ખામિ આરોગ્યતાની દેખાડી. ૬
 કલકતા, મુળધ, કાનપોર, જવરનું ત્યાં દિસે કેવું જોર;
 તે પશુ શીપુર સાથે તપાસ્યું, બારે સ્લેર ખામીવાળું બાસ્યું. ૭
 સરાસરિ પાંચ વર્ષની કીધી, દ્રષ્ટિએ કરિ દેખાડી દીધી;
 ઠેક ઇસ્વી ચોરાશી લગીની, કૃમે કરિ સાલ એક જિલ્લની. ૮
 ખેડ, બાંચ, સુરત મધ્ય ભાગ, મુળધ, પૂના, યાણા, અલીબાગ;
 દર એકરે વસિત દેખાડી, મૃત્યુનો દર સદસને માંડી. ૯
 વાતે વાતમાં અહમદાવાદ, પડે કોઈ વાતે ન પછત;
 સ્લેરનું સ્લેર ગામનું ગામ, નવે ખંડમાં પ્રસિદ્ધ નામ. ૧૦
 રૂડી સુજરાતની રાજધાની, નથી મધ કે એવી કે ચવાની;
 મૃત્યુનો દર પશુ એવો મોટો, જોતાં જોતો જડે નહિ જોટો. ૧૧
 તેનાં કારણે કારણ શોધી, નીચે યાદીમાં તે સહુ નોંધી;
 સર્વ વાનો હતી આખી સિદ્ધ, બસિદારી બહા રાજનિ બુદ્ધ. ૧૨

ચોખાયા વૃત્ત.

રાત્રે જે કારણ શોધ્યાં તે, શુભુજે ઓતા ખાસ;
 સાર્વજનિક હિતના જે શબ્દો, એ મેં છે બિતાયા. ૧
 મોટો દર મૃત્યુનો દીઠો, કારણ તેનાં કેનાં;
 ગીચ વસિત ને વળી ગલીગી, જોયાં નહિ એ જોવાં. ૨

- પીવા સ્વચ્છ મળે નહિ ખાણી, ત્રીજું કારણ તે છે;
અનેક રોગો ત્યાં ઉત્પન્ન થઈ, બહુ બહુ મૃત્યુ બનેછે. ૩
- મહા ઝેરિ જે મયેરિયા તે, ઉપજેછે જોમાંથી; '
ઝાઝાં મૃત્યુ તેથી જ્વરના, નિપજેછે તેમાંથી. ૪
- આરંભિ સેનેટરી કમીશનના સાહેબો જે છે;
એ આરોગ્યતા સાર્વજનિકની, સદા તપાસતા રહેછે. ૫
- દુસ્તી અદારસો તારીની, જુન પંદરમી કેરી,
માઠ તેમની સરકારે આદિ, પરમ કૃપાથી પ્રેરી. ૬
- મ્યુનીસીપલ કમિશનરોને, સ્હેર સુબેચ્છુ જે છે;
વિચારવા લાયક કહું વિગતો, તેમાં જે તેને છે ૭
- સન અદાર એકાશીની શુભ, વાંચી સાલ વિવેક;
અમદાવાદ સમાન ન દીકો, મૃત્યુનો દર એકે. ૮
- સન બાહર એશીથી માંડી, પાંચ સાલ બો પેખી;
તો સંખ્યા પોણા ત્રણની વધિ, સરાસરી જ્યાં લેખી. ૯
- તાવ તણાં પાનિશ છે તેમાં, જોયાં માડી બ્યારે;
મુંબઈ કલકત્તામાં તે નધિ, ચતુર્થાશ તે ત્યારે. ૧૦
- કેમ મૃત્યુ એ કમિ નથી આતા, કારણ કહો કિયાં છે;
કામ આરોગ્યતાનાં શું કરવા, કયા ઉપાય રહ્યા છે. ૧૧
- પ્રેમે એમ કમીશન કેરા, સાહેબો પૂછેછે;
અભીપ્રાય હવે હું મારો, રાવ કહે કહું જે છે. ૧૨

રાગ ધનાશીની દેશી.

- મ્યુનીસીપાલીટીઓ જે જે, સ્હેરો મોટમોટાંનીછ; ૧
- મનગ્લાની સરવે પર છાંધી, સરકારે મહેરબાનીછ. ૨
- સાર્વજનિક શુભ પ્રસ્તાવ પેખી, ઉઘટ ઉરમાં આવીછ;
માદી લખી તે દર એક બિપર, અકેક પ્રત મોકલાવીછ. ૩

- સાહેબો આરમિ સેનેટરીના, વસે વિદ્યાવત વાસજી. ૩
- ખરેખરી તેમાં કૈક કરી છે, તેમજો સુચનાઓ ખામજી.
આરોગ્યતાનાં કામો સંબંધિને, બંદોબસ્ત સખધીજી,
કૈક છદાદાર સાદું લખાણુ છે, કૈક છે કલમખધીજી. ૪
- એકંદર પુસ્તક છે એવું, જેવો આયુર્વેદજી;
આરોગ્યતાના જોતાં અનેક છે, બાખ્યા જેમાં બહુ બેદજી. ૫
- હિંદુસ્તાનમાં હવા ખરાબધિ, મેથેરિયા બહુ જામેજી;
એક વખત એનો હુમલો થાતાં, વખતોવખત થવા પામેજી. ૬
- અનેક રોગો થાય એમાથા, જીવ જેમાં કદિ જાયજી;
તેવા તાવો વિવિધ તરેહના, થજ થજ ઉત્પન થાયજી. ૭
- ગુપચુપ પાણી ગદુ જવાની, જ્યાં નહિ પોજના જોઇજી;
ત્યાં ઘુર્ત થાય મેથેરિયા પેદા, કારણુ કળે સહુ કાઇજી. ૮
- સુર્યનાં કિરણુ જો લે તર્ત શોષી, ગંદાં હવા ને પાણીજી.
મેથેરિયા ન પેદા થવા પામે, પામે સુખ બહુ પ્રાણીજી. ૯
- જમીન ઊપરની ને અંદરની, સૂકી હોય સદાયજી,
કીચડવાળી પોચી ન હોય તો, ઉત્તમ એ કહેવાયજી. ૧૦
- કામો સખાકારીનાં કરતાં, જોવાં ન મેય કે મીનજી;
સૂકી ને દુરમંધી સિવાયની, જોવી નિચેની જમીનજી. ૧૧
- ધરની અંદર ને આસપાસનાં, જમીન વાયુ જેજો જી;
રાત દિવસ સ્વચ્છ ને શુદ્ધ રાખવાં, તો નિરાગી રહે તેજી. ૧૨

ઓપાઘ ત્રિતાળી.

સાહિબ સેનેટરી તણા જે છે, જુઓ સઘણું એ રીતે લખેછે;
હવે આપણી સ્થિતિ વિચારો, કરવો શી રીતે એમાં સુધારો. ૧

પાકી મોરિયો વહિ જ્યા પાણી, એની તો નયો ક્યાંઇ એધાણી;
સ્વભાવિક વાટે વરસાદિ જલય, નાળાં રસ્તે થેં નદિમાં સમાય. ૨

- મેલાં પાણી જપા ધરમાંનાં, જુવો જઈ કામ ખાળકુવાનાં;
તે પણ કેટલાંએક ધરે છે, દારણ અડચણવાળાં દિસેછે. ૩
- હડા હોય પંદર વીસ ફૂટ, કેક તેમાં રહી માયાફૂટ;
જ્યારે જ્યારે તે ઉભરાઈ જાય, ખર્ચ ખાલી કસવતાં ખાય. ૪
- વળી એવિ દુર્ગધિ વધુટે, આખાં મગજ એથી ભરી જોડે;
કાણુ જઈ શકે ત્યાં ચક્રિ ચાલી, પાચ જાય પડોચી કંટાળી. ૫
- જોતાં બધે પડ્યો હોય જ્યારે, તેનું હોયછે મુખ બધે ત્યારે;
મોટી મુખ પર હીપર મારી, હંડી તે પાંચ ફૂટ ઉતારી. ૬
- દિસે તેમ ન દુર્ગધિ જહાર, પણ તેના નહોં મહોં પાર;
જમિન સ્ફેરના તળિયાની જોઈ, અસલ રેતાળ ગોરાકુ એક. ૭
- છેક તેનાં ઝરણુ નધિ છેટાં, યાય ગેલાં પાણી બેટબેટાં;
કુવા પીવાના સર્વે બગાડે, હવા સ્ફેર જાધાની દિટાડે. ૮
- ધણા તે પશુ નથી ઘેર ઘેર, ટોળે પાણી જનો ઠેર ઠેર;
ગંદાને વળી દુર્ગધિ વાળા, રસગસતી રહે થઈ રસાળા. ૯
- હાથિ મેડિયો ને માળ એવા, રવી ડિહું તો ત્યાં પ્લેએ કવાં;
ગલિયો સાંકડિ ને વરિત ગીચ, ખૂળ કાંચી પડી ખીચોખીચ. ૧૦
- ક્યાંથી સધ તે જાય સુઝાઈ, ક્યાંથી સ્વછ વાયુ ને ત્યાં સઢાઈ;
પેદા યાય મથેરીયા ઝોમાં, ભણું ઝેર હળાહળ જોમાં. ૧૧
- પાકામાં તે રહે પ્રમશર્ધ, સારા સ્ફેરમાં જાય હવાઈ,
એમાં મૂકુ ધણા ધણાં જાય, જણુ પુરૂષથી તે ન જોવાય. ૧૨

ચોપાયા પૂત.

સ્ફેર તણું તળિયું નધિ સાઈ, ભાવ સહિત જો બાજો;
પ્રત્યક્ષ જો તે લહો પારખું, દેખો દરેક દિવાલો. ૧

ઈંટો માટી ચૂનો મુળમાં, ધર ધર દિસે ખવાયાં;

- લોક કહે છે લજો લાગ્યો, દિલમાં સમજે યલા. ૨
- એ ઉપદ્રવ છે હવા તણો તે, નંભીનમાંથી બેઠે;
 ઈંટા બે અગમી નવ મુકે, મનુષ્ય ક્યાંથી છૂટે. ૩
- કહું એ વાનો દુર દરવાને, ફેઈનેજ આદરવી;
 મેલાં પાણી જવા મોરિયો, જમીન અંદર કરવી. ૪
- વપરાશે ખેતીવાડીમાં, નહીં નકામા જાયો;
 જીપતમાં પણ તેથી અંતે, દીક સમાસ-જ ચાશે. ૫
- કનસરવમી તણી ખાઈયો, વળી દૂર લઈ કરવી;
 હાલ જહા છે ત્યાં જિરોડી, અગ્નિ ખુજે જઈ કરવી. ૬
- વિદ્યા કયરો અથવા તેનો, ઉપદ્રવકારક વાવુ,
 જવા રહે ને સબવ નદિમા, કામ કહે કોણુ ડાહ્યું. ૭
- જેનું પાણી બે બેસો તો, આખું સ્થેર પિયેછે;
 ઉપદ્રવમાં પણ અતિ ઉપદ્રવ તો, અધિકો સૌથી એ છે. ૮
- તેથી હલકી થતાં ડામવે, એ અડચણ દુર ચાશે;
 ખેતીવાડીમાં એ ખાતર, નહીં નકામું જાયો. ૯
- હલકતામા કરી ડામવે, એ અડચણ છે ટાળી;
 ભેગે મેં હલકતે જતાં, બસી ડામ તે બાળી. ૧૦
- હવું દગલીનું ને પાણી, ન્હોવું પીવા જેવું;
 આજે એ ત્યાં થઈ પડ્યું છે, અમૃત પણ નયિ એવું. ૧૧
- માટે તેમ તમે પણ કરિને, એ સૌ અડચણ ટાળો;
 અહમ શબ્દ અમલવાદીનો, તે આળાદ રહિ પાળો. ૧૨

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

પાણી કામની કહું હવે પેર, ધણી અડચણ ને ઘેરઘેર,
 જ્યા ત્યાં મીઠી જ્વલન મીઠાં ઝરણાં, વિગતે ગિરનારનાં જેવાં વરણાં. ૧
 ખાળકવા થકી થયાં ખારાં, જુઓ સ્થેરના કૃપા તમારા;

આખા સ્થેરમાં છે જાણે એવું, જળ ક્યાંય નથી પીવા જેવું. ૨
 પડ્યું કાકરિયું પણ જંધ, દિસે તેથી તેમાં દુરમંધ;
 માટે નીર તે વપરાવ કરવું, વિવિધ વપરાશમાં લઈ વાપરતુ ૩
 કાનતોડિયુ નાખવું પૂરી, માગી સરકારમાંથી મેન્જરી;
 કળખદક તેનો માગી તે સાથે, ખર્ચ કરવો મ્યુનીસીપલ ખાતે ૪
 પછે ઘેર પાણીનાં છે ટાંકાં, તેમાં ક્યાં અજવાળાં હવા ક્યાં;
 ધોવરાવી કરે ખાતકાર, સૌથી પાણી તો તે છે શ્રીકાર. ૫
 પ્રથમકરણ મેં એવું કરાવ્યું, ઉત્તમ સૌમા એ જોવામાં આવ્યું;
 ગીચ વસ્તીતું પણ નથી ખોટું, મુખ્ય એવું પણ કારણ મોટું. ૬
 વસ્તી મુખ્યમાં જે વસેડે, દર એકરે ખાવન એ છે,
 લંડનમા તો છે ઓગણપચાસ, હવે જૂવો સ્થેરનિ સરેરાશ. ૭
 પુરા દરાકા સત્તર કાળુપરમાં, ઓધું ખાડિયા છત્રિશ દરમાં;
 દર એકરવુ એ પ્રમાણ, સેના મોટી ને છોટું વહાણ. ૮
 રિપોર્ટ મ્યુનિસિપાલીટીના, વળી ફેક વસ્તિપત્રકોના;
 લઈ મુખ્ય ગેઝિટનો આધાર, આખા આંકડા મેં વિગતવાર. ૯
 મોટા દર તેથી દેખી મૃત્યુનો, પૂરા ૪૨ હેયે ધરિને પ્રભુનો;
 અગ્રેસર મ્યુનીસીપાલિટીના, આપણે જે જે હેયે અહીંના. ૧૦
 વડો તેને મટે એ વિચાર, ઉંડા ઉતરી અંતર યદ્ય ઉદાર;
 હવા પાણી સુધારવાં હેતે, વિવિધ કામો કરી વેતે વેતે. ૧૧
 ધટે મૃત્યુનો દર જાણે જ્યાનો, અટકે દેવાતાં બહુ જળાદાનો;
 છે તે ફરજ આપણિ છૂટ્યા ત્યારે, જોતાં જોતાં એવુ થાય ન્યારે. ૧૨

રાગ ધન્યાત્રીની રેશી.

(આગળ પ્રમાણે)

આપણે જે જે જળાદાન આપ્યાં, એ જો વિચારિયે આજણ,
 મનજીને તો છે સરખાવા જેવું, લખતાં પણ આવે લાજણ ૧

- ધાડી વસ્તીનાળું ભગુપુર, એટલો દરૂને હોતથ; ૨
 જીવ બચત સુવાળિસો જનિસ, ચાત ન એટલાં મોતથ.
 મુંબાના દરે જીવ તેનીસો, જનીસો પૂના પ્રમાણેજ; ૩
 એટલા જીવ બચત એક વર્ષમાં, અવલોકો આ ઠેકણેજ.
 ઇસ્તિ અદારસો એકાશિની એક, એજ જીવો ફક્ત સાલજ; ૪
 પાંચ વરસનાં ગણી પ્રિણે, કહે લાયક રણુછેડલાજ.
 સૈકા સતરમાં શીતેરનો દર, વિચાયતમાં મૃત્યુનોજ; ૫
 આવી બાવિશ નેવિસે બેસો, સધારો નહિ ન્હાનોસનોજ.
 ઇસ્તિ અદારસો અડતાળિશાથી, છેક ચોસક શુધીમાંજ; ૬
 સહજ જનિસ શત એક ચોપન, મૃત્યુ થયાં મુંબામાંજ.
 પાછળ બીજાં સતર વરસમાં, સુધર્યાં હવા ને પાણીજ; ૭
 સહજ અગ્યાર બેપર જીવિશ, એટલાં ત્યાં જ્યો જાણીજ.
 એક દોઢેરામાં ઉગર્યાં એટલાં, પૂરણુ ખચિશ હબરજ; ૮
 સ્વચ્છ હવા પાણી સંખાધી, કરતાં અધિક ઉપચારજ.
 તેર હબર ને નવસો સત્તર, પૂનાનું લેતાં પ્રમાણજ; ૯
 સરતનું લેતાં સહજ દશ ને, બસો ચોત્રિશ બચત પ્રાણજ.
 એટલા પાંચ વરસમાં ઉગરત, જોતાં જોતાં જીવજ, ૧૦
 દૈવ કરી શિર દોષ લેતો નયિ, ઘાતાર જીવિતો દૈવજ.
 કેક કહે હેય નશિબમાં ન્યારે, જેને જવાનું તે જાયજ; ૧૧
 અધવચ થાય અકાળ મૃત્યુ કેકે, કેની તે ચૂક કયાયજ.
 રાખે ઝોઝીયાળુ સરખ ને વીંછી, પછી મહિં સમાયજ; ૧૨
 આરોગ્યતાના નિયમ વિરૂધ એમ, બહુ બહુ મૃત્યુ થાયજ.

ચોપાયા વૃત્ત.

એ પુસ્તકમાં વળિ મંડળ એ, લખતાં એમ લખેલે,
 આરોગ્યતાનો પાયો ધરના, પાયા સાથ રહેલે. ૧

ધનનેરો કારીગર કડિયા, જે જે કહિયે ઝોના;
 તેણે રચવાં જોઇએ તેવાં, મૂળ હમેશાં તેનાં. ૨
 મોટાં મોટાં મેદાનોમાં, છૂટ મક્કનો કરવાં,
 હવા અને અજવાળા કેરા, ધીંગા રસ્તા ધરવા. ૩
 ખાસાં બાધ કામ ખાજોનાં, ને તેનાં ઘડનાળાં,
 કામ ફરસખ ધીના ને વળિ, પાણીનાં ફૂપાળાં. ૪
 જ્યાં નવ શકે ગલીય હવા ટકિ, કિણ્ણો પડે રવીના,
 છૂટ જોરડા અને જોશરી, માળ બધા મેડીના. ૫
 ઉગદાં વિશાળ હોય આંગણાં, નજર બાગ મો આગે,
 વિવિધ વૃક્ષ ધર ફરતાં બાહર, લખ દૈવાસ સમ લાગે. ૬
 બાકી પલુ વળિ પ્રથમ કલું છે, તે કલું દરે પુનરક્તી;
 સ્મૃતિકાનો પલુ સાર કહિશ હું, જે ઓતા પ્રતિ ઉક્તી ૭
 રાવે જે જે લખ્યું સ્મૃતિકામાં, છેવટ તેનો સારો;
 કલમવાર દરશાઓ કાઢી, એ નથિ આંહિ ઉતાયો. ૮
 અસલ મુજબ સ્મૃતિકા નથિ ઉચ્યો, ખરી નકલ જે કહિયે,
 ગદ્ય ઉપરથી પદમાં કરતા, થઈ ન શકે એ મ્યાંહએ. ૯
 શબ્દ અસલ કર્ષ સરસ રાવના, ને બાવાઈ સબધ;
 કાંક તર્ક લઈ મુજ મન કેરા, રચિ સ્મૃતિકા પદબંધ. ૧૦
 સૂત્ર આરોગ્યતા રાવનિ સ્મૃતિકા, સૂત્ર વેદનું જેમ,
 અસલ જેમ ગદ્યાત્મક થયે, આ પદબંધે એમ. ૧૧
 રાવ હદમના જે ઉદગારો, સાગર તપ્તા તરંગ;
 સમાય ક્યાં હિંસલમાં આવી, સમજો એમ સળંગ. ૧૨

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

વગે જન જ્યાં ખિયોખિય વાસ, સૈને થઈ ત્યા પડે મંકાશ;
 દુઃખ જગ્યાનાં બોલે દગેક, બીજાં પલુ એવાં ઉપજે અનેક. ૧

કહો શુદ્ધ હવા રહે ક્યાંથી, જાપ લેશ ગલીચી ન ક્યાંથી;
 અહોનિશ દિસે વધનો અંગાર, પ્રસરે વ્યાધી વિવિધ પ્રકાર. ૨
 એવા બપ અને દુઃખ અનેક, છેલ્લે જોનો મળે નહીં છેક;
 વિગતે તેની ચોપડિયો છપાવી, કાઢે બાપણુ પુરમાં કરાવી. ૩
 અસર કરવી તે સર્વના ઉરમાં, પ્રવિણ જે પુરતન છે આ પુરમાં;
 મોટા બાગ જગીચા બનાવી, જમ પુર ખ્દાર એસે જમાવી. ૪
 તથાજ જણુ કૈક ત્યાં તેયિ જાપ, જોમ મધપૂડે માંજો જમાય;
 કૈક ખાસાં બને કારખાનાં, મનમાન્યાં ને મોટાં મનનાં. ૫
 પુરણ સરકાર પણ ધરિ પ્રીતી, અને સ્હેરની મ્યુનિસીપાલીટી;
 અહોનિશ લહે એવા ઉપાય, ચિત્ત જન ખ્દાર રહેવા રહાય. ૬
 ઉત્તમ રચના ત્યાં એવી આદરવી, કિર્તિ એ પાસે પુરતી રી કરવી;
 એવો તો એ રહે થઇ આભાસ, વસ્ત્રા દેવો આવી જાણે વાસ. ૭
 સ્હેર સ્હેજે ખાલી થતું જાપ, દીલ તેમાં ન કેતું દુખાપ;
 હોશે હોંશે જ્યમ પિપિલિકા^૧ હાર, સાંધે એક બીજી તણી હાર. ૮
 પટ ગિચ વસ્તિમાં કામ પડિયો, જોતાં લેનારની પડે ઝડિયો;
 કદી પણ ન વેચે કામ કાળ, સરકાર કે મ્યુનિસિપાલ. ૯
 જ્યારે જ્યારે મળે એવા જોગ, મોટા રાજમાર્ગો મોટા ચોક;
 થાય પુરમાં અને પુર ખ્દાર, વધે સ્હેર તણા વિસતાર. ૧૦
 પાકી સડકો ને બળ્ય મકાનો, જતૂ ઠાક જ્યાં ત્યાં બગીચાનો;
 ફર ફર ફર છૂટે કુતરા, એની અતરિકામાં ઊડે ધારા. ૧૧
 ગંદકી ને ગલીચી સૌ જાપ, વાયૂ શીજો સુમંધિ ત્યાં વાય;
 અશોક બાગ શું કહિયે એ આગે, એતું જનમનરજન લાગે. ૧૨

રાગ ધન્યાત્રીની દેશી.

સ્હેર વિશે સંકલ્પ મટી ચાપ, સૌને જખ્યાની છૂંજ;

- અડગ પાયો એ આરોગ્યતાનો, જાણે પડયો અખજ ધૂટણ ૧
- પંદર ચોરસ ધૂટ પ્રત્યેકને, જોઈએ વસવા જમીનજ;
- એથી અધિક કાંઈ હોયતો સાર, પુરવો કહેછે પ્રવીણજ. ૨
- મેલા પાણીની ગાડીયો કરવી, ફેનેજ યાવા સ્થીજ,
- રસતામાં તે કાચ રહે નહીં, કુડિયો વાળી ઉધીજ. ૩
- સ્થળ સુકરર કરી ચુર લધુ શકાનાં, ખાંતે વધારવાં ખાનાંજ,
- વિશેષ તેમાં પદાર્થ વાપરવા, ગંદકી મટાડવાનાજ. ૪
- આકરિ નજર આરોગ્યતા ઊપર, રખવી રડી રીતેજ;
- કનસરવસીની ખાધયો કરી, જૈન બે દૂર ખમીનેજ. ૫
- તે માટ હલકી ટ્રામવે કરવી, હુંકે ખર્ચે અત્યારેજ,
- પાય હજાર રૂપૈયા છે જેતું, દર મૈંમે ખર્ચ સુમારેજ. ૬
- નાણાંનિ સગવડ નજરે વધારતા, જાવા કહું તે કમજ;
- અહ્યે જે દિશનો પનન ન આવે, લા ખાઈ કરી તમામજ. ૭
- જન્મા જનાવતાં પશુ એજ જેતું, પ્રેમ ધરી સહુ ખેલાંજ,
- પાયખાનાં કે મોરિયોનાં મુખ, એ રિત દીસે રહેલાજ. ૮
- કળાજક સરકાર કનેથી, કોટ પાસે ના લેવાજ;
- પાણી ભરાઈ રહે નહિ પાવજ, એ પટ કરવા એવાજ. ૯
- કમિમાં કમી તો ત્રેસદ ધૂટ કાં, અધિકાં અઢોતેર ધૂટજ,
- અમદાવાદ નજીક છે જોડાં, અંબુદ^૧ ઝરણુ અખૂટજ. ૧૦
- કાંકરેટ કુવો છોઈ કરવો, પાતાળનું લાઇ પાણીજ;
- પીવા માટે એજ વાપરવું, ઉર હિત સહનું આણીજ. ૧૧
- ઘેર રહો કે રહો દવાખાને, ઔપધાલય પશુ એવાંજ,
- ગરર પડે જાવ દરદિ બોલાવે, ઘડતરો ધરના^૨ જેવાજ. ૧૨

૧. પાણી આપનાર ૨ વગર ફીએ જાય તેવા

સાખી.

માન પ્રતિષ્ઠા ધર્મ સહ, સર્વેનાં સચવાય,
એવા કરિયે ઔપધોક્ષય, એ મારો અભિપ્રાયરે. ૧

એ યાદો સંબધે રાવે પ્રેસીડેન્ટ થતાં હાથ ધરેલું કામ
અને પ્રજાનું તેમાં વિરૂધ પડી સામા થવું.

ચોપાયા વૃત્ત.

પણ એ કરતા છે પૈસાનો, સવાલ સૌથી મોટો;
તે જો સહ હોમતથી કર્યું, તો રહેશે નહિ ત્રોટો. ૧

જનન બચે જે લાખો જીવના, નથી વાત તે ન્હાની,
સાર્વજનિક આરોગ્યો અર્થે, તાણુ શિ રહે પૈસાની. ૨

જુઓ રાવની હોમત કેળી, કેવા કહ્યું વિચાર;
યુરોપિયનથી જરા ન ઉતરે, ખીજના શા બાર. ૩

કમિશનરોનું ધ્યાન ખેંચવા, ન્યૂમોમાં ચરચાવા;
શાણા પ્રેસિડેન્ટ સાહિબને, નકલો એની જવા. ૪

હીક હમય કરીને ઊઠ્યા, ને માગ્યા અભિપ્રાય;
ચેરમેનનું પદ સોહાવ્યું, જે દીધું જગરાય. ૫

ચોતરફે ચાલી પછિ ચરચા, લાંબૂ પ્રકરણ ચાલ્યું;
પ્રેસીડેન્ટ થતાં તે પોતે, આ વખતે કર જાલ્યું. ૬

આવી કૈક ગયા ઇજનેરો, નવા કૈક વળિ આવ્યા;
તખી કૈકને રાવે તેના, અભિપ્રાય મંગાવ્યા. ૭

દીસે તળાવ માહિ ઉડકાં, મીન સરીતા માંચ;
મગર મહાસાગરમાં મોટા, ગણતાં કેમ ગણાય. ૮

મંજવર જ્યાં સ્થેર પડ્યું, ત્યાં કહિયે સેના ત્રોટા,
અનેક મોટા અમવદાર ને, શ્રીમતો પણ મોટા. ૯

- સ્થતિકાં વાંચી સર્વ વિચારે, કરવાં ને ને કામો;
ધશ્વર જાણે કેમ ઉતરશે, શું ચાશે પરિણામો. ૧૦
- કર પડતાં રાંકો કચરશે, ખરચ હજારો ખાશે;
મગજ મગજના મત જ્યાં જાહે, એક મત ક્યાંથી ચાશે. ૧૧
- પ્રિય મિત્રો અળગા જઈ પડ્યા, કેની કરિયે વાત;
છાપાંઓએ બહુ છૂટ્યા, કરિ મુકયો ઘોઘાટ. ૧૨

સાખી.

- રહેર બધું સામુ થયું, કાંધો જળરો દોષ;
જેમ આલિલિંગોને થયો, આખો ખંડ મુરોપર. ૧

ત્રિતાળી ચોપાઇ.

- સામા રાવ સ્વતંત્ર ને સરા, પસકૂમી પુરપ પોતે પૂરા;
હામ હૈયાધિ તે કેમ હારે, કેથી સિંહ હરે કહો ક્યારે. ૧
- પણ ઉન્નત એવા તે ન્હોતા, જ્યારણની સમાધાની જોતા;
ઉડા ઉતરીને કરતા વિચાર, કદી સહસ્ય ન કરતા તે કાર્ય. ૨
- પહેલેથી નક્કી કરિ પરિણામ, કરતા રાવ પછીથી તે કામ;
રાખી તેજ રાવે અહીં રહેણી, ટતા કાઠર ચોમાસ ખસેની. ૩
- ગટર કામ વિરૂધ તે ગણાતા, પૂરા મુજાઈમાં તે પંકાતા;
ખાંતે માઆ તે પાસે ખુલામા, પ્રત્યુત્તરથી તે તેણે પ્રકાશ્યા. ૪
- એણે તો લખ્યું જીલકું એમાં, જોતાં મર્મે સ્ત્રો બહુ જેમાં;
ને ને મત તેણે તેમાં જણાવ્યો, ઉલટો તરફેણમાં એતો આગ્યો. ૫
- માન એટલું સરમાં ઉચાર્યું, શ્રમ હજી હું કર્યું એ સારું;
નથી નિશ્ચય થયો નિરધાર, કેવી ગટરો કરવી તે આ દાર. ૬
- ને ને ગટરો મેં છે આંહી જોઈ, નિવડી લાભકારક નથી કોઈ;
કામાડીપરે ને ચાપ કામ, તેનો ચેખવાને પરીણામ. ૭

તમે તેમ જો કરવાને ધારો, નક્કી થોડામાં કરિ નિરધારો;
 આવલથી અજમાય કરાવી, ચાર નકશા રૂડા ચિતરાવી. ૮
 જોવી શહેરને અનુકુળ થાય, રમના મટરોનિ એવી રચાય;
 પાણી કામ જો કરશે પછાડી, પાછળ થોડો ને આગળ ગાડી. ૯
 કરતાં એટલું ગર્જ ન સરશે, પૂરી સંભાળ રાખવી પડશે;
 જો જો મોરિયો કરાં જોડણુ, કે કો એનાં અવર અનુસંધાન. ૧૦
 નિત્ય નિયમિત નિર્ભંવાં પડશે, કંઈક ઇન્સ્પેક્ટર રાખવા પડશે;
 કરશે તેમાં જો ગફલત કોઈ, મોટી તુકશાની તો લેજો જોઈ. ૧૧
 કરી તે સૌ શકો તો આ કરજો, નહિતો આટલેથીજ અટકજો,
 મારા પગની અવધી તે છતી, કરજો ગાહિત તમારી કમીટી. ૧૨

ઓપાયા વૃત્ત.

સજી હૃદયે રાવ થયા ને, ખીળ પશુ સૌ સજી;
 અર્થ કર્યા મન ગમતા સૌજો, બજે છુટ્યા બાજી. ૧
 એવામાં ત્યાં ધરીગેશન, આતાના ઇજનેર;
 વોલ્ટર એમ. ડ્યુકેટ સાહિબનો, પત્ર મળ્યો આ પેર. ૨
 મેનહોલ્ડુ બાંકું મુકું, એથી બસ નહિં યારો,
 ખીળ પશુ બહુ હોય જુગળાં, ગટરો સરસ ગણારો. ૩
 હયા હોય મહિં જતી આવતી, તો જોખમ નથિ તેમાં;
 નહિતો તેના સ્વછ કરનારા, જોખમાય કદિ એમાં. ૪
 જરૂર હયા વિષુ કોય ન જીવે, એનો ખુલ્લું જાણો;
 બેંક હોલ આદિક દ્રષ્ટાંતો, અતઃમાં લઈ આણો. ૫
 ગટરોનો જો દોષ ગણે તે, એ પૂરા અચાની;
 મરે ગટરમાં મનુષ્ય તેતો, હોયજ ખામિ હવાની. ૬
 એમ કહી દ્રષ્ટાંતો કઈ કઈ, એ સાહેબે આપ્યાં;

શાશ્વા સવ તણા મન સંશય, વણ કસ્મીયે^૧ કાપ્યા ૭
 અમદાવાદ વિશે વળિ એવી, પ્લેઝી ગટરો કેડે;
 કહ્યું કામ નહિ કરવું પડશે, હું ધાઈછું બેશું. ૮
 પત્થરના નળથી નહિ પ્રોદા, સાં નળ કરવા પડશે;
 યોગ પાણીના ખળકાથી, સાફ સદા ચમ ચકશે. ૯
 એમ. બી. ડાઈંગ એ ખાતાના, અવર હતા ઇજનેર;
 ચિદ ઇજનેરને એણે સખિયું, પ્રેમ ધરી કષ્ટ પેર ૧૦
 જે. એચ. ઇ. હાર્ટ હતા તે, પૂના વિશે પ્રસિદ્ધ;
 એસ્કિમેટ એણે મુઠ્ઠા આપ્યા, વિગને કરિ વિધ વિધ. ૧૧
 શાશ્વા વળિ ડ્યૂકેટ સાહેબે, એના રદિયા આપ્યા;
 રમિ તે પરથી સ્મૃતિકા રાવે, ચિર મન દ્રઢ કરિ યાપ્યાં. ૧૨

પાણીકામ સંબંધી રાવની યોજના.

રાજ ધનાઢ્રીની દેશી.

સાહિબ ડ્યૂકેટ સાબ્રમતીની, યોજનાઓ ડિધિ જેવીછ;
 એવિજ ડાઈંગની યોજનાઓ, ખારી તણી મણિ લેવીછ. ૧
 યોજના વાર ચમ અજમાશોના, આંકડા સર્વ ઉતાર્યાછ;
 આપ તણા અનુભવથી કગે, કરકસર સદવિગત સુધાર્યાછ. ૨
 ડ્યૂકેટનો જે અભિપ્રાય દોઢો, બાહ્યવિનસેધમ જેવોછ;
 સાબ્રમતી માટે પોતે રિવકાર્યો, આપ્યો અભિપ્રાય એવોછ. ૩
 હસ્તિ અદાસ્તે^૨ હાસિની તારિખ, બાવિશમી જુન માસછ,
 મ્યુનિસિપાલ કમીટીમાં મુકી, તે દિન એ દરખાસછ. ૪
 સીવિલ સર્જન રોજ સાહેબે, તેને આપ્યો ટેકાછ;
 કમીસનરોમાં હોદ્દા મચી^૩ કેક, અને યયા સહુ એકાછ. ૫

- મત તેર પ્રેસીડેન્ટથી મળિયા, શોળ પજા મત વિરુદ્ધ; ૬
ચર્યાપત્રો બહુ થયાં ચાલતાં, જળરૂં મંડાણું જુદુદ્ધ;
દુઃખ જે રાવે પાણીનું દીકું, વસ્તિને પડતું વિશેષજી; ૭
વિસરે નહિં રાવને તે વિસાણું, -હૃદય યજી લવલેદજી.
વીશ ગેલન માયા દીઠ ગણ્યું તે, પાડવા પૂરું પાણીજી; ૮
ગેલન પાંચની ચોળના આટે, ત્યાં ખાસ કમીટી નિમાણીજી.
ચર્યાપત્રોના રાવે ચપળતાથી, ખુળ ખુળ કીધા ખુલાસાજી; ૯
નમ્રપણું તેમાં નિમિષ્ય તજ્યું નહિ, ખર્જ ક્ષમાનાં ખાસાંજી. ૧૦
દાલ ધીંગી તે તો ધીરજની ધરિ, નહોં દુરામલ નામજી;
સમજાવી સમજાવી લેવું સરવથી, કરવા ધાર્યું જે કામજી. ૧૧
પ્રકૃતિ એ જે મુળથી પોતાની, રાજનીતિની રીતજી;
હોંશયિ મોકલ્યું હોપ સાહિબને, ખાસું એ પ્રકરણ ખચીતજી. ૧૨
કૌન્સિલ કરા તે કૌનસીયર, જે કલકત્તા મોઝારજી;
ખેરખાં થઇ ગુજરાતના કીધો, બાપા ગુર્જરનો ઉદ્ધારજી. ૧૩

દાહરો.

“લાખ હુકમ કર મોપ પણ, કરે કદાપિ ન કોપ;
આબ્યા બલે યુરોપથી, હેતુ સાહિબ હોપ.” ૧

સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંબંધે રાવની કારકિર્દિની કૃત્તેહ-

રાવને સી. આઇ. ઇ. પદનું પ્રાપ્ત થયું—

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

હોપ જેવા મશે કોણ હેતું, સમુદ્રમાં કહું જમ સેતું;
રાવ જેવા મશે કોણ ચરા, પુરુષ પ્રવલન કરવામાં પૂરા. ૧
કામ કામનું જે તે કહેતા, વેગે ગાડાં કર્યાં તેનાં બેતાં;

- ખાઈ કહુંતા ખરોડવા જેહ, કીધી અગ્નિ ખુણે લેખ એહ. ૨
- કયું કોકરિયાનું એ કેવું, જગતને તે યયું જોવા જેવું;
કીધા સડકોના પથુ કે સુધારા, મન ધાર્યાં સૌ પાર ઉતાર્યાં. ૩
- કરી સ્થાનિક સ્વરાજ્યનું કામ, કાઢ્યું રણછોડભાઈએ નામ;
દીધા સ્થાનિક સ્વરાજ્યના ડંકા, વડા રાવ થયા જોધ વંકા. ૪
- પદરતું પથુ કાણુ ત્યાં પુટે, મોટા ખર્ચમાં વળ દીધા મુછે;
કીધા પ્રૌઢા કે પર ઉપકાર, અધિક દીધા વૃત્તીના ઉદાર. ૫
- અનાશ્રમ ઔપધાસય કીધાં, દાગ કોલેજ રૂડમાં દીધા;
મુગધ સરકાર પથુ થઈ માલીત, કલકત્તા સરકાર એ રીત. ૬
- વેગ પ્હોમી વિલાપત વાત, મન હરખ્યાં વિકટોરિયા માત;
જન્મ દિવસ તારિખ કહું જોની, આઈ ચોવીશમી રૂડી મેની. ૭
- મે^૧ તો છવન સર્વનું જણો, પાળક પ્રમુતા જે જનમી પ્રમાણો;
ચોવિશ અવતાર વિષ્ણુના છે જોવા, દેહ ધરિ એક જનમી એ દેખ્યા. ૮
- " રામ સમ્પદિકા મજસુ હૈં લેના, જૈસા કૃત એસા ઉનકો હૈં દેતા;
રીત એ માતાએ હતિ સખી, સૂરજ ચંદ્ર બે તેના છે સાખી. ૯
- વડો દિન જન્મનો વર્ષોવર્ષ, હેડે ત્યારે ધરી મોટો હવે;
જોની ચાકરિ તે દેખે જોવી, તેને કરે ધનાયત તેવી. ૧૦
- ગણુના કરિ તેમ રાવના ગુણુની, નેક નામી શુણી એ નિપુણુની,
આખો સી. આઈ. ઈ. નો ખેનાબ, અવની પર વધારિયું આખર. ૧૧
- હજરી સાલ અદારમો છયાશી, ખચકમાં તે શોભી રહિ ખાસી,
તારિખ પાંચમિ જ્યુનનું તત્ર, મોટું રાવ પાખ્યા માનપત્ર. ૧૨

દોહરો.

- કેવાં ઉત્તેજન અને, કેવી કહો કૃપાય;
વિશ્વ વિગે નહિ વીસરો, અહો વિકટોરિયા માય. ૧

આપણાં માયાળુ મહાદેવી માતૃશ્રી વિક્ટોરિયાની-

ગરબી-

અચક્રે મચક્રે કારેલી, એ સગ-

અહો મસ્તિકા મા અઝમા. એ ટેક.

આ નવો અમલ જે અહિં આવ્યો, સુખ સંપત્તિ સાથે લાવ્યો માત; અહો.
 કંપનિ^૧ દ્વારા મુળ પગ કીધો, દુનિયામાં ડંકો દીધો માત; અહો. ૧
 લૌકિક કે ધાર્મિક જે લેખો, મારેલી સન્નિધ મેળો^૨ માત; અહો.
 સતિ^૩, સમાધ^૪, ધરણી^૫, સધારા^૬, મધુ^૭ કેટલ^૮ એતો માર્યો માત; અહો. ૨
 બહુ ચોરી, બહારવટાં, ધાડાં, દળ^૯ મદિયાસુરના^{૧૦} ધાડાં^{૧૧} માન; અહો.
 ગણિ જન યાકે નામો ગણતાં, એ વાર ન લાગી હણતાં માત; અહો. ૩
 આપ્યો જન અસ્થિરતા^{૧૨} આરો^{૧૩}, મદિયાસુર તેતો માર્યો માત; અહો.
 કાઢ્યો અંધેર તણો ગોટો, એ ધુમ્મચક્ષુ^{૧૪} અતિ મોટો માત; અહો. ૪

૧. મુનાઇટેડ ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના હાથમાંથી આ દેશનો રાજ્ય-
 વહીવટ ઇ. સ. ૧૮૫૭ ના બળવા પછી મહારાણી સાહેબે પોતાના હા-
 થમાં લીધો તે. ૨. જંગલી વહેમી રૂઢીચો જે ખરેશ ન ખસે તેવી. ૩.
 કાંઈક મક્કા ને કાંઈક જોરાવરી પછી એકથી જોરાવરીથી પણ સ્ત્રીઓને
 પોતાના ધણી પછી બળા મરવું પડતું તે. ૪. જીવતાં જમિનમાં રહાવું
 તે પરમદ્વંસો કે સન્ધ્યાશયો આદિ કરતા. ૫. અમુક કામ કાઢ પારી
 ફરજયાત કરાવવા કાંઈને યે જઈ ત્રાણ કરવા ધમકી આપવી કે ત્રાણ
 કરી દોહી વહેતાં કાંઈને ત્યાં જવું તે પ્રાક્ષણ ચારણ આદિ કરતા. ૬.
 ખાતું પીડું નહીં એ અનરજન જીવ લઈ મરવું તે સંધારાનું જીવ ધર્મમાં ધણું
 ચાલતું. ૭.-૮. એ નામના દર્દીઓ ચંડીમાં લખ્યા છે તે. ૯. લશ્કર. ૧૦.
 એ નામનો દર્દી ચંડીમાં લખ્યો છે તે. ૧૧. ભડું-ધણું. ૧૨. ઉપરથી.
 ૧૩. પ્રભાતી નાશભાગ-દોડાદોડી. ૧૪. હેડો. ૧૫. એ નામનો ચંડીમાં
 દર્દી લખ્યો છે તે

જાહુ રાજકીય, ધાર્મિક જાંડો, તે ચંડ^૧ મુંડ^૨ પ્રચંડો માત; અહો
 ને જિવતા પી જનનાં લોહી, ક્યાં રક્તબીજ^૩, એ દોષ માત; અહો. ૫
 ને ત્રાસ, જુલમ તે પરવાર્થી, એ શુંખ^૪ નિરુંખ^૫ સંહારી માત; અહો
 મા ને ને ચંડીમાં વાંચું, તે કરિ દેખાડું સાચું માત; અહો. ૬
 મા મુગઠ અઘોરિક શિર ધરતાં, હીરા ગણિ માણુક ફરતાં માત; અહો.
 મા અસંખ્ય જુજ^૬ આપે ધારી, સિંહનિ^૭ શોભે ખુબ સ્વારી માત; અહો ૭
 મા ખાણ સુકીર્તિના ખાગ, દેવી સાક્ષાત અમારાં માત; અહો.
 મા ખડ્ગ ખરાં આપે ધાર્યાં, ને અગણિત પ્રાણુ ઉગાર્યા માત; અહો. ૮
 મા પડખ પર ડંકા પડિયા, ત્યાં પાપીમાં ફડફડિયા માત; અહો.
 મા ખુગલ આપનાં જ્યાં વાગે, ત્યાં જાડીને સડ જાગે માત; અહો. ૯
 મા અજ શસ્ત્ર તો છે એવાં, દેવોએ દીધાં જેવાં માત; અહો.
 મા અદર્શ^૮ આપ રૂલાં આંહી, પણ રાક્ષસ સાથે સવાઈ માત; અહો. ૧૦
 મા મુશ્કેલ શાંતી પ્રસાવી, ને દુનિયાંને દીપાવી માત; અહો.
 મા દયા ધર્મનાં મહાદેવી, અવતારી અન્ય ન એવી માત; અહો. ૧૧
 મા વિદ્યા, કળા, વિવિધ વાનાં, મહા મુખ દીધાં મનમાન્યાં માત; અહો.
 ધિર કરિ સૌને સુખમાં આપી, કષ્ટ બંધન નાખ્યાં કાપી માત; અહો. ૧૨
 ને ધર્મ રાજ્ય કહિયે જેવું, આદિ^૯ હતું કહો ક્યાં એવું માત; અહો.
 મા રાગ રાજ્ય કરિને મુક્યાં, સૌ મનના મતોરથ પૂઝ્યા માત; અહો ૧૩
 વિસરે ઉપકાર ન વીસાર્યા, ગુણ ગણિ ન રાકાય તમારા માત; અહો;
 આ વખત કમપી વહિ જશે, પણ વાતો રહિ વચાશે માત; અહો. ૧૪
 મા શાંતીમય શ્રુષ્ઠી કાપી, પછિ નિદ્ર સઘની^{૧૦} લીધી માત, અહો.

૧-૨-૩-૪-૫-એ નામના જુદા જુદા ચંડીમાં દર્શાવેલ વખત છે તે
 ૬ હાથ અથવા લાવ લરકર રાજના હાથ તેનું લાવ લરકર. ૭. બીટીરા
 વાવઠામાં સિંહનું નિહ છે ૮ આપણાં મામાણુ માતા મહાદેવી આ
 દેશથી તો અદર્શજ રહ્યાં હત્યાં એ ખુલ્લું છે ૯ તા ૨૨ મી જાન્યુઆરી
 સને ૧૯૦૧ ને રોજે સ્વર્ગી થયાં.

મા નથી થએલ કે કોઈ થાવું, જે આપ સમાને આવું માત; અહો. ૧૫
 મા આપ સિધાવ્યાં પ્રભુ ધામે, પણ અમર દિસો આ કામે માત; અહો.
 મા અવિચળ પદ ઈશ્વર આપો, ધિર સુખીયાં દરિ પ્રભુ યાપો માત; અહો. ૧૬
 પ્રભુ રાજ્ય તેજ વૃદ્ધિ દેજો, આ અચળ અમલ અદિ રહેજો માત; અહો.
 પ્રારથના કરિ નિત્ય પ્રભુ આગે, મનમોહન એ મુખ માગે માત, અહો. ૧૭

દાહરો.

એ માતાના પુત્રનું, તપો પ્રભુ ખુળ તાજ;
 અચળ અમલ ઇચ્છીશતો, રાખો પ્રભુ મહારાજ. ૧

સોરઠો.

બહુ મુવાસિત જામ, રૂકો જેવો રાવતો;
 ભાખ્યો ખીજો ભાગ, આ એવો ઉત્તરવતો. ૨

.....

ભાગ ૩ જો.

રાવના પાણીકામ સંબંધે મે. ટી. સી. હોપ સાહેબનો
 પત્ર-તે સંબંધમાં મળેલી ગંજવર સભા-
 ઉસ્કેરાયલી લોકલાગણી.

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

રાવે હોપને જે પત્ર મુક્યા, ચટ ઉત્તર સાથે આવી ચૂક્યા;
 મોટા મંબીર બહુ અર્થ માંલ, જે જે વાંચે તે ખુશ થના જાય. ૧
 મૂળ કરવા નહોતું જેને મન, પુરણ થયા તે સર્વ પ્રસન્ન;
 તેમ રાવને પણ મળ્યો ટેકો, દીલ ધારી વિચારી જો દેખો. ૨
 એથી એ વિશેનો ઉપકાર, મળી માનવા સભા શ્રીકાર;
 કેક શેઠ વગ ને વેપારી, નોકર ચાકર કંઈ સરકારી. ૩

કષક વકિસો ને કષક વિહાનો, કૈક હિંદુ ને કષક યુસલમાનો;
મળ્યા સો દેકશળ મોઝાર, સભાસદ બે હજાર સુમાર. ૪

દીસંબર સન અઢારસો છમાશી, બાવી તારીખ ત્રીસમી ભાશી,
નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ નામ, રાવસાહેબ મહિપતરામ. ૫

રાવબહાદુર બહેચરદાસ, ખસ મિત્ર 'ને સવના ખાસ;
મણીભાઈ ને ત્રીકમલાલ,^૧ વકિલ વૃજરાય સાકરલાલ. ૬

રાવસાહેબ નિર્ભયરામ, પિતા મુજ કવિ દક્ષપતરામ;
કાવસજી શેઠ કારંભવાળા, વડા વડા મળ્યા વગવાળા. ૭

હતા હોપ સાહિબ બ્યારે આંધ, કીધાં કામ સારે ને ને કાંઈ,
જણાઓ સ્નેહ તે સમે જેવો, અઘાપી દોઢા એવો ને એવો. ૮

સૌએ સંભારી શુશુ સ્મૃતિ ગાઈ, ચઢતી તે માટે તેમની ચાલી;
મિસ્તર હોપનો ઉપકાર માની, ઉચરી જય માતા વિકટોરિયાની. ૯

પ્રેમે હોપ સાહિબનો ને પત્ર, બેઠ્યો નકસો તેની સર્વત્ર;
છાપાએ ઉઠ મર્યાદા છાંડી, મઢા મોટી ધમાધમ માંડી. ૧૦

શુણી ડપકેટે એ સર્વ વાત, જવાળા અંતર હડી ઝળેજાટ;
વોટર વર્ક ક ફૂનેજ કેરી, પોતે ચોજનાઓ ને ને પ્રેરી. ૧૧

શાણા હોપે ને શક તેમો લીધા, દલીલોથી લખી દુર કીધા;
મુંકી સરકારમાં તે રિપોટ,^૨ કીધી ખાત્રી સૌની ચડીચોટ. ૧૨

તે સંબંધમાં રાવની રૂબરૂઈ ચાલી.

ચોપાયા વૃત્ત.

ફા હોપ તણા અગળ પર, રચિ સ્મૃતિકા વળિ રાવે;

૧. શેઠ. મણીભાઈ પ્રેમાભાઈ તથા ત્રીકમલાલ જમનાદાસ.

૨. રિપોર્ટ

- જેમ પ્રજાને માતાપિતા મળિ, રતેહ સહિત સમજાવે. ૧
- જાહેર તેમાં એમ જણાવ્યું, સૌને જાહેર થાવા;
સ્થેર આપણાની આરોગ્યતા, સુધરી થાવા વા ! વા ! ૨
- જાને તેટલી ચોક્કસ કરવા, ને સલાહ મેળવવા;
અતુભયિ જે જે હોય આપણા, લખિયું તેને લખવા. ૩
- પોટર વર્ક ને રૂનેજ ફેરાં, કામ તણાં કામગિયા:
તે માથે મુક્યાં તે મુજાને, પ્રત્યુત્તર સદ્ મળિયાં. ૪
- સાહિબ આપણા છે શુભ ચીંતક, જરૂર સૌક્યે જાણો;
અમુલ્ય એના કહું જે રાખો, અતરમાં તે આણો. ૫
- “અમદાવાદ તણી આરોગ્યતા, સુધારવા બલિભાતે;
મોટા ખર્ચ મૂનીસીપાલે, જોઈએ કરવો જાતે. ૬
- પીવા સૌને ચોખું પાણી, જે પુરજાને જડશે;
ગંદવાડ ને મેલું પાણી, પુર પહારે જે પડશે. ૭
- એમાં જે નહિ ખામી આવે, કામ અપાટ થાશે.
મોટા દર જે છે મૂલ્યનો, જરૂર કમી ચર્ધ જાશે.” ૮
- સેનેટરી કમીશન ફેરાં, સાહિબ જેમ કહેછે;
સાહિબ શાણા હોય તણો પણ, મતમાં મત તો એ છે. ૯
- કમીશનર મૂનીસીપલના, સ્થેર સુમેચ્છુ જે જે;
કહું તે પર બહુ વિચાર કરવા, છે બંધાયા તે તે. ૧૦
- મારે પોતાનો તો એવો, અભિપ્રાય કહું એ છે;
ગમે તેવો જે પડે અડચણો, વેઠિ લેવાનો રહેછે. ૧૧
- સ્તૂતિપાત્ર આ સાર્વજનિક હિત, કારજ તે તો કરું;
અને જેમ જાને જલદી તેમ, જલદી કરમાં ધરું. ૧૨

મે. સર દી. સી. હોય આહેળનું અમદાવાદ આવતું
અને રાવના કામ માટે તેમની પ્રસન્નતા—

રાગ ધન્યાશ્રીની દેશી—

રાવે વળી નહય એમ વિચારું, સૌનું થવા સમાધાનછું;
સાદિય હોય બે આવે શ્રીપુર તો સઘ ફરે આ શુકાનછું. ૧
ક્યાં કહું પત્ર ને ક્યાં કહું પોતે જાતનો જુદી વાતછું,
અનેક પત્રના થાય અરથ ને સંકલ્પ વિકલ્પ અસંખ્યાતછું. ૨
હોશ ધરી એથી હોય સાદિયને પ્રેમે પાદવયો પત્રછું;
વીનય વિવેકની સાથે વિગતબંધ લખિ હકિકત સર્વત્રછું. ૩
સાદિય હોય તે સ્નેહના સાગર ના કરે કદિયે નકારછું;
પત્ર વાંચી તે અત્ર પધાર્યો અમદાવાદ મોઝરછું. ૪
દુધેશવરનો કૂવો દેખાડ્યો, મીલ માટે ને કાધીછું;
ખીછ પશુ યોજનાઓ બહુ બહુ, દેખાડી મારગ લીધીછું. ૫
સંતોષ પામ્યા સાહેબશ્રી ને, શાણો વરમ ખીજે સમજીછું;
સામું જીએ કોણુ બોલે પછી, કદિ બાળક કે અણુસમજીછું. ૬
હસ્તિ અદાસ્તો હપર સત્યાશિની, માર્ગની તારિખ ત્રીજીછું;
મીઠીંગ જનરસ મૂનીસિપાલની, રસ પર આવી રીઝીછું. ૭
મત જાજા ત્યાં રાવને મળિયા, બાજ તે છતી બેઠાછું;
હકિકા જન તે હઠ નવ મુકે, હારી બેસે પછિ હેઠાછું. ૮
સો બલાઈ સમજીતી કદિયે સમજાવતાં થાય સુંખછું;
અણુસમજી સમજાવ્યો ન સમજે, એવું મોઢું દુઃખછું. ૯
સાદિય શાણે સમ્મતિ આપી, મંજુરી મ્યુનીસિપાલેછું;
વોટર વર્કનું કામ આરંભ્યું, રાવશ્રી રણુછોડવાલેછું. ૧૦
ડ્યુકેટની યોજનાને અનુસરિ, કહું મંડાણું એ કમછું;

અણુસમન્વિતે દીવ થયું એ, દાઝ્યા ઉપર જેમ ઝમણ. ૧૧
 વાટે ધાટે સવ બ્યાં વિચરે, ભાંડણાં જન સૌ ઘોડેછ;
 કિંચિત્ત રાવ ન કોધ કરે, ગણિ અગાનીમાં હસિ કાઢેછ. ૧૨

અમદાવાદના કેટલાક અજ્ઞાન વર્ગની તે સાથે વિરુદ્ધતા
 અને તેમના પ્રત્યે રાવે રાખેલું 'મોટું' દિલ-જમનાંખાઈ
 સ્માર્ક ફૂંડની સ્થાપના.

ઓપાયા વૃત્ત.

એક વખત મ્યુનિસીપાલ્ટે, જતાં રાવની ગાડી;
 ફાગટના લછ પથરા ફેંક્યા, રીસ હાલવી કાઢી. ૧
 લોકો એવું વદના લાગ્યા, લાજે જે લખનારે;
 બોલનાર જે સમ્રાજ્ય તે, અગાની બિચારે. ૨
 ટુકું માણસ કેને કહિયે, કેવા એના કામા;
 અગાનીના કસા ઝોરતા, બોલી સંતોષ પામ્યા. ૩
 પ્રજા પેટની તે પ્રસુતાને, કડવાં ઓપડ પાતાં;
 પેટ વિશે જેમ મારે પાટું, મન પર લે ના માતા. ૪
 રીતી એવી રાવે રાખી, સહન સહુનું કીધું;
 અગાના બોલ્યાં કે કીધું, લેશ ન મન પર લીધું. ૫
 લોન મ્યુનિસીપાલિટિ ખાતે, પાંચ ટકાતી કાઢી;
 રમના વોટર વર્ક તણી ત્યાં, મોટિ ઝડપથી માંડી. ૬
 એમ કરતાં મહિનો આબ્યો, સુંદર આવણુ માસ;
 વિરપસલીનું ટાણું આબ્યું, રાવ થયા બિદાસ. ૭
 મેન સાંભળ્યા જમનાંખાઈ, જે નિજ સાથે રહેતાં;
 બાઈ વિના જૂવાં જે જમનાં, બાઈ બાઈ મુખ કહેતાં. ૮

- સત્તર વર્ષો સ્વર્ગ ગયે ત્યાં, એને યાત્રા આગ્યા,
સ્નેહપાત્ર પણ સહોદરી^૧ તે, એ પાછાં નન આવ્યાં. ૯
- વિરપસક્તી તો દરેક વર્ષે, વળી વળી ફરિ આવે;
સ્નેહપાત્ર પણ સહોદરી તે, એ ફરિ ફરિ ક્યાં આવે. ૧૦
- રૂપિયો કે અડધી રૂપિયો કે, પાચ રૂપૈયા પસક્તી;
રાવે રોક હજાર રૂપૈયા, વિર દીધી વિરપસક્તી. ૧૧
- લેખું શોળ વસ્ત્રનું લેખી, મોસૈટીને સોંપ્યા;
સ્માર્ક ફંડ જમનાંબાઈ નામે, રાપ અમર એ રાખ્યા ૧૨

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

- જેવો સ્નેહ તેવું તેવું સુખ, જેવો સ્નેહ તેવું અંતે દુઃખ,
ઘાટા સ્નેહમાં સુખ થયું હોય, અદ્ય સ્નેહમાં દુખ ઓછું હોય. ૧
- ભાઈ બેનનો સ્નેહ આ ઘાટો, ઘાટા સ્નેહનિ વસમી છે વાટો;
જાણનાર જેતે એજ જાણે, અવર તો અદેશ રહ્યા આણે. ૨
- પુરૂષ પરમ તે રાવ પ્રખ્યાતા, ફેલાવો સ્ત્રી કેળવણીનો ચઢાતા;
કન્યાશાળાની કન્યા જે હોય, કરે સરમ જાપણ તે જે કોય ૩
- એને આપવા કાળે ઇનામ, સ્માર્ક ફંડ જમનાંબાઈ નામ;
એવું બ્યાજ સોસાઈટિ લે છે, એવું ફંડ એ હસ્તક રહે છે. ૪
- કેવું રાવ તણું જીઓ કામ, નિજ બેનનું પણ સખ્યું નામ,
સ્વદેશે વળી દીધો સુધારો, જે સ્ત્રી કેળવણીનો વધારો. ૫
- ગણુતાં અનળા સ્ત્રી જાત ગણ્યામ, દિવમાં રાવને બહુ તે ધ્યાય;
ખાસુ રાવે ક્યું દવાખાનું, પુણું મન પણ પોતાનું ન માન્ય. ૬
- શોધી રાખિયો સર્જન સારો, દયા નીતિ વિદ્યા ધર્મવાલો;
જયારયની દયા દે તે જાણી, પ્રજાને બેટાબેટી પ્રમાણી ૭
- હાર પણ રાવ એજ વિચારે, નીતિ મર્યાદા સાચુ નિહાળે;

દારણ્ય છૂપાં સ્ત્રી જાતનાં દદં, નરને કેમ કહી શકે નદં.^૧ ૮
 એમાં કેક તો છે કહું એવાં, જોતાં સ્ત્રીયાનુભવ તણ્યાં જવાં;
 તે જો સ્ત્રી તણીજો મળિ આવે, અલગ ઔપધાલય જાહુ ઔપાવે. ૯
 પામે સ્ત્રી જાત સર્વ તો સુખ, રહે મધાદા ને મટે દુઃખ;
 દદં ખુલ્લે મોઢે શકે દાખી, ન કે બેશી રહે ચર્મ રાખી. ૧૦
 વિગને રાવ જ્યાં એમ વિચારે, કરવા ધાર્યું વગી કરતારે;
 વડી ધરવા લાગી શુભી વાત, દિલે દિલસોજી આખી વિદાત. ૧૧
 વૌધસરોય ઉદરિત જોઈ આવ્યા, એનાં પતિને એ તર્કે આવ્યા;
 એણે ખારી ઉપાડી કમાન, હરખે આવતાં દિંદુસતાન. ૧૨
 નામદાર લેડી ડફિન ફૂંડ-સ્ત્રી તણીજ શાળાઓની ઉત્પતિ,

રાગ ધન્યાશ્રીની દેશી.

લેડી ડફિન મહાલાયકિ વાળાં, પતિ તે પતિ પ્રમાણેજ;
 તન મનથી માંડી મહેનત કરવા, વિશ્વ સહુએ વખાણેજ. ૧
 છાત્રાના જડળે કે કોઈ ક્ષેષ્ટરો, રસિડંટ, પોલીટિકાલજ;
 તેમનિ જાનુઓ તે જોઈ તેમનું, તેમાં સામિલ થઈ તે કાળજ. ૨
 ન્દાના મોટા કોઈ રાજ રજવાડા, સારા કોઈ શ્રીમંતજ;
 માગી મદદ ફૂંડ જીવું ક્યું મોટું, ખૂબ ધરી મન ખંતજ. ૩
 લેડી ડફિન ફૂંડ નામ ઠરાવ્યું, સૌએ ગળી સંધાયજ;
 સ્ત્રી તણીજોનું સંકટ મટે યાગ, જન સુખિ સૌ સ્ત્રી જાતજ. ૪
 રાવનો તો હતો મુળથી વિચાર એ, તેવામાં આવ્યું ટાણુંજ;
 પાળક પ્રસૂતાને^૨ વર્ષ પમાશમું, તે સભ્ય કરતાં ગણાણુંજ. ૫
 જ્યનનિ વીરગિયે થતું પેખ્યું, જ્યુગિલિનું પુરું વર્ષજ;
 સરકારે^૩ શોળમિ દેખુઆરીતું, શુભ તે ઠરાવ્યું સદર્પજ. ૬

૧. સ્ત્રી. ૨. માતા વિદ્યોત્સવિયા. ૩. ઇડિયા સરકાર તે વખતના ના-
 મદાર લોડ ડફિન સાહેબ.

- કારણ હિંદમાં વર્ષારતુ હોય, કહો સકે યદ્ય શુ'યજ;
આગળથી લેઈ મંજુરી એથી, કીધું ને કરવાનુંયજ. ૭
- મુદત પ્દેવાં કઈ તૈયારિ માંડી, છાંડી આળસ સહુએજ;
બહુ બહુ મોટાં કામ આરંભ્યાં, સભ્ય શ્રીમતો બહુએજ. ૮
- કાંચે કાલેજો તો કાંચે સ્કૂલે, ધર્મશાળા દવાખાનાંજ;
કાંચે નવા પુલ, પુસ્તકશાળા, મીલો, પ્રેસો મનમાન્યાંજ. ૯
- અનેક મોટાં કામ આરંભ્યાં, જ્યૂબીલીને નામેજ;
ગણનાર તેહ ગણી ગણી ચાકે, પાર ન લખનાર પામેજ ૧૦
- સવે પથ્થુ રોક વીસ હજારનિ, કાઢી રકમ એ કામેજ;
સ્ત્રીયોના માટે કરી સ્ત્રી તળિજની, ઔષધશાળાને નામેજ. ૧૧
- યાંચ કુવા દરવાજો પુર ખદાર, પ્રેમે નાખ્યો પાયોજ;
શુભ નામી કસોકટર રિડ સ્ટેરના', મીસીમે તેનાં સુઢાંચોજ. ૧૨
- રાવનું જ્યુબીલી યો તખીબ ઔષધાલય-તથા-દ્વારિકાં,

નારાયણ સરોવર અને બદ્રીનાથ-હરદ્વાર વગેરે

તરફ રાવનું યાત્રા નિમિત્તે જવું.

ઓપાયા વૃત્ત.

- ધરિપતાળ જ્યુબીલી એવું, નિરમ્યું તેનું નામ;
નિજ નામે કરિ ડીસયેન્મરી, આ કીધું તે કામ. ૧
- ભવ્ય મહાન લાં પુર ભગદાનું, મોટું કરવા માંડ્યું.
જેવા મોટા સવ જગતમા, એવું કામ હપાડ્યું. ૨
- ઇડિયન કોન્ગ્રેસ વિશે પથ્થુ, વળિ વિચારો એ સાહે;
વાહવાહ કહેવરાવી જ્યાં ત્યાં, સવથ્રી રણછોડલાલે ૩
- ઇસ્વી અદારસો સત્તાશીની પૂરી યદ્ય સાલ;

વળિ માત્રા નિમિત્તે વિચર્યા, લાયક રણછોડલાલ.	૪
સહકુટુંબ પરિવારે સોતા, છડી સ્વારિ જ્યમ ગુળ;	
નિર્મળ જેવી મનની વૃત્તિ, એવા પ્રભુ નિવાજ્યા.	૫
પુરો દારિકાં કરિ સોરાષ્ટ્રે, ને શુભ સંબોધાર;	
તેહ ધરી નારણસર કીધા, કચ્છ દેશ ^૧ મોઝાર.	૬
હરદાર બદ્રી પછિ આધ્યા, રૂડો રીતે રાવ;	
પવિત્ર દેશ તીરથનો પૂરો, દિમે જમ દરિયાવ.	૭
ભુડકેદાર કેદારનાથ છે, આધ બદ્રિ ને બદરી;	
ગવરીકુંડ ને નારદકુંડ છે, થઇ ના રાકે ગણતરી.	૮
બ્રહ્મકપાળી ગંગા બીજ, તુમનાથ મહાદેવ;	
પુરિ કૈલાશ વળી પેખતાં, ટલે પાપ તતખેવ.	૯
જોતાં ધૂણી જુગ ત્રેતાની, સંકટ નાથ સમૂળાં;	
ત્રિપુગિનારાયણ, રૂપિકેશ ને, તીરથ લક્ષમણૂ જૂના,	૧૦
સ્થેર શ્રીનગર, ઠાટગોડામ કે, સમર મુરદાબાદ;	
જોવા થઇ જિજ્ઞાસા તે જોઇ, આલ્યા અમદાવાદ.	૧૧
ગિરિ ગિરનાર, સુદામાપૂરી, ડંકપૂર સિધપૂર;	
પ્રભાસ આદી તીરથનું રૂળ, પામ્યા રાવ બહાદુર.	૧૨

અમદાવાદની નામદાર શુ. વ. સોસાઈટી અને રાવને
તેના પ્રમુખપદનું પ્રાપ્ત થવું-સુ. દેવ લક્ષ્મીના સ્વર્ગવાસ.

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

નામ ગણતાં તો પાર ન આવે, તિથ્ય એવાં તો કેક કહાવે;
રાવે ધણાંખરાં તેમાં કીધાં, કે તો ખાસ બતાવી મેં દીધાં. ૧

૧. નારણસરથી વળતાં વવાહીયા બંદરમાં રાવને પોતાનાં નાની
બેન કારીબાઈના સ્વર્ગ ગમનની ખબર મળી તેથી તેઓ બહુ દીલગીર
થયા હતા—

ચાલુ પરંપરાનો જે આવ, રાખ્યો તે સવ રણછોડલાલ;
 પિતાપ્રપિતાદીની^૧ જે જે રીતી, રાખી રાવે તે અથધી તે ઇતિ. ૨
 યયા સોસાઇદીના, પ્રમુખ્ય, પરગ જે સુધારામાં પ્રમુખ્ય;
 ગુજરાત વર્નાકુલર જેનું નામ, કરે દેશ સુધારાનાં કામ. ૩
 ઉત્તેજન દેશી જાપાને આપે, સુધાર કષ્ટ નવાનવા રચાવે;
 કૈકે અવનવા મથ કરાવે, વિવિધ બીજ વિદ્યાતણાં વાવે. ૪
 અવર ક્યાંક દીકી નથિ એવી, દીસે ગુજરાતે સાક્ષાત દેવી;
 કહો જે જે સુધારનાં કામ, નાખે પહેલું સોસાઇદી નામ. ૫
 અવર તે પછી એ લે કપાડી, એમ અહોનિશ ચાલે અગાડી;
 અગ્રેશ્વર યયા આપ તે એના, જોતાં ઉમદા વિચાર તે જેના. ૬
 એવે ન્યાશિની આવી સાલ, ઇસ્તિ અદારસો પર તે કાળ;
 બન્ને એવામાં એક બનાવ, હૃદય શાય પામ્યા તેથી સવ. ૭
 નિર્મળ દેવલક્ષ્મી જે નિપૂણ, જેના નામ પ્રમાણે જ ગૂણ;
 સૌભાગ્યવંતાં ચિત્રમાર્ગનાં પત્નિ, સાક્ષાત મુર્તિ હતાં જેહ સત્યની. ૮
 પુત્રી દુલ્હ જે રાવને ખારાં, દેહ તણ ગયાં પ્રજુલ્હાર;
 અધિક દિલગિર યયા સવ ઊર, સર્વ કુટુંબ થયું સૌમાતૃર. ૯
 શાય રાવનો તે કહું સાચો, કોઈ રીતે ખાચો નહીં કાચો;
 કાઢયું કુંડ ત્યાં પરમાર્થ કામે, દેવલક્ષ્મી સમારક કુંડ નામે. ૧૦
 સાર્વજનિક આરોગ્યતા, સાચે, જડયું હેત એતું જગનાયે;
 જતા જ્યાં જ્યાં ત્યાં એજ તે જોતા, પાછી એમાં ખાની દેતા નહોતા. ૧૧
 આપ યાત્રા ગયા ત્યાંય એવા, ક્યાં કામ જીઓ ક્યાં ક્યાં;
 પુરા પુણ્યાત્મા ધરમાત્મા પોને, યોગ્ય જે જે ઉપમાઓ કહો તે. ૧૨

૧. ચાલુ યાત્રાઓ કરવી, સ્વધર્મપર પ્રીતિ રાખવી, આરોગ્યતાની સંભાળ રાખવી વગેરે. ૨ ગુજરાતમાં વર્તમાન સમાચાર-કન્યાશાળા પ્ર-સ્તુતકાળા, જી. પ્ર. ચોપાન્યું તથા છાપખાનું પ્રથમ સોસાઇદીએ કાઢયું હતું.

મુ. દેવલક્ષ્મી સ્માર્ક કુંડ-રાવની યાત્રા પ્રસંગમાં બતાવેલા
ઉદારતા-કેદારમાં ધર્મશાળા-બદ્રીનારાયણમાં ધાટ.
રાવના યૌત્ર રા. રા. ચીનુભાઈનું પુનઃલગ્ન.

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

- રોક રૂપેયા શોળસો કેરો, કાઠી રકમ તે કમેછ;
સાર્યજનિક આરોગ્યતા સાઈ, આપી ધરમને નામેછ. ૧
- જાત્રા બદ્રીનારાયણ જાતાં, જાનરૂં દુખ જોયુંછ;
કરાવી ત્યાં તે જાત્રાળુ કેરું, ખરેખરું દુખ જોયુંછ. ૨
- કેદારમાં ધર્મશાળા કરાવી, રૂઢ પ્રયાગે ધાટછ;
વીશસોની ત્યાં રકમ મોકલાવી, ઘેર આવી એ માટછ. ૩
- અમદાવાદ કલેક્ટર અહિં હતા, સાદિય પણ બહુ સારાછ;
ઝાનરેખલ હાલ જેમ્સ કહાવે, તે મોકલી તે દારાછ. ૪
- તેવામાં ન્યૂખીલી ઇસપિતાળનું, કહું પુરૂં ચયું કામછ;
રૈવન્યુ^૧ કમીરનર ઉત્તર પ્રાંતના, શેફર્ડ એવું નામછ. ૫
- તેવાંજ બાનું તેમનાં કહું તે, હેતે કરી નિજ હાથછ;
ખાતે કરી ખુદિ મુકવાની ક્રિયા, માન સહિત વિધિ સાધછ. ૬
- સાદિય જેમ્સે ત્યાં સ્થાય કરી તેને, બરી સભા બહુ ભાવેછ;
રોક રૂપેયા ત્રીસ હજારની, રકમ કાઠી ત્યાં રાવેછ. ૭
- સરકારને માણુ ખર્ચની સોંપી, તેતો વળી કહું વળિ તેનાછ;
કાષા રાવે રૂડી રિતે કરિ, અડગ પાયા એમ એનાછ. ૮
- ધરિત અઢારસો ઉપર નવ્યાશિની, શુભ એ પુરી ચપ્પ સાલછ;
કામ જુઓ. કર્યા ત્યાં કેવાં કેવાં, વાહ રાવ રણુજોડલાલછ. ૯

પૌત્ર ચિત્રભાઈ ફરી પરણ્યા, 'કીધું ઉત્તમ એ કામજ;
ચૂનીલાલજી ખુશાલરાખનાં, પુત્રી સુચોચના નામજ. ૧૦
હોયું ફળ, ને અલગદાનાદમાં, શુભ જેવું પોતાને સોહેજ;
એવા ધરનાં પુત્રી તે એમાં, હોય શું કહેવું ગોંહેજ. ૧૧
સુભાગ્યવંતાં નામ સુચોચના, શુભ ગુણ એવા સુદાવ્યાજ;
દીસે, જેવાં કહું દેવ કુમારે, રાવનાં દાર દિવાવ્યાજ. ૧૨

પૌત્ર ચીત્રભાઈના પુનઃલગ્ન સંબંધે રાવે ખતાવેલો હર્ષ-
દશની આરોગ્યતા વર્ધક અને મધપાન નિવેધક ભાષણ
કુંડની સ્થાપના.

ચોપાયા વૃત્ત.

હધમે રાવ કુટબ હરખાયું, હરખ્યા હેવ લોક;
વિવા થકી નહિ ઉત્સવ વધનો, મરણ સમો નહિ યોક. ૧
શુભ એ વીવાના સ્મરણાર્થે, રાવે કર્યો વિચાર;
ઉત્તતિ દેશનિને અનુસરતું, કરવા ધાયું કાર્ય. ૨
કરે ખરત્ર કે વડો ગિવાનો, વાજત્રો વગડાવી;
રાવે જે રાખી તે રીતી, નથી અવરથી યાવી. ૩
દેસ વિશે રાવે દીધું તો, મહા વધ્યું મધુપાન
ખાદાણ વર્ગ રહ્યો નહિ ખાકી, જે કહિયે વિદ્વાન. ૪
અમેળે સુધર્યા ને મુંઝ્યુ, આ લોકે તે લીધ્યુ;
હુનર કળા જે એ લોકોનાં, દિલ્લ ભાં તો નવ દીધ્યુ. ૫
વૃત્ત કર્યું સિવ નારી આગળ, કૃષ્ણ કીર્તી કોડ;
રહેયું એતો કરતું સહને, પણ ખીજ છે પીડ. ૬

વિષ હળાહળ શંકર પીધું, તે કથી પીવાશે;	
શ્રીકૃષ્ણ ગિરિવર કર તોલ્યો, તે કથી તોળાશે.	૭
સહસા હિંમત ^૧ એ લોકોનાં, એનો મુક્યાં અળગાં;	
જોડી નકતો કરવા શીખ્યા, વિવિધ વ્યસનમાં વળગ્યા.	૮
રાવે હરમાં એમ વિચાર્યું, એ રસ્તો દુર કરવો;	
સુધરીને સુખિ થાય સ્વદેશી, એ રસ્તો આદરવો.	૯
ભરી સગાઓ બાપણુ યાશે, મઘનિવેધક ન્યારે;	
જન સૌને ત્યારે સમજાશે, અને સુધરશે ત્યારે.	૧૦
પ્રતિ વર્ષે વળિ એજ વિષય પર, નવાં પુસ્તકો યાશે;	
કુચાપ એ કે વર્ષે ત્યારે, દેશ વિગેથી જાશે	૧૧
રોક રૂપેયા હજાર એની, કાઢિ રકમ એ કામે;	
સોસૈદીને ^૨ રાવે સોપી મઘનિવેધક નામે.	૧૨

પશ્ચિમાત્મ લોકોનાં સહસા અને

હિંમત વગેરે માટે સાખાશી.

ગરબી.

મા પાવે તે ગદથી જિતયાં, મા કાળીરે.	એ રાગ.
વાહવાહ માંડ્યો વેપાર, પશ્ચિમના વાશી;	
સોદાગરના સરદાર, દષ્ટયે સાખાશી.	૧
જ્યાં હતાં હામ ને દામ, પશ્ચિમના વાશી;	
પણુ કરવા ન હતું હામ, દષ્ટયે સાખાશી.	૨
નહિ આગળ જાણુપિછન, પશ્ચિમના વાશી;	

૧. એ લોકોની શીશી બાબતની નકલ આપણે કરવા જેવી તે જતાવવાના હેતુથી નીચેની કવિતા આહી દાખલ કરી છે. ૨. ગુ. વ. રો. સાધી.

નહિ જોળખનું જોધાણ, દધયે સાળાશી	૩
કંઈ રખડ્યા નિર ને નાવ, પશ્ચિમના વાશી;	
ક્યોઈ અધિક થયા અટકાય, દધયે સાળાશી.	૪
કંઈ કતયે આજ્યા કામ, પશ્ચિમના વાશી;	
મનથો નવ મુકી મામ, ^૧ દધયે સાળાશી	૫
નહિ ભાપા જાણો નામ, પશ્ચિમના વાશી;	
ત્યાં આવી કર્યા મુકામ, દધયે સાળાશી	૬
બહુ હિંમતના બહાદૂર, પશ્ચિમના વાશી;	
માનવની શી મગદૂર, દધયે સાળાશી.	૭
હો મુલક મુલક મરાઠૂ, પશ્ચિમના વાશી;	
મન રવેશ પર મગદૂર, દધયે સાળાશી.	૮
હો અમ રૂપ ને અમ રાજ્ય, પશ્ચિમના વાશી;	
દિવમાં જોને એ દાઝ, દધયે સાળાશી.	૯
અયનો ^૨ ક્યોઈ પામી ધાસ, પશ્ચિમના વાશી;	
ક્યોઈ માગી ક્યોઈ ગરાસ, દધયે સાળાશી.	૧૦
ધિર ન્હાના ચંઈ હાકોર, પશ્ચિમના વાશી,	
જણુચુ પછિ અમિ ^૩ નું જોર, દધયે સાળાશી	૧૧
ક્યોઈ અપજશ ને અન્યાય, પશ્ચિમના વાશી;	
મહાબારથ કરતા ધાય, દધયે સાળાશી	૧૨
હો સત્રામે શુરવીર, પશ્ચિમના વાશી,	
વિધાના બાવનવીર, દધયે સાળાશી.	૧૩
ઉઘોગી ને ઉત્સાહિ, પશ્ચિમના વાશી,	
ગુણ શા વર્ણવિયે આપ, દધયે સાળાશી	૧૪
નહિ મરણ તણો ભય મને ^૪ , પશ્ચિમના વાશી;	

ધરણી સહ કહે ધન્ય ધન્ય, દધયે સાળાશી.	૧૫
નહિ આલસનું તો નામ, પશ્ચિમના વાશી;	
બહુ કીધાં સહસા કામ, દધયે સાળાશી.	૧૬
છો ટેકીલા શિરતાજ, પશ્ચિમના વાશી;	
તે ચક્રવૈ કીધાં રાજ, દધયે સાળાશી.	૧૭
કૌંઈ નીતિ ધર્મ કે ન્યાય, પશ્ચિમના વાશી;	
તે નહિં તમ જેવાં યાય, દધયે સાળાશી.	૧૮
જ્યાં અલ્પ દિસે અવરોધ, પશ્ચિમના વાશી;	
સાહસ ત્યાં માડી શોધ, દધયે સાળાશી.	૧૯
જે હુનર કળા છે હાય, પશ્ચિમના વાશી,	
તે રીઝ્યો ત્રિભુવનનાથ, દધયે સાળાશી.	૨૦
જશ આપે શ્રીજગદીશ, પશ્ચિમના વાશી;	
એવી દધયે આશીષ, સાથે સાળાશી.	૨૧

જમુખીલી હોસ્પીટલ સાથે લેહી રે વોઈની રાવે

કરેલી સ્થાપના.

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

રાવે એ જે આપ્યા બે હજાર, મદપાન નિગેધક મોઝાર;
 વર્ષોવર્ષ આવે એનું વ્યાજ, કરે એમાં સોસેટી એ કાજ. ૧
 જેજે કામ કરે જેજે કોય, એમાં ખામી અવસ્યેજ હોય;
 ખામી વોણું^૨ તો “માત્ર પ્રુદાનું,” જાકી તો ના ગણે દા ગિજાનું. ૨
 એમાં પણ ઉર કઈ એમ આણે, સોને કીધી મુગધ ન શાને;
 કીધા કટક ગુલાબમાં કેમ, અવિનાશી ભુલ્યો કેમ એમ. ૩
 વિભુએ તો કીધું સૌ નિચારી, પણ સ્વાર્થની વાત છે ન્યારી;
 દોષ સ્વાર્થ તે પરનાજ દેખે, લાખ ગુણ ગુંડી અવગુણ લેખે. ૪

૧. ચક્રવૈપણે. ૨. વિનાનું.

કામ કરનાર તો મજે કામ, શોધનાર ખામીના સો હોય;
 કરે તેને કહે સહુ કામ, ન કરે તેને એ ચિંતા ન હોય. ૫
 રાવે કીધો એ સર્વ વિચાર, નિશ્ચય મનથી કર્યો નિરધાર;
 પોતે જ્યુશીતી ધસિપિતાળ, કીધી સ્ત્રીયો માટે જો તે કાળ. ૬
 એમાં સ્ત્રી જો દરદિ દોષ આવે, જરૂર ત્યાંજ રહેવા જણાવે;
 કરવા તેને નહોતું ત્યાં કામ, કરવા ધાર્યું તે ઉત્તમ કામ. ૭
 હતા લોડં રે હાકમ ત્યારે, ગવરનર ગુણી મુંગધ મોઝારે;
 લોડં રે જોવા લાયકિયાળા, લેડી રે એવાં લાયકિયાળાં. ૮
 નિરધારી તેને નામે નામ, કીધું લેડી રે વોડું કામ;
 હેને રૂપેયા અમુન^૧ હજાર, રાવે એમાં આપ્યા એજ પાર. ૯
 વસવા દરદી સ્ત્રીગોને ત્યાં વાસ, ઉત્તમ રાવે એ જાંધ્યો આવાસ;
 જ્યુશીતી ધસિપિતાળને અંગે, કીધું કામ એ અધિક ઉમંગે. ૧૦
 આપ્યા લોડં રે અહમદાવાદ, એની અહમેય રહેવા માદ;
 હેને પ્રુલ્લં મુંડ્યું નિજ હાથે, બરી બાવે સમા બસિમાતે. ૧૧
 પરમ સાલ એ થઇ શુભ પૂરી, બડી રાવની દેખો બદાદરી;
 શુભ કામ નવાં નવી સાલ, રચિ કરિ રાવ રચુછોડનાથ. ૧૨

સાખી.

પ્રીત્ત નિઝલમર પાટવી, જો રસિયાના ઝાર;
 એ પછુ કહું એ સાવમાં, આપ્યા હિંદ મોઝારે. ૧

રાવના પાણી કામની થયેલી પુરેપુરી જય—

અને દૂનેજ કામનો રાવનો ઉપાડો—

રાગ ધન્યાશ્રીની દશી.

હરિ અદારસેં જોપર આવી, શુભ એકાલની સાલજ;
 કામ પુરજ થયું વોટર વડું, કહું આવી તે કાળજ. ૨

૧. દસ હજાર. ૨. હાલ તે નાગદાર રસિયાના સેનસાદ છે.

- લોહ હેરિસ હતા મુંબઈ ગવરનર, હેને કરિ નિજ હાયછ; ૨
ખાંતે આળ્યા મુંકવા ખુશ્લું, બરી સખા બલિભાતછ.
- ચોદસ રહેરમાં નગ થયા આગતા, પરસ્પરનું તે પેખીછ; ૩
સોંધું અને વળી હલકું સહુથી, કોણ મુંકે તે દેખીછ.
- પુરૂં એક કુવાથીજ પડિયું, દૂધેશ્વરનું પાણીછ; ૪
કરવા કુવા એકસો એકતાગિચ, વદતા જે કોઈ વાણીછ.
- મહારાજેએ લીધું મદિરામાં, વૈજ્યવો પીવા વળગ્યાછ; ૫
ખાલ્લોનું શું ગળું બાપડનું, એ પછી ક્યાં રહે અળગાછ.
- બાગ બગીચા કે બેઠકો મુંદર, ચાર મદિરાના ચોકછ; ૬
ફરફર ન્યાં ત્યાં ભીડે કુવારા, લાયક વખાણે લોકછ.
- પાંચ કુવાનાં આગસ્યા પાણી, ટાંકે દેવાયાં તાળાંછ; ૭
અળકતી સૌએ વસાવી ચકલિયો, રજાં ધરો યમ રૂપાળાંછ.
- તાણી બેડાં મરતાં જે તૂટી, પડતી માથે ટાલછ; ૮
આશિષ એ સહુ આપવા લાગ્યાં, કોણ બુઢાં કોણ બાળછ.
- મોટા કર જે પડવાની માથે, બહુ હતી મન ખીકછ; ૯
સ્વસ્થ કરે મુખ તે સાંપડિયું, થયું સહુ કહે ઠીકછ.
- બાંડણું જેઓ રાવને બાંડતા, સૌ દેવા લાગ્યા સાબાશીછ; ૧૦
દાબ્યો તે વખણાય જગતમાં, થાય ખીજની હાંશીછ.
- પાણી કામની ક્ષેત્ર પૂરણ, પોતાની યમ પેખીછ; ૧૧
ડૂનેજનું પછિ કામ ઉપાડયું, દિલ વિચારી દેખીછ.
- સમજી તે તો મનમાં સમજ્યા, વશ્યો મને વિશ્વાસછ; ૧૨
કિચિત માત્ર ન સવના કામમાં, કદાપિ હરો કચાસછ.
- ગટર કામ સંબંધે લોકોની રાવ સામે વિરૂધ્ધતા.

ચોપાયા વૃત્ત.

અણસમજીને પણ નહિ એળી, સ્વસ્થ થયો સતોષ;

- મુંગાઇની જે મ્યુનિસિપાલિટી, તેડાવ્યા પૂરી ધરિ તેણે પ્રીતી. ૧
- માત્ર ડ્રેનેજ કામને ગાટે, તેને તેડાવ્યા શ્રીપુર ખાતે;
- હતું ચાલતું પ્રકરણ એહ, ત્યારે ખીજું કયું કહું જેહ ૨
- કરે માતિ વશ કરી કર્જ, એવી માતિની જે રહી ફર્જ;
- ચિત્ત રાવ તે તો નહીં મ્હાતા, એવી વાતમાં આગળ યાતા. ૩
- કરવાં મુઘા કેડે જે મિલ્કાન, એતો જાણતા વીખ સમાન;
- કોડે ધાર્યું તે તો જાંધ કરવા, નિજ નાતથી પ્હેલ નિકળવા. ૪
- ઇશિવ સાલ અદારસો ખ્યાશી, પરમ જે છે આગળ મેં પ્રકાશી;
- ખધી સ્વમાતિ સ્નેહે ખોલાવી, અતિ અગવડ જગ્યાની આવી. ૫
- કરવા કેળવણીનો પ્રસાર, મ્હાતા રાવ સ્વમાતિ મોઝાર;
- દીકરા કે તેની જે દિકરિયો, ઉત્તમ હોય અખ્યાસે ઉતરિયો. ૬
- એને આપવા કાળે ઇનામ, કરવા મેળાવા જેવાં જે કામ;
- નહોતું માતિની વાડી કે કાષ, ચતું સર્વ હટકેશ્વર માંધ. ૭
- રાવે વાત તે સર્વ વિચારી, કરવા હટકેશ્વરમાં જગા ધારી;
- સભામંડપ ત્યાં લઇ મુઠાવ્યો, ઇંદ્રપ્રદસ્થથી જાણે આપ્યો. ૮
- પ્રેમે માતિને અર્પણ કીધો, જશ લાખેણો માનિમાં લીધો;
- ખીજા પશુ જઇ બસે કોઇ ખેસે, લેશ કોયે વાંધો નહિં લેરો. ૯
- કથા વારતા કે પૂજા અર્ચા, બસે બેઠા કરે ધર્મ અર્ચા;
- બત્રેં ચોરાશી નાત જે જામ, નથી સભામંડપની તો નામ. ૧૦
- બ્રહ્મસભા કે ધર્મસમાજ, ખાસ સભામંડપ છે એ કાજ;
- મોટું કોય જાણે છે મંદીર, ધર્મ સ્થાન રમ્યું કાં કા ધીર. ૧૧
- કોં કો વિઠાનોની વેદશાળા, પરમ કોં કો દિએ પાઠશાળા;
- મનદર એતું સુંદર મકાન, નથી શ્રીપુરમાં એ સમાન. ૧૨

એકેક સાહેજામદા દરેકને, પ્રભુએ હતા હૃદ આપ્યાહ;
પિતાના શુભ પ્રભુએ પરિપુરણ, સર્વ તેમાં લઈ સ્થાપ્યાહ. ૧૨

કવિત.

કેણે ગીતર્થો છે કહો મયુંરાડે^૧ ચિન્તામણ,
કેણે મિષ્ટ^૨ વાણી શુક^૩જગ્યાંને સિખાવી છે;
કપોત^૪ ને ઉલુકના^૫ જગ્યાંના દોકર ગોલ;
કકવાય લીંગોળીમાં કહો મ્યાંથી આવી છે;
બાઈ, બુઈ, ગોગચદી પુષ્પમાં મુગમી મ્યાંથી,
સપતી સૌ વારમાની સૌએ સંપડાવી છે;
કુદરને તેમ મનમોહન છે ખાનદાની,

ખાનદાન પ્રજામાં ખામુખાં લે^૬ ખીજાવી છે. ૧

કામગની ચાલ કામજગ્યાંને સિખાવી કાણે;
હસગતિ કાણે હસજગ્યાંને બાણીવી છે;
કહો રૂપ કાણે આપ્યું કણુતરવાં જગ્યાંને,
રયામ રમે કાણે રડી કાષલ શોભાવી છે;
હંગળી ને લચણમાં દીડી તે દુર્ગધી મ્યાંથી,
સંપતી સૌ વારસાની સૌએ સંપડાવી છે,
કુદરને તેમ મનમોહન છે ખાનદાની,

ખાનદાન પ્રજામાં ખામુખાં લે^૭ ખિલાવી છે. ૨

રાવના પોત ૨૧. ૨૧. ચિત્રલાઇનો ક્યારમીર પ્રવાસ,
ચોપાયા વૃત્ત.

પોત રાવના ને ચીનુગાઈ, ચંચળ ચતુસ્સંજલ;

ચીત્ર કામના મહા અનુભવી, જગમ નિધાનુ વ્હાણુ. ૧

૧. મોરની ઇલામાં ૨ મધુરી. ૩. પોપટ ૪. દોલો. ૫. પુગડ.
૬. લઈ. ૭. લઈ.

- પિતા તણી પણ મીઠા મીઠી ને, પ્રપિતાની પણ મીઠા;
વકાસ કરી પ્રજા હોય તે, અરધી હોય વકાસ. ૨
- વીવા મુળ મોશાળ વિશે ને, પીરસણમાં માતા;
શિક્ષણ સાફ પિતા તણા પણ, પિતા રજા પ્રખ્યાતા. ૩
- પુરણ વર્ષ પચીસ થયાં ને, ખીન્નું ઊપર આધ્યું;
પ્રવાસ રાવે પાત્ર મુંકવા, ધણિ 'હોંશે' મન ધાધ્યું. ૪
- સોંપી આકરપેસાં સાથે, રસોધવા શ્રીકાર;
રાજવળેથી સ્વારી જાણે, નિકળ્યા રાજકુમાર. ૫
- બાસમળા અને ચીનગર, યઈ ઇસ્માલાબાદ;
ગુલમર્ધ ને વેરિનાથ યઈ, ગયા વમૂ તે બાદ. ૬
- મ્પાસમીર એ દેશ કહીયે, શાલો થાય સુવાળી;
કોય રેશમી કોર બુટાની, કોય વિવિધ કસબાળી. ૭
- વચમાં જે જે રહેરો આવ્યાં, પ્રેમ સહિત તે પેખ્યાં,
મનુષ્યનુ તો લેખું ન મળે, કરિયે કેવાં લેખાં. ૮
- અંચળ જ્યાં જ્યાં જાય ચિત્તુભાઈ, હપત ખપત સૌ પછે;
જમીન ફવી ખનીજમાં શું, મુખ્ય વેપારો શું છે. ૯
- ફના જેઠાધો પોતાનો, તે પણ જોયું ત્યાંનું;
રીત ભાત ત્યાંના લોકોની, કે જે જે જોવાનું. ૧૦
- મળયા લાયક પુરૂષો તેને, માન સહિત જઈ મળિયા;
બલે રાવના પાત્ર થયા તે, ત્યાં પણ દીપિ નિકળિયા. ૧૧
- વાતચીતમાં જે જે સાથે, કયો હશે બહેવાર;
તે પણ સવારતા હશે ઢંજિ, ક્પાસમીર મોઝાર. ૧૨

સાખી.

કુપુત્ર દેશાટણ કરી, લખવે કુળ ને જાત;
સુપુત્ર જઈ દેશાટણે, ખરી વધારે ખ્યાતરે.

ઓપાઈ ત્રિતાળી.

જુઓ સવના કેવા વિચાર, કેવી રીતે કેવાં કર્યાં કાર્ય;
 રાજ્ય વિના રાખી રાજ્યનીતિ, પૂરી રાજ્યનીતિ પર-પ્રીતિ. ૧
 રાવ જેવા કહો દોષુ યાવા, એવા કેને વિચાર છે આખ્યા;
 પુરો હોય પ્રભુ મ્હેરબાન, મુશ્કલ પણ થવું રાવ સમાન. ૨
 ધરો ગર્વ ન ધન તણો દોય, ધન દેઢવાડે પણ હોય;
 કલેશ કુટુંબમાં નહોં ઠાંય, જેવા પોતે તેવી સૌ પ્રભય. ૩
 ઇશ્વરે દીધાં સૌ હોય એવાં, જોઈએ સૌ પોતાને તે જેવાં;
 મન બાકી દીધુ હોય મોટું, દોય ધન સામું તો નથી જોતું. ૪
 હોય પૂર્વનાં જો પુન્ય એવાં, જોતાં તોજ દે તે જગદેવ્યા;
 દાખલામાં તો રાવજ દેખું, પ્રભા સરખી જેની શોજો પેખું. ૫
 કહું રીઝ્યો જેવો કરતાર, વિમળ એવાજ શુદ્ધ વિચાર;
 દેશાટથુ પર પુરણુ ધરી પ્રીતિ, કીધી યાત્રાઓ અયથી તે ઇતિ. ૬
 પૌત્ર પણ તે મોહલિયા પ્રવાસે, પરિક્ષા તો પુરણુ જાણું યાશે;
 પ્રવાસે યાય પુત્ર પરિક્ષા, પ્રવાસે યાય દેશ નિરિક્ષા. ૭
 પામે પુરુષ પ્રવાસે પ્રખ્યાતી, ભલું શિક્ષણ પામે વિવિધ ભાતી;
 કિંમત પુત્રની યાય પ્રવાસે, જવાહિર જે હશે તે જણાશે. ૮
 જોમ માલ વિદેશમાં જાય, કેવો ઉકયો તે ત્યારે કળાય;
 માલ જેવો તેવું જાણો મૂલ, ઉત્તમ રતન તો પુત્ર અમુલ્ય. ૯
 મોઘો માલ તો જેનો વેચાય, કમાયો તે વેપારી કહેવાય;
 વિશે પુત્ર જેનો વખણાય, બાઆશાળી તો એજ જાણાય. ૧૦
 એવા રાવ અંતરના ઉદેશ, પાડ્યા પાર તે શ્રીપરમેશ;
 ઘેર પૌત્ર વળી ફરી આખ્યા, ઉરે દર્પ સૌને ઉપજાવ્યા. ૧૧

રાવનું જોખમે લેજીસલેટીવ કૌન્સિલમાં બિરાજવું
ને તે સંખ્યાએ અમદાવાદીયોએ જણાવેલા ઉત્સાહ.

રાગ ધન્યાશ્રીની દેશી.

પ્રસ્વી અદારસે જાપર બેઠી, શુભ જાણની સાક્ષી;
ઓપું વરસ એક થીતેરમાં રહ્યું, રાવશી રણછોડવાલજી. ૧
જાહેર જે જે કામ કર્યાં તે, કદર યુગી સરકારજી;
કૌન્સિલ કેરા મેંબર કીધા, મ્હામાયા પુરિ મોઝારજી. ૨
આનરેજલ રાવ ત્યાંથી લખાણા, મોટું પામ્યા માનજી;
તે પણ વળિ સરકાર વરદના, એજ મોટું અભિમાનજી. ૩
કાયદા કાતુન ધારના ખરજ, જે જે નવા નવા થાયજી;
કૌન્સિલમાં તે થાય રજુ પછિ, મત મેંબરોના મગાયજી. ૪
જન્ય ઉડી જો ન મળે આજા મત, કાં સુધારા કાં વધારાજી;
મનગમતા દરિ પછિ બહાર મુકે, સરકારિ ગેઝિટ દારાજી. ૫
લેજિસલેટિવ તેને કહીયે, કૌન્સિલ કેઈ નામજી;
પ્રેસીડેંટ ગવરનર પોતે, બાકી છે મેંબર તમામજી. ૬
સરકારના વિસ્વાસ સલાહકાર, આપ નિગાણા એમાંજી;
એ મોટું માન તો અહમદવાદને, જન્મ તે રાવનો જેમાંજી. ૭
અહમદવાદિયો આનંદ પામ્યા, કહી બતાવિયે કેવોજી;
કશી ન વાત રહી કહેવાની, એ ઉભરાયો એવોજી. ૮
આસોશિએશન મીલ ઑનર્સની, એ છે જે અમદાવાદજી,
પ્રેસીડેંટ તેના હતા પોતે, એ ઉર પામી આસ્વાદજી. ૯
મનસુખઆધ ભગુઆધ તેના, વાધસ પ્રેસીડેંટજી;
ઉમંગસહ માનપત્ર લાં આપ્યું, ઉર ધરિ પ્રીતિ અલંતજી. ૧૦
સાઠોદરાની નાત સમસ્તે, એ પણ કીધું એવુંજી;

જેમ આવલ કોષને નચિ જોયું, માન મળ્યું એ જોવુંજી. ૧૧
 રહાપુર કરિ દિતેચ્છુ સભામે, પ્રેમે આપ્યું માનપત્રજી;
 મુજ પિતા પામે રચાવી કવીતા, દાખત્ર કંઈછું તે અત્રજી. ૧૨

દોહરા.

હે સુત છોટાલાલના, અચળ બુદ્ધિ ઉદાર;
 શુભ જ્ઞાતી સાઠોદર, પામ્યા કિર્તિ અપાર. ૧

હરિગીત છંદ.

સાઠોદર શીરોમણી છે, વાસ અમદાવાદમાં;
 ગણતાં સુનામ ગણાયછે, ઉમદા જનોની યાદમાં,
 પ્રભુ પાસ પ્રેમે માગિયે, ઉત્સાહ હર ધરિને અહો;
 પરમારથી પુરુષ બલા, રણછોડલાલ સુખી રહો. ૧

જે છે પ્રજના પરમ દિતકર, મન થકી તન ધન થકી;
 સદ્બુદ્ધિ સૌને આપનાર, વિવેક યુક્ત વચન થકી;
 તેનું સદા સાઈ થજો, સૌ સન્મતો એવું કહો;
 પરમારથી પુરુષ બલા, રણછોડલાલ સુખી રહો. ૨

સાંચા કપડ ને સૂતના, અહિં પ્રથમ તેઓ લાવિયા;
 ઉદોગ જાઓ જેહથી, ગરિઓ ધણાક નિભાવિયા;
 ખીજ જનો એ જોઇને, રૂડો વળી રસ્તો ગ્રહો;
 પરમારથી પુરુષ બલા, રણછોડલાલ સુખી રહો; ૩

નર નારિયોનાં ઔપધાલય, બિન બિન કરાવિયાં;
 એ તો બલાં અતિ પુણ્યનાં, સંરચન અચળ કરાવિયા;
 ઉપકારિ એવા નર તણાં, દુખડાં પ્રભુ સધળાં દહો;
 પરમારથી પુરુષ બલા, રણોડલાલ સુખી રહો. ૪

મુધરાઈ ખાતાની સદા, ચિંતા ધણી ચિતમાં ધરે;

મુખ થાય સરવે લોકને, એવા ઉપાય ધણા કરે;
 આતિ ધન્ય એની લાયકી, વળિ લાયકી વધતી રહે;
 પરમારથી પુરૂષ બધા, રણુહોડલાલ સુખી રહે. ૫
 દૌનિસલ તણા મેંબર થયા, શુભિ જન હજારો દરખિયા;
 શાણી ધણી સરકાર એહ, પ્રવીણ નરને પરખિયા;
 સંકટ હવે સૌનાંય બેઠા પૂરમાં સધળાં વડો;
 પરમારથી પુરૂષ બધા, રણુહોડલાલ સુખી રહે. ૬
 સ્કાપુર હિતેચ્છુ સહ સમાસદ માન આપેછે મળા;
 ઈશ્વર કૃપાથી આયિ આપ, વિશેષ પદ પામે વળી;
 અચાનિ વાંઠાં વેણુ બોલે, તે ક્ષમા કરિને સહે;
 પરમારથી પુરૂષ બધા, રણુહોડલાલ સુખી રહે. ૭

દોહરા.

જન સરવે રણુદાર છે, કરવા ઉદાર-કામ;
 રણુ છૂટ્યા રણુહોડજી, સાથેક કીધું નામ. ૧
 જશ પામે છવો ધણું, બહુ પામે ધન ધામ;
 ઉરથી આશીષ એટલી, દે છે દલપતસમ. ૨

રાવબહાદુરની કન્યાશાળાની સ્થાપના

ઓપાયા વૃત.

સરકારે સતકાર કર્યો, જનમંડળ દીધું માન;
 પ્રભુ કરણા તો પ્રથમ ચકી હતી, હતા પ્રભુ તુખાન. ૧
 રાવે લાભ લઈ તે તકનો, ઉરમાં એમ વિચાર્યું;
 સ્કેર બધામાં સુંદરતામાં, સૌથિ ખાડિયા સાઈ. ૨
 મ્હેતા મુસદ્દિ નાગર સધળા, બાલણુ ને અમક્ષત્રી;

- તેતો સધળા ત્યાંજ વસેછે, ગોઠા કુટુંબ કળત્રી. ૩
- ખીજી પણ જિંમી કોમો બહુ, ત્યાંજ વસેછે વાસ; ૪
- ને કન્યાસાળા ત્યાં ચારો, કશિ નહિ રહે કન્યાસ. ૪
- અનુસરિ પ્રાચિન હિંદુ ધર્મને, ત્યાં કળવણી દેવી; ૫
- થાય ગાન નીતિ બક્તિ ને, સદાયરણતું એવી. ૫
- એક અયુતના કરી સવાયા, રોડ રૂપેયા રાવે; ૬
- સોસૈટીથી સરત કરી તે, બલિ વિધ સોધ્યા બાવે. ૬
- આખા નામ ધનકાળ સહિતે, રાવને નામે નામ; ૭
- સોસૈટીએ શાળા સ્થાપી, કીધું ઉત્તમ કામ ૭
- મકાન માટે રાવે પાછા, આપ્યા પાંચ હજાર, ૮
- નામ એવકાની બ્યાં વાડી, ત્યાં કીધું તમ્બાર. ૮
- સ્માર્કદ્દ ને સુભાગ્યવંતાં, દેવસક્તિમને નામે; ૯
- એ રાવે અહિંયાં ઉધાડ્યું, સી કળવણી કામે. ૯
- નિજ ગાતિની ને કન્યાઓ, ત્યાં અભ્યાસ કરેછે; ૧૦
- રોઢવરશીપો એ સધળાને એમાં થકી મળેછે. ૧૦
- શુભ ખીલ્લ' પણ ફંડ રજાં છે, અંગે એ શાળાને; ૧૧
- રોઢવરશીપો અને ધનામે, મળે બધી જાળાને. ૧૧
- સરમુમેટિંગ લાયબેરિ પણ, છે શાળાની સાથે; ૧૨
- જુઓ કામ રાવે ને કીધાં, હેને નિજને હાથે. ૧૨

ચોપાદ ત્રિતાળી.

સર્વ રાવ તણું જુઓ મુખ, દીકું જન્મે નથી જેણે દુઃખ;
જોતાં દુઃખન કદી કોય જાગે, દુઃખ દે તો તે વસતું તો લાગે. ૧

૧. રા. ૧૨૫૦૦ આલુ ખરચના. ૨ ગુ. ૫ સોસાધરી. ૩. શા. બ.
રણોડલાલ ડોડલાલ સી આદિ. ૪ કન્યાસાળા એ નામથી સ્થાપન કરી

- જાની જન પણ મણે નહીં કાપ, હેતુ રાત્રીને ગમ્મતા તે હોય. ૨
- એતીએતી દુષ્મનથી ચલાય, કામ માન ત્રિચારી કરાય. ૨
- હાની રાત્રી જાણે કંઈ હંચ, પાર એડા પાડે લઈ પ્રભુચ; ૩
- માટે લેશ ધોળો નહીં ધરિયે, કર્તા એકનું સમરણ કરિયે. ૩
- વિરૂધ કરતા તે તેનું ભોગવશે, કાણું આપતું આપ અનુભવશે; ૪
- મન રાવને સૌ હતા નિત્ર, પોને મહાજાની ને પવિત્ર. ૪
- દીમે ધરભંજનું ધણું દુઃખ, મહાદુષ્મમાં પણ એ કદું મુખ્ય, ૫
- મણુતીમાં પણ તે નહીં મણુતા, દિવ પોતાને હનિ એવી દહતા. ૫
- પુત્ર પૌત્રમાં દરતા ને કરતા, કામકાજ પરમાર્થનાં કરતા; ૬
- મુંકયા દ્રવ્યના તો નહોતા માગ, એવા ભાગ્યશાળી તે અથાંગ ૬
- જાણે જગતમાં આખી જહાન, મોડું સરકારે દરગારે માન; ૭
- મોટા પુન્યશાળી તે પંકાતા, પરમાર્થુ ધરમાત્રા મણુતા. ૭
- પોતાને ધર્મને કષ્ટ પડિયાં, પાતક શું પુણ્ય સ્થોકને નડિયાં; ૮
- સતી સીતા ને હરિચંદ્ર રાય, કષ્ટ પામ્યાં કેવું જુઓ કાય. ૮
- કષ્ટ ભોંછ કેવું હાસ્ય ન કરિયે, દ્રઢચ દયા ધરમ દિવ ધરિયે; ૯
- કરિયે શુભ વિધિ થાય જો સ્હાય, તેથી રીઝે ત્રિભૂતનરાય. ૯
- છે ફરતી મુખ દુખની છાંય, એમાં કોણ રંક ને કોણ રાય; ૧૦
- કહો મુખનું શું અભિમાન કરિયે, જેતાં ભરંસો જોનો નમિ જરિયે. ૧૦
- વાદળ છાંયાનો શો વિસવાસ, એની ક્યાં લગી ટકવાની આરા; ૧૧
- કરે દુખ તો અનુધનની કસોટી, માટે દિ'મત રાખિયે મોટી. ૧૧
- કરી દુખ દુખ રોઈ ન મરિયે, કષ્ટ ધૈર્યતાથી સદન કરિયે; ૧૨
- અનેક છુટવા કરિયે ઉપાય, ઋષિપતિની શુભ માગિયે સ્હાય. ૧૨

૧. માર્ગ. ૨ ધર્મ રાખને. ૩. નજ રાખને

રાવપુત્ર માધુભાઈનો મંદવાડ-તેમાંથી તેમનું સાજ થવું-

તેમને માથે પાણી નાખતાં થયેલો આનંદ-ઉત્સવ-

રાવે રાખેલી તે સખધે માનગત-માધુભાઈનું

કાંટે તોલાવું-વેદ-સનાતન આર્ય ધર્મ

સલાની સ્થાપના-

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

- સારા જનોને પણ હોય સકટ, સંકટ સૌને માયેછ; 1
 સૂર્ય શ્રેયાયછે ચંદ્ર શ્રેયાયછે, જે રહ્યા અંતરિક્ષ માયેછ. 1
 માધુભાઈ કહું સુત^૧રાવના, રાવને એકના એકછ, 2
 રંગજૈગ^૨ તળિયત તેનિ રહેતી, જગડી પડી તે છેકછ. 2
 ડાહ્યા ગયા ખસિ ડાકટરો દુર, સૌએ ખંખેયો દાયછ; 3
 સંકટ સમયે સાજા કરે કોણ, વિના ત્રિભૂવનનાયછ. 3
 પશુ પંખી પણ જગ્યાં પછાડી, હરદમ ચાપ હેરાનછ; 4
 કહું નવાઈ મનુષ્યનિ ત્યાં કશિ, અપેં એ માટે પ્રાણુછ. 4
 પોતે જેવી ખાજિ પિતામા^૩, પુત્રો ખાજે તેવીછ; 5
 પોતે જે જોઈ પ્રીતિ પિતાની, તે પુત્ર પર ધરે તેવીછ. 5
 તેમાં રાવે તાત તણું તો, સંપૂર્ણ દીક્ષ સુખછ; 6
 સ્વસ્થે તે સિરનું નિજ સુતને, કહો દેખિ શકે ક્યમ દુઃખછ. 6
 જે ભિન્ન સમ પુત્ર જોઈ કહો તે, રાવનું પણ હતું તેવુંછ; 7
 ક્યાંક હશે ભાગ્યશાળિ વિશે તે, આજ જગતમાં એવુંછ. 7
 પુત્ર સ્વરૂપ સાક્ષાત પિતાનું, પુત્ર પિતાનાં નેનછ; 8
 પ્રાણુ પિતાના પુત્ર કહું છે, પુત્ર કહું કલ્પ ક્ષેત્રછ. 8

આટે પડખે પુત્ર પડગો એ, કહો કદીએ કુંવુંછ;
 રાવને અન્ય^૧ રણુ કુંવું એપી, જગતમાં દુખ એ જેવુંછ. ૯
 શોષે તેમાં શુભ સુકાયા, તન જેમ માધુભાઈછ;
 સરજના તેજ સાથે ઘટે લ્યમ, સરોજ^૨નિ સરસાઈછ. ૧૦
 માતૃભાઈ ન શે અન મુખમાં, રાવને ત્યાં કમ બાવેછ;
 ડોલમડોલા બહાણુ મ્હોદરો, એનો ગો બરૂમો આવેછ. ૧૧
 જે લય માધુભાઈને જોવા, મુખ જોઈ યાવ ઉદસછ,
 વૃદ્ધ અવરથા રાવનિ દેખી, નાખે સહુ નિશાસછ. ૧૨

શોપાયા વૃત્ત.

શોચ કરે ને સુખ પડે નહિ, મનને બેડે સને;
 ઉધ જતાં આંખો રહે ફાટી, સુજે ન સુ કરવું તે. ૧
 પ્રીતિ^૩ તણી પીકા પેખી લ્યમ, કરવા લાગ્યાં માતા;^૪
 પ્રજા સહિત પ્રારથના કરવા, રીઝવા જગનાતા ૨
 હતું હવે તો ફક્ત એક એ, રણુ મનને કરવું,
 ખાઈ તો કરિ ધાડ્યા બધુંએ, કશું રણુ નહિ કરવું. ૩
 ઈશ્વરનું છે નામ અમૂલક^૫ મૂલ ન શેતાં લાગે,
 સંકટ વખતે સાક્ષ કરે ને, તન^૬ પીકા મો ત્યાગે. ૪
 બોંય પડ્યાં પણુ એ ભિકારે, ગયા શુભ ફરિ ધામે;
 જેમાં ધનંતરિ જોવા પણુ, બેઠા પુક નિદાળે. ૫
 પુત્ર માટ ઇચ્છે સો પેમો, પેમાને શું કરવો.
 પણુ પેખી પણુ પેટ બરેછે, ગો અદેશો ધરવો. ૬
 ચણુ દેનારો ચતુર્ભૂજ છે, દીધા જેણે દાંત;

૧. ખીજી. ૨. કમળ. ૩. નામદાર પ્રીતિ એક વેદસની જીભારી ૯.
 ૪. ૧૮૯૯ માં હતી તે ૫ માતૃશ્રી વિદ્યારીય ૫. અમૂલ્ય ૬. સરીર

- કેદરે લે સુખ ચમ્પૂરી, પણુ અન દે નરનાથ. ૭
 કરી પ્રતિષ્ઠા તે કહું સુને, ઉરે વિચારી એવું;
 તન^૧ માયે ધન કાંટે નોળી, વિષ્ણુ નામે કરી દેવું. ૮
 ગાડી તો પ્રભુ બેઠા જપતા, કરતા પુન્યનાં કામ;
 દત્તા દયા ને ધર્મેનિ મૂરત, નવું નહેલું નામ. ૯
 અંતર આચારી અરજી તે, ખચીત જાણ ન ખાલી;
 જડ ચૈતન ઉભિજરે આવીની, પ્રભુ લે કરિ પ્રતિપાળી^૨. ૧૦
 અનમદનાં અનનાં સુધાર્યું^૩, દરદી^૪ આપધરાળા;
 મજૂર મીઠોઈના ને બીજા, પાણીના દુખચાળાં. ૧૧
 બદો કે પ્રાગે જાનાગં, કે અર્બક^૫ અભ્યારસી;
 અને પ્રાર્થના ગદ્ગદ રાગી, કરે ધરિ મીઠવિનાશી. ૧૨

સાખી.

સગા સગાંથી હેતુ મડે, પામ્યાં હવે અપાર:
 આગમ મરદી જિહ્વા, દેઘ રાવકુમારે. ૧

૧. હીકરો ૨. વનરપતિ પ્રાણી ૩. પાળના. ૪. અતનાં કુધાર્યું સ્ત્રી
 પુરુષો હાકરાં રાવળદ્વાદુરના અનમદમાં રહી પેતાનો ગુલરો કરતાં તે.
 ૫. રાવળદ્વાદુરનાં દવાખાનાઓનાં જે દરદી સ્ત્રીયો, પુરુષો હાકરાં એ
 દવાખાનાના લાભ લેતાં તે. ૬. પ્રથમ મીઠા ઉચોગ રાવળદ્વાદુરે ઉભો
 કર્યો જેથી સંખ્યાબધે વગર ધધે રજાડતા લોક રોજી લેખી થયા એ
 પણ તેમનેજ આશિર્વાદ આપવા લાગ્યા. ૭. સાદુપુર વિદ્યાવધ તથા
 રાવળદ્વાદુર કન્યારાજા વગેરેના હાકરા હાકરિયો વગેરે. કારણ ગુલ-
 રાન કોલેજ વગેરે કેટલાંક કેળવણીનાં કામે કરવામાં તથા મ્યુનીસીપલ
 સ્કોલરશીપો રચાવવામાં પણ મુખ્ય ઉચ્ચ રાવળદ્વાદુરની હતી એટલુંજ
 નહિ પણ ગરીબ બાળકોને સ્ત્રી પુસ્તકો વગેરેની મદદ તે આપતા હતા
 વગેરે હકીકત પ્રસંગ પ્રમાણે આ મધમાં લખી છે જેથી વાંચનારના જા-
 નવામાં આવી શકે ને આપશે

ચોપાદ ત્રિતાળો.

રંગેયગે ઉઠયા રાવળને, ગયો રંગ ને કીધો તમાલો;
હૃદય હર્ષ પામ્યા ગહુ રાવ, નિકળે જ્યમ મધ્ય દરિયેથી નાવ. ૧
મોટો ઉત્સવ આંગણે માંડ્યો, દિવસ એવો પ્રભુએ દેખાડ્યો;
વિરાગી પશુ અદ્દો વિશેષે, પુરી કરણા કરી પરમેશે. ૨
અતિ ઉમરાઈ નિકળ્યો આનંદ, વડાં હેતુ બહાનાં ને વૃંદા;
સગાં સંબંધિ રાવ કુટુંબ, ખાંતે દીકાં ત્યાં હરખનાં ખૂબ. ૩
જાણે જન્મ નવો થયો જેવો, ઉત્સવ રાવે જનાવિયો એવો;
લાયક તેડ્યા વડા વડા સોક, સોહાબ્યા શુભ હારના ચોક. ૪
તરિયા તોરણ બાંધિયાં ટાંકે, ગાય ગીત કામનિયે ત્યાં કોકે;
ચાય વિવિધ વાજાંત્રના નાદ, ઉચરે વિપ્રો રહ્યા આશિર્વાદ. ૫
દીન જનને લાં કછ દીધાં દાન, શુભ વિધ કીધાં કેનાં સન્માન;
પૂરી જાયક જનની પશુ આશ, સર્વે રાવને કહે સાગાશ. ૬
શિશુર શાળાનાં ને બીજાં જેહ, અતિ રાવે રાજ કયાં એહ;
મનમાની વહેંચી મિલકત, વાહવા રાવ રણજોડવાલ. ૭
કાંટો માંડી જ્યાં તોળ્યા કુમાર, રૂપેયા થયા સાત દગર;
મીઠાં સોને કરાવ્યાં મિદ્ધાન, દીધાં ગોર ગોરાણીને માન. ૮
હેને બહેન્યા સુગંધીના હાર, રહ્યો પુણ્ય તણો નહિ પાર,
ઉમદી કલગિયો કર મધ્ય આપી, વિષે કિર્તિ સુજેઈ રહિ બાપી. ૯
મનમાન્યા બહેન્યા સુખવાસ, કોઇ વાતે રહી ન ક્યાશ;
ઉડ્યાં ઉમદાં અતર ને સુવાગ, કેવો એનો રહે ત્યાં હિસાગ. ૧૦
ખાસાં નિજનાં ને ને કારખાનાં, અનાથગ કે બીજાં દવાખાનાં;
શાળા શિશુઓની કે નિજ સ્થાન, દીસે વાવટે દેહિખમાન. ૧૧
રાત્રે કીધી રોકની મનરંજ, ઉડ્યા આતસખાજ તણા મંજ;
જગતપ્રતિનો અતિ ઉપકાર જણી, પુત્ર માયે નાખ્યું એમ ખણી. ૧૨

“ મંગળ ગીત.

સરસ્વતિ સ્થામીને વિનવું, ગણપતિ લાગું પાથરે. ” એ રાગ.
 સરખી સાહેલિયો સહુ મળી, આનંદ અદકેરો આજરે;
 સુકૃતની ધડિયો સફળ ફળી, આનંદ અદકેરો આજરે;
 ઉત્તમ પગરણુ આદર્યું, આં મંગળકારી મહાકલ્ય કર્યું, આનંદ ૧
 ધન્ય દિવસ અતે ધન્ય ધડી, આં જોતાં જાણું નવે નિધ જડી, આનંદ
 સોનાનો સૂરજ ઉદે થયો, આં ઉત્તમ દિન આપી કહું કયો, આનંદ ૨
 મોતીના ચોક પુરાવિયે, આં કેળના ચંબ રોપાવિયે, આનંદ;
 તરિયા તોરણુ ઠાઠે બાંધિયે, આં ભાવતાં ભોજન સંધિયે, આં ૩
 ધોળ મંગળ ગીત ગાઇએ, આં દેડમા જાહુ હરખાઇએ, આનંદ;
 અતર ગુલાબ છંટાવિયે, આં પાનનાં ખીડાં બહેંચાવિયે, આનંદ. ૪
 કુટુંબ તેડો કોડે કરી, આં નગરના જન તેડો નોંતરી, આનંદ;
 મોખતખાનું ખેસારિયે, આં જમજમકાર ઉચ્ચારિયે, આનંદ. ૫
 બેર ભુગળ વજ્રકવિયે, આં સુખ તણો સિંધુ રેલાવિયે, આનંદ;
 દુધડે મેહુલા વરશિયા, આં સોનાના કુંગર દરશિયા, આનંદ. ૬
 જાચક જન આવી જાચરો, આં નિર્દોષ અપસરા તાચરો, આનંદ;
 ગુણો જન ગાયકો ગાયરો, આં સારંગી નરધાં જાનવરો, આનંદ. ૭
 ઇશ્વરની આજે મહેર છે, આં લક્ષ્મીની લીલાલેર છે, આનંદ;
 અવસર આવ્યો ઉત્તમ ધણો, આં દેવ રીઝ્યો દલપત તણો. આનંદ. ૮ ”

સાખી.

ગાય ગીત એમ ગોરિયો, રમત ગમત ખુબ થાય;
 વિવાદથી હિસાવ વડો, વિશ્વ વિષે વરતાયરે.

૧

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

પુત્ર થયો ઉડિ આજોટિ બોલો, રાવે કમાન ઉપાડીશ;

- કામ વળી પરમારથ કરવા, મહેનત પોતે માંડીછ. ૧
- વેદ સનાતન આર્ય ધરમ છે, ઉર નિજ નિશ્ચય એવોછ;
કદ પૈર તેનો ઉદ્ધાર કરવો, કરવો બંદોગસ્ત કેવોછ. ૨
- તૂડાથી જે પુત્ર તોળાણા, તેનું થયું જે નાણુંછ;
ગત દિવસ એ વિચાર રાવને, તેનું આગ્યું આ ટાણુંછ. ૩
- સ્થાપન કરવા આર્ય ધરમ સભા, વિગતે કયો મન વિચારછ,
રક્ષણ કરવા પુરાતન ધર્મનું, રાજનગર મોઝારછ. ૪
- વેદ સનાતન આર્ય ધરમની, સંરક્ષક સભા નામછ;
સ્થાપન કીધી સ્નેહ ધણાથી, કીધું ઉત્તમ કામછ. ૫
- સભા મંડપમાં થાય સભા તે, હટકેશ્વર મોઝારછ;
પડિત શાસ્ત્રો જોધી પુસણી, આવે વિદ્વાનો અપારછ. ૬
- ચાલે ત્યાં આર્ય ધર્મનિ ચર્ચા, સાણા મળે બહુ શ્રોતાછ;
દ્રઝતા થાય પુરાતન ધર્મનિ, જાપ સૌ સંશય જોતાંછ. ૭
- ભાવ મહિત કદ બાપણો ભાળે, ઉત્તમ લહે તે ધનામછ;
પડિત પુરાણિ શાસ્ત્રી તણુ થાય, ફિક સન્માન તે કામછ. ૮
- દર એક મામે દર એક પક્ષમાં, એકમ ને આકમનીછ;
ચાર સભા મહિનામાં કરે મળિ, ચર્ચા આર્ય ધરમનીછ. ૯
- સાત દબારનું ફંડ એ સ્થાપ્યું, એનું વધે જે બ્યાનછ;
એમાં થકિ એ થાય સભાનું, જિપર કહ્યું કામકાજછ. ૧૦
- જીવન આપિ સજીવન કીધી, બલિ વિધ સરકૃત ભાષાછ;
આર્ય ધરમનું રક્ષણ કીધું, ઉરની જીજ્ઞા અભિલાષાછ. ૧૧
- એને બલે પ્રજાએ ધન આપ્યું, આપ્યા બલે સુ^૧ત એનેછ;
ધન ખરચી જગમાં જરા લીધા, ને દેહવા સુતના જોણેછ. ૧૨

રાવતું કૌન્સિલમાં નીમાવું-મહુડા બીલ-તે મંબંધે લોકોનાં
હોહા-તે સામે રાવનો પ્રોટેસ્ટ છેવટ તે બીલનું

પમાર થવું.

આપાયા વૃત્ત.

એવામા કૌન્સિલમા કપડી, મહુડા મિનની વાત
મગ રાવને હતિ મન ગમતી, દોશે લીધી હાથ ૧
અશીષુ પગ સખ્તોઈ આનયોદી, અરીણિ જન અઢળારો
દાઢ પગ થતિ સખ્તોઈ દેખી, દિવ કષ એમ દુખારો ૨
છે દુર્ગિશા દેશ બધાને, અરે દારૂએ દીધી,
ઝાળ લગાડી જલ્લકુળને, ને જલ્લકુળગિ કીધી ૩
વર્ણુન જે વિસ્તારિ કરે તો વધે અથ વિસ્તાર
ચતુરને તો આગ અક્ષરે, મધ્યમે આવે માગ ૪
ઝોતા મારા ચતુર સધળા, જગત બની તે જાળે
સો જાળે તેને છ વાળો શુ કહિ વાત વખાણો ૫
નિર્ધન નિમેળ દેગ બધો તો, દારૂએ કરિ દીધો,
વિત્રો મુદ્દાને વગવારી, એકે આરે કીધો ૬
એ દાઢ દિશો મહુડાનો, દુખમન જેનો દીસે
રાવ હોય તે પર કમ મરાજ, જે નિધો જગદીશે ૭
અધી જલ્લકુળગિ જનકે મુજ, પણ સતોપ ન પામ્યા
ગરવાનગિમા અવગુણુ ગાયા વગતી આપ વિરામ્યા ૮
માદક^૩ પદાર્થ માન તણી છે, નિદ્ર તેણે છાપી
મરુ ચતુર મિતાક્ષરદી^૪, તણા અમાણો આપી ૯

ટેમ્પરન્સ^૧ સોસાઈટી કેસ, હતા સમાસદ સય;
હતા વળી બહુ દેશ, દિતેચ્છ, નિપુણપણના નાવ. ૧૦
તેણે ત્યાં દીધો તન મનથી, મકિડા બિલને ટેકા;
કેકે તો એ ખીલ વિરૂધ કરિ, અરજીયો થઇ એકો. ૧૧
આસોસીએશનવાળા પણ, એથી રહ્યા ન અળગા;
વર્તમાનપત્રોમાં કહી તો, ચર્ચા કરવા વળગ્યા. ૧૨

ચોપાઇ ત્રીતાળી.

વાલ્યા તે તણા સર્વે જવાન, વધે વિગતે કહેતાં કિતાબ;^૨
એથી સાર હું એનો ઉચારું, મારા સ્પદેશી બાંધવો સાઈ. ૧
સ્વસ્થે દારૂ વિશે નચિ સ્વાદ, એણે કહના ઉતાર્યો છે નાદ;^૩
ગળે લાળ ને છુખ ઝંધાય, પડે મુખમાં ને કમકમે કાય.^૪ ૨
દાઝે છુખ ઓવા^૫ અને પેટ, પ્રગટે જવાળા પ્રગટ ઠેકાઠેક;
ભૂલી ભાન ને ગડયોલાં ખાય, ભાગ્યાં ખોખરાં વેણુ બણાય. ૩
સમા લાયક રહે નહિ શરીર, કદી ઉમદા ભલે હો અમીર;
ગાંઠ ખોપને લેવો ઝંઘપો, છતી આંખ્યોએ લેવો ઝંધાપો. ૪
કોણુ પ્રસૂતા, પુત્રી કોણુ બેન, પીતાં તે રંચ ભાન રહે ન;
દોસે ભાગી પડ્યા તુલ્ય ડોક, લાખે લેખાં હસે જોષ લોક. ૫
શુભ કામ તેને નહીં સૂજે, પીએ પીતાં પછી પગ ધૂજે;
ચુન્દાની પણુ રહે નહીં ગણતી, રહે કાયમ નહીં મનોવૃત્તિ. ૬
જોતાં ખૂન એ મકિ ધઈ જાય, ગણત્યાં દારૂગિયામાં ગણાય;
હોય ઓશાદ અમિરજાદાની, થાય આખર એક ટકાની. ૭
મોઢું લાખેણું માણસ જોઈ, તુલ્યવત પણુ થઈ રહે તેડ;
વિશ્વ પણુ સૌ તજો વિસવાસ, 'પ્રેમે કાય એસે નહિ' પાસ. ૮

૧. વિલાયતમાં અને હિંદુસ્તાનમાં ટેમ્પરન્સ કેફ નિયંત્રક મંડળીના
રાવ બહાદુર એક ચુસ્ત મેંબર હતા. ૨ ચોપડી. ૩. ગર્વ. ૪. કાય. ૫ ગળ.

કરતાં સોખત ડરે સહુ ક્રોધ, એવું હલકું વળન બહુ હોય;
 કહે જન જાકરો સહુ ક્રોધ, અને હડ હડ ફટ ફટ હોય. ૯
 કશું સોંપે નહીં ક્રોધ કાળ, લેશ એની ગણાય ન લાળ;
 એળે નિવિત એવું ગયું જાણો, પૂરો દુખિયો તો એજ પ્રમાણો. ૧૦
 ખાય અધિલ, માઝમ પીએ ભાંગ, કરડયો એને કહું કાળો નાગ;
 દીસે અધિકો એ સર્વથિ દાઈ, એની વાત શી મુખથી ઉચાઈ. ૧૧
 એક છુદ પડે ક્યાંઈ એવું, ત્યાં થઈ જુદી^૧ ને તુલુ^૨ થાય તેવું;
 ધરે તુલુ એક તે મુખ ધેતુ^૩, કહું દૂધ હરામ છે એવું. ૧૨

રાગ ધનાશ્રીની રશી.

કાજ મુશ્કાં એમ કહેછે, હવે જુઓ રમૃતિકારજ;
 સુરાપાનીને કહું સીમ, પીવા રમૃતિ મોઝારજ. ૧
 પ્રાચિન રૂપિયો ને પેગંબરોના, એ મેં છે મત ઉચાર્યોજ;
 હવે કહું જે મૂરોપવાશિના, અભિપ્રાય રાવે ઉતાર્યોજ. ૨
 પરદેશી એ પશ્ચિમાસ છે, હંડા મુલકના વાશીજ;
 એ પણ કેવા એને ધિકારે, એનાજ ને અભ્યાસીજ. ૩
 ચાણા કલેક્ટર સિમસન સાહિબ, ધસ્તિ અદાર છત્રીશેજ;
 કોલાખા અને ચાણા જીલ્લાનો, અનુભવ જેને અતિશેજ. ૪
 વસ્તિ વિશે ત્યાં કહું ગયો વધિ, તે તોળાંની તાળીજ;
 સખ્ત લખાણ કર્યું સરકારમાં, જુસ્સો શક્યા નહિ ઝાલીજ. ૫
 દીસે થતો જે માહિયિ દાઈ, તે જાતનાં જોષ ઝાડોજ;
 કાપિ કુટી જુગ્મ જરૂરનાં રાખી, બાકીનો કરવો ધટાડોજ. ૬
 સાલસટી ને દરંજમાં દેડનું, આજ પ્રમાણે દીસેજ;
 કારણ કહું તો પાકે બહુ છે, એવિ ચિન્ને ત્યાં અતિશેજ. ૭
 કર પણ છે કમતી સરકારનો, દીસે ત્યાં સસતો દાઈજ;

- અહકો ખપેછે દિન દિન એથી, એવું સાહેબે ઉચાર્યું. ૮
 ધરવી અદારસેં નેસકમાં ત્યાં, સર. બી. એચ. એલીસજી;
 ઉત્તર પ્રાંતે રેવિન્યુ કમીશનર, દિલના વડા દિન નિંચજી. ૯
 જે સરકારી પડતર જમિનમાં, તાડી ઉભેલી ત્યાંયજી;
 એ તરૂં સધળાં નિર્મુગ કરત, આપ્યો તેણે અભિપ્રાયજી. ૧૦
 ધરવી અદારસેં અડસકમાં હતા, એ. સી. ટ્રાવર્સ નામજી;
 કરતા થાણા ફર્ટ આસિસ્ટન્ટ, કલેક્ટરનું કામજી. ૧૧
 સુરત કલેક્ટર હોય હતા જે, સર ટી. સી. હોય મુહાયજી;
 એસિસ પેડે લખી મુકેલા એ, મત નિજ સરકારમાંયજી. ૧૨

ચોપાયા પુત.

- તરૂં કાપી તાડીનાં કરવું, સરકારી નુકસાન;
 મહુડાં પશુ તેવુંજ માનો, સરખે તાડિ સમાન. ૧
 તે કરિતે પશુ ધાણું કરવા, પ્રજા તણું કલ્યાણ;
 કહિયે તે સાહેબો કેવા, મન કેવાં મેરાણ. ૨
 જોઇ છાકટાપણું જતું વધિ, ને નિર્પનતા દેશે;
 દીકાં તાડી મહુડો દુખન, કરી ક્રોધ આવેશે. ૩
 હોય પ્રજા અગાની જામને, સંગ નીચનો કરશે;
 નીચ ઉપર માળાપો તેનાં, કેવો ધુસ્સો ધરશે. ૪
 પ્રજા પેટની દેશ પ્રાણી, લખ ન શકે માળાપો;
 પશુ નિજ પ્રજા ખરાબ કરે તે, નીચને કહેશે કાપો. ૫
 એમ ક્યું સાહેબોએ આ, રાવ પશુ તેવા જાગ્યા;
 દેશ ચત્રુ દારેને લેખી, ડફ્ટમાં દેવા લાગ્યા. ૬
 થાણામાં સિમસન સંધાયે, જે ડૉવિસ. જે. એમ;
 સેફ્ટ આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર, કહો લખેછે કેમ. ૭
 એ એવું દ્રષ્ટાંત આપેછે, જે પોતે જોએયું;

ત્રાસ ભર્યું ખુન ત્યાં દારૂં પી, ક્રેટલાકે કીધેલું. ૮
 માનવેલમાં રાત પડ્યા પછિ, કેફ વિના નહિ કોઈ;
 દફતર ધરિય અદાર છપનનું, જમાગંધિ થો જોઈ. ૯
 ધર્યા અદારસો અડસઠમાં, ડેવિસને ઠોકાણે;
 જે ન્યૂનંટ હતા ત્યાં સાહિબ, એ આસિરંટ થાણે. ૧૦
 કલેક્ટરને ત્યાં કાગળમાં, એણે લખ્યું એવું;
 વ્યસન જાયછે દિનદિન વધતું, જે છે લખવા જેવું. ૧૧
 આજે ત્રીસ વરસનું જોતાં, આ છે અકસકેર;
 હતા સેકડે દશ પીનારા, ત્યાં છે પંચોતેર. ૧૨

સાખી.

ઝોઝામાં ઝોઝા લખ્યા, એ તો એ આ દામ;
 લખતું જુઓ ન્યૂનંટનું, દેશનું એ બદનામરે. ૧

ઝોપાધ ત્રિતાળી.

ધરિય સાલ અદાર હોતેર, સેસન જળજળ હતા જે તે ઠેર;
 ડબ્બુ એમ. જે કોગલેન, એક જળમંટ એણે લખ્યું એન. ૧
 એનો નવમો જુઓ પેરેઆફ, સાહિબ એમાં લખેછે તે સાફ;
 ધિર છલ્લો કોલાળા ને માણા, મુખ્ય દારૂં ઉપર છે મંડાણા. ૨
 તેધિ સરકારે દર્ધ ધ્યાન ત્યાંય, લેવા જોઈએ સખ્ત ઉપાય;
 અઢે પુરકળ નિશો જેહ પીતાં, બેસે આતો કહું એક ખીતાં. ૩
 સસતો દારૂં એતો નથી સારૂં, જોઈએ હવે કાંકે મળવામાં દારૂં;
 ઘટે ગુન્હા ને મટે તોફાન, સખ્યા અર્ધ રહે ન નિદાન. ૪
 જીર સંતોષ ના થયો એથી, તેણે કલેક્ટરને લખ્યું તેથી;
 વડું દારૂંનું કુદ વ્યસન, દિસે વધતું જતું પ્રતિ દિન. ૫
 કામ હલકી કોકણી છે જેહ, તેને તમામ જગાડેછે તેહ;

એણે તુરંગખાનાં ભર્યા આખાં, ખચેલ લોકોનિ શાંતીમાં નાખ્યાં. ૬
 માટે એ દુષ્ટને દૂર કરવું, વેર રાખીને તે સાથે વધવું;
 કરવા અસમ્ય એવા ઉપાય, જેથી દુષ્ટ વ્યમન દૂર જાય. ૭
 ધરિય સાથ અદારસો નાશી, હતા ડાકેટર કોકણવાસી;
 રાવ ખડાદુર કીર્તિકર જેહ, હતા એમ. ડી. સર્જન એહ. ૮
 સિધિલ સર્જન અને જેલ યાણા, બને હોદ્દે તે એક લખાણા;
 પ્રેમે તેણે લખ્યો એક પત્ર, ક્યેકટરને તે કહું સરવત્ર. ૯
 માઠી હાલત જનની જે યાય, પુષ્કળ રોગ જે તનમાં ફેલાય;
 વડું કારણ દાઉતુ વ્યસન, એના જેવું દિસે નહીં અન્ય. ૧૦
 કોમ હલકી જે કોકણ ફેરી, એને એ લત લાગી ધણેરી;
 દાઈ પી કરે ગુન્દા અપાર, વિચરે જેલમાં વારમવાર. ૧૧
 પ્રજા અજાનિને જ્યમ માખાપ, આપી શિક્ષા મુધારેછે આપ;
 દુષ્ટ વ્યસન કોકણથી એ દૂર, કરવા સખ્ત આકટનિ છે જહર. ૧૨

સાખી.

ડાલા એવા ડાકેટરો, એ પણ નિંદે આમ;
 કર મહિયે કમમ જેહવું, નહિ મુખ લછમે નામરે. ૧

રાગ દેશી ધનાશ્રીની.

ધસ્તી સાલ અદારસો જાણું, ત્યાં લગિ તો એ પ્રભાણેછ;
 લામક સાહેબ લીવારનર તે, લખેછે સાદ લખાણેછ. ૧
 પ્રભાણ વસ્તી તાણું લહું ધસ્તી, અદાર નેવું પ્રભાણેછ;
 ગુન્દા ક્યાં ક્યાં કેટલા જનિયા, એ કહું આ ઠેકાણેછ. ૩
 સંખ્યા એકસો સડતાલિશે તે, મુજબ ઈલાકામાં એકછ;
 અઢોતેરે એક થાણામાં, છાંડી કોલાખે છેકછ. ૩
 એકસો ને જોગણીશે કહું એક, એકજ એ જીલ્લામાંછ;

- કેટલો દારૂ ક્યાં ક્યાં ખખ્ખો તે, હવે જુઓ કહું આમાંજ. ૪
 ગુન્હા ચોરિયિ દારૂ ગાલ્યાના, કેટલા બનિયા ક્યાંક્યાંજ;
 રિપોર્ટ રાવે આબકારીના, તમામ જોઈ જોઈ ટાંક્યાજ. ૫
 ઇસ્વી અઢારસો પંચાશિ છપાસિયિ, નેવું એકાણું શુધીજ;
 વસ્તિના પ્રમાણુ સાથે બતાવ્યું, બલિહારિ રાવનિ બુદ્ધિજ. ૬
 ઝાઝી દારૂની હોય ખપત જ્યાં, હોય ગુન્હા ત્યાં ઝાઝાજ;
 પોલિસ પણ ત્યાં રહે વધારાની, ત્યારે રહે લોક માઝાજ. ૭
 ખર્ચના તેના આંકડા ટાંક્યા, ટાંક્યો માયા દીઠ દારૂજ;
 વિગતે ચહો તો ગદાત્મક^૧ વાંચો, આંદિ હું સાર ઉચારૂજ. ૮
 સુરત, ભરૂચ, પંચમહાલ, કાલાબા, થાણા અને ખાનદેશજ;
 માયા દિઠ રાવે ગણિ માંડ્યો, શું પછિ ત્યાં રહું શેષજ. ૯
 નવ્યાશિ નેવું નેવું એકાણું એ, કાપા બે વર્ષના કાઠાજ;
 કરિ સાલવાર છ વર્ષના બાકી, મુંડ્યા આંકડા મોટાજ. ૧૦
 કેવો શ્રમ જુવો રાવે કપો ને, ક્યાંથી હકીકત કાઢીજ,
 ઝાઝી રાવે હાથ જે બાબત, પૂરી નજર પહોચાડીજ. ૧૧
 સાર કહું એ સર્વ તણો હું, શુણ્ણે શ્રોતા મારાજ;
 સારના સાર તણા છો શોધક, હંસ જેવા અવતાર્યાજ. ૧૨

ચોપાયા વૃત્ત.

- છમ્મા વિશમાં એક કમી છે, મુંબઈ ઈલાકામાં;
 ચાતો ત્યાં દારૂનો વકરો, દીકો અતિ થાણામાં. ૧
 સન અઢાર નવ્યાશી નેવુંની, શુભ કહિયે સાલ;
 વળતે વરસે પણ વિલોક્યો, ત્યાં એતો એ તાલ. ૨

૧. રા. રા. બાઈ ભગવાનલાલે રા. બહાદુરનું જીવનચરિત્ર લખ્યું છે. તેમાં વિગતવાર છે તે વાંચનારને વધારે બહુવા ઇચ્છા થાય તો વાંચી લેવું.
 ૨. બાકી. ૩. બાબતવાર મળીકુલ એકંદર આંકડો થાય તે મોટો આંકડો.

- સુરત જેવું રહેત નથી કે, નવિ એ જોવે કાંપ;
 સુરતનાં ગામડિયાં જોવે, થાણા જીલ્લો આપ. ૩
- થોડો દારૂ ત્યાં ગામડિયે, ઝાઝો થાણા જીલ્લે;
 પુરૂં અને પામે નહિ પણ તે, પાણી દાખલ પી લે ૪
- ચોરીથી દારૂ ગાળ્યાના, સુરતમાં ચોરીશ;
 થાણામાં ત્યાં સતર ગણા તે, એક વરસના, ધરા. ૫
- આખા ઇલાકાના કુટુંબો તે, છતાં નેવુથી માંડી;
 શત એકાદશ પર છાયાથી ને, દશ સો ચૌદ અગાડી. ૬
- એ તો દારૂ તણી બનાવટના મે' કલા બનાવ;
 ખીજ હવે કહું બાળનો, ભીતર આણી ભાવ. ૭
- જેમ બનાવ એ વધતા આલ્યા, વધ્યા ગુન્દા પણ એમ.
 સાત હજારથી દશ હજાર પર, ત્રણસો પચાસ તેમ. ૮
- સડતાળી ટકા સેંકડે, જોતાં થયો વધારો;
 રહે વધારાની પોલિસ નહિ એતો આઘો આરો. ૯
- પંદર હજાર સવા પાંચસો, શેક રૂપિયા તેમાં;
 પડ્યું ખર્ચ પ્રતિ વર્ષ પ્રજા પર, સહિ ધસઘસા એમાં. ૧૦
- આખો જ્યાં મુંબઈ ઇલાકા, બહો ખરો હિંદ આખો;
 જન કંઈ ખેડાર તણા જીવેછે, એક મુંબઈ પર લાખો. ૧૧
- ત્યાં પાસે આ થાણા આવ્યું, તે અને તે તણસેછે;
 કારણમાં કારણ દારૂનું, દુષ્ટ બસત કહું એ છે. ૧૨

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

- યઈ વાત આ એક થાણાની, આખા પણ કહું હવે ઇલાકાની;
 ઇરિયે બદાર પંચાસિ છાયાશી, કહું ખપત દારૂની પ્રકાશી. ૧
- તણુ લાખ તેનીશ હજાર, નવસો બાવન ગોળન નિરધાર;
 મણુ તેના નખાશી હજાર, તેટ ચોપન ઉપર નિરધાર. ૨

ધરિત્ર અદાર નવ્યાશી નેવું, કહું વ્યસન આવી વધ્યું કેવું.
 લક્ષ ચાર ને તેત્રીશ માથે, ગેવન ચારસો ત્રાણું તે સાથે. ૩
 વધતાં અપત અધો એ વધારે, શુણ્ણ મણુ તેના કહું હું સુમારે;
 એક લાખ ને પંદર હજાર, બાકી જે રહ્યા છસો મોઝાર. ૪
 વધ્યો જેમ દારૂ તણો વઢરો, પડ્યો કરવો બ'દોબસ્ત જખરો;
 વધારાની પોલિસનો પગાર, વધી તે ચયા વીશ હજાર. ૫
 છસો નવ્યાણું લટકાના સાથે, પ્રતિ વર્ષે પડ્યા પ્રભ માથે;
 નહીં પીતા કે જે લેતા નામ, એ પણ એમાં કુટાધ ગયા આમ. ૬
 સુકા સાથે લીધું બળા જાય, એતો કુદરતિ નિયમ કહેવાય;
 અંધા ટોળામાં દેખતો એક, વિલોકે કાણુ કરિને વિવેક. ૭
 અડે દારૂને હોય અબળણુ, પણ લેવાય વસ્તી પ્રમાણુ;
 માથા દીઠ અધો જેહ દારૂ, એની હકિકત હવે હું ઉચારૂ. ૮
 પૂરા થાણામાં ડૂબ પચીશ, સુરત ખાતે તે ડૂબ ત્રેવીશ;
 દશ બરચમાં દશ ખાનદેશ, પંચમ્હાલમાં એક વિશેષ. ૯
 તેર કોઠાખામાં કહું તેવું, સન અદારસો નવ્યાશિ નેવું;
 તોલા એક તણા ત્રણ ડૂમ, એનું લેખુ કરી જુઓ આમ. ૧૦
 વસ્તી પ્રમાણુમાં નાખ્યો વહેંચી, અધો દારૂ સરાસરી જેંચી;
 નહીં પીનારા પણ મહિં ગણાયા, ખીજ ચોરીના દારૂ પીવાયા. ૧૧
 લેખામાં એતો છે નહિ લેખ્યા, પણ વ્યાજન અધો લાખે લેખાં;
 રહ્યાં તેમાં જુદાં દેશી રાજ્ય, રાખે લાજ તો-ગરિબનિવાજ. ૧૨

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

અવલોકી એ એક ધલાદનું, દેશ આખાનું વિચારોછ;
 દારૂએ તો દાટ વાળ્યો ને, જોણિ મુલક અધો માયોછ. ૧
 ધરિત્ર અદાર અઠોતેર કેરો, આકટ જે કહું આખકારીછ;
 તેયિ પડ્યાં સૌ તાડી તણાં તર, બ'દોબસ્તગાં સરકારીછ. ૨

મહુડા રહ્યા છૂટ તેણે મુલકમાં, દિગંત^૧ ફેડી યજોછ;
જલુ કંઈ નવા બહુ પીનારા જાગ્યા, કંઈ નવા જાગ્યા કલાસોછ. ૩
લાગ્યા કંઈક જનાવવા દારૂ, ચોરી તણી જનાવટનાછ;
પીવા જાગ્યા પીતા નહોં તે, સંતાઈ છાના છપનાછ. ૪
ગયું પ્રમાણે વધી બહુ ગુન્હાનું, ફેફ ગયો વધિ કાંઈછ;
કેનો જનેવી, કાંઈનો પાંધવ, કાંઈનો પુત્ર, જમાઈછ. ૫
રેવિન્ધુ, પોલિસ, જ્યુડિશિયલના, ઉત્તમ કંઈ અધિકારીછ;
કરવા લાગ્યા ફેફ નિષેધક, ફરિયાદો બહુ કટકારીછ. ૬
રાખિ પ્રજા ખરેખે ક્યાંક પોલિસ, ક્યાંક બંદોબસ્ત ખીજછ;
લખનાર જાહેર લખિ લખિ યાગ્યા, જીતર કેનાં ન જીત્યાંછ; ૭
પિતા કહે મુજ “જેઠ સર્જની, પ્રજા કરે પુણ્ય પાપછ;
એમાં મકિ કાંઈ ભાગ ભોગવશે, અધિપતિ આપો આપછ, ૮
પ્રજા વિશે એ માટ રાજાએ, ધર્મ પ્રવર્તિ કરવીછ;
અધર્મનો અટકાવ કરીને, હરકત સરવે હરવીછ.” ૯
કહું રાજ્યમાં કાજ અમેરિકામાં, આજ યયું છે એવુંછ;
બધ છે દારૂની તાકન જનાવટ, તેમ વેચાણનું તેવુંછ. ૧૦
આ મહુડા આઠ શેર લગી તો, છૂટયિ વેચિ શકશેછ;
છે નોંધ સોંધને ફર્જ નામાની, વેચાણ માલનિ વાંસેછ. ૧૧
જરૂર જનાવટ ચોરિના માલનિ, એથી પડી બધ જશેછ;
સ્વતંત્રતા મહુડાના માલેદોની, તે સાથે વળિ સચવાશેછ. ૧૨

સાખી.

ધરવી અકાર બાણુંઓ, માસ જુલાઈ મસદૂર;
તારિખ ખીજનું યયું, મહુડા બિલ મંજૂરે. ૧

૧. દિશાઓના અંત સુધીમાં

હિંદના હિમાયતી સાહેબ લોકો વિશે.

ગરબી.

કાનુડે કામણ કીધાં કે—એ રાગ.

આવીયા સાહિબો ઉલામથી કે, ભલે આવિયા સાહિબો ઉલાસથી;
 ધુરોપ કે આકાસથીરે; ભલે. ૧
 હેતુ જેણે ચર્ધ દિદ જ્યાગ્યો, પાપના વિવિધ પાસથીરે; ભલે. ૨
 સ્ટીમરો, રેલવે, વિમાન રસ્તે, પ્રવાસિ ઉતર્યા પ્રવાસથી રે; ભલે. ૩
 ઉત્તિ આપણિ ઇચ્છે અહોનિશ, પૂરણ પંડ પ્રવાસથીરે; ભલે. ૪
 વફાદારિ નિત આપણિ વધતી, વંચાય^૧ જેના વિશ્વાસથી રે; ભલે. ૫
 દિલના દયાળુ જીતિ ઉદારના, નિરાળા^૨ આપણા નિશ્વાસથી રે; ભલે. ૬
 મનના માયાળુ ને મમતાળુ, શોખી રજા સુવાસથી રે; ભલે. ૭
 અવગોળી ધર્મે ને કર્મ જે આપણાં, કીધા પ્રજા^૪ ક્યાસથી રે. ભલે. ૮
 જેવા અંતરના અવર મળે નહિ, એવા મળ્યા આસપાસથી રે; ભલે. ૯
 શિથિલ પડેલો આપણી જીતિયો, સુધરી જેના સદવાસથી રે; ભલે ૧૦
 હિમાયતી જે હિન્દુસ્તાનના, પ્રકાશ્યા આપ પ્રકાસથી રે; ભલે. ૧૧
 પરમારયુ ને પરોપકારી, ઉજાળા આદિત્ય આભાસથી રે. ભલે. ૧૨
 ખરા ઉતરેલા ખાનદાનમાંથી, આવેલ નહિ કશી આસથી રે; ભલે ૧૨

૧. જે સાહેબ લોકો અહીં આવી પોતાનો ને આ રાજ્યનો આ-
 પણા મનમાં વિશ્વાસ બેસારી આપણે વફાદાર રહેવા કારણ આપ્યું અ-
 થવા આપણે વફાદાર છીએ એવું મહારાણી સાહેબ અને એ દેરાના રહે-
 વાશીઓના આગળ જેના વિશ્વાસ ઉપર વંચાય છે એમ જેમનો આપણને
 વિશ્વાસ છે. ૨. અજગા, અર્થાત જે કામોથી આપણે આપદામા આવી
 નિસાસા નાંખીએ તેવાં કામો કરવાથી કે ખીલના હાથથી જનતાં ભેદ
 તેથી તેમને અટકાવી ન શકાય તોપણ તે ભેદ કમકમાદી ખાઇ નીરાળા
 અજગા નાશી બચે ને તેમાં પોતે ભાગ લેતા નથી ૩ કીર્તિ ૪. કાયદા

આપણા હિત માટ મંગાયા^૧ મુક્યા, નિધા કરિ નિજ નિવાસપીર; ભલે. ૧૩
જેને મળ્યા જુઓ સાહેબ નામે, દશિ ન દીકા તે ક્યાસથીરે, ભલે. ૧૪
આગીય એમને અંતરથી આપિમે, વરનો નિનિધ નિવાસથીરે; ભલે. ૧૫

સોરઠો.

ઝોતા તણા સુખાગ્ય, કહું દુર્ભાગ્ય જેન હુના,
ભાખ્યો નીજે ભાગ, રાવ ચિતિ કિતગર્થનો

૧

માગ ૪ થો.

“ગરબી ૧ લી.

મુણ્જો સાજનોરે—એ રાગ.

સજ્જન લોકે વિચારી, સારી સિખામણ મન ધરીએછરે;
જેમ તેમ મુખ બોલાવ જેથી, દિવમાં તેથી ડરીએ કેક ન કરીએછ. ૧
તાળા ખાડી દોપ દેખાડી, કહુંછું દહાડી દહાડીછરે;
માર વેણ તમે માનો તો, તજજો મદિરા તાડી. ૨
કેક કર્યાથી ધટશે ભાષ, ચિતમાથી ચતુરધછરે;
ધન ખરચી લેવી ખુશ્ખાઈ, મોટી એ મુરખાઈ. ૩
સાજ ઘટે ને કાજ ન સુધરે, એમ ન વિચારે અધોછરે,
સાર નથી એમાં કાંઈ અંત્યે, ધર ખોવાનો ધ ધો, ૪
વેદ પુરાણ કુશન કિતાબો, લેજ્યો તેહ તપાશીછરે;
એ લક્ષણ તજવાથી મળજે, સધજેથી સાખાશી; ૫
કાજ મુલ્કાંને મત એ છે, એ મત અધ્યાહનોછરે;

૧. જેની અથવા માત્ર વિકટોરિયા ૨ જે પારશી કોર્નિ સાંભળી ન વાસા પેટે બળી નય તે.

હિંદુમાં ગૌહત્યાયી પણ, દોષ ધણો દાર્દનો; કેફ. ૬
 મદિરા સાફે આફે તારફે, ચોર્યાનું ચિત્ત યાશેજીરે;
 કોઇ સમે સાંકડમાં આવી, જીવ તેમાંથી જીરે; કેફ. ૭
 વચ્ચ તજીને લાજ વિનાના, ખરની રીત રખડોજીરે;
 કહે દક્ષપત કરમાં દીવો લઇ, કોઇ ન કુત્રામાં પડ્યો; કેફ. ૮

ગરબી ૨ જી.

રાગ ધોળ.

સત્જન સધળાએ, કેરીનો સંગ ન કરવો;
 સમજી કાળા સાપ મરીખો, પાપ ગણી પરહરવોરે; સત્જન. ૨૬.
 દારૂ પીએ તે દૈત મરીખો, કદિ વિશ્વાસ ન કરીએ;
 બાંધ્ય પીએ તે બંગીઆ જેવો, તેથી વેગળા તરીએરે; સત્જન. ૧
 પીએ તાર્કો તે પ્રેત મરીખો, અરીણુ ખાય તે એવો;
 ગાંભજોર તો ગંડીઆ જેવો, તે પણ તજીએ તેવોરે; સત્જન. ૨
 સંગ ક્યોથી અંગ વળગશે, રંગ જશે બદલાઇ;
 મનમાં હશે ઉમંગ ધણી તે, બંગ થશે સહ બાધરે; સત્જન. ૩
 પ્રથમ અરીણુના પપ્પસા નહિ લે, ધરતું પાશે ધોળા;
 વળગાડીને થશે વેગળા, રહેશે ચક્ષુ ચોળીરે; સત્જન. ૪
 ખારો કેફ ધણી ગુણુ ગારો, પીશે ને વળિ પારો;
 જાશે જર જોળન દુખ થાશે, પછી ધણી પ્રસ્તાશેરે; સત્જન. ૫
 સહને સરખા કરવા કોને, બોલે વાત ખનાવી;
 નાકકટે જેમ નાત વધારી, બોળાને બરમાવીરે; સત્જન. ૬
 આવા બોધને ગેલી ઉઝા, છુટ્યા દુરગુણુ લેશે;
 સારા જન સંતોષયિ શુભિને, દોષ નિસારી દેશેરે; સત્જન. ૭
 દોષ તજે સંતોષયિ શુભિને, રાખ ગમે તો રાખે;
 દક્ષપતરામ તો દુનિયા મધ્યે, દેખે તેવું દાખેરે; સત્જન ૮

લાવણી.

બરડેમે' બીલેચર બકા, અટલ હનધારી;—એ સગ.

હડી પલકમા ગયા મુલકથી, કેદ જેઓ કરતા;

કેદ જેઓ કરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; હડી પલકમાં, ૧

બાગ દુવારા હોજ બનાવી, સુખથી વીચરતા;

મજરા તોરા હાર રૂઝના, ધરી મગન કરતા;

ધરી મગન કરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; હડી પલકમાં ૧

જેની મુંઝે મોટિ વાંકડી, ઉપર લીંબુ કરતાં;

દેશ વિભ્ય કરિ, એક હનધરિ, દેવધિ નહિ ડરતા;

દેવધિ નહિ ડરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; હડી પલકમાં. ૨

શુધિજન નિજ જરા ગાન કરતા, મુખ અમૃત ડરતા;

બડે જાઓ બડે જાઓ યાવ અગાડી, શિર ચમર ઢળતા;

શિર ચમર ઢળતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; હડી પલકમાં. ૩

શત્રુ સહનનાં સહેર લટિને, ભૂમિ ખણી બરતા;

ન ખમે કદિ અપમાન હુંડારો, તરત લડી મરતા;

તરત લડી મરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; હડી પલકમાં. ૪

ધિગડ્ડા' ધિગડ્ડા' ધિગોધડિયે, ધડિધડિ ધાવ પડતા;

ફમજુમ જણુણુ ઠણુણુ આસતી, નારિ સારિ વરતા;

નારિ સારિ વરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; હડી પલકમાં. ૫

સોના સિંહાસન, બેઠક જાળમ, મખમલિ પાચરતા;

ઝગજગ કાંતી, અજળ અજકતી, ધરની મુંદરતા;

ધરની મુંદરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; હડી પલકમાં. ૬

કેદ કરી ગદ્ગદમાં નિશદિન, શયન અનૂસરતા;

કહેછે દલપતસગ, ધામ ધન, શત્રુ તણું ઢરતા;

શત્રુ તણું ઢરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; હડી પલકમાં. ૭

ચોપાયા વૃત્ત.

- મવ તણો પણુ એજ હતો મત, મહિય બિલ્લને માટે,
 ને ઉદેશ સરકાર તણો પણુ, ન્હોતો જુદે ધાટે. ૧
 ધણોખણે ચોરીનો ઘરૂં, ગોળ, ખજુર, મકાનો;
 તેમાં નેવુ દક્ષ મકાનો, સહ વેચાતો જાનો. ૨
 જે ઘરે ચોરીથી નિપજે, તે સસતો વેચાય;
 પીએ લઈ પીનારા જાનો, સખ્યા વધતી જામ. ૩
 એ સધળું આટકાવા માટે, કીધું મહિય જીવ,
 સર્વોપરિ સરકાર તણું છે, દયાળુ મોટુ દીવ. ૪
 બધે રહે ઘરૂં બનતો તો, કોણુ કહો ના કહોંછે;
 જે પણુ જાણુના પીનારા, એ પર રહેમ રહેછે. ૫
 આત્મે આત્મે છોડાવા એ, આ કીધો ઉપાય;
 શુભ મુખમ સરકાર તણો આ, અવયોગ અભીપ્રાય. ૬
 ધરતી અકારસો આક્રી, શુભ સપટેન્જર માસ;
 શુભ દિવસ તાગિય સતારમી, પ્રેમે કઈ પ્રકાશ. ૭
 ઓગણસાં ચોત્રીશો ગપર, કામગ્ર નંજર કેરો;
 મકાન જીવ તુમારે ખાસો, સરકારી છે મેરો. ૮
 જાણાવવાનું ખાસ સહુને, જે આદિ કસેકરો છે.
 મકાન જીવ સંજમે મતજન, જે સરકાર તણો છે. ૯
 ચોરી તણી જનાવડનો કે, કાયદેસરનો ઘરૂં;
 સખત જાપતો રહી શકે જો, તો તે પર બહુ સાઈ. ૧૦
 છે સરકાર તણો ઈશદો, મન ધરજો મનમાન્યો;
 કુવ ખજૂવ તેની કમિ કરવા, અથવા આટકાવનો. ૧૧
 છે નુકસાન ઉપજમાં એથી, જાણેછે સરકાર,
 યશે પ્રજાની નીતિ સુધરી, પણુ ઉદ્યોગ પ્રસાર. ૧૨

સાખી.

સાદુ તેથી સો મણુ, વળિ રહેશે તે વાર,

દાની બદલે લાભ એ, માનેછે મરકરે

૧

રાવની ગરર કામ સંબંધે સમાધાની સાથે મેળવેલી

છત-તેમાં અજ્ઞાની વર્ગનો ઉપાડા—રાવની

સહનતા-પૌત્ર ચીનુભાઈનો પ્રવાસ—

ચોપાઈ ત્રીતાળી.

કેના સરકારના એ ચિચાર, માથ સમજી તો ત્યા સાલકાર;

થપા સાલકારક રાવ તેમ, ખરેખરને ઇચ્છુ મૈત્રુ સ્નેહ

૧

આડા સમજ્યા વગર કૈક બઠયા, વડા મેઘ બારે બજે વુંકયા,

વાળ્યા અર્થાપત્રોના જવાબ, અને ચક્રુ સખ્યું સૌતુ આળ.

૨

સમજાવી સૌને કર્પા સાંત, ભાગી સર્વના મન તથી જાત;

ભાતી એજ ભેરવ એજ જૂત, ગદ્ય ભાંતી તો ખંડિ વૂનેવૂત.

૩

સહુ વૂત ચકી રાંભાય, કોણ રક અને ઢોણ રાય;

કામ દૈનિસલ કેરુ દિવાળ્યું, જેવું સ્થાનિક સ્વરાજ્ય શોભાળ્યું.

૪

ફરિફરિ ત્રણવાર નિભાયા, ગણતાં આંનરેખલમાં ગણાયા;

સાથે સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંભાળ્યું, પ્રકરણ તેમાં પથુ દૈ હતાં આરુ.

૫

બાદડયિનસેધમ પથુ આગ્યા, શુભ રીતે તેને સમજાવ્યા;

લીધા એના હતમ અભિપ્રાય, મુદિત એ પથુ થયા મનમાં.

૬

એણે જે જે બતાવ્યા સુધારા, દ્રઢ્ય કર પોતે હૈવામાં ધાર્યા;

નિજ અનુભવથી વળી એમાં, કાઢયા કૈક તક્ષવત તેમાં

■

મુકરર યોજના એ કર મુકી, ચિત્તા બજે એ ચિત્ત વધી ચૂકી;

ધરતી સાલ અદારમે બાણુ, ત્યાં તે ઉતરી ઉપર આવી ત્રાણુ.

૮

રાવે જનરક્ષ મીટીંગ બોલાવી, મ્યુનીસીપાલિટિન જે દેવાવી;
 ચાલી રગઝગ ત્યાં જરિ વાર, વગતી સર્વેએ ક્રીધા વિચાર. ૯
 વગર વિચાર્યું રાવનું કામ, નહીં હોય તે તો એક નામ;
 માટે આપણે જ્ઞેનું તપાસી, બધી વાત તે સર્વને જાણી. ૧૦
 યોગ્ય ભાગમાં એક જીલ્લામાં, સૌએ હા કહિ દૂનેજ કરવામાં;
 થયું રાવ જાણે આવ ઠીક, થાય રહેજે ને કામ અધીક. ૧૧
 નહોતા દુરામહી રાવ નામ, ક્રીધાં જે જે જુઓ સહુ કામ;
 હતો હસમુખો મળનો સ્વભાવ, હતા રાવ તે રાવજ રાવ. ૧૨

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

સમજૂ જનોએ સમ્મતિ આપી, અણુસમજૂ શું જાણેશ;
 દેખિ થતું કામ દૂનેજ કેફ, જાણે માર્યા મોટા જાણેશ;
 શાપ આપે કાષ્ટ કાઈ દે ગાજો, ખોટી નિંદા કરે ક્ષયેશ;
 જાણે બિતરમાં કાંઈ જાગતરાથી, જેમ જવાસા જોયેશ. ૨
 ધન રાગ કેનું ધટમાં લહે નહિ, ઉર રાવને પશુ એવુંશ;
 દૂનેજનું જે કામ આરંભ્યું, થઈ પડ્યું જોવા જેવુંશ. ૩
 સમજડ ધરનિ ખાજોનિ સાથે, ગટરો જરા નથિ સાંધીશ;
 કામ અધિક યુક્તિથી કસું છે, જહુ ચતુરધધિ જાંધીશ. ૪
 ગદિ હવા ગટરોમાં રહે નહિ, સદનો વિશે રહે સુખેશ;
 ઠેકાણે ઠેકાણે થાંભલા મુંકી, ખુલાં રાખ્યાં છે મુખેશ. ૫
 પાણી તણા કામ પેઠ પડ્યું થઈ, પછિ તો આખા પુરમાંશ;
 ઉપરાઉપર અરજિયો કરવા, સૌને ઉચટ વધિ ઉરમાંશ. ૬
 ગાજો દેતા તે રાવ તણા ગુણ, કરવા લાગ્યા સહુ ગાગાશ;
 જન મહેત્તા ને પોજોના મળિ, ગટરો માટે કષ્ટ જગ્યાશ. ૭
 કટકે કટકે ગટરો તણું કામ, સ્હેરમાં આણું સપાટેશ;
 જાણું સુખ વ્યવસ્થ ખરચમાં, રાવ ન રૂએ શા માટેશ. ૮

ખાળકુત્તાનાં દુઃખ ગયાં ને, ખાજો તણું પણ સાથેજ;
કદવિ પડતી ને ખાળકુડિયો, નિત્ય ઉપાડી માથેજ. ૯
પાણી દોળે જે પેટનાં બચ્ચાં, વડવાં તેને પડતાંજ;
સુખ ગયું થઇ રહેર બધાને, દુઃખ ગયાં હડહડતાંજ. ૧૦
નહાવા ધોવા નદી વિના તો, એકે નહોતા આસજ;
પ્રેમ ધરી સાં ગંગાજિ પોતે, આજ ધરોધર પધાર્યાજ. ૧૧
ભાગીરથી ને લાગ્યા ભગીરથ, કયા શુણી તે કનજ;
ભુવન ભુવન રાવ લાગ્યા ભાગીરથિ, કોણ કળિમાં એ સમાનજ. ૧૨

કોઇ સારા કામમાં પાછા પડતાં ન પસ્તાવા વિશે.

ગરબી.

કામથી દીસેછે અલગેલા, તારી આંખ્યમારે. ઓ રાગ.
પાછા પડતાં ના પસ્તાશો, શાણા સોજતીરે;
મારા મ્હોબતીરે, પાછા પડતાં— ટેક.
કામ વડું ને કરવા ધારે, વ્યર્થ પ્રયત્ન પ્રથમ વિચારે;
મેખ તોય દટતાની મારે, મન વતીરે; પાછા. ૧
ઉતાવળે આંખા નહિ પાકે, કામ થાય નહિ એક તડકે;
આકે પીડા શી જીતરશે, આકૃતિરે; પાછા. ૨
પુરપ પ્રયત્ન પ્રભુની ઇચ્છા, એ આગળ શી આપ અતિચ્છા;
પ્રીછવાની શી વાત, પહોચે ક્યાં મતિરે; પાછા. ૩
વધુ પ્રયત્ને રહેતું વળગ્યા, પડતાં પણ થાતું નહિ અગગા;
ખલકા મ્હેરી હલ ન, શરમારો રતિરે; પાછા. ૪
નરમાંથી નારી થઇ ડોલે, યાતાં થઇ બવાયા ખોલે;
એ રોલે મળિંદ યત્ન કરીલું, શું જીતિરે, પાછા. ૫
કરતાં નિંદા કેક કરેછે, નેટ શુધી સામાજ નડેછે;

આંત્રે જરા પણ એ ઉચરેછે, તે અતિરે; પાછા. ૧
 સદસા, ધૈર્ય, સદનતા સારી, મન દ્રઢ જોઈ મુગરી;
 હારી સહ સંસારી, કયરો કીરતીરે; પાછા. ૨
 જપ જપના તો ઘોર જાગશે, માન ચારીવો તણાં ભાગશે;
 હશે કામ મ્હાભારથ કેરી, પ્રાપતીરે; પાછા. ૩
 હારી કામ જે મુકી દેગો, લાભ જરા તો કદી ન લેગો;
 સ્વેશે કદ જગત હસશે, છે વિનતીરે, પાછા. ૪

ઓપાયા વૃત્ત.

પૌત્ર રાવના જે મીનુભાઈ, ચંચળ ચતુર મુળથુ;
 પુત્ર યકી પણ પ્રિય રાવને, જેવા જીવનપ્રાણ. ૧
 ક્યાશમીર તે હતા ગયેલા, પણ જલદી વળિ આવ્યા;
 મંદવાડ માધુભાઈનો શુભિ, બન્યું ન આગળ જવા. ૨
 અમરનાથજી આદિ કેકે તો, રહી ગયું જોવાનું;
 જે જોયું તે પણ નહિ જેવું, મન તેથી નહિ માન્યું. ૩
 ક્યાશમીરનો પ્રવાસ કરવા, હમ્મજ થઈ શરિ એથી;
 તમામ હકિકત તે જઈ પૌત્રે, પ્રપિતાને કહિ તેથી. ૪
 વડા વિવેકી પૌત્ર મિનુભાઈ, વધા વિનયનાં મેણ;
 રતેહાર્ણવ રૂપ પ્રભુ સ્વરૂપ છો, સદા પિતા મુખદેણ. ૫
 આપ તણી છાયામાં આહોનિશ, ખુશ કર્યા છે એન;
 સલાં નથી સકટ કે તડકા નથી નિહાળ્યા નેણ. ૬
 પ્રભુ દયાથી કરિને પામ્યા, આપ સરીખા તાત;
 પત્ર પુષ્પ મુરતરેએ સજવું, છે એ તો હરિ હાથ. ૭
 પરમ ખુશીથી આપ્યા આપો, જે કદિ આપ પિતાજી;
 અમરનાથજીનાં કરિ દર્શન, હૃદયે ગમ્યે રાજી. ૮
 અડસઠ તીગ્ય માતપિતા છે, એથી વડિલ અધીક;

- એ આગળ શું અમરનાથ, પણ છે રિત લૌકિક. ■
 જે ત્યાં જતાં દિવસો જાશે, નિઠોઢ વડિલનો ધારો;
 એક દિવસ સો સંવત્સર સમ, જિવમાં જરૂર જણાશે. ૧૦
 પણ પુરુષને આ પૃથ્વીમાં, પરમ સદૈયિ પ્રવાસ;
 આપ મહી કુંઠ નથી અભણ્યું, કહેવું કેના પાસ. ૧૧
 નિનમ વચન શુભ પૌત્ર તણાં શુણિ, રૂઢે હરખ્યા મન;
 સમુદ્ર પેટ જામ સુતને પેળી, જળનો યાગ જમાવ. ૧૨

આપાદ ત્રિતાળી.

- રાવે પછિ શુભ જોષનિ સાથે, હેતે આપી રમ નિજ હાથે;
 બાલુ નાણાંથી સર્વને બ્યાજ, પ્રિય પુત્રથી સુત પુત્રનાજ. ૧
 સોંપી ચાકર રસોયા સૌ સાથે, હેતે વિદાય કર્યા નિજ હાથે;
 ઉત્તમ પ્રકારે દીધી આશીય, કહ્યું રક્ષા કરો જમદીય. ૨
 ચીનુગાદ પ્રવાસ સિધાબ્યા, છડી સ્નારી જમ કુંવર સુકાબ્યા;
 નેહ નિખિયા જઇ અમરનાથ, લેઇ શુભ રસાયો નિજ સાથ. ૩
 બાળામૂગ ગયા સાર બાદ, રહેર મીનમ, હસ્તામાખાદ;
 ગૂંમગર્ધ અને વૈરિનાથ, જોયું આવે જમ બલિભાત. ૪
 કોડે જોયો ફરી કપાસગીર, ન્હાયા જલમ અને સિંધુ નીર;
 પીત્ત વચમાં આઘ્યાં જોડ ગામ, વડાં રહેર કે પૂર તમામ. ૫
 જોયેલાં દઇ ફરી જોઇ લીંતાં, નેક કદમ નવાં કપાઈ કીધાં;
 જૂતા મિતોને પણ મક્કા જોઇ, કીધા નવા સમામમ કોઇ. ૬
 જ્યાં જ્યાં કસ્તુરિ પરબૂમિ જાય, વણુ જોયે ત્યાં મૂગ વખણાય.
 મૂગમુદ્ક પગ પ્રખ્યાતિ પામે, જસ કસ્તુરિનો ખૂન જામે. ૭
 દેજો હેને રૂઠો હાથિદાંત, વખણાયો તે દઇકઇ વિલાત;

૧ ચંદ્ર સમુદ્રનો દીકરો થાયછે, તેને જોઇ હર્ષના આવેપમાં રામુ-
 દ્રમાં ભરતી આવેછે.

હદ્યાર પામ્યા માન હાથી, દશે દિશ રાજ્યદરબારમાંથી. ૮
 ગણતાં સેનાનું^૧ નાક ગણાયા, બધી ઉપમામાં^૨ એજ બણાયા;
 જનીતા^૩ પણ વખણાણી જેની, યોગ્ય માતાઓ^૪ ઉપમા લે એની. ૯.
 જય સુપુત્ર જે પરદેસે, વિખ્યાતો થાય કુળની વિશેયે;
 માતતાતનું નામ વધારે, પૂરો લે જશ લાખ પ્રકારે. ૧૦
 મૂલક પણ એનાથીજ પંકાય, અવર એથી કંઈ એજખાય;
 રાજ્યદરબારે લાજ વધારે, પ્રજા પણ સદા ત્યાંની સંભારે. ૧૧
 કહું સુપુત્રનાં એજ કામ, નેટ સુપુત્ર તો એનું નામ;
 કરી એવાં ચિત્રભાષ કામ, વળ્યા વતને લઈ સૌની સલામ. ૧૨

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

સ્થાનિક કોન્દરસ થયું ત્યાં, પ્રેવિન્શિયલ તે કહેવેજ;
 તેની થઈ રિસેપ્શન કમીટી, લીધું પ્રમુખપદ રાવેજ. ૧
 અદારસે^૧ ચોરાણું આવી, શુભ ઇસ્તીની સાલજ;
 પૌત્ર પ્રવાસધિ ઘેર પધાર્યા, નિરખી થયાં સહુ ન્યાલજ. ૨
 વોટર વર્ક ને ફ્રેનેજનિ, પણ થઈ ફતેહ તમામજ;
 શ્રદ્ધા સાલ કરે તો તેનું, કીધું ન થાય કું કામજ. ૩
 રામે એકે રાવજ રોજ્યો, બોલ્યો સમુદ્રમાં બેટ^૪જ;
 સો કૌરવ પાંચ પાંચ જતા, ભગવત પર બાંધી બેટજ. ૪
 રાવ તણું પણ મૂળ વિચારો, તો સહુ દીસે તેવુંજ;
 તેમ પિતાનું ને પ્રપિતાનું, એ પણ કહિયે એવુંજ. ૫
 દેશી રાજ્ય વિશે ખુબ દરજ, ને ખુબ પામ્યા માનજ;
 પણ સરકાર વિશે તો પહેલું, રાવ પામ્યા સન્માનજ. ૬

૧. ફોજ. ૨. કોઈ પુરખને ગંભીરતા સંબંધે ઉપમા આપવી હોયતો હાથીજેવો કહેવાયછે. ૩. માતા. ૪. સારી ગંભીર સીધાને હાથણીની ઉપમા અપાયછે. ૫. લંકાં.

- વગસમ કે નહિ જ્યાં દંધ વચીતો, મ્હેતાગિરીનું કામછ;
જાતિ મ્હેનત ને દુશિયારિયિ, પાખ્યા શુભ પરિણામછ. ૭
- પોલીરીદ્વઝ એજાંટ પામે, મ્હેલા દ્વતરદારછ;
આસીરદંટ થયા પછિ એના, રેવાકાંઠા મોઝારછ. ૮
- છોડી દંધ સરકાર તણું ધર, બેસે ઉઘમ છાંડીછ;
પજુ પેખો આ મદાપુરો, કંઈ નામનાઓ દાડીછ. ૯
- ધાત નહીં સરકાર વિશે રહિ, ને ધિર જગમાં નામછ;
તે ધિર જગમાં નામ મયું રહિ, કીધાં એનાં કામછ. ૧૦
- આફતમાં પજુ અદ્ય ડમ્યા નહિ, દિંમત બેઠા ન દારીછ;
શત્રુઓનું શું થાય ધાર્યું, સાચુ જો થાય મુસરીછ. ૧૧
- કામ સદુ પરિપૂરણ કીધાં, ડંઠા દિધા વગડવીછ;
ખોજાય ને રજુહોડાણ તેજે^૧, રજુહોડાણી ખોલાવીછ. ૧૨

રાખના ઉગતા સાથે વિદ્યાભ્યાસ-વિચારો-લોગબેલાં
મુખો અને મેળવેલો વૈભવ તથા કરેલા કામો સંબંધે
લોકોની અપ્રીતિ ને પાછળથી પ્રસન્નતા તથા
તે સંબંધે તેમના અને લોકોના વચમાં
થયેલો આનંદ.

ચોખાયા વૃત્ત.

- વય સાથે વિદ્યામાં વધતાં, વિધવિધ વધ્યા વિચારો;
સ્વતંત્ર ધધો હતા શોધતા, ને પોતાને પ્યારો. ૧
- નવીન દુનર ને ઉદ્યાગો, એ નિત્ય હતા નિરખતા;
જલ્દી તેમાં કિયો જાગરો, એજા મનન મન કરતા. ૨

૧. માણસોએ અથવા રજુહોડાણ દ્વારિકાંધીરા ભગવાને.

- જોતાં જોતાં મીઠા તણો જે, ચિત્ત પોતાને ચડિયો;
નામાન્કિત ગયા થઈ જેમાં, એવો જે નીવડિયો. ૩
- ખાસ વરસ દશ તો અનુભવ ને, અજમાઓમાં જોયાં;
પાંચ વરસ તો એકે પરનાં, પરિણામો પણ જોયાં. ૪
- કેક વખત તો ટેવે આબ્યાં, કામો ભાગી પડ્યાં;
હિંમત જરિયે સત્ર ન હાર્યો, વિદ્યો કષ્ટ કષ્ટ નહિયાં. ૫
- એક મીઠા જ્યાં યાવા ઊભી, ઉગેદ ન હતી ઉરમાં;
શુભ મીલો ત્યાં પિતા પુત્રની, સોદાવી શ્રીપુરમાં. ૬
- દક્ષતરદાર તણા કામથી, અધિક ચર્ચુ આ કામ;
જર જરા જામ્યા પદવી પામ્યા, નિશ્ચય રહિયું નામ. ૭
- પ્રપિતા થઈ નિજ પિતા નિહાળ્યા, પુત્ર પૌત્ર નિજ જોવા;
ભર્યા કુટુંબના ભાગ્યશાળિ નર, વિરક્ષા એનો એવા. ૮
- મારો કહેનારો જે માતા, તેનું પણ સુખ પુરું;
માન સન્માન ઇજત આપરે, એકે નહીં અધૂરું. ૯
- ઉત્તમ રહું અનાશ્રય પાંચું, રહ્યો, ઇસપિતાજો;
વોદર વડે ડૂનેજ કરીને, હદનો આંટો વાળ્યો.
- કઈ તીરથ જાત્રાઓ કીધી, કશું રહ્યું નહિ બાકી;
કોડપતી ખીજ શું કરશે, નાખ્યા કષ્ટને ઢાંકી. ૧૧
- પામ્યા માન પ્રભ રાજનું, પૂરણ સોને ખાસ;
અરસ પરસ એ હવે પ્યારના, ફરફર છુટ્યા કુવાસ. ૧૨

આપાઈ ત્રિતાળી.

- દીકું જાનું જે પુરજને દુઃખ, સર્વ તે જતાં સાંપડયું સુખ.
ખાળકુડિયોથી ગાજો ખાતાં, દેતા રસ્તે જે આવતાં જતાં. ૧
- વજે કુંડી ઢોળી કાચ વામા, ધરો હોય જે લગના કે સામાં;

- એ પશુ લડવા પડોશિયો બીડે, બૂમો ખાડતાં તે ધાય પુઠે. ૨
- તે સહ દુઃખ ગયાં સુખ પામ્યાં, પ્રથમ જે થતાં રાવને સામાં; ૩
- પેળી તે જૂન સર્વ પોતાની, નિર્મિ તે સહુ નિજની નામની. ૩
- પૂર્ણ જ્ઞાત્યાં તે પસ્તાવો કરતા, અને રાવનિ કિંતિ ઉગરવા; ૪
- સૌને ઉમરયો હર્ષ અપાર, પ્રગટયો રાવ ઉપર સૌનો ખ્યાર. ૪
- હોય શિશુઓ તણો મ્હેના સામે, મ્હેનો તો અણગમો સહુ હામે; ૫
- એજ માને પછી ઉપકાર, પેખ્યો જેવો મ્હેના તણો ખ્યાર. ૫
- પેળો રાજ્ય તણી કહું પેર, લાયક જેની સમુદ્રની હોર; ૬
- કહું એનો તે વિશ્વાસ કેવો, જાણો આકાશ માંડવો જેવો. ૬
- શુભ કરે ભુઝી સરકાર, કરજાને દીધો દહતરકાર; ૭
- આસિસ્ટેન્ટ પોલીટીકલ એજન્ટ, થયા રાવ પછી મતિવંત. ૭
- ખાવાગદનું પામ્યા કહું રાજ્ય, રીઝવા આવી પ્રશ્ન મહારાજ; ૮
- રોહી જાગ્યા પછી સૂરંગમ, એ પશુ મગતું એને થયુ આમ. ૮
- રાવે જ્યા તજિ ગોકળે તેહ, જર જણના ત્યાં મંડાણુ મેહ; ૯
- અધિક પદ પશુ પામ્યા એથી, જમને નામ રહી ગયાં જેથી. ૯
- પ્રમાણિકપણું પુરું જણાયુ, વફાદારીમાં નામ વંચાયું; ૧૦
- શુભ રીતે રિઝી સરકાર, મોખો સ્થાનિક સ્વરાજ્યાધિકાર. ૧૦
- સાથે રાવ બ્રહ્મદુર પદ મુઠાનું, પછી સી. આઈ. ઈ. નું પંકાનું; ૧૧
- હૉન્સિયર પછી સરકારે હાધા, લાયક ગણિ નિજ પક્ષમાં લીધા. ૧૧
- પડયુ અરમપરસનું પિછાન, જાણે જે રીતે આખી જહાન; ૧૨
- પ્રત્નએ પશુ મુર્છું પિછાણ્યા, જન હિતકારી સર્વેએ જાણ્યા. ૧૨

સાખી,

શુભ મુળધ સરકાર ને, કલકત્તા સરકાર;

રીઝયાં માત્ર વિક્ટોરિયા, રીઝયો સૌ સંસારે

૧

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

- દુનિયાં તણી યમ અમૃત દ્રષ્ટી, સર્વ વખાણે તૃપ્તીછ;
વિશ્વે જ્યાં ત્યાં જન મુખવચનની, પડી યમ પુષ્પ વૃષ્ટીછ. ૧
- રાવ તણું સહુ નામ શુણીને, બધા બધા સહુ બાળેછ;
શ્ચી ધરી રાવને નિર્ભયા કેક, ઉરમાં આપેક્ષા રાખેછ. ૨
- શ્હેરમાં તો રાવ રાવ પડ્યું યમ, પ્રત્યેક પોળાપોળેછ;
શરિયાશરી ને સદનેસદન, સહુ રાવ તણા જય બોલેછ. ૩
- સુધરામ ખાતાં સર્વ પ્રકારનાં, કે ધરમાદા ખાતાંછ;
વિદ્યા ખાતાં કે વેપાર ખાતાં, શુભ જે કહો સોહાતાંછ. ૪
- મેળાવડા કે મીઠીંગો મોટી, કે ગિજલસો જે કોપછ;
રાવ વિના એક પગ પણ આગળ, એ કદિયે નવ હોયછ. ૫
- શુભ કારજમાં સર્વદા જેવા, પહેલા પાટ મણેસછ;
અમદાવાદ વિશે કહું એવા, એ રાજમાન રાજેસછ. ૬
- પુત્રી મણીમાઈ સાહેબ કરાં, બેન ચતુરઆ નામેછ;
આખ્યાં આમંત્રણ રાવને તેના, શુભ વિવાહના કમેછ. ૭
- શ્રીમંત રાવ મ્હારાજ સિમાછ, શુણ્નિધિ ગાયકવાડછ;
સોહાવિધું પદ ગુર્જરાધીશનું, ગુજરીના પાળણ લાડછ. ૮
- પ્રેમયિ તે એ વિવામાં પધારતાં, કરવા તે સાથે વાતછ;
શુભ પેટલાદે રાવ સિધાબ્યા, બાવ ધરી બક્ષી બાતછ. ૯
- કહ, કદિયાવાડ, બારમ, સુરત કે, મુંગામ કે મદ્રાસછ.
કલકત્તામાં રાવ છગા કહું, વિદ્યાત પ્હોચી મુવાસછ. ૧૦
- ધન્ડસદ્રીયલ જે કોન્કરસ, પૂના તણી કહેવાયછ;
પ્રમુખ પોતે રાવ તે તેના, કહો બાકી હવે કાંપછ. ૧૧
- હેત હરખ સહુ રાજ પ્રજનાં, સન્માન ને સત્કારેછ;
ઉમરામ નિકળ્યાં અંતરમાંથી, ડટે જે રીત કુવાસેછ. ૧૨

અમદાવાદમાં મધ્ય બજારમાં માણક 'ચોક આગળ મુ'બ-
હબે'ક સામે રાવ બહાદુરે જનાવરોને તથા માણસોને
પાણી પીવા બાંધેલો કુવારો.

સાખી.

આનંદ ઉભરાયો અતી, દિમે જેમ દરિયાવ;

ફૂટે મધ્ય બજારમાં, રમ્યો કુવારો રાવરે.

૧૭

લાવણી.

“ બરડામાં બિલેશ્વર બંકો, અટલ હન ધારી ” એ રાગ.

હર હર હર હર છુટે કુવારા, હેત હપે બરિયા;
હેત હપે બરિયારે, કુવારા દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૮૬.
પૃથ્વી પેટ આનંદ પથરાયો, નીર ઉપર તરિયા,
બ્યોમ^૩ વિશે આનંદ વરનાયો, રંગ વિવિધ કરિયા;
રંગ વિવિધ કરિયારે, કુવારા દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૧
છળત આગઈ અધિક અહોનિશ, વિશ્વે વિસ્તરિયાં,
માનીતા સરકાર તણા ને, પ્રજા તણા કરિયા;
પ્રજા તણા કરિયારે, કુવારા દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૨
લાવક હાકમ લોડ હેરિયે, નેક કદમ કરિયાં;
મબા બરી શુભ રાવ તણા ગુણ, પ્રદરશીત કરિયા,
પ્રદરશીત કરિયારે, કુવારા દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૩
ધરતી વપે અદાર ઝોરાણું, બલાં રંગ બરિયાં,
ધિમત લોડ હેરીમે હાયે, તે ખુશ્લા ધરિયા,
તે ખુશ્લા ધરિયારે, કુવારા દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૪

દિલથી સડને દેખ ગયા ને, કલેશ રહિત કરિયા;
 બેશ થયો આનંદ બધાને, કિક અંતર દરિયાં;
 કિક અંતર દરિયાંરે, કુવાસ દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૫
 બહાદુરમાં બહાદુર બાનિ બેઠા, બહાં બસણરિયા;
 બ્યાં ત્યાં બધ કરિ વિનય મેળગ્યા, નામ અમર કરિયાં;
 નામ અમર કરિયાંરે, કુવાસ દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૬
 સદાયરણમાં રહી સર્વદા, શ્રીહરિને સ્મરિયા;
 માત નહોં મોટાઇ નહોં, નહિ અબીમાન ધરિયાં;
 નહિ અબીમાન ધરિયાંરે, કુવાસ દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૭
 પદોપકારે પ્રાણ સમર્પે, દયા તણા દરિયા,
 બાલે પુરૂષ અવનીમાં આવી, એવા અવતરિયા;
 એવા અવતરિયારે, કુવાસ દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૮
 કર્તા પ્રભુની કૃપા થકી કષ, તાર્યા ને તરિયા;
 દીન કવિ દલપત તનુજ કહે, જન્મ સદ્ગુણ કરિયા;
 જન્મ સદ્ગુણ કરિયારે, કુવાસ દિલ ખુશના દરિયા; ૬૨ ૬૨. ૯

શાર્દુલવિકીકિત છંદ.

રૂપેયા શુભ વીશ સો ખરચિને, રાવે કુવાસે કયો;
 કે શું છે દુનંદંદ દિગ્વિજયનો, ને રહેર વિચ્છે ધયો;
 કે શું આ સ્મૃતિ છે હમેશ નિજાની, સ્નેહે કરી શ્રદ્ધિમાં;
 તે રાવે ધરિ સ્નેહ સુપ્રત કરી, મ્યૂનીસિપાલીટિમાં. ૧

ગીતો છંદ.

ઉપમિને તો અગે, કામ પર કામો હોય કરવાનાં;
 નિરધમિ નિંચ સગે, ન હોય ફાકટ કદાપિ કરવાનાં. ૨

રાવે ઉપાડી લીધેલો કરંસી કવચન.

ઓપાયા વૃત્ત.

- મહુડા ગિલ માટે કરિ બિખર, રાવે કીધું જેમ;
આજ કરંસી કવચન કરમાં, રાવે લીધો એમ. ૧
- વર્તમાન^૧ તો વળિ ઝીનાં એ, વળિ એના એ રાવ;
સેવા એજ પ્રજા ગતની, નહિ ધીજ મન બાવ. ૨
- જાણે નથી જુવાની આતી, વૃદ્ધ થયા તે જેમ;
કમર કરી વગાડ્યા તે કામે, રાવ બદાદર એમ. ૩
- કુદરતિ, જ્યાં રૂપાની ખાણો, જે દેશોએ ઝાઝી;
બહુજ બાવ ગયા ત્યાં બેસી, નિકાસ થઈ તે ઝાઝી; ૪
- અતિ આયાત વધી દેશમાં, જન હરખ્યા તે જેમ;
સોંધારતથી ધાવ ખુશી સૌ, કરે વિચાર ન કોઈ. ૫
- જાતક માલનિ ઉપન ધરી ને, ઝોઝો લાગ્યો જાવ;
પરદેશી માલનિ આવક તો, અતિ લાગી ઉભરાવા. ૬
- સરસ અલણુ જ્યાં જ્યાં સોનાનું, એ આવક સડે ત્યાંની;
લે રૂપું કોણ સોના બદલે, નથી વાત એ ન્હાની. ૭
- પૌડ ઝોળી મોનાના શિક્ષા, કે શુભ સોવરીન;
વધી ગયા બાવો વિવાયત, છે સડે દહવાધીન. ૮
- ખોટ દુંડિયાગણુમાં લાગી, જરૂરખણે થકુ જાવા;
રૂપાનાણું નહિ પ્રવાહ સમ, ખુબ લાગ્યું ખસડાવા. ૯
- રૂપું લઈ જે રૂપિયા પાડે, એ પણ કીક ન લાગ્યું;
જેતું તેતું જાવ દુંડિના તરફ રહે ચિત ટાંગ્યું. ૧૦
- શું કરવું કેને નવ સુન્ને, એકે તરફ ઉપાય;
પૌડ ગોળીના બાવ ધટે કપમ, દુંડી દલકી ધાવ. ૧૧

પાડે ચાંદી લાઇ રૂપિયા કદિ, મળે લાભ મનમાન્યો;
પણ કલ્પે વધિ જનમ હુંડિ ને, બાવ સુવર્ણ શિક્ષણો.

૧૨

સાખી.

શું કરવું મરકાર તે, વિધિવિધ કરે વિચાર;
કેમ હુંડિ હવણી પડે, સુધરે કેમ બળરરે.

૧

ચોપાઠ ત્રિતાળી.

થયો ચાંદીનો એમ ઉજાળો, યદ્ય બધે બધી ટંકશાળો;
પ્રભુ ધરની અને નૃપ મનની, તેનો જાણુમાં આવે ન જાનની. ૧
પડતુ રૂપાનાણુ બધે પડિયું, ચિત્ત સૌતું ચાંદી પર જઈ અટિયું;
સોધી ચાંદી સૌ લાગ્યા સંધરવા, વાસણકુંપણુ આભૂષણુ કરવા. ૨
ધંધા એજ વિશે સહુ ધાયા, લીધી ચાદી તે જાણે કમાયા;
ત્રિવિધ બાકી જે કરતા વેપાર, વિચારત સાથ જેના બહેવાર. ૩
જાહું તેને નડયાં હુંડિબાઈ, મયાં હુંડિયામણુમાં તે ખાઈ, .
રહું કોક પાસે રૂપાનાણું, આવી એવું મંડાણું આ ટાણું. ૪
અર્થો રાવે તે પર ખુબ ચકાવી, જેવી ઉકલત પોતાને આપી;
સર્વે તેનો કદીશ હું સાર, વાંચો મધ અહો જે વિસ્તાર. ૫
સ્થિતિ ચાલતી તે સૌ શુણ્ણવી, બધી હરકનો પડતી બતાવી;
જાહું એના બનાવ્યા ઉપાય, જેથી અગગી સૌ અડચણો જાય. ૬
લાભ રાજ પ્રજા બન્ને પામે, ધંધા વેપાર પણ તેવા જામે;
જતી ખોટ તે પુરાષ જાય, આખા દેશની ઉન્નતિ થાય. ૭
એવા રાગના કહું ઉદગાર, શુણ્ણ શ્રાતા સહુ નરનાર;
પડી બધે બધી ટંકશાળો, જાહું ખર્ચ તેનું કહે બાજો. ૮
પુરું જે લાખ એંશી હજાર, નડી ફેર એમાં નિરધાર,
ઉપજમાં રૂપ શોખ હજાર, વિવેક કેવો કહિયે વેપાર. ૯

હતાં રીવક છત્રીયા કોડ, બરહું બાજ એ ગોટી છે ખોડ;
 ઉપાડી દમ કોડ એમાંથી, નિવાવતથી લે આંદી વેચાથી. ૧૦
 પ્રેમે તેના રૂપિયા ને પાટે, દશ કોડ તો પરભાર્યા કાટે;
 પંદર લાખ ને બાસક દંભર, પાંડ પાંચએ તે પર નિર્ધાર. ૧૧
 નહે કટલો ને આ નિદાળો, વળતર દેવામાં ને કદિ વાળો;
 હવે ભાયેગી એટલું બાજ, ટંકસાળોનાં પણ ચાલે કાજ. ૧૨

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

છે નિધિ^૧ લક્ષ મહત્ત્વ મુ-બાસક ને ચત પાંચ સુ-પાંડછ;
 એ કોટિ સડસડ લક્ષ સદત્ત્વ તો, પંચાશિ, ચત સાત ચાદછ. ૧
 પાંડ તણી એ કીમત કહી મેં, ને રૂપિયાને માટેછ;
 દુબકાળ ફંડાદિ બધ દરી વળિ, ઇન્કમટાકસાદિ વાટેછ. ૨
 ઇચ્છેછે કરવા સરકાર એકદિ, એયિ ચગે આ અધીકછ;
 કર કરા અપ્રિય કરવા પડે નહિ, નેની પ્રમને છે બીકછ. ૩
 ઉપયોગિ કામ થતાં નહિ અટકે, ને તે રહેશે ભરીછ;
 નહિ કાપકૂપયિ કરવાં પડે કમિ, ને ખરચો સરકારીછ. ૪
 દેખો શવનું ઠકાપણ કેવું, લામક કેવું લખાણુછ,
 સાખ મરે કે ન સાણસિ ભાગે, કામ કર્યું એ પ્રમાણુછ. ૫
 કરવા બચાવ કન્યું વસતીનો, ઇન્કમટાકસાદિમાંથીછ;
 અપ્રિયતા દિધિ દર્શાવિ એની, જો સમજે તે કલ્યાણીછ. ૬
 દુબકાળ ફંડાદિ બધ પડે તે, ગણતાં ઉત્તરું મણાયછ;
 સરકારને તે સૌ સમજાવ્યું, કહેતાં ને રીતે કહેવાયછ. ૭
 ખાડો પૂરવા ખોટતણો પણ, ઉત્તમ બતાવ્યો ઉપાયછ;
 એ પણ એવો કે તે પુરતાં પણ, કાંક વધારો થાયછ. ૮
 બીજો પણ વળિ રસ્તો બતાવ્યો, તે પણ જોવા જેવોછ;

- સંખ્યે વધે લાભ, જાવ હુંડીના સ્થીર સદા રહે એવોજ ૯
 માંદો આવેછે યોદ્ધા બહારથી, દેશનિ નધિ એ પેદાશજ;
 જકાત કરવા તે પર જણાવ્યું, એ પણ કરિ અજમાવજ. ૧૦
 એકસો કે કદિ એકસો પાંચયિ, વધે ઘટે નાદિ જાવજ;
 જકાત નાખવિ એ પર નજરે, રૂપા ઉપર કહે સવજ. ૧૧
 સદા થશે બધે સદા થતા ને, સુધરશે જનની સ્થિતીજ;
 રાવે જુઓ કેવી કાવમ રહેવા, સખી નજર જન નીતીજ, ૧૨

ચોપાયા વૃત્ત.

- ઉત્પતિ વળિ નિજ દેશનિ અર્થે, કીધું સવે કેવું,
 રાવ કને એતો રહિ સમજજ, કેણુ થશે એ જેવું. ૧
 સજ્જવારી માણસ મોહુ, ભુદિની બક્ષિદારી;
 બેલવું આલવું સજ્જવારી, લખવું સજ્જદારી. ૨
 પ્રથમ લાભ સૌને પોતાનો, વિશેષ બહાસો લાગે;
 શુણ્ણતાં સૌને સ્નેહ ઉપજે, ભર નિદ્રાથી જાગે. ૩
 કરિ મુકયું છે એમ કુદરને, નધિ એ નવું કહેવું,
 થતા હોય એમાં પરમારથ, તો ખીલું નધિ એવું. ૪
 પોતાનું પોપણુ કરતાં જ્યમ, કૃમિનું પોપણુ યાશે;
 પોપણુ ગર્ભ રક્ષા પામશે, ગર્ભિણિનું જો યાશે. ૫
 રાવે એમ વિચાર કરીને, ખાસો રસ્તો ખોળ્યો;
 સંખ્ય લાભને દેશ ઉત્પતિ, સાચે રાખી તોળ્યો. ૬
 રૂડો તાદ્રબ્ય લાભ સંખ્યને, દેખાડી તે દીધો;
 કરે ન કરે મરજી સરકારનિ, રસ્તો પણ સૌ સીધો. ૭
 પરદેશી જે માન મુલકમાં, અહિં વેચાવા આવે;
 ત્યાં આવશ્ય જકાત નાંખવા, તે પર કીધું સવે. ૮
 માલ જનાવાની જે ગીજો, કે જે સાંચા કામ,

કે સામાન રેલવે કેરો, દેશ સુધારા કામ,
તેમાં પણ જે માલ આંકનો, દેશ વિશે પોતાના;
વગર જકાતે દેહે જાત્રા, તેમ માલ સૌ ત્યાંના ૧૦
જત્રા આવવાની છુટ રાખી, ને બાકીને માટે;
વત્સલ નાખતો રૂબે કીધું, માથું માથા સારે. ૧૧
જકાત અહિંના માલ ઉપર લે, એની લેવે જકાત;
સવ કહે સરકારને એમાં, શીછે મોટી વાત. ૧૨

આપાધ ત્રિતાળી.

ધરતી અદ્વરસો બાણું નાણું, તણું વર્ષે જુઓ જે લખાણું;
ખોખે અંતર્મનિરૂદ્ધેશન રિપોર્ટ, તપાસી એ જુઓ એક-મોટ. ૧
આબો આવા દેશનો જે માલ, કાટિ અગિયારનો કહું એ સાલ;
આખા દેશનો જે ગણિ પેળો, દ્રષ્ટિએ તો સુમાર ન દેખો. ૨
ગજો પાંચ ટકા જે જકાત, કહું વધુ તો શી વિસ્તારિ વાત;
અકારો કર પ્રજા પર એકે, રહેશે નહીં નાખવે રમે. ૩
કહો રાત્રે કંઈ જુઓ કેવું, અવરને તે સુને ક્યાંથી એવું;
ખૂબ લાભ જકાતી દેખાડ્યો, કુબા રસ્તો નીતિનો શુભડ્યો. ૪
ગળે મહિપતિયો જ્યાં મહાન, નમે સર્વે પરસ્પર સમાન;
જે ત્યાં કોઈ વધુ લગિ જાય, ગણતાં ઓછા એની ગણાય. ૫
નથી માન મહિપતું પોતાનું, એનો માન છે દેશ બધાનું;
કહો રાજનું જે કહિ માન, નથી રાજાઓ યોગ નિદાન. ૬
ધૂમડ રાજ અને બાળ રાજ, રાજ તેમિયા ને નામ રાજ;
કવિરાજ ને પંડિતરાજ, વૈદ્યરાજ એ સૌ નામનાજ. ૭
રાજ દેશપતી તે ઢહાને, એને કોરે ન કોઈએ આવે;
જેને ઘેર છે જેટલો દેશ, પામે એટલું માન નરેશ. ૮
ત્યાંની વસ્તી કે ત્યાનો જે માલ, એનો માલેક એ મહિપાળ;

તે તો સર્વ ગણાયજ તેના, અવર માત્રેક નહિ કોય એના. ૯
 શ્રુત્યો ઇશ્વરે સંબધ જેવો, પરસ્પર પ્રેમ જોધ્યે એવો;
 પ્રભ ભક્ત રાજ તે પંકાય, રાજ્ય ભક્ત પ્રભ વખણાય. ૧૦
 હર અભિમાન બનેને તેવું, અસ્પરસમાં જોધ્યે એવું;
 જોઈ દેશનો માલ જ્યાં જાય, જેવી રીતે ત્યાં જઈ તે વેચાય. ૧૧
 તેવી રીતે તે દેશનો માલ, પાળા આપે તે દેશ ભૂપાળ;
 એ છે રાખ રખાપત રીતી, અને રાજ્યની એ રાજનીતિ. ૧૨

રાગ ધનાશ્રીનો દેશી.

રાવતુ ત્યાં પણ ઉઠાપણુ નિહાળો, ઉઠાપણુને નહિ પારણ;
 રાક્ષસિ મોટી રકમો જઠાતનિ, દીધી બતાવી આ ઠારણ. ૧
 સરકારને જે જડની નથી સ્વરૂપ, ગાદિમાં જાયછે મારીણ;
 હર સાત મોટી થાયછે એટલિ, રકમ કહ્યું સરકારીણ. ૨
 એક ઇલાકાની કોટિ એકાદશ, કીધી જેણે કમાઈણ;
 આખા દેશ તણી અવલોકો, તો થાય કાંઈનિ કાંઈણ. ૩
 દાખલ જેના દેશ વિશે થાય, વગર જઠાતે માલણ;
 તે દાણુ અહિંના માલ ઉપર લે, કેવો કહો એ તાલણ. ૪
 એ કહિ વાત જઠાત સંબધે, પણ એ પરથી વિચારોણ;
 કૃત્તે પૈમો કુલ પરદેશે, મિત્રો જતો વિચારોણ. ૫
 હુંડિયામણુની ખોટું કહિને, નાણાં બીડ બતાવીણ;
 ને પરદેશી માત્રનિ સાથે, કીંમત પણ દરસાવીણ. ૬
 પૈસા કેની પાસ રહ્યા નહિ, રંક અને કોણુ રખાણ.
 સહ પરદેશી માલનિ સાથે, ત્રમજટ જાય તજાયાણ. ૭
 તે પર કરવા જઠાત તેથી, રાધે ભળાભાનુ શ્રીધીણ;
 લેતા નથી તે કનેથી ન લેવી પ્રેટ કરી વાત સીધીણ. ૮
 એમ ચતાં પરદેશી માલનિ, આવક જોઈથી ચાગેણ.

- દેશ વિશે માલ દેશી વધારે, તે ઝોટયો વપગશેજી. ૯
 દેશમાં આવશે તણુ ભરી તો, શુભ કમાશે સરકારજી;
 નવા પ્રજા પર કર નહિ પડે જે, ચાલ પ્રજા ખેતરજી. ૧૦
 જે માલ અહિંનાં નિકાત લેજે, આંખ્ય ઉપડશે એનીજી,
 કેવા ઉદ્દેશ ને કલ્પનાઓ, રાવ વિના સક્તિ કેનીજી. ૧૧
 એક કરેલી કવચન અંદર, રાવે ખેત્યા કંઈ સારજી;
 રંગ રે રંગ કંઈ રાવ બહાદુર, વડાના વડા વિચારજી. ૧૨

સાખી.

- મોટાના શુભ વાક્યના, ચોખા અક્ષર ચ્યાર;
 અકેક કહિયે લાખનો, ચાર લાખ સુમારે. ૧

ચોપાયા વૃત્ત.

- એક કરેલી કવચન બીપર, છીધું રાવે કેવું;
 પુસ્તકનાં પુસ્તક જે ભરિયે, પાર ન આવે એવું. ૧
 હલકાં વચનો હલકા કાઢે, જે મોટા નહિ જાણે;
 સંભલિ દુર્ગંધી પહાસે, શુભાખ ક્યાંથી આણે. ૨
 કોનસીકમાં રાવે આવત, જમ એની એ કાઢી;
 પણ એનું એ કામ નહોતું, ચાલે કેમ અગાડી. ૩
 કલકતા સરકાર તણું એ, કંઈ હતું એ કામ;
 લક્ષ વિશે તેણે એ લીધી, રાવનિ વાત તમામ. ૪
 સામટિ સો વાગે ચરણુલયો, રુઝે નહીં કોઈ સાદ;
 આખું લક્ષકર ખળભળિ બીડે, નોખતનો શુભિ નાદ. ૫
 શબ્દેશબ્દો રાવ તણા તે, કલકતા સરકારે,
 વડા હપંથી તે ખુબ પાંચ્યા, શુભ આદર સત્કારે. ૬
 એમાં લખવા ચોખ્ય જણાયું, વિવાત તે લખિ વાળ્યું;

પશુ ત્યાં નાણાં સળાધિ પ્રકરણ, હતું પ્રથમથી ચાલું. ૭
 હતું કમીશન ત્યાં ચાવાનું, નાણાં સળાધિ કામે;
 ને ત્યાં છેવટ હતો થવાનો, ઠરાવ પણ તે કામે. ૮
 કર્તા તેતો એક પ્રભુ છે, કીધું એનું ચાપ;
 માનવિ તો મહેનત કરિ છૂટે, તૂટે તો જગસપ. ૯
 વડા કદાપી રહે ન વળગી, કરમાં લઇ એક કાર્ય;
 કરોળિયો કેવા કાઢેછે, કહો કેટલા તાર. ૧૦
 પરોપકારના કામોમાં પણ, હડવા ન પાછા પોતે;
 જરૂર થયી દઇ કેકે જમાવ્યાં કરથી જોતે જોતે. ૧૧
 નામ સુ-કલણ ગુજરાત^૧ કહેછે, છે શ્રીપુર મોઝાર;
 તેના પણ એ વડા હતા, કહું રાવળહાદુર ચાર. ૧૨

રા. બ. રણછોડલાલ મેડીકલ હોમ રીલીફ ડીસ્પેન્સરી તથા
 સુ૦ જેડીબાઈ ઓખસ્ત્રેસ્ત્રીવ વોર્ડની સ્થાપના.

ઓપાઈ ત્રીતાળી.

પુત્ર આશ્વા કહું પિતા પગમે, તો તે રાવ કહું ડગમે ડગમે;
 પિતા જનને જે ઉપદેશ કરતા, દીડી પુત્રની તે પર દ્રડતા. ૧
 મલાં કામ પિતા મન બાળ્યાં, ખૂબ ખાંતે તે રાવે ખિલાવ્યાં;
 પરમાર્થે પિતાની જે પ્રીતિ, રાખી રાવે તે અથથી તે ધૃતિ. ૨
 જેવી શ્રદ્ધા સ્વધર્મે પિતાની, હતી રાવની એવી હધ્યાની;
 સાર્વજનિક આરોગ્યતા સંગે, હેતુ જેવું પિતાજીને અંગે. ૩
 રહું સામર્થ્યું તે કેવું રાવે, એતો જનને આશ્રય ઉપજાવે;
 પિતા વેડ જે પરમાર્થે કરતા, શુભ રાવે તેની કરી સ્થિરતા. ૪
 ખાસાં વિરમ્યાં વિવિધ દુષ્ટાખાનાં, મનમાન્યાં તે મોટાં મજનનાં;

૧ એ કલણનું મકાન બાંધવામાં ૩ ૨૦૦૦ રાવળહાદુરે આપેલા એમ
 મારા નાણાવામાં આપ્યું ■ પણ તે વિશે ખાતરીથી કહી શકતો નથી.

ધનવંતરિનાં જેવાં ધામ, વ્યાધિ નાશક જનવિશ્રમ. ૫
 પશુ જે ત્યાં અશક્ત જવાને, કે અશક્ત જે ત્યાં વસવાને;
 એવાં નિર્ધન અર્પણ નિરૂપાર, હોય ખીઝતાં વ્યાધી મોઝાર. ૬
 મોઢું નામ ઈજ્જત હોય મોટી, ખોલ્યે દમડી જડે નહીં ખોટી;
 લાયક દાકતરો તે ક્યાંથી લાવે, હૃદય એમ વિચારિયું રાવે. ૭
 એક તનદુરસ્તી તન મોઝાર, કહે લાખ ન્યામત નરનાર;
 રહસ્ય એનું તો જાણતા સુવ, પિતા ચક્રિ જેનો પામ્યા પ્રભાવ ૮
 રોક રૂપેયા વીસ હજાર, કીધા સુખ વિધિ સ્વાધિન સરદાર;
 મેડીકલ હોમ રીક્ષી નામે, કીધી ડિસ્પેન્સરી એવા કામે. ૯
 દીન દરદીનાં દુખ દિલ ખરિયાં, બાપાબાઇ નામ સાર્થક કરિયા;
 પ્રભુના યથા બાપ ને બાઇ, અને કીધી એથી અધિકાઇ. ૧૦
 ખાસ સર્જન રાખ્યો એ ખાતે, ચર્ચ જે ન શકે પિતા ખાતે;
 જૂલે દરદીને જઇ નિજ દાર, દવા દઇ સુખ કરે સારવાર. ૧૧
 પશુ માગે ન સુખ એક પાઇ, એવો રાવ હુકમ, બાઇ બાઇ;
 કહે સત તથ્યાં કેવાં કામ, રીઝે એ સુજે કેમ ન રામ ? ૧૨

ફુલો.

શુદ્ધિ કામચુનિ ચતુર્દશી, શત ઓગણિ પંચાસ;
 પાન પેર પુત્રી યથા, નામ જ્યોતિ પ્રકાશ ૧

રાગ ધનાત્રીની દેશી.

ઈશ્વી અદાસ્તો ચેરાણુંની ત્યા, સુખ પુરી થઇ સાવજ;
 વય એકેનેર વર્ષનું વીતયું, રાવખી રણછોડલાલજી. ૧
 બહિમાતે વર્ષ આકાશિ ભોગવિ, પિતા ગયા પરલોકજી.
 આજ પખતમાં આયુષ્ય એટલું, ક્યાંક ભોગવગે કોકજી. ૨
 આરોગ્યતાના નિવમ અનુસરિ, આસતા આપ વિચારીજી.

- જે કામ કરતાં રહિ જાય તેની, રાખતા ગણતી જારીજ. ૩
- રમારક ફૂંડ સહોદરે કેરૂં, રથાધ્યું શોણે વરશેજ;
એટલે વરસે બેનતાં આંસુ, ને સ્નેહ કેને સાંભરશેજ. ૪
- પતિને પતિ કે પત્ની પતીને, કે પેટનો દંદિ પુત્રજ;
કેને એથી અધિક કહીએ, સઘળું જે પર ધરસૂતજ. ૫
- આંસુ પાડી દસ દિન એનાં, પાડે વિસારે વાતજ;
વર્ષ વિતે તેમ સૂરત વિસરે, હો બલે પ્રેમ અધાતજ. ૬
- રાવતું તેવું કામ નહોતું, નહોતી ફજેતી ફાંસજ,
આવર શકે આવશેકિ ન રાવનાં, ખરા અતરનાં આંસુજ. ૭
- પ્રેમનું પાત્ર પતિવ્રતા પત્ની, રાવ તણાં જે ફાંસજ;
આઢાર વર્ષ એ વાતને વીત્યાં, પરશેક જઈ જે પોઢ્યાંજ. ૮
- પૌત્ર ચિનુભાઈ બાર વરસના, દીમે કહું તે દહાડેજ;
મોટા તણાં હોય ફરજંદ મોટાં, મોટાં કામ ઉપાડેજ. ૯
- ફૂળે માર્યો કંશ કહો એ, ઉમરનું શું કહેવુંજ,
મોટા કેરી ઉમરનું સહુ, નહાને મોટા જેવુંજ. ૧૦
- એમ ચિનુભાઈએ કહ ઉપાડ્યાં, છોટાં મોટાં કામજ;
વિધાબ્યાસે પણુ ગયા વધતા, નવ આટક્યા ક્યાંઈ નામજ. ૧૧
- કહ વ્યવહારિક ધર કામ ને કઈ, મીસ તણાં કહું કામજ;
જેમ ચિનુભાઈ લાગ્યા ચલાવા, અલગ થયા રાવ આગજ. ૧૨

ચોપાયા વૃત્ત.

- ચિનુભાઈ ચલાવા લાગ્યા, જેમ રાવનાં કામ,
એમ રાવ અલગ જઈ ઊભા, તનિ એ કાર્ય તમામ. ૧
- પણુ પોતાની દેખરેખ તો, અંત્ય લગી રહિ એવી;
બહાર ફરતી બહિર દ્રષ્ટિ, અહિં અંતર દ્રષ્ટી એવી. ૨

ચિત્રેભાઈ વય ત્રીસે પહોંચી, એકત્રિસમાં આવ્યા;	
ત્રેપન વર્ષે, માધુભાઈને, એ પણ ચાચા આવ્યાં.	૩
પોતાને પણ પહોંતેર પોઆં, રાવે ઠપોં વિચાર;	
નામ પડ્યું તેનો છે નાસ-જા, નથી ફેર પડનાર.	૪
કાલ કર્પાનું આજ કરી સે, કેલે દીકી કાલ;	
આજ કાલ કરતાં ઓચીંતો, કાલ પડશે કાળ.	૫
ધાર્યું તે સડ પડ્યું રહેશે, અણધાર્યું તે ચાશે;	
કર્યું તેતો સડ કહેવાનું, કીધું તે યજ્ઞ ભશે.	૬
સ્વપત્નિ જોડીગાઇ તણું જે, સ્થીર રાખનું નામ;	
એ માટે કરિ વિચાર ઉરમાં, રાવે કીધો આમ.	૭
નિરાશીત અળળાઓ ફેર, સંકટ નિર્મુળ કર્યું;	
ખાસ સુવાયડ ખાનું ખાસું, એ માટે આદર્યું.	૮
સુભાગ્યવંતાં સ્વપત્નિ ફેરે, નામે તેણે નામ;	
ઓળસદેશિક વોડે તણું એ, કીધું ઉતમ કામ.	૯
રોક રૂપેયા વીસ હજાર ત્યાં, બ્હાલ ધરી વાવરિયા;	
ખાંતે તેનાં ખાત મુહૂરત, ભોડે હેરિસે કરિયાં.	૧૦
લાપક હાકમ સેન્ધ હરદે જે, દેરિસને ઠેકાણે;	
ગુણી ગવરનર મુંગઇ કેરા, જન સોડો મન જાણે	૧૧
ખાંતે તેણે ખુલ્લો મુંગયો, બ્હાલ ધરી એ વોડે;	
ધન્ય રાવ, ધન્ય ભોડે હેરિસ, ધન્ય સેન્ધ હરસદ ભોડે.	૧૨

આપાઇ ત્રીતાળી.

ઈસ્વી માત્ર અદાર પંચાણું, જોતાં વર્ષે પુરે ચયું જાણું;	
વળી રાવે ઠપોં ત્યાં વિચાર, ક્યું રહ્યું કર્યું હવે કાર્ય.	૧
કહું ફર્જ તો છે તૃપ કરી, ઘટમાં ચિંતા તો તેને ધણેરી;	
જરૂર જોઇએ દંડ દિલ ધરવી, પંજની જોને પાલના કરવી.	૨

- ખાટયું વળી પ્રભ તણું ખાનું, મન મેળનીને મોંઘા થાનું.
ધરાધીશના એ સદ્ધ ધર્મ, પ્રભુને છે એ તો પ્રિય મર્મ. ૩
- પ્રભ પેટનીને જેદ ખાળે, સાચા રોહે કરી જે સંભાળે;
ખાળન પોપણ કરી પુર્ણ પ્રીતે, રૂડી આપે કેળવણી મુ-રીને. ૪
- તનદુરસ્તી સદા સદિ તપાસે, કરે કાંકરા પેસો તે વાંસે;
ચાદથી શુભ રસ્તે ચડાવે, નીતિ અનુગરિ લાડ લડાવે. ૫
- જેમાં બચ્ચું જરા ન મુઝાય, ઉઘટી રમ્મત ગમ્મત સૌને થાય;
તેની ખાવા પીવા તણી ચિતા, જેવી ધરે જનક ને જનીતા. ૬
- ધરાધીશે પ્રભ તણી ધરવી, પદ્મિ પ્રજુ દીધી સાચંક કરવી;
ત્યારે તેજ ખરો કહું રાય, ચિત્ત પ્રભ પણુ તેને ચઢાય. ૭
- મારે પ્રભને મહેનો દેા માર, કરે માખાપ તેનો વિચાર;
મારાં બચ્ચાને કહે કોણુ મારે, માય રતાં પીળાં તે તે વારે. ૮
- પ્હોચે નહિ તો પછાડે ત્યાં હાથ, આહા ! માખાપ પ્રેમ અધાત;
એવો પ્રેમ પ્રભ પર રાખે, પ્રભ જીવ એ પર વારી નાખે. ૯
- જરા^૧ વયમાં કે આપદકાળે, જેમ પ્રભ માખાપને પાળે;
માય ક્ષિતિપતિને એમ સ્હાય, વળી રીઝે ત્રિભુવનરાય. ૧૦
- મસ્તક આગળ ધરે વણુ માગે, લેશ વાર એમાં નહિ લાગે;
એવા રાગ પ્રભના જે ધર્મ, એનો સર્વને સમજાવા મર્મ. ૧૧
- શુભ નારું આ સ્થાનિક સ્વરાજ્ય, મને આપ્યું જો-ધ્રી મહારાજ;
એનો દાખલો એવો બેસાડું, શુભ બોધક રાજ પ્રભ સાડું. ૧૨

સાખી.

વળી ધર્મનું કામ છે, રાવે કયો વિચાર;

પેસા ખરવી પદરના, કરવા પરોપકારે.

મુંબઈ ગવર્નર નામદાર લોર્ડ હેરીસ ડ્રાવેલીંગ ડીપ્ટેન્સરીની
સ્થાપના—ફીલ્ડપોટ મેમોરિયલ ફંડ—મુંબઈ વગેરેમાં
પેદા થયેલી મરફી ને તેના બંદોબસ્ત.

રાગ ધનાશ્રીની દશી.

રવિનું તેજ ને શશિની શિતગતા, વેગ તો વાયુનો હોયછ; ૧
જળ પરજન્ય^૧નું, દયા પ્રભુની, સ્નેહ તો સવનો સોયછ. ૨
બરવા બુલે કે લખ્યા બુલે કદિ, કે બુલ્લી જાય વિધાતાછ; ૩
બંગા બેઠા પણ રાવ ન બુલે, છો વર્ષ સો વીતી જાયછ. ૪
લાયક હાકમ લોર્ડ હેરિસથી, રાવનો સ્નેહ અયાદછ; ૫
સદા રહેવા તેનું સંભારણું, વિશ્વે થવા વાહવાદછ. ૬
અધિપતિયોને અસર થવા ઉર, અમકાવા આબુક પ્રભાણછ; ૭
દવા દધ દુવા લેવા દરદિયોની, રાવે વિચાર્યું આ ટાણછ. ૮
સ્કેરમાં તો હોય સૈકડો વેદો, ઘાતરોનો નહિ પારછ; ૯
ગામડામાં તે મળે નહિ ગોત્રા, રાવે ક્યો મન વિચારછ. ૧૦
મરિય જિયારા ક્યાં ખોચે ગામડિયા, સગજે દવામાં શુંપછ; ૧૧
નિર્ધન જિયારા ધંધામાં નિશ્ચિન, કરિ ન શકે તે કયુંપછ. ૧૨
વિશ્વ ખુટિયે જાય તે વચવસતા, દવાદાર નહીં દેખેછ; ૧૩
વાર એવી તો વિશ્વંબર કરે તો, લેખામાં અન્ય ન લેખેછ; ૧૪
આશીષ લેવા એવાઓની, રહેવા સદા વાત તાણછ; ૧૫
સ્થાનિક સ્વરાજ્યના રાજાધિરાજ, રાવ હતા બહુ રાણછ. ૧૬
સાયક મિત્ર જે લોર્ડ હેરીસ તે, સ્નેહે સિધાળ્યા સ્વદેશછ; ૧૭
સ્નેહનું તેના રહેવા સંભારણું, હેત ખરી તે હમેશછ. ૧૮

૧. વરસાદ. ૨. વાડ વાર કમિશનરો તે રાજ અને તેના પ્રેસીડેન્ટ તે
અધિરાજ તે વખત રાવ બહાદુર હતા.

હોમ રિલિફ ડિસપેસરિ કીધી, જેમ પોતાને નામેછ;
 વીશ હનર એમાં વસુઆપ્યા, પુરુષન જયમ સુખ પામેછ. ૧૦
 એમ આ દરકોષ તાલુકામાં ફરિ, દેવા દવા ગામેગામછ;
 “લોડ હેરિસ ટ્રાવેલિંગ ડિસપેસરિ,” નિશ્ચય કરી રાખ્યું નામછ. ૧૧
 વાહવા સ્નેહ ને વાહવા નાતો, રાવે કેવો સખી જાણ્યોછ;
 સ્થાનક ખેડા સહુ કોઈ પૂજે, ગયો હાકમ કેણે જાણ્યોછ. ૧૨

સાખી.

શીલપોટએમોરિયલ, થયું ફડ ને દામ;
 રાવે આપ્યા રોકડા, ગણી સવાસો દામરે.

૧

મરફી.

ચોપાયા વૃત્ત.

આવી પૂરિ થવા એમ કરતાં, શુભ એ પશુ વળિ સામ;
 પુર મુખધમાં મરફી પ્રગટી, જેવી જળતી જવાળ. ૧
 જરા જવાળ લાગી જઈ જેને, એ ટાણે તે ઊડ્યા;
 મોટામોટાને પશુ મનમાં, વિચાર પેદા ઊડ્યા. ૨
 સારા માટ કરેછે સડકો, ઇન્દ્ર સરખું આણે;
 અનુમાનીક ઉપાયો કરનાં, પાર પડે કોઈ ટાણે. ૩
 જમીન ને વરપાનાં ચિન્હો, તે જાણે કૃષિકાર;
 સડકસડના ધધામાં માલર, સડક જાણે સંસાર. ૪
 જોતિષ્યમાં ડાહ્યો જોતીપી, વ્યાકરણી વ્યાકરણે;
 પીંગળમાં કવિવરને પૂછે, વિગત સહિત તો વરણે. ૫
 ડાકટરો વૈદકમાં ડાહ્યા, સોડા એને પૂછે;

૧.-૫. નાણું રૂપિયા. ૨ અમદાવાદના સોડો. ૩. અમદાવાદના
 જડન દતા.

શોધે મુળ વ્યાધી સરવેનાં, ને શુભ ઔષધ શું છે.	૬
આટકે એ કમળ આગળ વધતાં, એના જેઠ ઉપાય;	
કાઠંટર કે વૈદો દરસાવે, કરી બુઝે તે સય.	૭
અભાવતું ઔષધ જગ્યાંને, એ પશુ એઓ આપે;	
કકી કપરી તે પડે પળાવવિ ને પાતું માળાપે.	૮
એમ દરદ આ ચેપી હોવા, એઓએ દરસાવ્યું;	
જે દરદી તેના તે જૂદા, રાખવા કાજ જણાવ્યું.	૯
ધસપિતાબો ન્યારી એની, ઠેસવી સરકારે;	
આગ્નિજસની કરી ગાડિયો, ફરતી પુર મોઝારે.	૧૦
વિભાગ ખાકી સ્કેર તણા ને, વાડં વિવિધ કરિ દીધા;	
દરદી તેમાં શોધિ કાઢવા, કબને મુકરર કીધા.	૧૧
કીધું નોટિસ કવિ સરકારે, કે જે નિજ આચારે;	
કેસ છુપાવશે મરકી કેસ, તેને ચિક્ષા યાશે.	૧૨

સાખી.

અદારમો હતું તણી, ધસવીસનની સાલ;
સપ્ટેમ્બરથી ચંદ્ર સહ, મરકિ મનુષ્યનો કાળર.

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

નાખી મરકીની જાવણિ નોખી, કચારેન્દેન કહેવાય તે ચોખી;	
ખતે જે ઘરમાં તે બનાવ, પડે તે સોનો ત્યાં જઈ પડાય.	૧
સાફસુદ તે ઘર ખધું થાય, જળાબી કંઈ સામાન દેવાય;	
પાંચ ઘર જે પડોશનાં તેનાં, હાલ થાય જેવા થયા એના.	૨
જેવો થયો બદોબસત જેમ, આવી મરકીનો ભય વધ્યો એમ;	
જ્યર જેને આવી જરા જાય, તરત હિંમત છુટી તેની જાય.	૩
જે દો પાઝપડોશી તે જાણે, ઉરે અદેશ મરકીના આણે;	

રખે જાણે વળગશે એ રોગ, પડ્યાં પણ થઈ દે મગ્નીના ભોગ. ૪
 જેને મરકી લાગુ થઈ જાય, તેમાં સાજું ભાગે કાંક થાય;
 એવાં અનેક મરે દિન એકે, સમર્થ સરકાર તે એ તો લેખે. ૫
 રોગ પ્રસરતો અઠકાવા કાળે, જીવ રાખવા હાઈ તેના જે;
 આશ્નિયસ જાય એવાં ઉપાડી, પણ જીવ ધાલે ક્યાંથી કાઢી. ૬
 જેવું આવી મરાય જે વારે, તેને મરકી લાગુ પડે ત્યારે;
 તોપણ શ્રમ લીધો બહુ સરકારે, જાણે પ્રજા બચે દોષ પ્રકારે. ૭
 નવા ડાકટરો દેકે તેડાવ્યા, અવ્યાસે દેકે બહારના આવ્યા;
 ઠરી પ્લેગ ખાતું જીવ કાઢયુ, મોટું ખર્ચ તે માથે ઉપાડયું. ૮
 એ તો સરકાર એજ ઉપાડે, કેનો બાર ? બીજા ક્યાંથી કાઢે;
 ચોસક નેગણિયો મળે જેવી, એક મરકી એ થઈ પડી એવી. ૯
 તેમ થયા બહોળસ્ત તેવા, અને આવી દે ગભરાયા એવા;
 ધરમાં કેને મરકી લાગુ થાય, કાણુ મેળે ચેતાવવા જાય. ૧૦
 જિવતા કાણુ જીવતી કાઢી આપે, પ્રજા કેમ અપાય માખાપે;
 મોત કુદરતિ જે કદિ થાય, માગે જીવ પ્રત્યક્ષ જમરાય. ૧૧
 પહેલે નહિ તો દે જિવ પોતે પહેલો, કાતો મારે કાઢી હડસેલો;
 હાથોહાથ આપે કેમ આપ, પતિ પતિ કે પ્રજા માખાપ. ૧૨

સાખી.

કહે અમિજ્વર દોષ ને, દોષ અધિ સનિષાત;
 રાત એક કાં બે રહે, નહીં વધારે વાતરે. ૧

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

ત્રાસ પડો વરતાવ્યો મરકિયે, હાળ ગયા સૌના મગડીજ,
 જાયથી કમ તો છૂટ્યા ભાગી, કાઢ્યા મરકીએ તગડીજ. ૧
 બધ પડી રહ્યો, કોનેલો, બધ પડી કમ જગ્નરજ,

- બધે પડી ઝોશીમે કષ્ટ ને, બધે પડ્યા વેપારી. ૨
- કોઈ તો સાચવે-એક વખારને, ક્યાંક રહે બે સંગી; બાકી આવે દસ વાંચે બહારથી, પોતાનો જેવો પ્રસંગી. ૩
- સાંભળિ મોર તો જાવ સિધાવી, સડસડને સ્વસ્થાને; મુખધ તણ કોય નાદા તદન જ્યાં, મન પોતાનું માને. ૪
- રહ્યા કોય અધવચ રતામા, કોય પ્હોચ્યા ઠેકાણે; એના તણુખા જ્યાં જ્યાં જીડ્યા, ત્યાં થયું એજ પ્રમાણે. ૫
- પૂતામાં પણ મરકી પ્રગડી, કોઈ રહ્યું ન કવકતા; સૂરત, ભરૂચ, વડોદરા શકી, પાલનપુર, મેસાણા. ૬
- કષ્ટ હાવાર ન મુકિયાં કોરાં, છેવટ સુદમાપૂરી, બાવ ભગ્ન્યો બાનનગરમાં, દાખાવે જ્યાં ત્યાં બહાદૂરી. ૭
- સિંધ સિધાવી જેવા કરાંચી, કીધો જ્યા ત્યા કેરણ; શીખ મુલકમાં પંજળ પ્હોચી, બળવરા સમરોર. ૮
- મુખ્ય મથક તો મુખધ એતું, કાક કરાંચી કહિયે, બાકી છૂટવછૂટ ગામોએ, જાવ આવે છે બહુએ. ૯
- ઉત્તર મધ્ય કે દક્ષિણ હિંદમાં, હવે નથી એ અભણી; શું કરે ઝકટરો શું કરે વછદો, જેવું કોલેરા ત્યો બણી. ૧૦
- કીધાં સરવાતમાં તો કપારેન્ટેન, સ્થળ સ્થળ સ્થાનિક રાખે, વેપાર અટક્યા, બ્હેવાર અટક્યા, મરકી ન અટકી આ-જે. ૧૧
- સગકારે પણ છૂટ મુંકી હવે, માત્ર તપાસે નાડી; ઔપધ ઉપચાર માલ તેના કરે, પ્રતિબધ નાખ્યા કાઢી. ૧૨

સાખી.

હે ઔપધ સહ વાતનાં, સર્વ કહે સંસાર;
બંદેમ તણુ ઔપધ નથી, કહ્યું જગન કરતારે.

ચોપાયા વૃત્ત.

- નેસ વધ્યો મરકીનો જેવો, વધ્યાં મરણ પળ્ય એમ;
 અધિકા બંદોબસ્ત થયો જ્યમ, વિશ્વે પ્રગટયો બ્રહ્મ. ૧
- દીકા દરતા પોલિસ ડાકટર, જતા ધરોધર જેવા,
 શોધી કાઢી દરદી સધળા, ક્યારે-નૈનમાં લેવા. ૨
- ઉપાડતા દીકા કરિ આમહ, જાવિ શક્યા નહિ નેસ;
 દોષ કહુ સરકાર તજો શો, દુનિયાનો શો દોષ. ૩
- સરકારે તો કરવા સાઈ, એ કીધા ઉપાય;
 જામે નહોં પણ ઔપધ કરતા, એતું તે શું થાય. ૪
- “એપ ઘટાડવા કારણ ક્રિને, દગ્દીયો લઈ જઈને;
 દાકતરો નાખેછે મારી, દવા વિશે વિખ દહને.” ૫
- દોષ એમ કહ લાગ્યા દેવા, અણુસમજૂ અચાની;
 મહેનો કે માળાપ ન લે મન, બાળકની નાદાની. ૬
- દાકતરો, સ્થાનિક સરકારો, સહ્યે ધાર્યું એતું;
 છો જોસે જેને કાવે જમગ, હૃદયે સમજી રહેતું. ૭
- જન કહ હરામખોરો જાગ્યા, પ્રજા કનડા લાગ્યા;
 પોલિસ ને ડાકટરિ પોપાકો, પ્હેરી દરવા લાગ્યા. ૮
- પકડાયા તે શિક્ષા પામ્યા, ખીજા કષ્ટક કમાયા;
 ક્યારે-નૈનને નામે કષ્ટકે, મેળવિ મોટી માયા. ૯
- જતાં રાખવા દરદી જૂદા, થયાં ક્યાંક નોશાન;
 મરહુર છે તેમાં મુળાધતું, જાણેછે સૌ જહાન. ૧૦
- પૂનાતું પણ તેવુંજ પ્રીછો, મુગધતું નહિ એતું;
 મુરોપિયન એ અધીકારિનાં, ખૂન થયા એ કેતું. ૧૧
- એક જુઓ ને ખીજું વિસરો, એક એકધિ ચડિયાતાં,
 મરકીની મ્હેકાણોમાંથી, દીદાં એ કુળ થાતાં. ૧૨

ઓ પુરો સરવેની નાડી, જોતા કાકર એક;
 ઝોગાંધી પણ ઉપદ્રવ થાયા, સંભવ હતા અનેક. ૧૩
 ઓગોને તો ઓગો તપામે, મરદો તે મરદોને;
 આવે સાહિત્ય મડમ સંધામે, શક પણ શો લોકોને. ૧૪
 મુંગધમાં તો જાત વાર વળિ, કીધી ઇસપિતાળો;
 બસિહારી વાહ ક્ષિટિશ રાજ્યની, બહેમ પ્રજાનો ટાળ્યો. ૧૫

સાંખી.

આક્રોશમાં જીતરી, મરકી ગઈ મોરીસ;
 છુટવછુટ પૂરોપમાં, જઈ જીપાડ્યું કીપરે ૧

ચોપાઇ ત્રિતાળી.

ઇસ્તીમાલ અદારમે છનું, વીત્યું વર્ષ તે કેલે ન જાણ્યું,
 સતાણું પણ અધ ગયું વીતી, રાવે નિરખ્યું તે અથથી તે ઈતી. ૧
 વાંચી સાંભળી અનુભવ લીધા, રક્ષણ રાજનગરનાં ખુબ કીધા;
 ચોતે અનુભવિ પણ હતા પક્ષ, પડે શુભ જોના નામના શિક્ષા ૨
 વોટર વર્ક કે રૂનેજ કામ, પ્રથમ રાવે કીધાં જે તમાગ;
 જાણે ભવિષ્ય તે જાણતા હોય, કીધેલા એ રિતે સહ કોય ૩
 મેલા પાણીની મોરિયો જેઠ, અધર ગટરથી ગળી શો એઠ;
 જેથી એક હવા નહિ થાય, અંતરિક્ષ અધર ઉડી જાય.
 સ્વચ્છ પાણીના નજ છેડા એથી, લાગે ગંદો હવા નહોં જેથી,
 કીધી ખાખ્યો પણ દુર કેની, એની હવા આવે નહિ એવી. ૪
 નયી ગટર જ્યાં, ત્યા કીધી ગાડી, મેવાં પાણી તે જાય ઉપાડી.
 ગાડી વરતી હતી જ્યા ઘણેરી, ફરતી ખ્દાગ પડી તે ચોરેરી. ૬
 ગયા મદોં હવા અને પાણી, ક્યાંય મળિયીની સ્ત્રી ન એધાણી;

- નહીં અમાકિ થયેલો એવો, થયો ભુકેપ આ વાર. ૨
- ડાઝિનીંગ, કલકત્તા, ધાકા, અને વળી આસામ;
અતિ નુકશાન થયું કહું એમાં, મુવાં મનુષ્ય કષ્ટ ધમ. ૩
- બાકી થડકો હતો બધે તે, ક્યાંઈ જાઓ ક્યાંઈ ચોડો;
શું કહી ને સૌરાષ્ટ્ર કહું શું, ક્યાંઈ પણ વહેલો મોડો. ૪
- દક્ષિણ દેશે વળી દુઃખે, પ્રભ કરી હેરાન;
વધે મંથ વિગતે લખતાં તે, નો અહિં કંઈ બચાન. ૫
- ધડી રડાવે ધડી હસાવે, ઇશ્વરનું છે એનું;
જાપ ભુલી જન એક ધડીમાં, દુખ મહાભારત જેવું. ૬
- ખાસાં બાપ કામ અરકારે, દુઃખાળ મારે ખોલ્યા;
શ્રીમતોએ પણ તે સમયે, કીધા ફડો બહોળાં. ૭
- મરકી પણ ક્યાંઈ શાત પડી ને, ક્યાંઈ નાથુદ યમ નેટ;
હલકા બદોળસ્ત પચા સક, રાજ્યનું મોટું પેટ. ૮
- ડાયમંડ જ્યુવીલીનો સાં, ઉત્તમ અવસર આવ્યો;
પ્રિટિશ સેનશાહત આખીમાં, શુભ રીતે સોદાવ્યો. ૯
- મિત્ર રાજ્ય કે ખડિયાં રાજ્યો, કે અધિકારિયો તેના;
કે શાણા શ્રીમતો તેના, ઉત્સવિયા સક એના. ૧૦
- ક્યાંઈ મિજલસો મોટી કાઠી, ક્યાંઈ કચેરિ જમાવી;
નાચતાન ક્યાંઈ, સમરગ ક્યાંઈ, આતમજાનિ ઉડાવી. ૧૧
- ભરી સભા ક્યાંઈ જાપણ કીધાં, ખૂબ કરાવ્યા ખેત,
વિધવિધનાં વાન વગડાવ્યાં, રંગાનિ યમ રહિ રેલ. ૧૨

સાખી. •

પ્રારથના પ્રભુની કરી, બોલાવી જ્યકાર;

માતા પિકટોડિયા તણી, આહિ દુવા બહુ વારરે.

ઔપાધ ત્રિતાળી.

- કરે ધડડુ તોપ ધડકા, જૂની જન જય ગણતાં બડકા;
માતા વિકટોરિયા તણે નામે, થવા લાગ્યા તે કામકામે. ૧
- જમ્યા પછિ ઘેર જઈ સૌ પોતાને, બહુ હેને સાથે લઈ બિભને;
મનમાન્યા કીધા મુખવાસ, આવી રીઝ્યો જાણ્યું અવિનાશ. ૨
- ગયો જ્યૂનીની ઉત્તમ જેવો, એથી અધિક પ્રગટિયો આ એવો;
આહન માતા વિકટોરિયા ચોખુંટ, જ્યૂનીલી ટેકનીકલ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ. ૩
- સરકારે મુજબમાં જેમ રચાપ્યું, અવરે પણ ઉત્તેજન આપ્યું;
સાવે એને ઉત્તેજન આપી, મ્યૂનીસીપલ સ્કાવગસિપ જે રચાપી. ૪
- કીધાં હઈ એમ જીતજોએ કામ, નિરખ્યાં જ્યૂનીનીને નામે નામ;
શુભ આ સમે એમ આ સ્થાન, મોડું હાઈસ્કુલ કેરું મકાન. ૫
- સાવે કીધા તે કરના વિચાર, કાંઠયા રૂપેયા ત્રીસ હજાર;
કાયમ'ક જ્યુનિસિ હાઈસ્કુલ, આઘે નામ પોતાનું અમુલ્ય. ૬
- ફક્ત સોહાર્દ સજાગરમાં, કરના સાવે ઇચ્છા ધરી ઉરમાં;
હજી પણ તે થયું નથી કાર્ય, કાયમ છે પડ્યા ત્રીસ હજાર. ૭
- હતો દક્ષિણ દેશે દુકાળ, જે હું બપર કહી ગયો હાલ;
આપ્યા ધરિ ઉર કરણા અપાર, સાવે રૂપેયા એક હજાર. ૮
- વાહ સવ ને સવની નીતિ, પરીપૂર્ણ પરમાર્થમાં પ્રીતિ;
નીતિ ભક્તિ ઉપર પણ નેહ, સ્વર્થ એમાં કશે નહિ સંદેહ. ૯
- હતો સવનો ઇંગ્લિશ અભ્યાસ, નહોતી કારશિમાં પણ કયાશ;
મોડી, મરાઠી, સંસ્કૃતે શગ, હતા સૌ વાને પ્લોએયા પૂરા. ૧૦
- શાસ્ત્રો પર પણ અહા બહુ મારી, હતી સવજુદિની બસિદારી;
કીધા સંગ પ્રસંગ અનેક, પણ રંગ તો એકનો એક. ૧૧
- આસ્થા ધર્મે ઉપર પણ એવી, જોતાં ક્યાંક હશે એક જેવી,
ધરતી સાક્ષ સતાણુંની એમ, ગઈ જગનો પ્રવાહ જાય જેમ. ૧૨

સાખી.

વય ચ વોતેર વર્ષની, ચમ્પ શવનિ આ વાર;
પચાસ પંચાવન તણી, જોતાં કહે જોનારે.

૧

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

કોકળ અનુમાન સાઠ તણું કરે, જૂની વાનો જે જાણેછ;
ઝોથી અધિક જે કોઇ કહે તો, ઉર સહુ અ'દેશો આણેછ.

૧

માધુભાઈને વર્ષ પચાવન, તેજિય ચીતુંભાઈછ;
મર્પાદા કોની કો નવ મુકે, પ્રોટી એજ પુપ્પાઈછ.

૨

સાંજ સવાર જમે સહુ સાથે, બેસે બેળા બે કલાકછ;
કરે બાકી કામકાજ પોતાનું, ન આવે તપ્પવત ટાંકછ.

૩

સરકારના જેવા આકંઠ સુડાવે, રાવના એવા ફેલછ;
એમાં કેને કોઇ આવે ન આડે, જેવા સડકના પુલછ.

૪

ખાતું પીવું, કામકાજ જે કરવું, બેસવું ઉઠવું બધુંએછ;
સત્રા તણા પણ નીયમ સડના, નિયમ બહાર ન કશુંએછ.

૫

સાદા હતા જેમ રાવ સ્વભાવે, આવે પીવે પણ એવાછ;
પહેરવે ઝોડવે પણ હતા સાદા, પુત્ર ને પૌત્ર પણ તેવાછ.

૬

જનક વખતથી જીવ્હા સ્વદની, કરે અપેક્ષા ન કોયછ;
આવે પીવે કે બોલવે ચાલવે, પાળે પરેહછ સૌ કોયછ.

૭

ભર્યા કુટુંબના મે જાલપણવાળા, પુત્ર પૌત્રાદિ પરિવારછ;
રામ દમ ઈદ્રિયો વચ કહું સર્વને, સુડાવ્યો ખુબ સંસારછ.

૮

આરોગ્યતાના નિયમ અનુસરિ, અહોનિય વસ્ત્રા ભ્યાપછ;
શક્તિ કામ નેત્ર ને શ્રાત્રની, તન નીહ કશો પરિતાપછ.

૯

પકિત બરાબર દાંતની પૂરી, દીસે વજ્રમય દાંતછ;
ચાલવામાં શું જીવાન ચાલશે, ધનકાસથી વાતછ.

૧૦

શંખ ચક્ર વિષ્ણુની પૂજા, એ સકલ મુક્તિ અળગાં;	
સ્વદેશ કેરી કરવા સેવા, તનમનધનથી વળગ્યા.	૯
કાષ્ટ કહે ચોરાઈ ગયાં તે, નહોં ફરીયિ વમાવ્યાં;	
વાત ખરી પણ મળત ફરી જો, સેત વિભાં મન ભાવ્યાં.	૧૦
પણ જે પાર ગયા છે પામી, એને શું છે કામ;	
માનસીક પૂજા જેવું તો, નહિ જીજ્ઞું કંઈ નામ.	૮
એ સાથે વળિ દેશ બિનતી, કેરાં કરવા કાર્ય;	
સજવા સેવા શોખ સ્વદેશનિ, એ ઉર આપરંપાર.	૧૧
નિર્ધન નિર્મળ દેશ યગેશો, દેખિ ચતા દિલગીર;	
મધુ દાઝના દેશ તણીથી, હૃદયમાનું જાગિ હીર.	૧૦
સિપારશો લઈ ફરે શોધતા, વાંકડિ મુછોવાળા;	
નોકરિ માટે વધખાં મારે, જોઈ ઉઠે તન જવાળા.	૧૧
ઉદમ કે ધન રહ્યાં ન એકે, દેશ વિશે એ દાઝે;	
હાટ ડિસિઝનું દરદ રાવને, એથી પ્રગટ્યું આ-જે.	૧૨

સાખી.

સંધ્યાદિક કરિ સુખાનુ, કરતા તિલક કપાળ.	
બિંદુ અંગૂઠા વડે, જે પૂરવ ^૧ સંસ્કારરે.	૧

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

વિશ્વે વાત ખોટી નથી વરણી, કરણી તેવીજ પાર ઉતરણી;	
કહે મનુષ્ય કે દળિ શકે મોત, જો હોય નિષ્કપટિ ને ધર્મ સોત. ૧	
દિસે રાવનુ પણ કહું એવું, એવું દોણ કહો રાવ જેવું;	
દિઠા પુત્ર પૌત્રના પરિવાર, અન ધન કે ઇજ્જતનો નહિ પાર. ૨	

૧. પુર્વે તપસ્વી હતા તે

- કરવા ધારેલાં જે પોતે કામ, તે સૌ જોયાં સંભારી તમામ;
જોમાં કામ બાકી દીધું એક, વિચારી જોતાં કરિને વિવેક. ૩
- કેવું કીધું થવું નથી કાર્ય, કરનાર છે જગ કરતાર; ૪
- માત્ર ધારણા મનુષ્ય તો ધારે, અને પાર તો ધધર ઉતારે.
કરે ધારી મનુષ્ય કઈ કામ, આવી રહે હજુ કઈ પરિણામ;
મોટી પણ પ્રજાની હતી મહેર, થતો સાલ પ્રભુ ઠેરઠેર. ૫
- મહાબારત કો મોટાં કામ, થતાં ચપડીએ રાવને આમ;
આ પણ રહેજે ગયું થઈ એવું, જુઓ કામ મહાબારત કેવું. ૬
- મિત્રવર્ધ પ્રેમાબાધ નામ, જેનું નિશ્ચય રાખવું નામ;
કહો રહેજે કરી રહે કમ, કેમ મિત્ર ફરજ બને એમ ૭
- આગળ સોસાઈટી મે ઉચારી, એતો દેવી જે કહિયે અમારી,
સાહિબ કાર્યસે રોહથી સ્થાપી, પૂજા માટ અમ પિતાશને આપી. ૮
- જેણે સુંવાસ દેશમાં કીધા, રંકા દેશવિદેશમાં દીધા;
હિમાબાધ ધનરતીટપૂટનિ સાથે, હનો વૈકચર હોય તે માથે. ૯
- બાકી હેઠે હતી લાઇએરી, કુંકી જગ્યા ને સાંકડ ધણેરી;
ધોડો ધધો જ્યાં લા બેથી યામ, બર ચીટે જમ મુજરી બરાય. ૧૦
- બાવે પછિ કો દુકાન બાગાય, નિરખી પછિ તે વખાર નખાય;
જામે ધધો પછી યામ જોર, એની તો પછી વાત છે ઝોર. ૧૧
- વધ્યું એમ સોસૈટીનું કામ, પ્રસર્જ એમ સોસૈટીનું નામ;
મોકું નામ પ્રમાણે મકાન, કરવું જોઇએ શુભ જોઇ રથાન. ૧૨

રાગ ધનાઝીનો દેશી.

આજો કઇને વિચાર એવો, સોસાઈટીને કાજેજ,
જનરલ મોટિ મિટિંગ મળી જ્યાં, બપડી ત્યાં વાત આજે જ; ૧
પ્રજુખ તો રાવ પોતે હતા સાં, લાવસંકર સેક્રેટરીજ;

- બન્ને મળિયા બહાદુરે બહાદુર, સર્વેશવ લહેરીજ. ૨
- સુપુત્ર ઉમિયાશંકરે કેસ, લાલશંકરે એ કહાવેજ;
- પામ્યા રાવ બહાદુરું પદ, શુભ ગુણુ જેમાં સુદાવેજ. ૩
- શિક્ષક ટ્રેનીંગ કોલેજના મુળ, ગણિત વિદ્યાના ગણાયજ;
- થયા શિરસ્તેદાર પછી તે, કારક રમાલકોળમાંવજ. ૪
- પાસ પરિક્ષા આપી થયા ને, પામ્યા જડજ અધિકારજ;
- માત સહિત પ્હેલજેલા પધાર્યો, પંદરપુર મોઝારજ. ૫
- નિરાશ્રિત બાળરક્ષક મહ લાં, ઉત્તમ રીતે ઉદ્યાયજ;
- આજે અમદાવાદમાં આવી, એવુંજ કામ ઉપાડ્યજ. ૬
- ટ્રેનીંગ કોલેજના પ્રિન્સીપાલ, જે રાવ મહિપતરામજ;
- સોસાઇટીના સેક્રટરીનું, કરતા તે હતા કામજ. ૭
- પ્રમુખ હતા પ્રારથનાસમાજના, સુધારના આગેવાનજ;
- સ્વર્ગી થતાં તેનું નામ રહેવા, શુભ વિચાર્યું આ સ્થાનજ. ૮
- રાવ મહિપતરામ નિરાશ્રિત, બાળ રક્ષક મહ નામજ;
- આજે થઇ જજ અદમદાવાદમાં, ક્રીડું એ મોડું કામજ. ૯
- સેવા છોડી સોસાઇટીની, ઘેર બેઠા અમ તાતજ;
- સ્વર્ગી થયા રાવ મહિપતરામજ, શોચે સોસાઇટી માતજ. ૧૧
- રાવ બહાદુર લાલશંકરે લીધી, સેક્રટરીની પદવીજ;
- પ્રમુખ પદ તેનું રાવે રિવકાર્ય, જાણી સોસાઇટી નિજનીજ. ૧૦
- ફોન સહીત સુધાર્યું વધાર્યું, સોસાઇટીનું કામજ;
- ધન્ય બન્ને કહું રાવ બહાદુર, અવિચળ સખ્યાં નામજ. ૧૨

ઓપાયા વૃત્ત.

રાવેર હકિકત કહી રાવને, ને મિત્રો બીજાને;

૧. સર્જાઈનેટ જડજની. ૨. રા. બ. રણજોડલાલભાઈએ રા. બ. લાલશંકરભાઈને કહી.

- મેસાહરિના મકાન આવે, ફંડ ઉણું કરવને. ૧
- ઠરતી વાદસો તાજી, ચંડુ ચાલતું તેડઃ
પીસતાગિયમે ને ચીતે.તેડ. ઉગામા રૂપિયા એક. ૨
- સોસૈદીના મકાનફંડની, રકમ એક એ જાણી;
સુન અચ્ચાર પંચાશી તેના, વ્યાજનિ તેમાં નાખી. ૩
- નગરશેડ પ્રેમાભાઈ કેરું, નામ અમર વણી કરવા;
હોશ એક પ્રેમ.ભાઈ નામે એ સાથે આદર. ૪
- શેડ પ્રેમાભાઈ સ્માર્ક ફંડ પણુ, વગી ચંડુ ને વારઃ
કાપ દગર કાપ પાંચસો, પછિ શી સાથે વાર. ૫
- સવે પણુ શુભ બસો રૂપૈયા, ઉગાગ સાથે આધ્યા;
મિત્રવર્મ પ્રેમાભાઈ કેરો, નામ અમર શરિ યાખ્યાં. ૬
- જૂનું મકાન સોસૈદીનું, એ સાથે છે જેમ;
શુભ હીમાભાઈ ઇન્ડિટટૂટ છે, આ વખતે પણુ એમ. ૭
- હીમાભાઈના સુન પ્રેમાભાઈ, નગરશેડ નિરપારઃ
સોસૈદીની સાથ ચાલનો, પરંપરા વ્યવહાર. ૮
- મણીભાઈ ને મણાભાઈ ને, પ્રેમાભાઈના જાગઃ
મુંકે દમ દહો આ વખતે, પરંપરાની ચાલ. ૯
- હંસજમ્યાં તે હંસજ નેવાં, ચાલ કરે નહિ ખીછઃ
સિંહજમ્યાં તે સિંહ પ્રમાણે, યાગ ન ખીછ જીછ. ૧૦
- શેડ તણા સ્મારકના આખ્યા, રૂપિયા પાર દગર,
ખાકી નાખી સોસાહરિયે, ખરખ્યા વીણ હગર. ૧૧
- સોસૈદીના મકાન સાથે શુભ પ્રેમાભાઈ હોશ;

૧. રા. બ. નગરશેડ પ્રેમાભાઈ સ્માર્કફંડ કમીટીએ રૂ. ૧૨૦૦૦ એ ફંડમાંથી આખ્યા તથા રૂપીયા ૪૫૭૭ સોસૈદીના નવા મકાન ફંડની આખ્યા તથા રૂ. ૧૧૮૫ વ્યાજના ખાકી રૂપીયા સોસાહરિયે ઉમેરી રૂ. ૧૮૬૩૪ ખરચી એ મકાન બંધાવેલું છે

- હાથ સ્કૂલના મકાન સામે, કીધું સામી ઝોળ. ૧૨
 પડળે જૂની પોસ્ટ ઝોલિસ છે, સપ્તક પર તે કીધું;
 જીનું મકાન તે હીંગાભાઈ, ઇન્સ્ટિટ્યૂટને દીધું. ૧૩
 મકાન જાને જાદુ વિશે છે, બાવ સહિત તે ભાળો;
 વિષ્કર્માએ વિરચી જાણે, હદનો આટો વાલ્યો. ૧૪
 દરિયાપર કાલુપર વચ્ચે, દિંદો પ્રેમ દરવાજો;
 તેને પ્રેમાભાઈ હોય આ, સ્મરણ સ્થળ કહ્યું તાજો. ૧૫

સાખી.

- વય પચોત્તર વર્ષની, વીતિ અર્ધ આ વાર;
 સજવા જાણે લાગિયા, રાવ ધરી મન પ્યારે. ૧

ચોપાઈ ત્રિતાળો.

- અતરની વાત એતો અંતરમાં, બિતર્નું તે તો સર્વે બિતર્નમાં;
 મોઠાનો એતો નિયમ મનાય, કહો પ્રભુ ગતિ કેમી કળાય. ૧
 બાકી કરવાનું તે કીધે જાય, ક્યારે જાણ્યા અગ્નિયા પશુ ધાય;
 જરૂર પડતાં ક્યારે જાણે લલાવે, જોડતાં જાણ્યા જાણાય. ૨
 રીઝ ખીજ નયનથી જાણાવે, સજ અધિક થઈ મુખ મહાકાવે;
 ઉદય વ્યાપે અધિક જો રીઝ, મરડે મુખ કાં ધુણાવે રીઝ. ૩
 જોલે જોલે તો તોળી તપાસી, એ તો જોલે કહીએ આકાશી;
 કયે પાર ન કેમી પગાય, અકચ મોટાઓનો મદિમાય. ૪
 હવું રાવનું પશુ એવું કામ, નહીં ખજાર પડી કેને નામ;
 જાણે પેટમાં રાખી એ વાત, ન કરે વહાણ સગાં વયોપાત ૫
 અનાય બાળકને યાદ આણી, મોટું દાન વિદ્યાદાન જાણી;
 આપ્યા રૂપેયા એકસો શીના, સર્ટીફિકેટ લઈને આત્મીનાં. ૬
 અનજ્ઞેય છે ને અલ્લાખાદ, એને પળ કયું આ સમે યાદ,
 રૂપેયા એકસો મોટલાવ્યા, જેવા એ અનજ્ઞેયના વાવ્યા. ૭

દાન એક ગણુંજ ગણાય, પુણ્ય સદસ્રધા કહેવાય;
 ઇંદ્ર હટકેશ્વર નિજ યાદ કીધા, રૂપેના સો ગણી તેમાં દીધા. ૮
 કરો શ્રોતા સૌ સન્નજન તમામ, રત્નું બાકી શું રાવનું કામ,
 છેડી બેટ હટકેશ્વરને કીધી, છેડી ભુસી બીજાઓને દીધી. ૯
 સૈંત સમાગમ રાવને બહાલો, નજર પૂર્વાપર^૧ કરિને નિહાળો;
 જાતા સ્વામી કહું ગજનાનંદ, તેને તેજગ્યા ધરિ ઉર આનંદ. ૧૦
 સમાગમ કરી સત્કાર કીધા, પરસ્પર જ્ઞાનસુધારસ પીધા;
 આપે ધન કદિ પ્રભુ યોકેયોક, પણ વાવરી તો જાણે કોક ૧૧
 પુત્ર પાનાદિના પરિવાર, કદી સાથે આપે કરતાર;
 દ્વાય તો લાઇ શકે રાવ જ્યા, જ્યા બાકી તો કે આવે યોવા. ૧૨

સાખી.

સંવન ઓગણિ ઓપનો, શુદ્ધિ તૃતિયા મધુમાસ^૨,
 તાત મુજ દમપતરામ કવિ, વસ્ત્રા રાગ જઈ વાસરે. ૧

રાગ ધનાઢીની દેશી.

રાવને પણ ચર્ચા વર્ષ પંચોતેર, બાકી રહ્યા ખટ માસછ,
 કિમિત રાવે આંધના કામમાં, કશિયે ન ગણી, ક્યાશછ. ૧
 બહ નર ભોળાનાથ^૩ ગયા ને ગયા મહીપતરામછ^૪,
 પ્રેમાભાઇ નગરગૈઠ પણ ગયા, નિજ પિતા પાસ સ્વધામછ. ૨
 બહાદુર બહેશ્વરનાથ^૫ ગયા ને, સર નૈટ મંગળદાસછ;^૬
 રાવ મગનભાઈ^૭ સોક હડીભાઈ^૮ પ્હોડ્યા જઈ પ્રભુ પરાશછ. ૩
 બહ નર ભોળીલાલ^૯ ગયા ને, ગયા દી બી. કરીસછ,

૧. આગવા જન્માંતરમાં ૨. ચૈત્ર. ૩. રા બા. ભોળાનાથ સારા-
 ભાઈ ૪. મહીપતરામ રૂપરામ ૫. બહેશ્વરભાઈ અંબાવીદાસ ૬. મંગ-
 લદાસ નયુલાઈ. ૭. મગનભાઈ કરમચંદ ૮. હડીસંગ કેશરીસંગ ૯. ભો-
 ળીલાલ પ્રાણવલ્લભદાસ.

શુચિનિધિ ગોઠ્યાદમ^૧ ગયા જે, જનિટસ ઝોદ્ધિ પીસછ. ૪
 બારેનેટ બહુ શુભવંતા, શેડ ગયા જમશેદછ;
 રેડીમની^૨ ને પીટીટ^૩ પધાર્યા, થાય સંબારતાં ખેદછ. ૫
 નામ સંબારતાં ધનછ કામાનું, નાખે દૈક નિસાસાછ;
 સુરતનો કોટનાળ અરદેસર, અરે ચવાની ક્યાં આસાછ. ૬
 સ્વામળ ખેચર શેડ વડોદરે, ખીજ બાકે મેસાજછ;
 નડિયાદવાળા બાકે સાદિળ ને શુચિયજ રાવ ગોપાળછ^૪. ૭
 બાવનગરથી ઝોઝો ગગોબાઈ, જૂનાગઢના ઝાલાછ^૫;
 રાજસિંહજી વઢવાણના રાજ, પ્રાગમસજી કછવાળાછ. ૮
 મહારાજ જુવાનસિંહ ઇંડરના, રાજ કડા રણમલછછ;
 જૂનાગઢથી મહાબતખાનછ, નવાજ કે. સી. એસ. આપછ. ૯
 સાદિળ શાણા કાર્મસ સાદિળ, એ પણ જમ ત્યાં બિરાજ્યાછ;
 ખડેરાવ^૬ કિતિય ગયા ને, તખતસિંહ^૭ મહારાજછ. ૧૦
 સારવાર કરવા સરવેની દાકતર ગયા બાકે દાછછ;
 ખેલથી ઇંચાશંકર^૮ રિઝવા, કરવા નર્મદ^૯ દાખે રાછછ. ૧૧
 એ વગેરે આગેવાન મુધારાના, કમ રાજ કઈ રાણાછ;
 સાદેળ લોક કમ કમ શેઠિયાઓ, ધિર ત્યાં રવા કરિ થાણાંછ. ૧૨
 આગળ ગયા કોઇ પાછળ ગયા ને, રાવે માંડી તઇયારીછ;

૧. ગોકળદાસ તેજપાળ. ૨. સર કાવસછ જહાંગીર રેડીમની મુજ
 પુરુષ તેમના વારસ ખીજ સર કાવસછ જહાંગીરના નામથી દાસ તે ઝોળ-
 ખાય છે. ૩. નસરવાનછ માણુકછ પીટીટ તેમના બાઈ સર દીનરાજ મહા
 ભાગ્યશાળી પુરુષ થઇ ગયા તે તે વખતે હયાત હતો. દાસ તેમના દીકરા
 ફરામજી રોકના દીકરા છજીરાજ તે ખીજ સર દીનરાજ માણેકછ પીટીટના
 નામથી ઝોળખાય છે. ૪. ગોપાળરાવ દરિ દેરામુખ. ૫. ગોકળજી ઝાલા
 ૬. વડોદરાવાળા. ૭. બાવનગર ૮. વ્યાસ અમદાવાદ વાળા. ૯. કવિ
 નર્મદાશંકર સુરતના

સત્કાર તેનો અટાએ કરવા, દ્રઢ મનસૂનો ધારીછ ૧૩
રંજન સભા કરે દે માનપત્રો, કવિયોનુ એ છે કામછ;
દામોદરમ અહીં જેમ કરતા, મુજ પિતા આ કામછ, ૧૪
મબા રંજન કરિ સત્કાર રાવનો, ધણિયે^૨ કરવા નિજ ધામછ,
એમ તેડાથી લીધા આગળથી, મુજ પિતા દસપતસમછ. ૧૫

સૌરઠો.

પુણ્યનિ રાવે પાગ, રમિ પ્રસ્થાનાં પાઠવ્યા,
ભાખ્યો અતુર્ય ભાગ, રાવ ચરિત્ર ઉત્તરધનો ૧

માગ ૫ મો.

ચોપાયા વૃત્ત.

રહી હવે તો દક્ત રાવને કરવી ચલકચ આવી;
પણ એ બાબતમાં હું પોને, આગળ ગયો ઉચારી ૧
પ્રભુ ધરની, મોટાના મનની, કળિ ન શકે કોઇ વાત,
આગળથી તેમ કરે ન એ પણ, વિશ્વ વિશે વિખ્યાત ૨
તીરથ જત કરવામાં તો દંઇ, કમર નહોતી રાખી,
દાનપુણ્ય અનવઆદીના, દેના વય મહ આખી. ૩
દયા ધર્મ તો દિલમાં એવાં, ધરનાસ તે ધરગે;
પદર થકી પરમારથ કરવો, કરનાસ તે કરગે. ૪
રાવે તો તે મરવે કીધું, દીકું સૌ દુનિયાએ,
કરવાનું અનસાન વખતનું, બાકી ન્હોતું કાંએ. ૫
જે એકે કર આન ન પોરે^૨, એ તો કેને આપે,

- નિવૃત્તાં જોવો જમ થઇ જોસે, ગળાં કૈકનાં કાપે. ૬
- માંસ ખાધ ને પિયે મદીરા, પરમારીના પ્રેમી:
અંત્ય વખત એને જ્યાં આવે, વળગે લોકો બહેમી. ૭
- સ્નાન કરાવી પાઓ ગંગાજળી, તાણો દીસાં ટપકાં;
અડ્યો ગમે હોય સ્વાસો આવી, દેતા હોય બાધ ડચકાં. ૮
- દાન કરાવો, પુણ્ય કરાવો, ભરો આપ ને માણાં;
ગાયો ને કંઈ ચરો નખાવો, ઘો પખીને દાણા. ૯
- સુવર્ણ દાન, ગૌદાન ને શુભા, એ પાછળ દેવાશે;
સાધુ સંત કે બ્રહ્મભોજન તે, શ્રદ્ધા અનુસારિ થાશે. ૧૦
- ઉડી દેવતા ગયાં આંખના, કાન તણા પશુ ઝોગ;
નાડીનું પશુ નથિ ઠેકાણુ, હુંકિ જીમ પડિ તેમ. ૧૧
- કાંક અવાજ ભય કાનમાં, ખોલો તાણી તાણી;
નાન ભન તો કર્યે લેશે, જાણી મુંકો પાણી. ૧૨
- પાણી પાણી બાધ કરો શું, બાધમાં ન હતું પાણી;
મુઠું જોજો આ વખતે તે, લેલો તેનું ભણી. ૧૩

સાખી.

- આવ્યા જોવા એ ગયા, મારી બારે માત;
સાથે તો તે આવશે, જે કીધું નિજ દાયરે. ૧

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

- હનું રહે સૌ દાયે કરેલું, દુનિયાંએ ને નજરે દિહેલું;
કહી આગળ ગયો હું હું વાત, કરતું હોલું રહ્યું કંઈ બકાત. ૧
- તોય જીવના સંતોય માટે, રહેતા પરમાર્થમાં ખેલર આડે;
લખતું વાંચતું કે ક્યાંઈ ભતું, ઉકેતું ખેસતું સર્વત્ર આતું. ૨
- ક્યાંઈ હોય જો સ્વાર્થની વાત, સાથે હોય પરમાર્થની વાત;
નિહા નિયમ વળી સવ કેરા, ધડી કાઢેલા જોવા ધણેરા. ૩

જેમા ખાસ પરમાર્થજ થાય, વળી હોય બીજી વ્યવમાય,
 જન્ય રાજી થઇ આને જોહ, અદ્યે ઓમા રહે ન સદેહ. ૪
 પૂન્યમાય બેસે બ્યારે પોતે, આવો શાસ્ત્રી, પડીત ચહો તે,
 કદી નિધારથી કોય આવે, એકાદ મંત્ર તો એને બોલાવે. ૫
 રૂપિયો અરપો કે પા દક્ષિણાય, જરૂર લઇ તે રાજી થઇ જન્ય,
 પછી પણ પાત્ર જેતું તે હોય, જન્ય વિમુખ કદી નહીં કોય. ૬
 કદી જાત્રાણુ જન કોય આવે, ખરથી ખૂટયાનું કારણુ બતાવે;
 રેકાન્નાડુ દેતા થઇ રાજી, વાહવા રાવ કહું વાહવાજી. ૭
 સાધુ, વિપ્ર કે સન્માશી જોહ, આવે આશા કરી કદી એહ;
 વિમુખ રાવ પાસેથી ન જાય, યોગ્ય સત્કાર મર્વેતો થાય. ૮
 કોઇ અતિથિ જો આંગણે આવે, કરી બહુ હેને રાવ બોલાવે;
 વરમાડી તેને જમતા તે પોતે, કેવા રાવના નિયમ કહો તે. ૯
 સધ્યાની શુભ ચોપડિયો છપાવી, મદત બહેચતા માગે જે આવી;
 કરવા ધર્મ પ્રવૃત્તિ ધરિ પ્રેમ, મીશન પુસ્તક પ્રસારક છે જમ. ૧૦
 નિપિદ્ધ કર્મ નિપિદ્ધ ખાનપાન, તેતો જાણતા ઝેર સમાન,
 એના કરનારા પણ કહું જોહ, રાવ માનતા અરિવૃત્તિ એહ. ૧૧
 કરી વિપ્ર નિપિધ ખાનપાન, કરે રસ્તા વચે જે તુશન,
 એને પકડી જે શિક્ષા કરાવે, કાઢ્યા ઇનામ દેવા એને રાવે ૧૨

રાગ ધનાશ્રીની કેશી.

બોમી નહોતા ધર્મ તણા ને, દ્રવ્ય હતા નિજ ધરમમાંજ;
 દ્વિસક ધર્મ તે ધર્મ ન લેખતા, અડગ હતા નિજ કરમમાંજ ૧
 સિંધપુગ્ના જે બ્રાહ્મણ સઘળા, સિંધપુરિયા કહેવાયજ,

૧ રેલવે બાકુ ૨ સોસાઇટી ૩ ચતુ ૪. બ્રાહ્મણ જે દાર પી
 રસ્તામાં તુશન કરે તેને પકડી કોર્ટમાં શિક્ષા કરાવે તેને પોતાની પદરથી
 ગ. ૨૫) ઇનામના આપવા પોતે બહેરનામા કાઢ્યા હતા

- એમાંના એકે યજ્ઞ આરંભ્યો, કૈક બળ્યા તે માંવણ. ૨
- નરમેધ ને અશ્વમેધ ગયા સાં, અન્નમેધ આ આદરિયોછ;
- હોહો એકનિ જ્યાં હતિ ચાલતિ, ત્યાં વળિ બીજને દરિયોછ. ૩
- યમ પ્રસાદી વિપ્રોએ એની કપકે લીધી આ વારછ;
- કૃતકૃત લાગ્યા સૌ કૃત્કર દેવા, ધર્યા લાગ્યા સૌ ધિકારછ ૪
- રાવે એ જ્યાં હકિકત સાંભળિ, નષ્ટશિખ પ્રગટી જ્યાળછ;
- શું આરે વિપ્રોને આ તે સુન્નું જે, જોયો નહીં દેશ કાળછ. ૫
- રૂપો મહર્ષિની વાનો છે ન્યારી, મૃત સજ્જવન જે કરતાછ;
- આજ છે ક્યાં રહ્યા દુનિયામાં એવા, પાપે છે સૌ પેટ ભરતાછ. ૬
- યજ્ઞ આરંભ્યો, પશુવધ કૃધો, લીધી પ્રસાદી વિપ્રોએછ,
- હયગ્રિવ પેટે અન્નગ્રિવ એનો, કરિ ન રાક્યા આજ કોએછ. ૭
- દ્વિતિય રક્ષે શુભ ભાગવત કેરો, એનો આ સમમાધ્યાયછ;
- કળ જે જુઓ તો પમિશમાધ્યાયમાં, રક્ષે ચતુર્થે સુહાયછ ૮
- અક્ષરપી^૧ કહે જરહી રાજા તેં જે, પશુવધ કર્યા યજ્ઞો માટછ;
- તે પશુઓ વેઈ તાઈ લેવા છે, વચમાં ઉભા જોઈ વાટછ. ૯
- જરહી રાજા જેવા બ્યાકુળ થયા શુભિ ત્યાં આ વિપ્રોનું શું થાશેછ;
- મહિશ પીતાં વળિ માંસને વળગ્યા, વળતી રક્તું શું વાંમેછ. ૧૦
- શુજરાત કલ્પના મકાનમાં મોટી, રમી સભા શુભ રાવેછ;
- પડિત, શાસ્ત્રી, બ્રાહ્મણો સધળા, બેળા કર્યા ત્યાં ભાવેછ. ૧૧
- જલ્મુ એજે ત્રણ ત્રણ મુકરર કૃધા, ગણિ ગણિ માતી વારછ,
- નગર તે રાખે નિષિધ ખાનપાનનિ, જાલ વધિ ન આનાચારછ. ૧૨

ચોપાયા વૃત્ત.

કહો રાવજા કામા કેવા, કેવા કહો વિચાર;

એવા પુરુષો આ અવનીમાં, કર્યાં ભયેં કરતાર.

- આ તો મેં વચમાંથી સવનિ, રહી જતી કહિ વાત;
કહું હને ચલકુચ સ્વારીની, જે ગાડી રહિ વાત. ૨
- વખત વીતનાં વાર ન લાગે, વખત તણી શી વાત;
શિશુમણું નિજનું સંભારે, જુઓ કાલની વાત. ૩
- વર્ષોનાં વર્ષો જ્યાં વીત્યાં, જતાં શિ વાર છ માસ;
ચાર માસ તો રહેજે વીસા, આઝો અધીક માસ. ૪
- બીપુરોત્તમજીને નામે, એ પુરોત્તમ માસ;
પુણ્ય માસ પુરોત્તમજીનો, જન્મ આવણુ શિવમાસ. ૫
- વધુ વિગત વિભારિ કહું તો, વધે મથનું પૂર,
જાણે આ ઉવટનો સમજ્યા, માસ રાવ બહાદુર ૬
- નિત્ય એક જાદાન આપતા, ત્રીસ દિવસ એમ કીધાં,
દાન પુણ્ય રૂપિયા દર રોજે, જમી સંધિનાં કીધાં. ૭
- જાદાનોમાં પણ ગાથનિ શુભ, વિષ કરે જે સેવા;
દેતા નિત્ય પોતે જાદાનો, ગોધી એવા એવા ૮
- ઝાઝમા ઝાઝી છ મહિના, ઘેર રાખવી ગાય,
ચરો પુજો દર્ધ સુખી રાખવી, દુખી જસ નવ ચાવ. ૯
- એ માટે વળિ ઉપર આપતા, રૂપિયા પૂર્ણ પચાસ;
ખીજું પણ બહુ દાન પુણ્ય કરિ, પૂર્ણ કર્યો એ માસ. ૧૦
- શીખ્યા શુભ ઈંગેજી, ફારસિ, જર પણ પૂરણુ જામ્યાં;
રાજ્યદે પણ રંચ ન જામી, પૂરણુ પદવી પામ્યા. ૧૧
- જુવાનિનો પણ મદ જીવિયો, કીધા સગ અનેક;
શાસ્ત્ર, ધર્મ પર મદા પૂરી, રંગ એકનો એક. ૧૨

આપાદ્ર ત્રિતાળી.

અધિક મામ નિત્યો એમ કરતાં, સૌકો આશીન ખીજો ઉચરતા;
એતો આસો અર્ધો પછી આઝો, દિન શુદ્ધિ એકાદશિનો સુદાઝો ૧
કરતા પ્રત તે રીતે રાવે કીધુ. લાખેણું પુણ્ય એ પણ લીધુ;

- હરતા કરતા ને નિત્ય કામ કરતા, ઇચ્છા પોતાનિને અનુસરતા. ૨
- ન્હોતું દેખાતું નખમાં પણ દદં, હતા મદા જોસવર મદં;
હતો આગતે દિન યોગવાર, બધે હરતા કરતા હતા ખ્દાર. ૩
- કરતા કામ હતા ધગત્રોક્કર, ન્હોતો લાગતો બાધી લગાર;
આજે પગ હનું એવાનું એકું, જણાયું દદં પણ નહિ જેવું. ૪
- હૃદયનું જોહ રાવ કહેતા, જે પર દેવોસિરપ જરા લેતા;
આજ તેણે કિધો કંઈ ઉપાડો, મણી સ્વેજ રાતે હરી કાઢયો. ૫
- પોતે જાણતા પણ કદિ હોય, તેની ખજર પડે કમ તોય;^૧
જણે જૂના હતા જોગિસજ, હનો સાલ્ય ગરીબનિચાજ. ૬
- પ્રેમે દ્વાદશિ પારણાં કીધા, દાન નિત્ય દેવાતાં તે દીધાં;
હતા કરતા મુનીસિપય કાર્ય, બીજે નિજનો પણ કાર્ય બંદવાર. ૭
- માત્ર ઘેર બેસીને તે કરતા, પૂછે હૃદયની પીડા ઉચરતા;
બીજા જેમ પડેછે બિજાને, નિમિત્ત એવું ન દીકું નિદાને. ૮
- કામ સુર્યાસ્ત લગિ સર્વ કીધાં, પ્રેમે ઔપધ પણ કઈ પીધાં,
કરવા જગતે દેખાવો જેમ, આપ અનુમરતા હોય એમ ૯
- આવે જોડા કે મગસા જે જન,^૨ શુભ સ્નેહયિ રાવ સદન,^૩
સૌકો તળિયતના સગાચાર, પૂછે રાવને ધરિ ઉર ખ્યાર. ૧૦
- કથતાં હીક છે એમ કહેતા, લેલ સંશય કાપ ન લેતા;
કરતા ખુશિથી સહુ વાતચીત, નામ દદં હૃદયનું નિમિત્ત. ૧૧
- તોપણ જેને ખજર પડી બ્યારે, દોડ્યા નક્ષણ જોવા તે ત્યારે;
જરા દ્રાહથી ન હતી જુદાઈ, હતા બાપાબાઈ તે બાપા-બાઈ. ૧૨

સાખી.

સ્વેજસાજ મેદવાહનું, કેણે સાંભળ્યું નામ;

ને કેણે નહિ સાંભળ્યું, થયું અચાનક કામરે. ૧

રાગ ધનાશ્રીની દશી.

- રાત્રિ ભોજન કરિ સૌ પરવાર્થી, શયન સમય થયો બ્યારેજ;
તથ્યારિ બજે મમની નિદ્રાની, સવે કરવા માડી ત્યારેજ. ૧
- દઈ તણો પડ્યો જોસ વધી ને, ચમ પડિ દોડદોડીજ;
દાકતરો પણ કેક દોડતા આવ્યા, સમાં રોલી આવ્યાં દોડીજ. ૨
- પુત્ર માધુભાઈ પણ મુખ પામે, પૌત્ર ચિતુભાઈ પાસેજ;
સાચ હનો તે પ્રયુ મુખ પામે, વગતી રહું કોણ વાસેજ. ૩
- ચાણા શાહ સુવતાનનિ બાળત, શ્રોતા મારા સૌ સંભારેજ,
અંલ સમે નિજ શાહજાદાને જોણે, કેવો હુકમ જુઓ કાઢયેજ. ૪
- મોખરે તોરો ને ખુશ્યાં શરોધી, પહેલું પ્યાદવ પછિ સ્વારેજ;
સેનાપતિ ને જિવાન તે પાછળ, તે પછિ સૌ સરદારેજ. ૫
- એ પછિ અંખાર હીરા માણેક ને, કુખ જરેસતના કાઢીજ;
એ પછિ વાહન વૈભવ વિવિધનાં, એ પણ કરવાં અગાડીજ. ૬
- વાળાં સિરખધિનાં સિરખધિ માથે, સ્વારીનાં સ્વારી સાથેજ;
ળાકી ળાદસાદિ જનાજની આગળ, ખૂન જાળવવાં ખાતેજ. ૭
- કાંધિયા તેના હકિમેને કરવા, મિથ્યાભિમાન ને ધરતાજ;
શાહજાદા ને કુંડુંગિ સધળા, રહે જનાજને દરતાજ. ૮
- જનાનખાતુ પાછળ સૌથી, દાશી ને દાસના સાથજ;
શાહ કહે મને નાખી જનાજમાં, ખુશ્યા રાખવા દાયજ. ૯
- સમજુઓ જોઇ મનમાં સમજશે, એથી કરું એવુંજ;
મુવા પછી મુકામે લઇ જતાં મને, કરજો કલું મેં જેવુંજ. ૧૦
- શ્રોતાઓ મારા સમજું છો સધળા, વિચારો સૌ એ વાવજ,
કેનુ એમાં કશું કામ ન આવે, કે નવ આવે સાથજ. ૧૧
- માધાતા ને અકબર ગયા એમ, ધનવંતરી સુમેજાનજ;
માવાળુ માતા મ્હાદેવિ વિકટોરિયાં, સનાં જઇ સમરયાનજ. ૧૨

સાખી.

ગાયા ને મમતા સહુ, પડ્યાં રહે આ હાથ;
અત્યે જાવું એકલાં, સાચું પ્રશ્નું નામરે.

૧

ચોપાયા વૃત્ત.

- આઠ વાગતાંથી રાત્રીના, દરદે કયો ઉપાડો;
આબો થનો વધારો એમાં, પણ નહિં લેશ ઘટાડો; ૧
- જુઓ કલાક મિનિટના કાંટા, ને સેકંડનો કાંટો;
આંટે આંટે આગળ ચાલે, પેજો કાળ અપાડો. ૨
- નવ વાગ્યા સાડાનવ વાગ્યા, દસ સાડાદસ વાગ્યા;
ગણા મોટા ગડદરો તે, વિચારવા સહ લાગ્યા. ૩
- સગા સંબંધી તે પણ સરવે, લમણે કર દઈ બેઠા;
હાજર હતા સનેહી તે પણ, પ્રીત વિચારમાં પેઠા. ૪
- અગિયારે તો એકદમ આવી, જોસે કામ ઉપાડ્યું;
નામ હૃદયનું દરદ નિમિત્ત તે, પછિ અહિં 'ખુશ્તુ' પાડ્યું. ૫
- હવે રાવ રહે નહિં અહિં'માં, જે કરવું તે બર્થ;
કરવાનું તે રાવ કરી સહ, સાધી બેઠા અર્થ. ૬
- સમર્થ ધણિનું તેડું આબું, તે પાછું કયમ જારો;
પુત્ર પૌત્ર સહ મનમાં સમજી, આવી બેઠા પાસે. ૭
- ઔપચ ને ઉપચારો મુદ્દા, અવર થયા સહ અજગા;
દાન પુણ્ય ને ક્રિયા ધર્મની, કરવામાં સહ વજગ્યાં. ૮
- રડવાની તો મનાઇ રાવની, પણ શું કરે વિચારો;
રોહ રાવનાથી દ્રગ સડેને, દડદડ બહેતી ધારો. ૯
- સાડાચાર વરસનાં પુત્રી, જ્યાંતિ બા શુભ જોહ;
આંખે સહની આંસુ દેખી, રડવા લાગ્યાં એહ. ૧૦
- પ્યાર પિતામહનો જે જોયો, ધડિધડિ તે સંબારે;

ઘણઘણ કરતાં દોડે, રાવ હતા જ્યા ત્યારે. ૧૧

ધરના નોકર ચાકર તે પણ, રહરહ રડતા લાગ્યા;
આંખ પ્રભાણે આંસ સોને, ટપટપ પડતા લાગ્યાં. ૧૨

ચોપાઈ ત્રિતાળી.

વેગે આવ્યું વિમાન તે વાર, શુભ રાવ તે પર યજ્ઞ સ્વાર,
સમય સાડાઅગ્યારનો ધારી, કીધી રાવે ત્યાં ચવકુચ સ્વારી. ૧
આત્માનાત્મનો કરિને વિચાર, પ્હોચ્યા રાવ જઈ પ્રભુદાર;
માત્ર દર્દનું તો હતું નામ, કર્તા પ્રભુનું પણ એ સહુ કામ. ૨
શહેરમાં તો ફેલાતાં સિ વાર, મોકમય આ માદા સંભારાર;
વડા વીવેકિ સુન માધુભાઈ, અને પૌત્ર રૂડા ચીનુંભાઈ. ૩
જે જે સગાં ફનેલી સૌ પોતાનાં, કે જે મિત્ર પોતાના પિતાનાં;
શેઠ, શાહુકારો, સાહેબ લોકો, ધરે વાત શુણી જે જે ધોળો. ૪
તત્તે ખજાર તે સોને કહાવી, ક્યાંઈ ચિઠ્ઠી લખી મોક્ષાની;
વસતા ખંદાર હતા જેહ વાસ, તેને કીધા ટેક્ષીઆમ ખાસ. ૫
નહોતાં કિંઈ જ્યાં રવિદેવે કાઢ્યાં, મોટા મોકોએ આવવા માંડ્યાં;
ખાલી ગાડિયો કઈ ઉભી ખંદાર, આવી કઈ ઉભી બાગ મોઝાર. ૬
શેઠ, શાહુકારો, સાહેબ લોકો, આવ્યા ધરતા અતીશય ધોળો;
આવ્યા ઉમદા કઈ અધિકારી, કેક વકિલો ને કેક વ્યાપારી. ૭
કોણુ હિંદુ, ખાસિ, મુસલમાન, હતા ગવને સર્વ સર્ગાન;
બહાસાં સગાં આવી ટોળે વળિયાં, રાતિ પરચાતિ પણ કેક મળિયાં. ૮
ક્રિયા શાસ્ત્ર પ્રમાણે સૌ કીધી, જેવી રાવની રિદ્ધિ પ્રમિદ્ધિ;
બપર બમદું વરુ ઝોડાડયું, બહુ શાંતિમય શય ખંદાર કાઢયું. ૯
બપર પુષ્પ સુગંધિ ખુશ વેળાં, જેવાં મેળવ્યા માન ધણેરાં,
સહઆદર શયને ઉપાડી, થયા જંગલેથી કષ્ટ અગાડી. ૧૦
લઈ રૂપિયા પૈસા ફાંટવાળા, શય આગળ ઉછાળતા આદ્યા;

પાછળ મનુષ્યનો તો નહીં પાર, ચાલ્યા કરવા સજી વિધિ સંસ્કાર. ૧૧
પાછળ ધાન્યનાં ગાડાં પુટાવ્યાં, લેવા કેક ગરીબો ત્યાં આવ્યાં;
લક્ષાવધિ કેસ ધરના રિવાજ, કીધું એ પ્રમાણે સદ્દે આવ્યા. ૧૨

રાગ ધનાશ્રીની દશી.

પુરોપિયન જે અધિકારિ મોટા, સાહેબ ચોક કહેવાયછ;
કે કોઇ મોટા પાર્શ્વિ શેઠો, કે મુસલમાન મુદાયછ. ૧
સન્માનાયે જે આવેલા સગના, જિભા હતા તે દારછ;
સત્કાર પુર્વક નમિ નમિ સગને, વંદવા લાગ્યા તે વારછ. ૨
સ્નેહ બિજિત થયાં નેત્ર સદુનાં, આવ્યાં કહને તો આંસૂછ;
પૂરણ સૌનુ સન્માન પામ્યા, ખસક વિશે સવ ખામુંછ ૩
કોરો સરકારી અને કચેરિયો, ને વળિ સધળી સ્ફુલોછ;
મ્યુનીસીપલ ઓફિસો સધળી, ને બધ રહિ સૈ ગીલોછ. ૪
બધ બખરો સૌ, ચોક ને ચોટાં, ગમગિનિ જ્યાં ત્યાં દીમેછ;
શ્હેર બધું ગયું ચોકમાં ફૂલી, અહો કર્યું શું ઇશેછ. ૫
વાટે ઘાટે ચોક ને ચોટે, ને વળિ શેરિયાશેરીછ;
જ્યાં જઈજીઓ ત્યાં એની એ વાતો, શું મરદો શું મેરીછ. ૬
શુભ શુણ્ય સગના ને સ્તુતિ સગની, સમાઓ ભરિમારિ ગાવાછ;
મરહુમશ્રીના પુત્ર પૌત્રાદિને, દિઝાસા પત્ર મોકલાવાછ. ૭
સોસાઇટી કે મ્યુનીસીપાલિટી, જાહેર સમાઓ જેજેછ;
કે શ્હેરના જે સંજાવિત પુરખો, લાગ્યા દરવા સૌ તેનેછ. ૮
સરકારે પણ પોતાના પત્રમાં, મોક પ્રદર્શિત કરિયોછ;
કત્તમ ટેક્ષ્ટેલ કે ઇન્ડમટ્રીયલ, એ રસતો અનુસરિયોછ. ૯
મીલ ઓનર્સનિ આમેશીએસન, એ પણ એજ પ્રમાણેછ;
વડાં વડાં વર્તમાન પત્રોએ પણ, લીધી એ નોંધ લખાણેછ. ૧૦
મરહુમશ્રીના પુત્ર પૌત્રાદિકે, ક્યાંક પત્રો ક્યાંક તારોછ;

દેક વિજ્ઞાન લગી મોકલાવ્યા, જ્યાં જે નિમ્નના વહેવારો. ૧૧
વિગત સહિત વિસતારિ કહું તો, વધે અથ વિસત.૨૭,
સંક્ષેપમાં એ માટે સૌનો, શ્રાતા કહિશ હું સાર. ૧૨

દુહો.

“જય તુમ આયે જગતમેં । લોગ હસેં તુમ રોય ॥
અવ જાતે એસા કરો । આપ હસો જગ રોય ॥” ૧૥

ચોખાયા વૃત્ત.

કૃત્ય એવાં તો રાવે કીધાં, શુભજ્ઞે શ્રાતા મારા;
સરકારે બહુ સોક જણાવ્યો, નિમ્નના ગેજિટ દ્વારા. ૧
ગણી ગણી શુભ રાવ તણા શુભ, તેમાં પાડ્યા બંદાર;
“રાવ મરણના સમાચાર શુભિ, છે દિવગિર સરકાર. ૨
સ્પીનીંગ પીવિંગ રૂના સયા, શુભ ઉત્તર ચુગસતે;
ખેડા સ્થાપક પુરૂષ તરીકે, જે પંક્તયા બતે. ૩
રાબૂમિમાં એ શુભ ઉલ્લાસનો, કીધો ખુબ ફેલાવ;
એકલા એ ખાનગિ ઉઘમમાં, વળિ ન થતાં ગરકાવ. ૪
કેટલાંક વર્ગોથી તો તે, એટલિજ ઉઘટે રહેતાં;
અમદાવાદ તણા હિત માટે, હતા પરીશ્રમ લેતા. ૫
સન આદર ચોરાશીની ત્યાં, જ્યાં શુભ આવી સાક્ષ;
સ્થાનિક સ્વરાજ્ય તણી પદ્ધતી, દાખલ થઈ જે કાળ. ૬
મ્યુનિસિપાલિટિ અમદાવાદનિ, એના પ્રેસીડેન્ટ;
એ પદ્ધતિને અનુસરિ કીધા, ધરિ સરકારે અંત. ૭
આ હોદ્દો શુભ પ્રેસીડેન્ટનો, રાવથી રણછોડલાલે;
લાગટ ચૈદ વર્ષ લગિ માણ્યો, ” લખિયું વળિ ગદિપાળે. ૮

“ જાણે છે સરકાર વળી જે, તેમનિ પ્રવીણતાથી;
તથા ખતિલાપણું, જુદિને, સમજચકિત, ઉત્સાથી. ૯
પ્રોત્સાહ પક્ષ વિરુદ્ધ પડિયો પણ, શુભ દ્રવ્યતા સંધાયે;
થયા પાણિના નજી શ્રીપુરમાં, ને ગટરો થઇ સાથે. ૧૦
સામાનિક તનદુરસ્તી શુભ, શ્લેષનિ સુધરી એથી,
કોલેશના રોગ તણો તે, નાશ ગયો થઇ તેથી. ” ૧૧
કદરદાન સરકારે કેવી, કદર જુઓ આ કીધી;
ગણના કરિકરિ રાવના ગુણની, દિલ્લગિરિ જાહેર કીધી. ૧૨

ઓપાર્થ ત્રિતાળી.

વાત કૌન્સીલની વળિ કાઢી, લેણ માન વિસારે ન પાડી;
“ કૌન્સીલના મેખર નિમિત્ત, ગણાતા રવ ત્યાં નામાન્હીત. ૧
નિજ દેશિયોની જેઠ નીતિ, કે જે તેમની સંસારિ સ્થિતી;
સુધરે એવાં જે શુભ હોય કામ, ટેકા આપતા નિજનો તે કામ. ૨
સલાહ એમનિ કીમતિ જેઠ, હતિ સ્વતંત્ર વિચારનિ એઠ;
સરકારને તે હતી મળતી, ધણા પ્રસંગે ઉપયોગ પડતી. ૩
દરદીને મળવા દુખમાં આરામ, વિવિધ દવાખાનાઓનાં કામ;
મિસ્ટર રજુછોડવાલે મુકયાં સ્થાપી, ઉદાર રકમો નિભાવાયેં આપી. ૪
વિદ્યાભુવન અમદાવાદ કેરાં, અને શુભરાત કોલેજ કેરા,
વડા હતા વજનદાર એઠ, શુભ આશ્રયદાતા નિસંદેહ. ૫
ધણાં વર્ષથી જેઠ આરામ, અને જેઠ એકાંત વિશ્રામ,
જેને યોગ્ય થયા હતા પોતે, જરા પણુ^૧ ભોગવ્યાં નહિ ” જુઓ તે. ૬
થયાં વય વર્ષ પચિસ કે ત્રીસ, જુઓ ગતિ દીધી શ્રી જગદીસ;
ખાસો નવિન ઉદય લાત્રી ખોડયો, જેમાં કમાઇ ખાવ કરોડો. ૭
કીધાં બીજાં જે પણુ જુઓ કામ, તે સૌ જન હિતકારી તમામ;

કરતાં પરમાર્થ શ્રીપરગેશે, બક્ષી સ્વાર્થની બક્ષિસ વિશે. ૮
 “નિજ શ્રમથી સૌ જનરિતભાત, તથા જનપ્રિયાપ્રિયતાની^૧ વાત,
 વળા તેમની જે બધી ટેવે, એના પુત્ર અનુભવી એઓ.^૨ ૯
 તેથી પ્લેગને માટે પ્રયત્ન^૩, સારો કરિ તે ચમ્પા બંદોબસ્ત,
 પામ્યો પેમના પશુ નથી પાપી, અમદાવાદમાં પ્લેગ અઘાપી. ૧૦
 સારી સલાહ સૌને શિખાવી, સારો દાખલો કરી બતાવી;
 લોક-મતને જે દોરવનાર, જાહેર કામમાં ભાગ લેનાર ૧૧
 તેમની એવા સજ્જન તરીકે, જોડ પડશે એ માટે અધીક,
 બતાવેછે દિલગિરિ સરકાર”, આદા ! ! કેવા કહેા હૃદયાર. ૧૨

સાખી.

શબ્દ અસલ સંસ્કારના, પાદપૂર્તિ કરિ મ્યાંધ;
 બિન પશુ નધિ ભાનાર્થથી, યુષ્મન્ને શ્રોતા બાધરે. ૧
 રાગ ધનાઢીની ઢેરી.

નિશાન ડંકો સરકારનો એ, ગેઝિટ કહું સરકારીછ;
 જીપર કહું એમ ગત જતાં એણે, દિલગિરિ દિવની દેખાડીછ. ૧
 મુંબઈ સમાચાર રાવનો નેળે, પ્રગટેલો જે રાવ પ્લેલાંછ;
 તેણે પશુ લીધી નોંધ તે ટાણે, વાત જાણી જે વેળાછ. ૨
 જન્મ મરણની તારિખ સત્રનિ, માસ તથા વળિ સાલછ;
 રાવનો વિધાબ્યાસ લખી લખ્યો, કારકિર્દિનો હેવાલછ. ૩
 મોટાં મોટાં માન જે મેળવ્યાં, કે કયાં મોટાં કામછ;
 મોટું વજનદાર મુંબઈ સમાચાર લીધી એ નોંધ તમામછ ૪

૧. લોકોને કષ વાત પસંદ છે ને કઈ નથી તે પ્રિય-અપ્રિયતા.

૨ “વ”ને અર્થસ્વર ઈમેછ વિદ્વાનોએ ગણેલો છે. W. SEMI-VOWEL

૩ શોખ.

મુંઝાઈ ગેઝિટ જો પણ એવું, ઇમેજિમાં છે આજશુ;
 દિલગિરિ એજો પોતાની દાખવિ, દિલની જતાવી દાઝશુ. ૫
 સંસારિ સ્થિતી રાવ તણી ને, રાવનાં કાપેલ કામશુ;
 માન જે મોટાં મેળવ્યાં રાવે, વિસ્તારિ લખિયું તમામશુ. ૬
 છડિયા ટેમ્સ તો ટોચ છે સૌની, નોંધ એજો પણ લીધીશુ,
 લખ નોંધ જોખિનિયનના^૧ રિપોર્ટરે, દિલગિરિ જાહેર કીધીશુ. ૭
 જામેજમશેદ ને ગુજરાતી, ગુજરાતગિત, હિનેચ્છુશુ;
 જી શુભ પત્રોને^૨ ચોપાનિયા ગુજ, સ્વદેશ કેરાં સુભેચ્છુશુ. ૮
 વીજળી વેગે વાત ગપ તે, વાયુ વેગે વર્તમાનેશુ^૩;
 આહા !! થયું શું ? સૌ એમ ઉચરે, જેને આવે જ્યારે કાનેશુ. ૯
 વર્તમાન પત્રોના વાચનહાર, વાંચી ચયા દિલગીરશુ,
 શુભ રાવના વાંચી માઠા સમાચાર, નયન વધાં કંઈને નીરશુ. ૧૦

ચોપાયા વૃત્ત.

ઉપરાજીપર તાર દિલાસા, તણા છૂટિયા આવી;
 પત્રોનો તો પાર રહ્યા નહિ, એટલા પડિયા આવી. ૧
 મરહુમ કેરા પુત્ર પૌત્ર તે, વાંચી ઉત્તર વાળે;
 રાવ તણા તે રાવજ જેવા, બ્યર્થ વખત નહિ ગાળે. ૨
 રાવસદનમાં સોક પ્રગટિયો, રહેર વિશે પણ સોક;
 હાટેહાટ પડી હડતાળો,^૪ શું ચોટાં શું ચોક. ૩
 જાહેર ખાતાં બંધ રહ્યાં સડ, મ્યૂનિસિપાલિટિ બંધ;
 બંધ રહી રહેલો કાલેજને, મીથો સડ રહિ બંધ. ૪
 બંધ કોરટો, કચેરિયો સડ, જે કહિયે સરકારી;
 સોસૈટી પણ બંધ રહી, શી વાત કહું વિસ્તારી. ૫
 હિંદ, મુસલમાન, પારશી, યુરોપિયન જે મોટા;

૧. નેટિવ ઓપિનિયન. ૨-૩ વર્તમાન પત્રો. ૪. ફકરો બંધ રહેવી તે.

- દેના જના દિવાસા સકેના રૂપ સદન ચિત્ર એટલાં. ૬
 જાનિ કષ્ટે તો બરી સભાઓ, દિલગીરી દાખવવા;
 પન દિલામાના મરહુમના, પુત્રાદીને લખવા. ૭
 મ્યુનીસીપલ હોલ વિશે એક, મોટી ગળી મિટીગ;
 એમ. સી. મિગ એરમેન મિરાન્થા દેખિ યાય જન દીગ. ૮
 અમદાવાદ તણા શુભ એઓ, કલેક્ટર આ વાર;
 આમીસ્ટેટ કહું એમના, નામ શુભો નિરધાર. ૯
 એ. જી. એ. હમેન્યુઅલ શુભ, ખીજ પી જે. મીડ,
 દી. ડી. ક્રાઇ ડિસ્ટ્રીક્ટ જડજ ને, એ ખીજ રેવરેંડ. ૧૦
 હ. દી રેવિઝ કોલેજનાળા, કહું એમ એ. જોડ;
 કાક્ટર જી. પી રેવર. ખી. ડી, તન રેવરના તેડ. ૧૧
 જે રેવર-અમ તાત તણા શુભ, હના મિત્ર આ હામ;
 રમ્ય બ્યાકરણ જેણે રહું, શુભ વિદ્યા મુણ આમ. ૧૨
 જે. ઓખીવર હન્સ્પેક્ટર, કેમનગી ખાતાના;
 બ્રોગિડ સરજન પારથોલોમ્યુઝ, મળિયા સજ મનમાન્યા. ૧૩
 કમીશનર જે હિતર પ્રાંતના, એથ. એક. મિલ્કોક;
 શુભ કામે તત્પર જે સધળે, લાગક સૌ કહે લોક. ૧૪
 સાહિબ મોનુકની પણ રવારી, અહીં હતી આ વાર,
 તે પણ પ્રેમ સકીત પધારી, આ મીટિંગ મોઝાર. ૧૫

ચોખાઇ ત્રિતાળી.

- ખીજ દેશી મોટામોટા મળિયા, ધન, નિધા ને અધિકારે મળિયા;
 નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ કેસ, કહું પુત્ર મયાભાઈ વડેરા. ૧
 બ્હાના એવી મણીમાઈ નામ, તે પણ આવી જિગજ્યા તે હામ;
 વહું રાવનું જે પર બ્હાલ, વૈસર્વેસિડેટ મ્યુનીસિપાલ. ૨
 ખીજ શેઠ ત્યાં મનમુખભાઈ, જેણે કુળની કીવી અધિકાર;

- ખરેખાતે વધારી શુભ ખ્યાત, ભગુભાઈના સુન ભલિભાત. ૩
- વેસપ્રેસિડેન્ટ ગીલ ઓનર્સ, સદા જે શુભ કામે સંદર્ભ;
પુરો રાવનો જે પર ખ્યાર, નામ જાણે સહુ નરનાર. ૪
- હતા શેક જે દક્ષપતભાઈ, કહું સુન તેના શુભ લાલભાઈ;
શેક જેસિંગભાઈ હડીસંગ, શેક ઉગાભાઈ હડીસંગ. ૫
- ખહેચરભાઈના શંભુપ્રસાદ, વડા શેઠો એ અદભણવાદ;
હવે રાવ ખ્હાદુર કહું તમામ, શુભ લાલસાંકર જેતું નામ. ૬
- સુન ઉમિયાશ કરના સુભાષુ, ખુગ વિનય વિવેકનિ ખાણુ;
શોભાવી કોર્ટ સ્માલકાજીકેરી, ને શુભ સોસૈટીના સેક્રેટરી. ૭
- રાવ ભીમભાઈ કૃપારામ, ચૂનીલાલજી દક્ષપતરામ;
રાવ મનસુખરામ મરાઠુર, રૂઝ એ સહુ રાવખ્હાદુર. ૮
- ભલા શેક જહાંગીરજી બાબા, એફ. સી. કહું તારાપુરવાળા;
ખાનખ્હાદુર એ કહેવાય, તે પણ આવી બિરાજિયા ત્યાંય. ૯
- એલ. એમ. છે વાડિયા જેહ, ખીજા ઈ. ડી. તજાટી છે તેહ;
તથા બાઈસાંકર જ્હાનાભાઈ, શુભ નામ સોલીસીટર માંઈ. ૧૦
- આનરેબલ ગોકળદાસ, પિતા નામ પરિજા મનદાસ;
મોટામોટા સહુ આવી મળિયા, બેળા દેશી વિદેશી સહુ મળિયા. ૧૧
- રહું રાવનું રાખવા નામ, કરવા સ્મારકરહું કામ;
સદા રાવની રાખવા સ્મૃતી, કીધી રાવને નામે કમીટી. ૧૨

રાગ 'ધનાશ્રીની દેશી.

- જીપર મેં જે નામે ઉચાચો, એમાંથી કંઈ ચુરી કાઢીજી;
એમાં વળી નવાં ફેક ઉમેરી, ને કમીટી ધડીકાડીજી. ૧
- આનરેબલ એન. એન. છે વાડિયા, ને વિચરંદ દિવચંદજી;

૧ અમદાવાદની. ૨ નામદાર જી. વ. સોસાઈટી ૩. રાવ મનસુખરામ મુજબ.

- ખાનખાદુર નવરોજી શેક, સી. આષ. ધ. એ સુહંતજ, ૨
 દીવાન ખાદુર જશકુમરીપક, રાવખાદુર ગણિભાઈજ;
 તન શુભ તુળ્યશંકર કેરા, જે નદ્યંકર બાઈજ. ૩
 અંગજ આત્મારામજના શુભ, રાવ કૃષ્ણમુખરામજ,
 લાલજીભાઈ તથા સુત લાયક, રાવ મોતીલાલ નામજ. ૪
 રાવ હરીલાલ-અંગારીકરજના, વૃજરાય નંબકરાયજ;
 સારાભાઈ તથા સુત લાયક, રાવ શુભ ખુશાનરાયજ. ૫
 રાવ નરસિલાલ દેવાદાસજ, કેશવલાલ દિરાલાલજ;
 એ સહુ મંડળ રાવખાદુરનું, સોદાતું શુભ લાલજ, ૬
 પ્રોફેસર શુભ આગાજ વિખુ, કથવેદ કહેવાયજ;
 ડૉક્ટર સોભોગન, એન. સી. મોદી, ત્રિભુવનદાસ સુદાપજ, ૭
 મિસ્તર દેશાઈભાઈ ડાગીદાસ, ધેનાભાઈ હરીદાસજ;
 ખુશાનદાસજ જોક્ળદાસ ને, મણિલાલ રણજીડલાલજ. ૮
 મિસ્તર માધવલાલ હરીજાય, વૃજરાય સાકરજાયજ;
 સુત રાવ ભોળાનાથજિના શુભ, કૃષ્ણરાય કટું લાલજ. ૯
 મીયાં કે. એસ. મૂસા મિયાં ને, મિયાં અબ્દુલ લતીફજ;
 મીયાં મુસલાદીન, ન્હાના મિયાં, એક એકથી સૌ અખીકજ. ૧૦
 એ સહુ મેંબર કમીટીના, થયા, ને કહું હવે સેક્રેટરીજ;
 શેક મનસુખભાઈ, જહાંગીરજ શેક, લાયક સરવે હ્લેરીજ. ૧૧
 શેક મંગલદાસ ગિરધરદાસજિ, કેશવલાલ મોતીલાલજ,
 જૂગલદામ દામોદરદાસ ને, પરબૂદાસના લાલજ. ૧૨

ઓપાયા વૃત્ત.

એક્ટેરિયો અને મેબરે, મળી ફંદ લખાવ્યું;
 રાવને નામે નામ દસવી, રંગે ફંદ ગોળાવ્યું.

સાહિય ઝોચ. ઇ. ઝોચ. જેમ્સ જે, ઝાનરેમત કહેવાય;	
આપ પદ્મથી બાંધે રૂપેયા, રોક અટીસો ત્યાંય.	૨
કોયે હનર, ક્રેમ પાંચસો, ગણિ થાકે ગમ્બીર;	
પુસ્તક લખતાં માર ન આવે, વધી જન્ય નિસ્તાર.	૩
તે ટાણે એ બારી મીટિંગમાં, થયા રૂપેયા રોક;	
પાંચ હનર પર પુરા પાંચસો, શરિંગમાં એક થોડ.	૪
સરકમ્પ્સર હરિ જ્યાં ફેરવ્યાં, દેશવિદેશ મોઝાર;	
તેર હનર પચાસી પૂરા, થયા ૬૭ મોઝાર.	૫
શ્રીમંત મહારાજ શુભ કહના, જેંગારજ ખલાહર;	
રોક રૂપેયા બાંધે પાચસો, અધિક દર્પે ધરિ ઝાર.	૬
રાવ તણી સ્પીનિંગ વીવિંગના, જે સક ગામીદાર;	
તેમજે પણ સક એક મને થઈ, કથું ૬૮ તમ્બાર.	૭
રાવને નામે નામ રાખિયુ, સાત હનરનું રચાપ્યુ;	
અમદાવાદ મિલ રોકાવરશિય, નામ ૬૯નું આપ્યુ.	૮
સોસાઈટીને વહિવટ સોખો, જે અઘાપિ કરેછે;	
કહેજે રાવ ગયા કે કામમ, મન થું સોનાં કહેછે.	૯
પુત્ર પૌત્રાદિ રાવ તણા એ, વિધિવત કીયા કીધી;	
નાત જાતમાં નામ વધારી, સાચાશી ખુજ લીધી.	૧૦
બહામોજન ચોરશિયો કીધી, દાન વિનિધનાં દીધાં;	
કથા વિનિધ પાસપણ આદી, સાત્ર અતુસરિ કીધાં.	૧૧
મંગોતરિ જઈ આદ સરાવ્યાં, કથું ન ગમ્બુ જાકી;	
રાવ તણા તે રાવજ જેના, સેરા કથારા ન રાખી.	૧૨
રમ્યો સભામડપ જે રાવે, તસવિર ગાનિ તેમાં;	
ખાંને જ્યારે મુંડી ખુશી, સભા બારી શુભ એમાં.	૧૩
સુપુત્ર નવ તણા ગાધૂગાઈ, બાપણ ઉત્તમ ગાખી;	
સ્વગાનિ વિધારથિ ઉત્તેજક, રકમ અનામત રાખી.	૧૪

વાર્ષિક ઓતુ જે આવે વ્યાજ, કરે એમાં સોસેદી એ કામ;
જુઓ છે કદિ એ તૂટવાની, કે એ મૂળ રકમ ખૂટવાની. ૧૨

સાખી.

મેનેજરને મન થયું, ઉત્તેજન આ એક;
ને ઉત્તિ નિજ દેશની, અર્થો રહ્યા અનેકરે. ૧

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

મ્યુનીસીપલ હોલમાં મુકી, રાત તણી તસવીરજ;
પ્રેમથી નયમ કાય પધરાવે મૂર્તિયો, મોટાં રચી મંદીરજ. ૧
જ્યાં જઈ જુઓ ત્યા છે કામકામે, તસવીરો રાત્રિ ટાંગીજ;
સોસાઇટી કે મ્યુનીસિપાલિટી, દક્ષતર જુઓ જેનાં માગીજ. ૨
સોફ પ્રદર્શિત ઠરાવ સહમાં, સહજે મળી કીધેલાજ;
ને મરહુમના પુત્રપૌત્રાદિને, દિક્ષાસાપત્રો લખેલાંજ. ૩
આસોસિએશન મિલ્ક ઓનર્સ કે, ઇન્ડસ્ટ્રીયલ કલ્પજ;
અમદાવાદ પ્રાચના સમાજ કે, ટેક્સ્ટાઇલ શુબ કલ્પજ. ૪
મીલ મજૂરો કે અનઅહવાસી, કે કો શાળાનાં અભ્યાસીજ;
દરદિયો રાત્રના દવાખાનાનાં, અધિક સૌ દીકાં ઉદાશીજ. ૫
ખરખર આંસ કેકને ખરિયાં, પાંપણે કેકને પાણીજ;
દિલગિર આખા સ્કેરને દીકું, વાત શી કરિયે વખાણીજ. ૬
મીલ તણા આગતિયા જેજે, માન્ચેસ્ટર, ઓલ્ડહામજ;
પ્લાટ પ્રધર્સ એ આદિક છે કર્ષ, કંપનિયોનાં નામજ. ૭
સાવક લંદનપુર લગિ પ્લોમ્બી, રાત તણી દિલગીરીજ;
કંપનિયો કહ મુંબઈ કેરી, ગણનાં થાય ધણેરીજ. ૮
નહેર લગિ દિલગીરિ જણાવી, કોયે પત્ર ક્રેય તારજ;
ફંડમાં કોયે રકમ ભરિ મોડલિ, પ્રસરી દિલગીરી અપારજ. ૯

નય માણસ 'જે ફટબમાંથી, તેમાં તે ખોટ ગણાયછું;
પણ આપડી ખોટ અદમદવાદમાં ને આખી મુજસત ગાંધછ. ૧૦
સરકારે પણ ખોટ સ્વિકારી, કથુબ પાછી કીધી સહુએછું;
છાપાવાળા ચુક્યા છાપામાં છાપી, પત્રોમાં લખી જણવી બહુએછું. ૧૧
નવાન 'કે છ. સી આઈ. ઇ. રુખ, સર શેરમદમદખાનછું;
દિલ્લીની નિજ દિલ્લી દરવાજી, પાલણુપુર દીવાનછું. ૧૨

દિલાસાપત્રો સંબંધે માત્ર સ્મર્યાર્થસાર.

રાગ ધૌળ.

સમચંદ્રછ વનમાં સિધાવતાં. એ સમ.

સ્વસ્તિ મી શુભ શ્રીપુર સોહામણું, રાજમાન રાજેસ માધુમાધ;
તેવા મીનુમાધ, દિલ્લીગિર છધયે દીવમાં.
લખીતંગ લખ્યાં સ્વરથાનો ચક્રી, માઠી ખજાર આ મ્હાડુખંદાધ;
રાવંનિ જણી આંધ, દિલ્લીગિર છધયે દીવમાં. ૮૬.
શાણુ એ. એમ. ટી. જેકસન લખે, ખુબ દિલ્લીગિર મુખઈ સરકાર;
'ગવરનર આ વાર, દિલ્લીગિર છધયે દીવમાં.
સર ચાર્લસ ઓપીવેટ સાહિબ લખે, તેવો તત્કાળ મોકલિ તાર;
જણી સમાચાર, દિલ્લીગિર છધયે દીવમાં. ૧
માછ કમિસ્નર સાહિબ છ બી. રીડ જે, એ પણ આપ લખે એજ રીત;
જણવી પૂરણ પ્રીત, દિલ્લીગિર છધયે દીવમાં.
ઝોનરેખન કમીસ્નર લાલના, એફ. એસ. પી. લેલી સહીત;
લખે એજ રીત, દિલ્લીગિર છધયે દીવમાં. ૨
ડાયરેક્ટર પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન તણા, ઝોનરેખન ઇ. બ્રહ્મસ નામ;
એ પણ લખે આમ, દિલ્લીગિર છધયે દીવમાં.
માછ કમેક્ટર એ. એ. આરોડેવ છે, તે પણ સખ્દો એનાએ તમામ;
નહો જોવું નામ, દિલ્લીગિર છધયે દીવમાં. ૩

છ ડી. પાન્સે ને છ. એસ. કમ્પીમ છે, અરનેસ્ટ ઝોગન્ટસ ગોના;
એઝોના એ ખોત્ર, દિલ્લિગર છપ્પે દીલમાં.

ઝોર સાદિગ, મેકરમેક સાદેગનાં, શુભ ગિસિસોના મુખ એન્ડ ખોલ;
દીમે ઝોગાઝોગ, દિલ્લિગર છપ્પે દીલમાં. ૪

શુભ ગીમનસાલ હરિયાલછ, સેતલવાડનો પથુ આન્ડો તાર;
એનાએ હેઠગાર, દિલ્લિગર છપ્પે દીલમાં.

ઝોનરેગમ ડોક્ટર બાયથંદ્ર છે, લખ્યું એમજે એન્ડ પ્રકાર;
ગિજ પત્ર મોઝાર, દિલ્લિગર છપ્પે દીલમાં. ૫

રહિમતુલ્લા મહમદ સયાબી રડા, આનરેગમે પથુ એ મિશાલ;
લખ્યું એન્ડ કાગ, દિલ્લિગર છપ્પે દીલમાં

ખાનખ્દાદુર સૈયદ સમસુનીન છે, રાવખ્દાદુર હોમતસાલ^૧;
લખ્યું ધરી બ્હાલ, દિલ્લિગર છપ્પે દીલમાં. ૬

દેશી મુરોબી આદી દિલ્લિગર સહુ. શુબ્બો વાંચો જે સૌએ લેવાય;
બુદ્ધાં કાલુ બાળ, દિલ્લિગર છપ્પે દીલમાં.

નાગર લખતાં તો પાર આવે નહીં, સર્વે જાણુ હો લાલના^૩ લાલ,
કહે મોહનસાલ, દિલ્લિગર છપ્પે દીલમાં. ૭

પ્રસ્તાવિક પદ.

“ જાદુગારો ધુતારો કહું કર ગયોરે. ” એ રાગ
સગનો જિવમાં સમજને સડ વિચારી જુઓરે:

૧. અમદાવાદ મ્યુનીસીપાલિટીના લાલના પ્રેસીડેન્ટ રા. બ. હોમન-
સાલ ધીરજરામજી. ૨ આગળ જેમનાં નામ કોઈ પણ પ્રસંગે એક વખત
આ પુસ્તકમાં ક્યાંઈ પણ આવી ગયા છે તેમનાં નામ ફરી આ જગ્યાએ
તેમજે દિવાસા પત્રો લખેલ છતાં ગયનું પુર વધી જવા સબળ લેવામાં
આવ્યાં નથી. ૩. લગવાનના લાલ એતાઓ અથવા રાવ રણછોડલાલજીના
પુત્ર રા. રા માધવલાલજી તથા રા. રા ચીનુભાઈ.

- અત્યે સાચુ શુ નરનારી જુઓ, ગજનો ૨૬
- કેટલું વસવું કરવું સા ખાટે,
હારે મુકી ખસવું અતે કહું શું વિગતારી જુઓરે; અત્યે ૧
- બાપ ગયા દાદા દીકા ન દીધ,
હારે મીઠી ઉંધમાં રહી વય બંધી ગુમરી જુઓરે, અત્યે ૨
- રાગ ગયા ને રાણા ગયા કંઈ,
હારે ગયા શાદ મોટા શાણા છત્રધારી જુઓરે, અત્યે. ૩
- ગયા કોટીદળ ગૈઠ કરોડો,
હારે રથા અમ્મર તો એકે ન અવતારી જુઓરે; અત્યે ૪
- પરમોક પોઠયાં માતા વિકટોગિયા,
હારે અત્યે આપણી પશુ આવેછે એ વારી જુઓરે, અત્યે ૫
- મોતનાં માથે વાગે નગારાં,
હારે કાળ ઉભો કબે ગઈ ન પર અમ્બારી જુઓરે, અત્યે. ૬
- પુત્રપૌત્રાદી પરિવાર સારો,
હારે એતો સસારની ખુબી સૌ નિરધારી જુઓરે; અત્યે. ૭
- હીધાં તે પામ્યાં કરશુ તે પામીશુ,
હારે દેશ હાથે તે છે સાથે સૌ વિચારી જુઓરે, અત્યે ૮
- માગ દિવસનુ આ કહું ચટકુ,
હારે તેમાં બેઠા થઈ કુડ કપટના કોગરી જુઓરે; અત્યે ૯
- એકલા આલ્યા એકલાં જનું,
હારે તેમા નર તે કેના ને કેના નાગી જુઓરે; અત્યે. ૧૦
- આવશે જન્મ ને જગે જ્યા તાણી,
હારે ધરી સાલ કૃપા કરશે જો મુગરી જુઓરે, અત્યે. ૧૧
- પ્રભુ બળે ને પરમાર્ય કમે,
હારે છેત મનમોહન એ જગ્યાની એ બારી જુઓરે;
અત્યે માયું શુ નગનારી જુઓ, ૧૨

સાખી.

રજની આત્મા સવ ને, પૌત્ર ઘેર પરભાત;
પુત્રિ ચક્રાંતા થયાં, વિધિધરની શી વાતરે. ૧

ઓપાયા વૃત્ત.

ઇશ્વરધરની વાતો એવી, કરું કળી ન શકાય;
પ્રપૌત્ર પેખવા તણી રાવને, ઉર રહિ આપેક્ષાય. ૧
સ્વર્ગ વિશે શુભ રાવ સંચર્યા, મેળવિ ઓહું માન;
ઇશ્વરને ત્યાં પણ એવાને, હોયજ એવું માન. ૨
હડકડ ફટફટ આંઈ થાય જે, એને ત્યાં પણ એવું;
ઇશ્વરમય આ જગત અનૂપમ, એમાં તે શું કહેવું. ૩
રાવ ગયા પણ રાવતનુજ શુભ, રૂઝ માધવલાલ;
જતાં રાવ જાણે આ જગ્યા, ખીલ રણછોડલાલ. ૪
મીમેનાં જે કામ કરે તે, એમાં કેવિ નવાઈ;
પણ તે સાથે કરવા લાગ્યા, ખીલ્લ માધુભાઈ. ૫
કન્યાશાળા^૧ કે વિદ્યાલય,^૨ કે નિજ ઇસપિતાળો;
સભા આયં ધર્મ સંરક્ષક, બહું અનાથમ વાલો. ૬
એ આદિક આશ્રિત ખાતાં કે, જન આશ્રિત જે કોઈ;
ગવ તણાં નિજનાં કરિ બેદા, પુત્ર^૩ પૌત્ર^૪ ચિત પ્રોષ.^૫ ૭
સ્થાવર જગમ જેમ વારમો, પિતા તણો તે પાખ્યા;
એમ વારસામાં એ માન્યાં, હેત ધરી ભ્રમ્યામાં. ૮
જાહેર કામોમાં પણ જેવી, રાવનિ આગેગની;
મળી વારસામાં પોતાને, બેદા એવું માની. ૯
સ્વદેશ કેરું શુભ ચઢાવું ને, વતન ઉપર અતિ બદાલ;

૧. રા. જા. રણછોડલાલ કન્યાશાળા ૨. શાહપુર વિદ્યાલય. ૩. રા.
રા. માધુભાઈ ૪. રા. રા. ચીનુભાઈ ૫. પદોષીને

- મધ્યું વારસામાં પેતાને, માન્યું માધવલાલ. ૧૦
 પણ જોગીના જોગી પૂરા, જાણે ત્રિકાળ રાની;
 મન ચોડિ ને વેષ વિવિધના, પ્રભુ મરણ પીછાની. ૧૧
 તિર્પાટણ તો પુરણ તેમણે, કેકે હતાં પ્રીધિવાં;
 દેકે હમાલી પછી પિતાની, અને કેકે તો પ્હેલાં. ૧૨
 દેશ વિગેં વિદ્યા હુંનરનો, કરવા ખુબ દેલાવ,
 મોટિ હોંશ હતિ માધુમાર્ધ ઉર, જેમ ચક્ષતા ગવ. ૧૩
 પણ કયા મુગધ ટેકનીકલમાં, સકે પ્હેચિ સૌ કાય;
 સે ખુબ લાવ શુભરખંડ આખો, જો એ અલિયાં હોય. ૧૪
 મન સમજા એમ લાખ રૂપેયા, હુંનરચાળા મારે;
 સોંખ્યા લખિ સરકાર નિમે તે, કરવા શ્રીપુર ખાને ૧૫

સાખી.

ઇસ્તી ઓગણિસો પુત્ર, હપનાની તે સાથ,
 અને તુમ્હુ વિમ્હુ આ દેશમાં, કહીને આપ્નો કાજરે. ૧

ત્રિપાઈ ત્રિતાળી.

- વિગને કહુ જો કરી વિમતાર, પામું મંચનો લખતાં ન પાર,
 પુત્રે પંચાવનો પણ ન પાડ્યો, હીધો હપને હેકે કડકો. ૧
 થયા ન થયા શરમાં ક્યાંઈ છાટા, મેધ રાગ જતાળી મેં નાકો;
 ત્રોખા માંડ્યા પછી એણે ત્રાળા, વિશ્વ આખીને લયચાવાવાળા. ૨
 રૂઠા બ્યોમે માંડ્યા ત્રિવિધ રમ, કળાય વધેના કેથી ન ઢંગ,
 કેકે વાવડો નેત્રનિ કરતો, હોય જળધી જ્યમ મર્જના કરતો. ૩
 જળ પ્રવાહ જ્યમ વલ્લે જલ, જોતા વાદળાં એમ જલ્પાય,
 કહું સુર્ય તો દેખાય કેવો, જાણે મેધાડંબર દોય જેવો. ૪
 રૂડી શીવાળા સગ કહું રાત, આકાશ તારા દિમે અમંખ્યાત;

એમ મોસમ વીતી ગઈ આખી, બેઠા હેઠા સૌ નિશ્વાસ નાખી ૫,
 ગાયો ભેરો બગદો ઘોડાવાળા, ચિતાતુર યદ્ય કે વેચવા માલ્યા,
 વગર વરસાદે તૃણ ક્યાંથી બગે, કાઢી ખવસવતું ક્યાં લગિ પૂગે. ૬
 મળી ધરનાં પોતાનાં સહ માદી, ગયાં ધરની ઘરવખરી સૌ ખાદ;
 નહીં કેના પામે રહ્યું નાણુ, વાટ ખરચીનું પણ નહિ ઠેકાણું. ૭
 જે કોઈ બીજે રથજે જઈ પ્હોચે, સૌદે જે તે મનમાં રજાં મોચે,
 દોર વેચાથી લઈ કોણુ ખાધે, કોણુ પારકા બોળે વે દાંધે ૮
 કહી તે પણ લે ખોદી ખાડ, પણ ખવસવે શુ ? પડે આડ ૯
 ચરો ચાર કે ધાન્ય ના ભાવો, ધયો મોગણો છ ગણો ચડવો ૧૦
 પૂજા જેની પરમ વિધ થાય, માતા તુલ્યે જે જગમા મનાય,
 જેવું સુવર્ણદાન ગણાય, એવો ગૌદાનનો મહિમાય ૧૦
 રૂડી રૂપાળી સવત્તિ ન્હાની, તે તો રૂપિયે જે રૂપિયે વેચાણી,
 કહકે એમજ પણ દઈ દીધી, ભેઈ શુભ ઠેકાણું શુભ પ્રસિદ્ધિ ૧૧
 કહકે આખ અદિક પણ કીધા, કાક પગેશ પણ સાચે લીધાં;
 કોણુ પુકા કહ ને કોણુ જાળ, ચાલ્યા કાઢના છપ્પનો કાળ ૧૨

સાખી.

કહ રખે અધવચ રહ્યા, કોઈ પહોચ્યાં ઠેક.

કહ પણ ગયાં કસાઈને, જનના લગ્ન પેઢરે. ૧

રાગ ધનાશ્રીની દેશી.

છે આજનો સુધરેલ જમાનો, માધનો સૌ તે પ્રભાવેછ,
 રેલવે સ્ટીમરો તાર ટપાલો, થળ થળ સહ ઠેકાણેછ ૧
 પ્રગટ વિધાનો પુર્ણ ગયો વધિ, પૃથ્વીમાં ખડેખડેછ;
 નીતિ, ત્યા અને ધર્મ એ સાચે, એ પણ દીમે આખેછ ૨
 સુપુત્ર કહુ લોડ જે રક્તરેલના, બેગન કમળ નામછ;

જે વૈસરોય આ હિંદુસતાનના, શુભ વિદ્યા ગુણુ આમણ. ૩
 લેડી કરજન લાયકિયાળા, પત્નિ પણ પતિ પ્રમાણેણ;
 કમર કશી થયાં કાળ દુકાળના, સામે તે આ ટાણેણ. ૪
 ખોલિયાં ખાસ દુકાળનાં કમો, જીલ્લાજીએ કે તાલુકેણ;
 સખત વળી સરગુવર કાઢિયાં, વાળવા એ કામ દુ કેણ. ૫
 જે જેની રૈયત તેજ તે પાજે, નહિતો જવાબદાર યારીણ,
 આમ વગર એમાં કાંઈ ગુલ તો, તેનો જવાબ લેવાજેણ ૬
 લેડી કરજને અમેરિકા લખી, મદદ મગાવી લીધીણ,
 અમેરિકનોનો ઉપકાર મોટો, કમર કશી મદદ કીધીણ. ૭
 અનાદિકની બરી આગખોટો, અમેરિકાથી આવીણ;
 રાક્ષસિ મોટી રકમો તે સાથે, મદદની કરિ મોકલાવીણ. ૮
 ન્હાના મોટા સૌ રજવાડા, ખાસ કમો વળી ખોલ્યાંણ;
 જ્યાં જઈ જુઓ ત્યાં દુકાળિયાં રંગ, દીમે ટેલેટોળાંણ. ૯
 જૂનાં સમજત કહ અંધાં બાગી, યાદી પડ્યા દેનાંણ;
 ખાસ દુકાળને માટે કરી કહએ, કીધા નવા આ વારણ. ૧૦
 ખાસ કહકે તો તળાવ ખોદ્યાં, સડો કહએ બધાવીણ;
 ખોટ ખમી ક્યાંઈ અનાજ આપ્યા, દુકાનો કહએ જમાવીણ ૧૧
 અમ મક્ત વળી કહકે તો આપ્યા, કહકે રામો પાઘણ;
 ધન્ય શીમતો ને ધન્ય શેઠિયાઓ, કમર ન રાખી કાઢણ ૧૨

ચોપાયા છૂત.

હના રાવળદાદર કેવા, રૂઝ રણછોડલાલ,
 તન થઈ તેના માધુભાઈ તે, એ ક્યમ બૂચે લાડ ૧
 બીજા પણ શેઠો શ્રીમતો, ને સારા સાદુકારો;
 મળી કહકે મોટા અધિકારી, વિધવિધ કર્યા વિગારો. ૨
 ગાગો જળદો સુંમાં પ્રાણી, ઉગારવાને કાળે;

આજ્ઞા તરેહ કંપનિ ઉપજાવી, અવસર સમજી આજો.	૨
પચીસ રૂપિયે શેર દરાવ્યો, લીમીટેડ કરાવી;	
કહ રોકેની મદદ કરિ વળિ, જે જેને રૂચિ આપી.	૪
અર્બક ^૧ વળિ જે કહ અગાની, માત પિના તગિ આલ્યાં;	
નિરામીતશાળામાં સખી પ્રેમ સહિત તે પાળ્યાં.	૫
મુળધનું પશુ મહાજન મોડું, દિલ ઉદાર દતાર;	
જે જ્યાંના ત્યાં મોકલિ તેણે, મદદ દેશ મોઝાર.	૬
વાત કહું સરકાર તણી શું, શુ રાજ શું રાખ્યા;	
દારોદાર દિસે જ્યા જેનાં, કિર્તિવંત શુભ ચાણ્યાં.	૭
નાણાંનું તો લેખુ ન રહું, સૌએ જેમ ઉછાળ્યું;	
કષ્ટે કરિ પણ કાળનું મોડું, કર્યું સદુએ કાળું.	૮
મીમત મહારાજ શુભ કહના, ખેંગારનિ ખંડાદૂર;	
કરોડ બેપર ખરચી કોરી, દુકાળ કરવા દર.	૯
જામનગરમાં મહાન જામ્યા, ખિજડા મહિરવાળા; ^૨	
સૌરાષ્ટ્ર ^૩ આદમજી પિરવાઇ કહ સંકેતે પાળ્યાં.	૧૦
કહ જોમ મદ જામ્યા મુંઝાળા, કાળ દુકાળનિ સામે;	
કહો કેમ દે માગી પાછી, ચર મઢી સંઝામે.	૧૧
બહુબહુ બદોબસ્ત થયા પણ, કુદરત સમ ક્યાં થાય;	

૧. બાળક ૨. આણંદબાવાનો ચેલો જીવોલાઇ આશરે - નીચ વરસની જમ-
રનો પણ પૂરો નથી છતાં તે નીતિમાન અને ધર્મિષ્ઠ કહેવાય છે ખીન આ
કળિયુગના કટલાક બાવાઓ ને ધર્મચાર્યો ધર્મને બદલાને જમતને કમી થત
બેગ્રું કરી આડે મારે ઉકાવે છે ત્યારે આ જીવોલાઇ દુર્ભેસાં કાળ દુકાળે
પણ પોતાને ત્યાં વગર બચું તોલ્યું ધર્મનો કે વર્ણનો બેદ ન રાખતાં
શાક પી તેલ ગરવાં મીઠા સહીત સદાચરત આગે છે તે ઉપરાંત કોડે પણ
તેવો બદોબસ્ત રાખ્યો હતો. ૩. કાઝિયાવાડમાં આસરે ૩ ૬૦૦૦૦૦
તેમણે મરીયા પાળનામઠે ખરચ્યા

- ક્યાં કહિયે કેશોનિ મણુતરી, ક્યાં કહિયે ઘનસાય. ૧૨
કમકે નિજ દીકરિયો આપી, ન લલું કામ કુકામ,
દિકરા જાઓમા દીધા, એવા કરવા કામ. ૧૩
કઈ જાગક રૂવડતા મુકી, માળાપો કમ નાકા;
ધરની નારી તે પણુ કમને, યમ પડિ આંખના પાટા. ૧૪
કેતું દાય ન સમું ગ્યું જ્યમ, દિક્ષા સહને આપી,
ગક એમ કઈ મયાં રૂવડી, અરે હપના પાપી ૧૫

સાખી.

ખાનદાન જે કુલિન જન, લાયક પણુ લાચાર,
શુભ દાન કમકે દમ, કાપા અતિ ઉપકારે. ૧

લાચાર કુલીન ખાનદાનોને મદદ કરવા વિષે.

૫૬.

- કુલિન જોષ કીજિયેરે, તન મનથી;
ધને કરી રહાય, કુલિન જોષ કરણા કરી સૌ કીજિયે રેક
કુલિન ન મુખથી શકે કહી, બલી બેઠે કહી જાવે ભૂખ,
ખ્હાર ઇજત બહુ જાળવે, દેખે ધરમા બેઠા ધણુ દુઃખ; કુલિન. ૧
અંગના ઘણુ આકેક જે, તેના એવાં કરે તે જતન.
ખ્હાર જતાં વીટે જાપણ, જેમ રોકને લાય રતન, કુલિન ૨
નીચ નગન, નીચું જાખલું, વળી કરું કહી નીચ કામ;
જાપડાથી ન શકે બની, થયુ જમતમા જાહેર નામ; કુલિન ૩
નિકા ન આવે નીગંતની, ચાય નિશદિન ઉગ્યા ઉચાટ;
ત્રિવિધ વિદ્યા જાય વીસની, અગળ મગજે ચડી જાય કાટ; કુલિન ૪
મિહ માગે ક્યા જમ ગાકરી, ખડ સિહ જમ્યાં નવ ખાય;
કચકાં દમદમ જાપડાં, અંતે કાળને આધિન ચાય; કુલિન ૫

મુઝાઈ જાતાં દુખથી ગતી, શકે ઉચ્ચરી ન મુખ ઉચ્ચાર;
 જાય ઉચરવા જે નેરથી, જાય જેના કથાર્થ તો વ્યારે, કુસિન. ૬
 અવર કાઢી શકે જિભરા, એવાથી નવ નીકળે એક;
 આગયક એ તો પ્રાણિયા, તે કેમ તોડી શકે નિર્ગ ટેક; કુસિન. ૭
 નાખે નિસાર્સા એકાતમાં, માગે વખનોવખત મુખે મર્બુ;
 જનમ્યા આંધો કહે જગતમાં, અરેરે પ્રભુ અશરણુશરણુ; કુસિન. ૮
 આશ્રય આગો એવા એકને, આપ્યો લાખને એમ સેખાય;
 લાખ જાએ જાણું લાખ જઈ, આનાથી નહિ એકે જગ્યા, કુસિન. ૯
 આપ્યું છે જોને ઇશ્વરે, એને સોને વિચારું એમ;
 વિશે જો એ નહિ વિસારિયે, અમને ઇશ્વર વિસારશે કેમ; કુસિન. ૧૦
 માગણુ મોઢે આશીપ દે, આનુ અતર આપે આશીપ;
 ઉડી અતરતી આશીપથી, બહે મનમાની પ્રભુ બખશીશ; કુસિન. ૧૧
 ધનવાન ને ધસધીશ^૧ સૌ, સત્તાધારી રૂઝ સરભર;
 મનમોહનતું જે માનશે, તો તો રીઝશે જગકરતાર. કુસિન ૧૨
 સાખી.

મરડી અને દુકાળ મળિ, કયો હિંદ જેભર;
 વિશે એ નહિ વીસરે, વીને જૂગ હજારે. ૧

પસ્તાવિક.

રાહડ ઓનરેખલ જ્યોર્જ જેરન કરજન લોઈ ઓફ કેડલસ્ટન
 હિંદુસ્તાનના વાઇસરૌય અને ગવર્નર જનરલ છ.

સી. ઓસ. આઇ. અને છ. સી. આઇ. ધ. જેમ્સ

મુબારક બાદી.

સવૈયા-એકત્રીશા.

“ગકેરમાં કાકેર મિરાળે” એ સહે પણ ગવાશે.

સુપ્રત લોડ રદાસેલેડના, ઉત્સવ અતિ પ્રગટયો ઉત્કર્ષ;
વર્ષ બેસતો^૧ અરબરૂપથી, આપ બનાવ્યો દિંદ સકર્ષ;

ખતમ ગયા થઇ દુખના દહાડા^૨ એ જળરો કીધો ઉચ્ચાર;
પ્રભુ પ્રસન્ન થઇ બેરન કરજન, સુખિ રાખો મી સર્જનદાર.
ડરબીસાયર, રાયલ કસબ ને, પી. ઓ. કંપનિ ફેરી પાસ;
વધા વિલાયતમાં ને વચનો,^૩ સૌ જન વાંચી કહે સાચાશ,
લોડ કુટંગનિ સાયકિ. જેવી, એવો આરિ પ્રકાશ્યો ધ્યાર; પ્રભુ. ૨
“મધ્ય સેનશાહતનું” બીદુ.” હેને કીધું “દિંદુસ્તાન;”
“દિંદો” બેદાઓ” ને નામે, મુખથી દીધું મોટું માન;
આફી પધાર્યા પહેલાં કીધો, એ મોટા આમ પર ઉપકાર; પ્રભુ. ૩

૧. ઈ. સ. ૧૮૬૬થી અરબીથી તથા બહુપ અને દુકાળથી પીડાયેલી દિંદની પ્રજા સન ૧૮૬૮ના વર્ષ આખર એટલે નવેંબરમાં નામદાર લોડ કરજનની આદો વાઈસરોય તરીકે નીમનોઠ થયાનું સાંભળી તથા વિલાયતમાંનાં તેનાં કરેલાં દીકરોજનાં ભાષણો વાંચી તે નામદારને આદો પધારેલો જેવા તે એટલી આતુર અને અધીરી બની ગઈ હતી કે તે સાંભળા દીકરોજની તા. ૩૦-૩૧ અને ઈ. સ. ૧૮૬૬ના નવમ્બરના ૧-૨ તારીખો મોટા ઉજવણમાં ગુજરી હતી અને પોતાની મનની ઉમેદો તમામ તે નામદારના પધારવાથી પુરી થઈ ગઈ એમ તે માનતી હતી તેને અનુસરી આ લખેલું છે ને ઇશ્વર તે સફળ કરે એમ અમે બાહીએજીએ. ૨. આ દેશને કીનારે ઉત્તરતાં સ્ત્રીમરમાંથીજ તે નામદારના આ કાઠેલા બાલ છે. ઇશ્વર તે સફળ કરે. ૩. ડરબીસાયર વગેરેમાં ઉપર લખ્યાં ને ભાષણો તે નામદારે આપેલાં તે ત્યાંનાં અંગ્રેજ પત્રોમાં છપાઇ આવેલાં આંદોના લોકોએ વાંચ્યાં તે ૪. ૫. ઇંગ્લાંડની ચારે બાંડની આખી સેનશાહતનું મધ્ય બીદુ તે નામદારે દિંદુસ્તાનને કહી તેના બિદા દિંદોયા વગેરે ને સખ્તો પર ચાર દઈ તે નામદાર બોલ્યો તે પરથી આપણા તરફ તેના મનની સાંગણી કેવી છે તે સ્પષ્ટ જણાઇ આવેછે-

“ નથી સેનસાહત^૧ કમિ થાવો, જે કાપ જાગ અવર કદિ જાય;
 જાય હિંદ પશુ જે તેનાથી, તો તેનો સૂત્રાસ્તન થાય;
 કરો હિંદનો આગે કીંમત, વિરલા કાપ મગે કરનાર, પ્રભુ ૪
 “ મરહુદ જાગી, હિંદ જાગી, લગાધો લડિ સકિયા જેહ;”
 આ વચનોને હિંદ આજારો, “ મદદ^૨ હિંદિ બેટાની જોહ,”
 વધુ ફરજથી નથી કર્યું પશુ, આપનિ લાયકિ અપર પાર; પ્રભુ ૫
 તે સાથે ગણિ વાધસરાવની, ફરજ વિશે જે જોડ્યા બોલ,^૩
 તે તો જાણે ગરિય હિંદને, કર જમણથી આપ્યો કોલ,^૪
 સમર્થ પ્રભુ તે સફળ કરો ને, મરો હિંદના અર્થ હનર, પ્રભુ ૬

૧ કેટલાક આ દેશને ઈંગ્લેન્ડ માટે એક બિન રૂપ ગણે છે પણ તેની ખરી કીમત આ નામદારે કરી એટલે સુધી જાહેરમાં કહ્યું કે ઇંગ્લાંડની આખી સેનસાહતમાગી જે કોઈ એક જીજ્ઞે સાગ જાય તો તેથી સેનસાહતને ધક્કો નથી પણ જે હિંદ કમી થાય તો એ આખી સેનસાહતનો સુર્ય અસ્ત થયા જરાબર છે ૨ આપણા લોકો જે કોઈ પગાર લઈ કામ કરતા હોય તો તે વિશે ખબર દરકાર કરતા નથી પણ આ આપણા જાણીને નામદાર ઇંગ્લેન્ડ સરકારની સરકારી વગેરે નોકરીયો કરે છે તે માટે તેમને ત્યાં આપણને સગમને કેટલી રીતે મીઠાં વચનો બોલી પોતાના આબાર નીચે લીધેલા છે એ તેની પોતાનીજ આપણે લાયકી સમજવાની છે ૩ તેમાં પ્રતિનિધિ તરીકે બિશપ આમદા નામીયા મોટાબોને પગે ચાલવાની તથા ચોખો ઉદાર ઈનસાફ મળતો રહેશે એમ પ્રભુમાં કસાવવાની હિંમત અને પ્રભુ પ્રત્યેની દિવસોજી એ ઉત્તમ ગુણો છે વગેરે જે તે નામદાર વિવાયતમાં પોતાના સાપણોમા જોડ્યા હતા તે-૪. જે કોઈ એક જીજ્ઞને વચનો આપે છે કે લે છે તે પશુ કરી જમણે દાયે સી કરે છે. આ નામદારનાં સાપણો વિવાયતથી જે જે વર્તમાન પત્રોમાં છપાઈ આવ્યા કે અહીં છપાયા તે છાપનાર, કપોઝીટર વગેરે સાથે જમણે દાયે કર્યું એટલે તે સાક્ષી કર્યા જરાબર થયું ને એવા મોટા માણસો જે બોલે તે સી જમણે દાયે કોલ (ગ્રામીસ) આપ્યા જરાબરજ છે માટે તે સૈન્ય દત્ત ઇશ્વર સફળ કરે એવું અમે ચાહીએ છીએ-

મનુષ્ય જાતની ગાંઠ સંબંધિ, છે જોડણી માનવ જાત;
પરસ્પર જેવિ રહેણિ આપણી, તેવિ ઘટે તેજો^૧ સંધાય;
“લેતાં દોસ્તીની લાગણિમાં, શ્રેષ્ઠ-જ ગણાઈશું સદ્ગત;” પ્રભુ ૭
એવા એવા વિચાર ઉત્તમ, રહી બે ધડક મુંઝા બહાર;
“નિષ્કળ કદિ એમાં નિર્વાહશ પણુ આતો મારો છે નિરધાર;^૨
જન્મભૂમિને ઝાંખ લાગશે, કદિ^૩ એવું તો નયિ કરનાર;” પ્રભુ. ૮
લાગણિ વધવાને ફેલાવા, વળી વધાદારોને માટ;
કહ્યું “આધિક ઉત્તેજન આપિશ,^૪ જ્યાં લગિ છે મારો વમનપટ;”
તે તો કાપોરેશન ને વળિ, એમ્બર તણી મળા મોઝાર; પ્રભુ. ૯
આજ કરોછો તેને જાહે, છેવટ જ્યારે જાઉં સ્વરેશ;
ત્યારે જો એકાદો કહેશે, કે આગ હિતનું કીધું વેશ;
તો ઉપકાર તમારો માનિશ, ” છેવટ એમ ક્યો કુચ્ચાર; પ્રભુ ૧૦
બહાસપ અને વિનયનાં વચનો, દિલમોજીનો એમાં-વાસ;
કુદરતિ ગુણુ તે ખાનદાનિનો, આવે નહિ કરતાં અવ્યાસ;
પ્રકાશિ નિકળ્યો પશ્ચિમમાંથી, ઉત્તરિ અખંધી^૫ અપરંપાર; પ્રભુ. ૧૧

૧. આ વાક્ય તે નામદારે સરદારના તાલુકાવાળા સંબંધે કહેલું તે। પછી આપણે જરીજ હિંદ અને તેના બેદરબી જેના તરફ વગર દોડે આગળથી આઠસી દિલસોઈ તે નામદાર ધરતો આપણે તે આપણી કંઠાળીયત અને મુશિલતા પ્રત્યક્ષ જોઈ કેવું વલણ ધરશે તે આપણે નિચારવાનું છે-૨-૩-૪. એ સદુ વાક્યો તે નામદારના મનનો (પ્રતિસાદ) દ્રઢ નિશ્ચય અને તે સંબંધે તેની બહેર દર્શિત જતાની આપે છે. ૫ સામાન્ય નિયમ પ્રકાશ મટિ પૂર્વ દિશા છે પણ તેથી વિરુદ્ધ-દિશ્વસ્તાનમાં આખ્યા પહેલાં મોટા મોટા સમુદ્રો જોળંબી તે નામદારના મનનો આ દેશ પરનો પ્યાર પશ્ચિમમાં રહેરહેજ પ્રકાશી ગીઠન્યો દુનો જે તે નામદારના અહીં પધારવા આગમ્ય કેટલેક છેટેથી તે નામદારના મુખાર્પિદમાંથી મુગંધમય વચનરૂપી પુષ્પ જલિ કરી આ જરીજ હિંદ તરફ તેજે પોતાની પુરેપુરી આગળથી દિલસોઈ જતાની દીધી

વફાદારિયા ચીંટાળેલું, હરહમ આ છે હિંદુસ્તાન;
 દિવમોજી પર મરી પડે ને, કરે ખુશીયાં શિર કુર્યાન;
 પધારતાં પોતે પેખ્યા છે, પ્રત્યક્ષે “હુરે” ના પોકાર; પ્રભુ ૧૨
 શુકન^૧ નિકળતાં લઈને આરા, આપ પધાર્યા છે આ દેશ;
 બની કૃપાળુ ગરિબ હિંદને, બધ્યાં આગે શુકનો^૨ બેશ;
 મરકી આદી મટી આફતો, જગમાં કરન્ને પ્રશુ જયકાર; પ્રભુ ૧૩
 આરસપરસની છે લાગણિયો, કાવમ રહેન્ને ઝોજ અખંડ;
 વાહ હિંદ ને વાહસરોય વાહ, એમ ઉચારે ખંડેખંડ;
 સોનેરી હરે^૩ કરજા હો, સારા હિંદ તણો શય્યામાર; પ્રભુ ૧૪
 વધો ગિદ્દિ સિદ્ધિ સમૃદ્ધિ, વસ વેલિ પામો રિસ્તાર,
 સહકૃત્ય પ્રોહું સુખ પામો, હો શુભ ચઢતિ હજાર પ્રકાર;
 બેરન કરજન જુગ પાહુ છવો, પામો જસ ખુશ જગમોઝાર;
 પ્રભુ પ્રસન અમ બેરન કરજન, સુખિ રાંખો શ્રી સર્જનદાર. ૧૫

ગીતિ છંદ.

આ મુગારક બાદી, મુગારક બેરન આપને હોજો;
 મનમોહન એ માગે, દયાનિ દ્રષ્ટિયા હિંદપર જોજો. ૧

ચોપાયા વૃત્ત.

જનસંઘટ છપનાનું જગા, અમ લીધો તે સાઈ;
 એ મેં આપિ મુગારકબાદી, ખીન્નું હવે ઉચારે. ૧
 છપનો ગયો તોય છપનાના, છેક ગયા નહિ છાંડ;

૧. ઇસ્લાંદી તે નામદાર સ્ત્રીમરમાં ખીરાન્યો લ્યારે મુર્ચ પુરેપુરે!
 પ્રકાશીત ઘણેલો હતો એ પ્રમાણે ત્યાં જવલેજ અને છે ને તેને ત્યાંના
 લોકો એક સારા શુકન તરીકે માને. ઇસ્લાંદમાં બારે માસ વરસાદ
 વરસેછે એ વાત હું ધારૂં કેાઇથી અભણી નહીં હોય ૨ વચનો
 ૩ અક્ષરે

કાંક સતાવનો સારો એથી, પણ એનાએ દહાડા ૨
 મુદત દુંકિ રહિ માધુભાઇને, બાણે હોય જન્મની;
 કરી ઉતાવળ એથી આલ્યા, આગમર બનાવી ૩
 સદસ્ય ચંડી, રાત્રય કી શુભ, કોડ સદીને કીધાં;
 પણ સંજસુય જ્યમ આરંભ્યો, જર ખરચો જથ્થા કીધા. ૪
 આવી અમદાવાદ પછી શુભ, ધર્મ વૈદિક જે કાર્ય;
 મન દઇ કરવા માધુભાઇએ, એ માંડયાં આ વાર. ૫
 વેદ સનાતન આર્ય ધર્મની, સંરક્ષકને નામે;
 સભા રચાપિ સભા મંડપ રચિ, રાવ ગયા પ્રભુ ધામે. ૬
 ભરી સભા પોને તે ભાવે, યાગિક લઇ પરિક્ષા;
 શુભ સત્કાર સહ આદર સૌનો, કીધો કરિ નિરિક્ષા. ૭
 છેવટ જઇ આજ્ઞાદે કીધાં, ત્યાં તીરથ રેવાનાં;
 નાત જમાડી દહાણાં આપ્યાં, લીધા જથ્થા મનમાન્યા. ૮
 મંગોતરિથી જેમ વળિ આવી, કરી ચાલિને પયાદ;
 કરી એમ ત્યાં પુત્રાદી સહ, આવ્યા અમદાવાદ. ૯
 પછિ ઐત્રી પૂનમને દહાડે, જતાં આરંધી રાત;
 વાત કરી સુતને બોલાવી, કરી સ્મરણ જમનાત. ૧૦
 દરદ છાતિનું સહેજ દાખવ્યું, સાધે સમાધિ જેમ;
 વસવા સદા પિતાની ખામે, એ પરવરિયા એમ. ૧૧
 ધરવીસન શુભ ઓગણીસો પર, કર્કુ એકની સાસ;
 માસ એપ્રિલ તારીખ ત્રીજીના, આલ્યા માધવભાસ. ૧૨

રાગ ધનાઝીની દેરી.

પુત્ર ચિનૂભાઈ સોચમાં પડિયા, પિતા જતાં પરતોકજી;
 સુભાગ્યવંતાં સુલોચનાનો, સમાવ્યો ન થમે રોકજી. ૧
 આણુસમજી દુહિતાઓ જાને, એ શું સમજે આત્મારેજી,

૧. અમદાવાદમાં પણ તે નખત નાત જમાડી દહાણાં આપ્યાં હતાં.

- માજ^૧ પિતા પ્રપિતા તની, કહે ધરી વિશાળ. ૧૦
 તેમજ સાધુ, સંત કે, વળિ અન્યાયત ક્રોધ;
 પશિન, પુરુષિ, શાસ્ત્રિ કે, કવિ, વિદ્યાર્થી કાઇ. ૧૧
 રાવ કને જ્યમ આવતા, ને કૃતિ રાવનિ રીત;
 રાખી ચીનુભાઇ તે, પૂરણ આણી પ્રીત. ૧૨
 જે સાહેબ સોકો વગ, કે રોક સાહુકાર;
 કે દેશો અધિકારિયો, પામ્યા સૌનો ખ્યાર. ૧૩
 કોણ નાત કે જાત સૌ, હરેક દિંદુ જાન;
 મુસલમાન કે પારસી, ખાસી સૌમાં ખ્યાન ૧૪
 વિખ્યાતી વીજાત લગિ, પામ્યા કીર્તિ અપાર;
 રાવ તણા કુળના જુઓ, કુળ દીપક દુમાર. ૧૫

સવૈયો.

અમ્મર નામ કહ્યું જગમાં, નિજ માત પિતા તણિ કીધિ પ્રખ્યાતી;
 અમ્મર નામ કહ્યું જગમાં, નિજ નાત ને જાતનિ કીધિ વિખ્યાતી,
 અમ્મર નામ કહ્યું જગમાં, નિજ જન્મ જૂંમી ખુજ કીધિ મુદાતી;
 અમ્મર નામ કહ્યું કશિ કમ્મર, દેશનિ દાક ધરી જિન્દ^૧ છાતી. ૧

હાહુરા.

રથાપી તે કાર્યેસ ગયા, હહેરિ તે અમ તાત;
 હે રજિરકર સોસાઇદી, વિશ્વ વિદિત સૌ વાત. ૧
 ગયા રાવ સાહેબ ને, ગયા રાવજ્ઞાદૂર;
 પ્રમુખ્ય સોસાઇદિ તણા, અયા દિવોનજ્ઞાદૂર. ૨
 સાકરજાલજિના સપુત, અંબાલાલજિ એહ;
 ઐમ-એ-ઐવ-ઐલ-ખી. અયા, અવલ અર્ધપુરમાં જેહ ૩
 માજ જગજ વડોદરા, હાઇકાટ મોજાર;

- સોસાધટિનું પ્રમુખ્યપદ, જો પામ્યા આ તાર. ૪
- રાંવ લાલચ કરે દેહ, આવડ કલા મેં જોઈ;
સોસાધટિના સેકટરિ, સ્માલકાન્ત જન્મ જોઈ. ૫
- શુદ્ધિમાં પ્રતિ દિન સશિવધિ, ને વદિમાં ઘટિ જન્ય;
પશુ દિન પ્રતિ સોમાધટી, જોતાં વધતી જન્ય. ૬
- પેટન સિવાજિસાન જે, શ્રીમંત ગાયકવાડ;
શુભરિપેતિ યદ્ય શુભરિનાં, પુરણ પામ્યાં લાડ. ૭
- ભાગ્યક ખીજ લેઈ રે, માજિ મુખો મુખીધ;
પેટન સોમાધટિ તણા, કહે જાકિ રદિ કાંઈ. ૮
- સરકારે પશુ સ્નેહથી, આપ્યું માન અખૂર;
છંદામાં ઇંધીરિયત, છે જે ઇન્ડીયન. ૯
- નિજનો કરિને નીગત, મેંજર તે મોઝાર;
સોસાધટિને સર્વદા, જો આપ્યો અધિકાર. ૧૦
- દર તણુ વરસે ત્યાં લખી, જાણે મેંજર તેહ;
સ્થાને સરકાર જન્ય, જાણાવે ધરિ સ્નેહ. ૧૧
- મરે દેહ સી. આઈ. ઈ. જે. બી. પિલ શુભ નામ;
સોસાધટિના પ્રતિનિધી, યથા પ્રથમ તે હામ. ૧૨
- વધિ વગ જોમ વિજ્ઞાતમાં, નિર્ભય યદ્ય નિર્જીત;
શુભ પામી સોસાધટી, પૂરણ સૌની પ્રીત. ૧૩
- મળી તરૂં દેહાનિ ને, નિજની યદ્ય તમામ;
યદ્ય યાપણ તણુ લાખની, છે કિંચિત્ કમિ નામ. ૧૪
- સતેસવનિ મ્હેનતે, કદું યદ્ય શુભ કામ;
રાજી મનમોહન સદા, પેળી શુભ પરિણામ. ૧૫

ઓતા પ્રતિ ચિનતી.

૫૬.

હરિજન નથી થયો તુરે, વૈષ્ણવ નથી થયો તુરે—એ રાગ.

શુશ્રુણે ઓતા સહ ભાસ, શુશ્રુણે ઓતા સહ ભાસ;

છોછ સદ્ગુણિ ને સારા, શુશ્રુણે.

૨૬.

કવી નથી કોવીદ નથી હું, પીંગળ ગણ નવ જાણું;

કોંકર છું સહ કવિયોનો, નવ અભીમાન આણું;

શુશ્રુણે. ૧

ચરિત્ર લખવાં અંધ શુંથવા, કામ નથી કંઈ સ્હેણું;

ભૂલ ચૂકની ખારી માણું, પ્રણયીને કહું પ્હેણું;

શુશ્રુણે. ૨

ગૂણ દોષ પુસ્તકના જોતાં, આગત જોશો પ્હેલી;

પુરુષ પ્રયત્ન પ્રભુની ઇચ્છા, એ છે મુખ્ય રહેલી;

શુશ્રુણે. ૩

ઉદયમ, કર્મ, સંચિતને બાપી, એ પ્હેલાં ઉચ્ચારી;

તેના પછિ દ્રષ્ટાંત તરીકે, કહું ચરિત્ર વિસ્તારી;

શુશ્રુણે. ૪

સ્થળ જ્યાં ત્યાં શુભ શુભ સંજોગો, સંગત જ્યાં ત્યાં સારી;

તે વચમાં કંઈઈ ડગ્મા નહીં એ, સંચિતની બલિદારી;

શુશ્રુણે. ૫

શુભ વિના શુભ ઉદયમ સૂઝ્યા, એકનિ સાથે એક;

જન કહું જોયો કામ પડ્યાં તે, અધિક એકથી એક;

શુશ્રુણે. ૬

પ્રભુ કૃપા વિશુ થાય કેમ એ, ને સુજે કયમ સવળું;

અવળું યદ્ય પડે સવળાનું, હોય નશિત્ત જો અવળું;

શુશ્રુણે. ૭

શીઘ્રે રસ્તે જતાં પણ કંઈ, સંકટ આવે સામાં;

રાત તણી ને સૂર્યરામની, લગાઈ જોજ્યો આમાં;

શુશ્રુણે. ૮

વાંચી વાંચી વિશ્વમય યાસો, વિચારસો રહિ વાત;

પ્રમાણીક પુરુષને તો છે, વાંચ્યા જેવી વાત;

શુશ્રુણે. ૯

સદઉદયમ તે જાને કહિયે, અવત્ત કાંક ઉચ્ચાર્યું;

તેના પછિ દ્રષ્ટાંત તરીકે, ઉત્તરાર્ધ વિરતાયું; સુશુભે. ૧૦
 જ્યાં જ્યાં જેવા પ્રસંગ રાવને, પ્રેમના જનની પડ્યા;
 કે મહાપુરુષો જીભ પશુ કોષ, ચિત જે આવી ચડ્યા; સુશુભે. ૧૧
 જેણે સેવા સ્વદેશની સજિ, શુભ ઇચ્છ્યું સહ વાતે;
 વિદ્યા, કળા અને વ્યાપારનિ, વૃદ્ધિ કરી બલિભાતે; સુશુભે. ૧૨
 હિંદુ, મુસલમાન, પારશી, દેશી રાજ રાણા,
 મુરૌપિયન મોટા અધિકારી, જે સમજૂ ને શાણા; સુશુભે. ૧૩
 હિંદ તથા હિતકારી જેને, નોંધ તેમની લીધી;
 દાગ દુકાગ કે મરજી આદી, આફતો પશુ મહિં લીધી, સુશુભે. ૧૪
 રસમય રૂઢું રાજચરિત્ર છે, આજુનો^૧ ઇતિહાસ;
 શી રિત પ્રગટયા દેશ સુધારા, કીધા કેલે ખાસ; સુશુભે. ૧૫
 પ્રજા ભવિષ્યની માટે એ પશુ, સાથે લીધે સાર;
 પ્રસંગ પ્રસંગને કરિ અનુમરતો, આ પુસ્તક મોજાર; સુશુભે. ૧૬
 કેવાં કેવાં વિષ્ણો^૨ નડિયાં, રાગને સંચા કામે;
 દિમત મુંઝી રાવ હંધા નહિ, પામ્યા જય પરિણામે; સુશુભે. ૧૭
 સહસા, હિમત વિચાર આણવા, મોટી એ મુસ્કેલી;
 છે આંખેથી મીઝીને પડ્યું, અંતે અદલા જેલી; સુશુભે. ૧૮

સવૈયો.

“રાખ થશે રણમાં બળિને બધિ, કંચનના મરખી શુભ કાયા;
 જાણુ જશે જીવતી જરજીવન, છે ઘડિવારને વાદળ છાયા;
 મહિર માલ મજૂસ મનોહર, મેલિ જવી જગમાં બધિ ગાયા;
 પ્રીય શુભો દલપત કહે, શુભ કામ કર્યું નર તેજ કમાયા.” ૧

૧. આ જમાનાનો. ૨. જે વખત તે કારખાનામાં આવે પશુ લાગી
 હતી ને કારખાનું બંધી ગયું હતું.

ग्रंथ समाप्ति.

कवित.

पेख्यो नहीं प्यार जिन्हे होवत पिताको कैसो ।
 उन्हको भी सुनी यह पिता याद आयगो ॥
 पायो नहीं पुत्र पेखी पुत्रकी न सुपुत्रता ।
 असो पिता सुनी यह उर पछतायगो ॥
 पिता धर्म जाने पिता पुत्र धर्म जाने पुत्र ।
 होवेगो अजान सो भी जान होई जायगो ॥
 ऐसोही चरित्र पिता पुत्र पौत्र प्रपौत्रको ।
 अवर न दुनियां के देखनेमें आयगो ॥ १ ॥

दोहा.

“दीपक विन देखात क्यों । भरै पदार्थ भौन ॥
 कुलदीपक विन पितरयश । कहही प्रगटकर कौन ॥ २ ॥

सवैयो.

जो जिनसें सुधर्यो न कल्लुतो । सुपुत्रहुमें सबही सुधरेगो ॥
 जो यशही प्रसर्यो नहि पूर्ण । सुपुत्रहुसें यश सो प्रसरेगो ॥
 जो भवसिंधु तरी न शकाय । सुपुत्रहुसें भव तात तरेगो ॥
 जो मृत कोउ अपूर्ण मनोरथ । पुत्र मनोरथ पुर्न करेगो ॥ ३ ॥”

दोहा.

शेठ सु-माधूभाइकी । ईच्छा रही अपूर्न ॥
 सुपुत्र चीनुंभाइने । पिछे करी परिपूर्ण ॥ ४ ॥
 “ कुलमें होइ सुपुत्र सो । तजि स्वारथ साक्षात् ॥
 आनुरता उरमें रखै । मुनन पितरयश वात ” ॥ ५ ॥

सोरठा.

श्रवन किया सब ग्रंथ । सहआदरं सब बैठके ॥
 कवि गणपति गुनवंत । मुहाय शेठकि संमिपमें ॥ ६ ॥
 मुनी पितर यश वात । हृदय बहुते राजी भया ॥
 श्रवन भया साक्षात् । कलिमें चीनुंभाइ सो ॥ ७ ॥

दोहा.

कहा करें धनकों कहीं । कुटुंबमें जित कैश ॥
 “ संप लक्ष्मि संवाद ” का । यह पेखहु उदेश ॥ १ ॥
 होवहु कबहु अधिक धन । करना परोपकार ॥
 सो सामग्री आपगी । संग स्वर्ग मौझार ॥ २ ॥
 रीति राय बहादुरकी ॥ रखे मुनी नरनार ॥
 लेगो मुख यह लोगमें । और स्वर्ग मौझार ॥ ३ ॥
 संवत उन्नीसो अरू । उन्नसाठकी साल ॥
 बैठा दिल्ली तरुतमें । जब एडवर्ड^२ भूपाल ॥ ४ ॥
 पौष मास तिथि पूर्णिमा । वासर मंगलवार ॥
 पर्वाणि दिन किय पुन यह । ग्रंथ कच्छ मौझार ॥ ५ ॥

१. रा. कवि गणपतराम राजाराम भट्ट

२. अपना नामदार कैसरोहिंद सेनशाह एडवर्ड की सातमो.

ધરાધીશ કછરાવ હે । યદુકુલમણિશશિવંશિ ॥
 મહારાવ સેંગાર હૈં । અવતરિયે પ્રધુ અંશિ ॥૬॥
 પાયે પદ જિ.તિ. આઈ. ફ. । ઔર સવાઈ બહાદૂર ॥
 ભલે ભલે પંડિત વહે । હૈં રૂત જિનકિ હજૂર ॥૭॥
 કુમાર દો મહારાવકે । વિજયરાજજી નામ ॥
 ઔ છોટા યુવરાજ હૈં । માનસિંહજી નામ ॥૮॥
 મંત્રી રણછોરભાઈ હૈં । ઉદયરામકા લાલ ॥
 પુનિ સુત સેવકરામકા । લાયક છોટાલાલ ॥૯॥
 મનીભાઈ જશભાઈકા । હૈં સુત મોતીલાલ ॥
 વહે વહે મંત્રી વહુત । હૈં સવ વુદ્ધિ વિશાલ ॥૧૦॥
 રાના જાલમસિંહજી । હૈં જ્ઞાલા પ્રખ્યાત ॥
 જૈસી રાજા ધર્મકી । સમા રહી સોહાત ॥૧૧॥
 ધર્મ પ્રજા રાજા ધર્મ । ધર્મ ધરા કછ નામ ॥
 માતાકા મદમૈં રહી । ક્રિયા ગ્રંથકા કામ ॥૧૨॥
 શ્યામવેદિ હૈં વિપ્ર શુભ । જ્ઞાતિ શ્રિમાલી નામ ॥
 પારાશર શુભ ગોત હૈં । મોહન મેરા નામ ॥૧૩॥
 વિવિધ વૌધમય વિશ્વકો । હૈં સવ રાવ વૃતાંત ॥
 છોર ગયે નિજ રૂત સમય । રાવ વડા દ્રષ્ટાંત ॥૧૪॥
 જિનકા અન જિમકે ક્રિયા । રાવ ગુનનકા ગાન ॥
 પહિ મહારાવ સેંગારકા । કરહુ પ્રભૂ કલ્યાન ॥૧૫॥
 કાલ દુકાલ દુઃખ રોગ સવ । કરિ દરિદ્રનકો નાશ ॥
 શ્રોતા વક્તા સર્વકી । રૂશ્વર પૂરહુ આશ. ॥૧૬॥

રાવ પૌત્ર ચીનુંભાઈ સાહેબને આશિર્વાદ.

રાગ. રાસડાનો.

ઝીણા મારજી હોરાજ—એ રાગ.

ધણું જીવે ધણું જીવે, રૂઝ રાવપૌત્ર,
 રાવકુળ કુળદીવે, છોજ રાવપૌત્ર;
 કુળદીવે કુળદીવે, રૂઝ રાવપૌત્ર,
 રાવપુત્રના હો પુત્ર, રાવકુળ કુળદીવે, છોજ રાવપૌત્ર. ૧
 સન્માન સન્મેશી હો, શાણા ને શ્રીમંત;
 મહામતીવંત, વળી સાથે વિધાવંત; રાવપુત્રના. ૧
 શુભસતે શુભિયલ, શ્રીપુર છે ગામ;
 જાલે' ધર્મ રાવપૌત્ર, ચીનુંભાઈ નામ; રાવપુત્રના. ૨
 જેણે ચીન્દો આત્મા અને, ચિન્દા ચતુર્ભૂજ;
 સાર્યક નામ ચીનુંભાઈ, કીધું રાવતરૂંજ; રાવપુત્રના. ૩
 રચંબ દયા ધર્મના શુભ, નીતિના ભંડાર;
 શુભ મૂર્તિ સદશુભોની, ક્ષમાના આગાર; રાવપુત્રના. ૪
 વય છોડી છુદ્ધિ મોડી, કોટીદંજ કુમાર;
 જોઈ પ્રગટયો અમ હિર, આનંદ અપાર; રાવપુત્રના. ૫
 સદકુર્ટંગ પ્રભુ રાખો, આપને આપ્યાદ;
 ખરા અંતઃકરણનો, એ અમ આશિર્વાદ; રાવપુત્રના. ૬
 પ્રસન્ન હો આપને, પરમ પંચદેવ;
 દશ દિગપાળ રહો, રક્ષણે અહમેવ; રાવપુત્રના. ૭
 અષ્ટ સિદ્ધિ વસો આવી, સદા આપ ધામ;
 નવ નિદિ જઈવસો ન્યાં, આપનો વિશ્રામ; રાવપુત્રના. ૮
 પસવેલી પામે શુભ, આપની વિસ્તાર;
 મનના મનોરથ કરો, પુરા કરતાર; રાવપુત્રના. ૯
 સદા તવ ચત્રનો, પ્રભુ કરો સંહાર;

धराधीश कछराव हे । यदुकुलमणिशशिवंशि ॥
 महाराव खेंगार हैं । अवतरिये प्रभु अंशि ॥६॥
 पाये पद जि.सि. आइ. ई. । और सवाइ बहादूर ॥
 भले भले पंडित बडे । है इत जिनकि हजूर ॥७॥
 कुमार दो म्हारावके । विजयराजजी नाम ॥
 औ छोटा खुबराज हैं । मानसिंहजी नाम ॥८॥
 मंत्री रणछोरभाइ हैं । उदयरामका लाल ॥
 पुनि सुत सेवकरामका । लायक छोटालाल ॥९॥
 मनीभाइ जशभाइका । हैं सुत मोतीलाल ॥
 बडे बडे मंत्री बहुत । हैं सब बुद्धि विशाल ॥१०॥
 राना जालमसिंहजी । हैं झाला प्रख्यात ॥
 जैसी राजा धर्मकी । सभा रही सोहात ॥११॥
 धर्म मजा राजा धरम । धर्म धरा कछ नाम ॥
 माताका मठमें रही । किया ग्रंथका काम ॥१२॥
 श्यामवेदि हों विप्र शुभ । ज्ञाति श्रिमाली नाम ॥
 पाराशर शुभ गोत हैं । मोहन मेरा नाम ॥१३॥
 विविध बोधमय विश्वको । हैं सब राव वृतांत ॥
 छोर गये निज इस समय । राव बडा द्रष्टांत ॥१४॥
 जिनका अन जिमके किया । राव गुननका गान ॥
 यहि म्हाराव खेंगारका । करहु प्रभू कल्याण ॥१५॥
 काल दुकाल दुख रोग सब । करि दरिद्रनको नाश ॥
 श्रोता वक्ता सर्वकी । ईश्वर पूरहु आश. ॥१६॥

જગમાં આપનો કરો, પ્રભુ જેનેકાર; સવપુત્રના ૧૦
 ખડેખડે અખંડ હો, કિર્તિ હામોહમ;
 નવ ખંડ ચીનુંઆધ, અમ્મર હો નામ; સવપુત્રના. ૧૧
 જુગોજુગ જીવો ધણું, લાલ તણું લાલ;
 સુખ જોઈ આપતું, હરખે મોહનવામ; સવપુત્રના. ૧૨
 સલામ.

સલામરે સલામ, ચાણા સાહેબો સલામ;
 સલામતીની સલામ, ૮૬.

ખુબ પાન ખુબ સો પારી, સુગંધ સવસુજશની સારી,
 છોડા દુલગોટા સુખકારી, હ્યોજી સાહેબો તગમ; સલામ. ૧
 ચોપાધ, ચોપાયા, પદ, સાખી, નવિન રાગ વિવિધના નાખી;
 આપું છીડી વાળી આખી, લેવા કૃપાતું ધનામ; સલામ. ૨
 માતાતું મૂળીઆધ નામ, પિતા કવિશ્વર દલપતગમ;
 છે મુજ જન્મભૂમિ શુભ ગામ, સ્થેર અમલવાદ નામ; સલામ ૩
 જેવો ભોજ કહું ભૂપતી, મહા નિર્મળ જેની મતી;
 એવો છે કચ્છાધીપતી, કવિ લોકોનો વિશ્રામ; સલામ. ૪

વડોદરા કેમ્પ.

તા. ૧૨-૧૦-૧૮૮૧.

કવિરાજ મી. મોહનલાલજી.

તમારો કાગળ તથા કવિતા પદ્યોમાં છે. તે માટે આભારી છું.-દિન પ્રતિ દિન તમારો કવિતાનો અભ્યાસ જોઈ આનંદમય થાઉં છું. તમારી કવિતાઓ ઘણી મનોરંજક છે.

પત્ર સમાચાર લખશો.

લી-સુભેચ્છક.

મણીલાલ જશભાઈના

પથા પોગ્ય.

Certificate No. 20.

With pleasure do I certify that Mr. Mohanlal Dalpatram has read his poems to me, and thus pleased me much. I have heard much of his father, who is the poet of Gujarat, but I think that the son also will preserve that honour of his father. He composes good poetry and the style also is simple and elegant. I prophesy that one day he will be as famous a poet as his

જન્મમાં આપનો કરો, પ્રભુ જોજોકાર; રાવપુત્રના. ૧૦

ખડેખડે અંખડ હો, કિર્તિ કામોદાગ;

નવ ખડ ચીતુંબાઇ, અમ્મર હો નામ; રાવપુત્રના. ૧૧

જુગોજુગ જીવો ધણું, લાલ તણી લાલ;

મુખ જોઈ આપનું, હરખે મોહનલાલ; રાવપુત્રના. ૧૨

સલામ.

સલામરે સલામ, શાણા સાહેબો સલામ;

સલામતીની સલામ,

ટેક.

ખુબ પાન ખુબ સો પારી, સુગંધ રાવસુજની સારી;

હો કુલગોટા મુખારી, દ્યોજ સાહેબો તમામ; સલામ. ૧

ચોપાઇ, ચોપાયા, પંદ, સાખી, નવિન રાગ વિવિધના નાખી;

આપુંજીડી વાળી આખી, લેવા કૃપાનું ઇનામ; સલામ. ૨

માતાનું મૂળીખાઇ નામ, પિતા કવિશ્વર દક્ષપતરામ;

છે મુજ જન્મભૂમિ શુભ ગામ, રહેર અમદાવાદ નામ; સલામ. ૩

જેવો ભોજ કહું ભૂપતી, મહા નિર્મળ જેની મતી;

એવો છે કમ્બાધીપતી, દવિ ભોકોનો વિશ્રામ; સલામ. ૪

જેટલાં વર્ષ પિતાએ પાઠ્યો, એટલાં એણે પણ સંભાળ્યો;

હજિ પણ છે જોઈ કર આશ્યો, તપતિ ખેંગારજી નામ; સલામ. ૫

મંચનો લખનારો કહું હોવે, જેવો વાસો^૧ જનને આવે;

હું તો લખનારો સુત દાવે, ખરા દક્ષપતરામ; સલામ. ૬

ક્ષમા કરશે ને હોય ખોડ, કંઈ સૌને હું કરજોડ;

સૌને સાલ કરો રણજીડ,^૨ વિશ્વ વિદિત જે નામ;

સલામરે સલામ, શાણા સાહેબો સલામ; સલામતીની સલામ. ૭

૧. માણસને દેવનો અમર પિતૃનો નાસો આવી ધુણેડ તે.

૨. દ્વારકાધીશ ભગવાન અથવા રા. જા. મરદમ રણજીડનાઇનું મુખારક નામ.

વડોદરા કેમ્પ.

તા. ૧૨-૧૦-૧૮૮૧.

કવિરાજ મી. મોહનલાલજી.

તમારો કાગળ તથા કવિતા પહોંચ્યાં છે. તે માટે આભારી છું—દિન પ્રતિ દિન તમારો કવિતાનો અભ્યાસ ભોમ આનંદમય થાઉં છું. તમારી કવિતાઓ ધણી મનોરંજક છે.

પત્ર સમાચાર લખશો.

લી—સુભેચ્છક.

મણીલાલ જશલાલના
યથા યોગ્ય.

Certificate No. 20.

With pleasure do I certify that Mr. Mohanlal Dalpatram has read his poems to me, and thus pleased me much. I have heard much of his father, who is the poet of Gujarat, but I think that the son also will preserve that honour of his father. He composes good poetry and the style also is simple and elegant I prophesy that one day he will be as famous a poet as his

father is, with a little more industry and practice.

Cutch Anjar. } VIDYA BHASKAR PANDIT.
23rd June 92. } Lalchandra.

M. R. A. S. (London) & C. & Guru to
H. H. Maharajah Kishoresinghji Sahib comman-
der-in-chief & brother to H. H. the Raj Rajesh-
war Maharajah Sahib Bahadur of Jodhpur.

G. C. S. I.

I have great pleasure in testifying to the uncommon poetical powers of Mr. Mohanlal Dalpatram. From the experience I have had of his compositions I daresay that he has undoubtedly inherited the poetical abilities of his renowned father, kavi Dulpatram Dahyabhai C. I. E.

He is a worthy son of a worthy Father is Widely civil, simple and unassuming.

I was greatly pleased with the intellectual treat, he was kind enough to provide for me in the shape of his excellent impromptu compositions.

Palanpur. } DULLABHJI D. VED CHIEF MINISTER.
16th April. }
1894. }

Palanpur.

સુ. નાં.

૫૬૨

સીલ છે.

નેક નામદાર શ્રી મહારાજાધિરાજ શ્રી મહારાજાશાહ શ્રી
જશવંતસીંહજી સાહેબ. સ્વસ્થાન શ્રીદાંતા.

અમદાવાદના રહેનાર, કવી મોદનવાય દલપતરામ જોગ તમારા
બાપ શુભરાતના પ્રખ્યાત કવિ છે ને સરકારથી સાફ માન પામેલા
છે. તેમના તમે પુત્ર છો ને તમે પોને જનાવેલી આ રાજ્યની, તેમ-
જ જીજ્ઞાસુ રાજાના વગેરેની કવિતાઓ અમારા રૂબરૂ કહી સંભળાવી
તે સાંભળી અગો મણા ખુશી થયા છીએ ને તમારી કવિતા જ-
નાવવાની સારી શક્તિ, ચાવાઈ અને ધીરજ ઉઘા પ્રકારની છે. અને
આગળ ઉપર તમે પણ તમારા બાપ જેવું નામ કવિતા જનાવવામાં
કલાકરો એમ આશા રાખવામાં આવે છે.

તમારા આવા યુવ્યથી તમારો આ રાજ્યમાં સારો સરકાર થયો
છે. ને આ સરદારીકદ પણ આપવામાં આવે છે તે જાણવું.

તા. ૧૨ એપ્રિલ ૧૮૯૪.

સુ. શ્રી. દાંતા.

પીતાંબર ઉગરચંદ.

દીવાન.

શૂદ્ધિ પત્રક.

પૂર્વાર્ધસ્વંડ.

પૃષ્ઠ.	બોલ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૨૨	કાષ્ઠનેજ	પ્રાષ્ઠનેજ
૭	૧૯	જેથિ રહી પત પાંડવિ	ને રહિ પાંડવિની પત
૯	૧૪	આગળ	આલ ^{૧૭}
૧૧	૧૦	હોતિ હૈં હો શક્તિ નાદિ	જોકોં અમુલ્ય કહા
		જાકી ॥	ત હૈં તાકી ॥
૪૨	૧૧	યતો થાય	યાય
૫૭	૨	કલ્મીયે	કિલ્મિયે
૬૨	૮	હિરણ્ય કશિપુને	હિરણ્યકશિપુને
૬૫	૧૦	કરે કહા જગવંધ ।	કર કહા જગવંધ. ।
"	૧૧	"	"
૭૨	૧૯	હોતા, જ્યારે	હોતા જ્યારે,
૧૦૩	૩	અપાડ	અપાડ
૧૦૪	૨૨	લાભમાં	લાભમાં

ઉત્તરાર્ધસ્વંડ.

૨	૬	કાંતવાનું,	કાંતવાનું.
૪	૨	કંઈ	કંઈ
૨૬	૧૦	બાપ્પો	બાવે
૩૯	૫	લોડ	લોડ
૬૧	૧૧	સહિ ભાગે	રિપુ ભાગે,

૬૨	૧૨	વિત્તશર્વનો	વિત્તશર્વનો.
૭૨	૨૦	કહું વળિ તેનાથ;	કહું તેનાથ;
૭૮	૨૩	કિચિત્	કિચિત.
૧૦૫	૬	પ્રમાણે	પ્રમાણુ.
૧૨૫	૫	પાંચસો તે પર	પાંચસોપર
૧૨૯	૭	કરસી,	કરસી
૧૩૮	૧૨	મળે	મળી.
૧૩૮	૨૦	અધીજવર	અધીજવર
૧૩૮	૨૫	બધ.	બધ.
૧૭૫	૭	આપડી	આ પડી
૧૮૭	૧૧	આજ	" આજ
૧૮૭	૨૧	તેવી.	તેની.
૧૮૮	૭	જગમાં કરજો.	જગમાં કરે
૧૮૯	૧૫	ગગોત્રીથી.	ગગોત્રીથી.
૧૯૨	૨૪	શ્રીપુર	શ્રીપુરમાં.

